

İNSAN HAKLARI GÖSTERGELERİ

Ölçme ve Uygulama Kılavuzu

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Not

Bu yayında kullanılan adlandırmalar ve materyalin sunumu, herhangi bir ülkenin, bölgenin, şehrin veya alanın veya bunlara ait makamların hukukî statüsü ya da bunların sınırlarının belirlenmesi veya hudutlarının çizilmesiyle ilgili olarak Birleşmiş Milletler Sekreterliği'nin görüşünü yansıtmamaktadır.

Birleşmiş Milletler belgelerinin sembolleri, sayılarla birlikte büyük harflerden oluşmaktadır. Bu tür bir ifadeyle ilgili bahis, bir Birleşmiş Milletler dosyasına yapılan referansı belirtmektedir.

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

HR/PUB/12/5

© 2012 Birleşmiş Milletler

Her hakkı saklıdır

Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu belge resmî çeviri niteliği taşımamaktadır. Bu belge Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şekilde yorumlanamaz.

İNSAN HAKLARI GÖSTERGELERİ

Ölçme ve Uygulama Kılavuzu

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

NEW YORK VE GENEVRE, 2012

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) Birleşmiş Milletler Şartı'nda ve uluslararası insan hakları yasaları ve anlaşmalarında düzenlenen bütün haklardan herkesin yararlanmasını ve bu hakların tam anlamıyla gerçekleştirilmesini teşvik etmeyi ve korumayı amaçlamaktadır. Komiserlik'in çalışmalarına, Genel Kurul'un 48/141 sayılı kararı, Birleşmiş Milletler Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si ve sonraki insan hakları belgeleri, 1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı ile 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde tanınan yetkiler rehberlik etmektedir.

Bu yetkiler, insan hakları ihlallerinin önlenmesini, tüm insan haklarının güvence altına alınmasını, insan haklarını korumak için uluslararası iş birliğini teşvik etmeyi, Birleşmiş Milletler vasıtasıyla ilgili faaliyetlerin koordine edilmesini ve Birleşmiş Milletler insan hakları çalışmalarının güçlendirilmesini ve kolaylaştırılmasını kapsamaktadır. Yetkilendirilmiş sorumluluklarının yanı sıra, insan hakları yaklaşımını, Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde gerçekleştirilen tüm çalışmalara entegre etme çabalarını da sürdürmektedir.

ÖNSÖZ

Standart belirlemeden etkili uygulama sürecine insan haklarının yolculuğu, büyük ölçüde, politika oluşturma ve değerlendirme için uygun araçların bulunmasına bağlıdır. Hem niceli hem de nitel göstergeler, gerekli araçlardır.

İnsan haklarının gerçekleştirilmesinde göstergelerin önemi geniş ölçüde kabul edilirken, hatta Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 31. maddesinde olduğu gibi, insan hakları anlaşmalarında yer bulurken, bu göstergelerin kullanımı henüz sistematik hale gelmemiştir. Mevcut Kılavuz, bu boşluğun doldurulmasına yardımcı olacaktır.

Son yıllarda, bu tür araçlara duyulan ihtiyaç son derece görünür hale gelmiştir. Arap Baharı'nın arifesinde, bölgedeki bazı ülkelerin başardığı, dikkate değer ekonomik ve sosyal ilerleme ile yönetimdeki genel gelişmeler ve hukukun üstünlüğü hakkında raporlar hâlâ mevcuttu. Aynı zamanda, Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları ve sivil toplumdan yükselen sesler, farklı bir resim çizmekte; dışlanma, toplulukların marjinalleşmesi, ayrımcılık, katılım eksikliği, sansür, politik baskı ile yargının bağımsız olmaması temel ekonomik ve sosyal hakların reddi gibi meseleleri raporlamaktaydı.

Nispeten iyi durumda olan ülkeler de dahil olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerindeki halk ayaklanmaları ve gösteriler; kalkınma politikamızın merkezine insanı yerleştirme ve analitik lensimizi buna göre ayarlama ihtiyacını bize hatırlatmıştır. Bizi, mevcut analitik, metodolojik ve yasal çerçeveleri, bunların asıl dikkati korkudan ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğüne ve ayrımcılığa entegre etmesini sağlamak için gözden geçirmeye;

kalkınma ve faydaların adil dağılımında halkın katılımının boyutunu değerlendirmeye; hesap verebilirliği güçlendirmeye ve insanları, özellikle en kırılgan ve ötekileştirilmiş olanları güçlendiren yöntemleri benimsemeye zorlamaktadır.

Politika yönetimi, insan hakları ve istatistik sistemler birbirleriyle yakından ilgilidir ve bu nedenle insanların refahını artırmak için birbirleriyle uyum içinde olmaları gerekmektedir. Bir politika veya istatistiksel gösterge tasarlamak, bir norm veya değer tarafsız (değerden arı) bir uygulama değildir. Yine de insan haklarının bu süreçlere entegre edilmesi yalnızca normatif bir zorunluluk değil; aynı zamanda pratik bir anlam ifade etmektedir. Bunun başarılmasının gerçek sonuçları olabilir.

Bu Kılavuz'un, bu bakış açısına göre, önemli bir referans ve kaynak olacağına inanıyorum. İnsan hakları uygulamalarına ilişkin kapasitelerimizi geliştirmek için önümüzde uzun bir yol var. İnsan haklarıyla ilgili bilgilerin toplanması ve dağıtılmasıyla ilgili çeşitli zorluklar bulunmakta. Neyin izlenmesi gerektiği, bilgilerin nasıl toplanacağı ve bu bilgilerin insan hakları bakış açısına göre nasıl yorumlanacağı ve verilerin yanlış kullanılması tehlikesi, bu yayında ele alınan kaygılardan bazılarıdır. Kılavuz, herhangi bir göstergeye özgü olan kısıtlamaları da bize hatırlatır. Bu Kılavuz özellikle, insan hakları izleme faaliyetlerinin mihenk taşı olmaya devam edecek olan daha derinlemesine, niteliksel ve hukuki değerlendirmelerin yerine geçemez ve geçebileceği düşünülmemelidir. Bu Kılavuz'da açıklanan göstergeler ve yöntemler, esas olarak, daha kapsamlı değerlendirmeler hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır ve devletlerin insan

haklarıyla ilgili çalışmalarını tasarlamaya ya da derecelendirmeye uygun değildir. Buradaki temel amaç, insan hakları normları ve prensiplerini vurgulamak, uluslararası dokümanlarda yer alan hakların temel özelliklerini açıklamak ve bu açıklamayı ülke düzeyinde insan haklarının uygulanması ve ölçülmesi için bağlamsal olarak ilgili göstergelere ve kıstaslara tercüme etmektir.

İnsan hakları göstergelerine ilişkin bu öncü çalışmanın gerçek olması için uğraşan ve bu sürece katkıda bulunan kadınlara ve erkeklere, ülkelere, kamu dairelerine, bölgesel ve ulusal insan hakları kuruluşlarına, istatistik kurumlarına, sivil toplum örgütlerine ve Birleşmiş Milletler kuruluşlarına saygılarımı sunarım. Bazı ulusal ve

bölgesel girişimlerin de gösterdiği gibi, sürmekte olangiderek artan sayıda destek ve yardım talebi almaya devam eden Ofisim ile bağlantılı olarak bu çalışma, insan hakları uygulaması için ulusal kapasitenin güçlendirilmesinde yararlı bir araç sunmaktadır.

İnsan hakları ve kalkınma toplulukları dâhil olmak üzere devam eden katılım, diyalog ve iş birliğinin, ülke düzeyinde insan hakları temelli ve insan merkezli kalkınmanın teşvik edilmesine gerçekten yardımcı olacağına inanıyorum. Bu bakımdan göstergeler, insan hakları ve kalkınma politikaları söylemleri arasında potansiyel bir köprüdür.

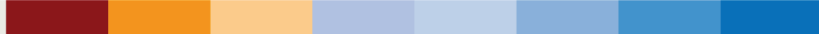

Navi Pillay

*United Nations High Commissioner for
Human Rights*

TEŞEKKÜR

Bu yayın, çok sayıda bireyin ve kuruluşun katkısı ve desteği olmasaydı hazırlanamazdı.. Bu Kılavuz, insan hakları sözleşme organlarının rehberliğinden ve farklı ülkelerde ve bölgelerde 2005 ve 2012 yılları arasında BMİHYK tarafından düzenlenen bir dizi istişare ve çalıştaydan faydalanmıştır. BMİHYK, BMİHYK'deki insan hakları göstergeleri üzerine yapılan çalışmayı başlattığı ve canlandığı için ve Nicolas Fasel ve Grace Sanico Steffan ile birlikte Kılavuz'un geliştirilmesinde öncü bir rol oynadığı için Rajeev Malhotra'ya özellikle müteşekkirdir. BMİHYK, Martin Scheinin'e önemli liderliği için ve insan hakları sözleşme organlarının aşağıdaki diğer üyelerine (veya eski üyelerine), özel raportörlere ve uzmanlara çok kıymetli rehberlikleri ve destekleri için teşekkür etmek ister: Francisco Alba, Jana Asher, José Francisco Calí Tzay, Audrey R. Chapman, Eitan Felner, Maria Virginia Bras Gomes, Paul Hunt, Moushira Khattab, Miloon Kothari, Lothar Krappmann, Todd Landman, Manfred Nowak, Michael O'Flaherty, Mark Orkin, Victoria Popescu, Eibe Riedel, Hans-Otto Sano, müteveffa Hanna Beate Schoepp-Schilling, Mehmet Sevim ve Christopher Stone. BMİHYK, ayrıca, bu çalışmaya sundukları önemli uzmanlık için Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (İstatistik Departmanı), Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Bankası, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na (PARIS21/ Metagora) teşekkür eder.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
GİRİŞ.....	13
İNSAN HAKLARI VE GÖSTERGELER: MANTIKSAL TEMEL VE BAZI KAYGILAR.....	21
A. İnsan hakları nelerdir?	22
B. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmaları	27
C. İnsan hakları göstergeleri – kavram ve mantık (gerekçe).....	28
D. Bazı endişeler ve yanlış kanılar.....	33
E. Uluslararası yasal çerçevede göstergeler	36
İNSAN HAKLARI İÇİN GÖSTERGELERİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI	39
A. İnsan haklarının ölçülmesinde ele alınacak konular.....	40
B. Kavramsal çerçeve	42
C. Göstergeleri kavramsallaştırmakla ilgili bazı düşünceler	54
D. Bağlama özel göstergelerin önemi	56
İNSAN HAKLARI GÖSTERGELERİNE METODOLOJİK YAKLAŞIMLAR.....	57
A. Gösterge seçiminde etik, istatistiksel faktörler ve insan haklarıyla ilgili hususlar	58
B. Kaynaklar ve veri üretme mekanizmaları	63
C. İnsan hakları göstergelerinin ayrıştırılması	80
ÇERÇEVENİN AÇIKLANMASI: BAZI HAKLAR İÇİN GÖSTERGELER.....	82
A. Gösterge tabloları hazırlanırken dikkat edilecek hususlar.....	83
B. Özelliklerin tanımlanması	87
C. Göstergelerin seçilmesi.....	88
D. Göstergelerin bağlama yerleştirilmesi ve ülke sahiplenmesinin oluşturulması.....	95
PRATİKTE ÇERÇEVE: HAKLARIN UYGULANMASI VE İZLENMESİ.....	113
A. Göstergelerin insan hakları için kullanılması	114
B. İstatistiksel bilgilerin insan hakları perspektifinden yorumlanması	136
C. İnsan hakları izleme sistemlerinin kurulması.....	143
EK I	149
Seçilmiş göstergelerle ilgili üst veri tabloları	149
EK II.....	174
İnsan hakları meseleleri ve nüfus gruplarıyla ilgili Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların veri tabanları.....	174
Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların ilave veri tabanları.....	176
TERİMLER SÖZLÜĞÜ.....	177

KUTU LİSTESİ

1. Mahkemeler tarafından istatistiki göstergelerin kullanımı	15
2. Devletlerin insan hakları yükümlülüklerinin kapsamı	24
3. İnsan hakları izleme mekanizmaları tarafından kullanılan göstergeler	38
4. Kavramsal çerçevenin belirgin özellikleri	45
5. Yapısal göstergeler	46
6. Süreç göstergeleri	48
7. Sonuç göstergeleri	50
8. Kavramsal çerçevenin doğrulaması	55
9. Verilerin kötüye kullanılması - sayıların karanlık yönü	58
10. Ulusal istatistik sistemi ve bilgi edinme hakkı.....	59
11. İstatistikçilerin insan hakları.....	61
12. Gösterge seçimi için RIGHTS kriterleri	62
13. Şikâyetlerin kaydedilmesi ve insan haklarının değerlendirilmesi	65
14. İnsan hakları ihlallerini kaydetmek için istatistiksel araçlar - Sri Lanka Metagora projesi	67
15. İnsan hakları değerlendirmelerinde idari verilerin önemi.....	71
16. İstatistiksel araştırmalar: insan hakları için önemli bir veri kaynağı.....	72
17. Hak talebi için araştırma göstergelerinin kullanımı - Birleşik Krallık, Kuzey Belfast, Seven Towers sakinlerinin sivil toplum girişimi.....	73
18. Filipinler'deki yerli halkların haklarına ilişkin araştırma.....	74
19. Meksiko'da polis güçlerinin istismarı ve kötü muamelesine ilişkin araştırma	75
20. Sosyo-ekonomik ve idari istatistiklerin kaynaklarının özellikleri	76
21. İstatistiksel araştırmalar uzmanların görüşlerinden daha mı iyidir? Yolsuzlukla ilgili DIAL hane halkı araştırması	78
22. Cinsiyet ve kadınların insan hakları hakkında istatistik.....	86
23. Ayrımcılığın ölçülmesi.....	92
24. İşe erişimle ilgili ayrımcılığın ölçülmesi	93
25. Sözleşme kurullarına yapılacak raporlamayı geliştirmek için göstergelerin kullanımı - Guatemala	115
26. Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının tavsiyeleri - ilgili yapısal göstergeleri, süreç ve sonuç göstergelerini tanımlama sürecinde kilit bir referans.....	116
27. İnsan hakları izleme aracı olarak GKKD	119
28. İnsan hakları ve ulusal planlama için göstergelerin kullanılması - Ekvador.....	123
29. Birleşik Krallık'ta bir insan hakları ölçme çerçevesinin geliştirilmesi.....	125
30. Göstergeler ve ulusal insan hakları eylem planı - Nepal.....	127
31. İnsan hakları için göstergelerin kullanımı - Meksika.....	128
32. İnsan haklarını izlemek ve yaygınlaştırmak için göstergeler - Kenya	129
33. Hukuki bir hak olarak kalkınma - Hindistan	130
34. İnsan hakları perspektifinden bütçe sürecinin kontrol edilmesi	133
35. İnsan hakları bütçelemesinde ve kalkınma planlamasında sivil toplumun rolü	134
36. Bütçelerin insan hakları içeriğinin izlenmesi - bazı örnekler.....	136

ŞEKİL LİSTESİ

I.	İnsan haklarını ölçmek ve uygulamak için pratik araçlar.....	17
II.	Kılavuz'un yapısı	19
III.	İnsan haklarının özellikleri	23
IV.	İnsan hakları için kullanılan göstergelerin kategorileri	30
V.	Kavramsal çerçeve	51
VI.	Kesişen insan hakları normlarına ilişkin göstergeler.....	53
VII.	Göstergeler için kaynaklar ve veri üretme mekanizmaları	64
VIII.	Özelliklerin tanımlanması	87
IX.	Göstergelerin seçilmesi.....	89
X.	Göstergelerin bağlama yerleştirilmesi	97
XI.	Gösterge çerçevesi - uygunluk izleme adımları	117
XII.	Gösterge çerçevesi - uygunluk ve performans değerlendirmeleri	120
XIII.	Uluslararası insan hakları enstrümanlarının onaylanması.....	124
XIV.	Gösterge çerçevesi ve ulusal insan hakları eylem planı	126
XV.	İnsan hakları göstergeleri, program ve bütçe döngüsü.....	132
XVI.	İnsan hakları değerlendirmelerinin üç perspektifi.....	137
XVII.	Hindistan'da okuryazarlık için üç perspektifin örneklendirilmesi	138
XVIII.	Eşitlik ve ayrımcılık analizi için verilerin ayrıştırılması	139
XIX.	Eğitime erişimi analiz etmek için oranların kullanılması.....	140
XX.	Bütçe harcamasını önceliklendirmek için oran analizi.....	142
XXI.	Ülke düzeyinde insan haklarının izlenmesi - gerçeğe uygunluk.....	144

TABLolar LİSTESİ

1.	Özgürlük ve kişi güvenliği hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler.....	98
2.	Yeterli gıda hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	99
3.	Ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından faydalanma hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	100
4.	İşkence, zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler.....	101
5.	Kamu işlerine katılım hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	102
6.	Eğitim hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	103
7.	Barınma ve yeterli konut hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	104
8.	Çalışma hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	105
9.	Sosyal güvenlik hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	106
10.	Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	107
11.	Adil yargılanma hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler	108
12.	Kadına yönelik şiddetle ilgili açıklayıcı göstergeler	109
13.	Ayrımcılığa maruz kalmama hakkı ve eşitlikle ilgili açıklayıcı göstergeler	110
14.	Yaşama hakkında ilgili açıklayıcı göstergeler.....	111

KISALTMALAR VE KISA ADLAR

STK	Sivil toplum kuruluşu
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IPU	Parlamentolar arası Birlik
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefleri
HDK	Hükümet Dışı Kuruluş
UİHK	Ulusal İnsan Hakları Kurumu
BMİHYK	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
UNAIDS	Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı
BMKP (UNDP)	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNECE	Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
BMMYKO	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
UNODC	Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
BMİD	Birleşmiş Milletler İstatistik Departmanı
EPİM	Evrensel Periyodik İnceleme
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü

Buradaki çalışma konunuz, “İstatistik, Kalkınma ve İnsan Hakları”, insan haysiyeti bilimi arayışından daha azı değildir. Bu, önemli bir çabadır. Hedef, insan acısıyken ve sebep de insan hakları iken, yalnızca retorik önümüzdeki görev için yeterli değildir. Bu görevi başarmak için gerekli olan; sağlam metodolojiler, dikkatli teknikler ve etkili mekanizmalardır.

Mary Robinson¹

Son yıllarda, ulusal ve uluslararası insan hakları aktivistleri ve politika belirleyiciler de dâhil olmak üzere pek çok paydaşın, insan haklarının değerlendirmesinde, uygulanmasında ve gerçekleştirilmesinin ilerletilmesinde göstergelerin kullanılması yönündeki talebi giderek artmaktadır. Bu yayın, objektif ve kapsamlı insan hakları değerlendirmesini teşvik etmek için nicel ve nitel göstergeleri belirleme yaklaşımı ve ilgili metodoloji de dahil olmak üzere operasyonel araçlarla bir referans kaynağı geliştirerek bu talebin bir kısmını karşılamaya çalışmaktadır.

Genel düzeyde, insan haklarının ölçülmesi, önemli kalkınma düşünürü ve uygulayıcısı J. K. Galbraith tarafından bir zamanlar gayet iyi bir şekilde özetlenen “Eğer ölçülüyorsa, fark edilmemeye meyillidir” düşüncesinden ilham almıştır. Bir başka düzeyde ve farklı bir bağlamda ise, daha ileri gidilerek “ölçülen şey, gerçekleştirilir”² fikri de ileri sürülebilir. Bu düşüncenin merkezinde, toplumsal olarak arzu edilen belirli hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik bir değişim sürecini yönetmek için; bu amaçlarla uyumlu hedefleri dile getirme, gerekli araçları seferber etme ve bunların yanı sıra bu araçları arzu edilen sonuçlara dönüştüren politika araçlarını ve mekanizmaları tespit etme ihtiyacının tanınması bulunur.

Diğer bir deyişle, bir durum analizi gerçekleştirmek, kamu politikasını bilgilendirmek, ilerlemeyi izlemek ve performansı ve genel sonuçları ölçmek amacıyla uygun bilgiye örneğin, istatistik, gösterge, hatta endeksler biçiminde – ihtiyaç vardır.

Gösterge kullanımı, daha sağlam ve etkin iletişim kurmamıza yardımcı olur. Göstergelerin toplanması, bilgilerin etkin bir şekilde kaydedilmesine yardım eder ve bu, daha sonra, konuları ve sonuçları daha kolay izlemeyi ve takip etmeyi sağlar. İyi şekilde ifade edilen göstergeler, kısıtların ve politika dengelerinin halk tarafından anlaşılmasına ve sosyal öncelikler konusunda daha kapsamlı mutabakat oluşturulmasına yardımcı olabilir. Daha da önemlisi, doğru kullanıldıklarında, bilgi ve istatistik, sosyal olarak değer verilen ilerleme arayışında hesap verebilirlik ve şeffaflık kültürü oluşturmak için güçlü araçlar olabilir.

Tüm bu uygulamalarda, göstergelerin esas vaatlerinden faydalanmak için bu göstergeleri, onların hizmet etmesi beklenen özel hedeflerin koşullarına göre adapte etmek ve yapılandırmak gereklidir. Bir göstergedeki azami faydayı sağlamak için bilgi toplama ve işleme; sağlam bir metodolojiye dayanmalı, kavramsal olarak sağlam, ampirik olarak doğrulanmış olmalı ve kullanıldığı bağlamla ilgili olmalıdır.

¹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri'nin (1997–2002) “İstatistik, Kalkınma ve İnsan Hakları” konularında Resmi İstatistik Uluslararası Derneği Konferansı'nda yaptığı konuşma, Montrö, İsviçre, Eylül 2000.
² Douglas Daft, Coca-Cola İcra Kurulu Başkanı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda rapor edildiği şekilde, Human Development Report 2000: Human Rights and Human Development (Oxford ve New York, Oxford University Press, 2000), s. 126.

NEDEN İNSAN HAKLARI GÖSTERGELERİ?

İnsan haklarıyla ilgili olarak gösterge talebi ve kullanımı, hakların uygulanması, izlenmesi ve gerçekleştirilmesi için daha geniş bir sistematik çalışma sürecinin bir parçasıdır. Ulusal insan hakları eylem planları, temel değerlendirme çalışmaları ve hak temelli kalkınma ve iyi yönetim yaklaşımları, Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının gözetim çalışmaları ve bölgesel ve ulusal insan hakları kuruluşları ile birlikte göstergeler, insan haklarını uygulamaya ve bunların uygulanmasını ölçmeye yönelik sağlam ve pratik araçlar sunmaktadır. Genel istatistiklerin kullanılmasının terk edilerek insan haklarında kullanılmak üzere spesifik göstergelerin tespit edilmesi yönünde ilerlemek gerektiği kabul edilmektedir. Genel istatistikler çoğunlukla dolaylıdır ve uygulamalarında belirsizlikler bulunmaktadır; öte yandan, belirli göstergeler, ilgili insan haklarının normatif çerçevesine yerleştirilmiştir ve potansiyel kullanıcıları tarafından daha kolaylıkla uygulanabilir ve yorumlanabilir.

İnsan haklarında göstergelerin kullanılması fikri yeni değildir veya uluslararası insan hakları açısından bilinmeyen bir konu değildir. Bazı sözleşmeler açıkça istatistiksel bilgilere (Bölüm I, Kısım E) atıfta bulunmaktadır. Göstergeler, yükümlülük sahiplerine talepleri iletmek, bunları dile getirmek ve insan haklarının gerçekleştirilmesini kolaylaştıran kamu politikaları ile programlarını oluşturmak bakımından faydalı görülmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşme organlarının çalışmalarında uygun göstergelerin kullanılması, taraf devletlerin sözleşme organlarına doğru ve ilgili bilgi sağlamasına yardımcı olmanın ve sözleşmeler kapsamında devlet yükümlülüklerinin uygulanmasına ilişkin ilerlemelerini değerlendirmelerine yardım etmenin bir yoludur. Ülke düzeyinde, ulusal insan hakları kuruluşları (Bölüm 5) ve hatta mahkemeler (Kutu 1), insan hakları değerlendirmelerinde göstergelerin kullanılmasını talep etmektedir.

Her şeyden önce, uygun göstergelerin kullanılması, devletlerin kendi halklarının insan haklarından yararlanmasını sağlama konusundaki ilerlemelerini değerlendirmelerine yardımcı olmanın bir yoludur.

Değer bazlı, sözleşmelerin hukuk diline temelden saplanmış kuralcı anlatım olarak insan hakları standartları ve ilkeleri; politika belirlemeye ve uygulamaya her zaman doğrudan uygun değildir. Bu standartlar ve ilkeler, daha somut ve operasyonel bir mesaja dönüştürülmelidir. Gerçekten de, insan hakları savunucularının, insan haklarına dair resmi giriş bilgisine sahip olan ya da olmayan daha geniş bir paydaş grubuyla daha iyi iletişim sağlayan bir yaklaşım, metodoloji ve belirli araçlarla donatılması gerekmektedir. Aynı zamanda, bu şekilde yaratılan mesajın insan hakları topluluğunun yanı sıra tartışmanın diğer tarafında yer alan ve insan hakları uygulamasıyla ilgili daha büyük bir rolü olan veya daha doğrudan ilişkili kişiler tarafından (örneğin politika belirleyiciler) titiz bir incelemeye dayanmasını sağlamak önemlidir. İnsan hakları için uygun göstergelerin belirlenmesiyle kısmen köprü oluşturulması beklenen yer, teori ve pratik arasındaki bu boşluktur.

Ayrıca, uygun göstergelerin –nicel venitel– tespit edilmesi ve kullanılması, insan hakları standartlarının ve normlarının içeriğini netleştirmeye de yardımcı olur. İnsan hakları standartlarının yorumlanması (sözleşme organları veya mahkemeler tarafından) izleme sürecinde ayrı bir adımdır; göstergelerin kullanımı, yorumlama aşamasının düzenli olarak bilgi sahibi olmasını sağlamaya yardımcı olur. Bu da daha sonra, insan haklarının gerçekleşmesiyle ilgili hedeflerin uygulanmasını ve bu hedeflere erişilmesini kolaylaştırabilir.

Kutu 1

İstatistiksel göstergelerin mahkemeler tarafından kullanılması

İstatistik veriler, uluslararası ve ulusal insan hakları normlarının potansiyel ihlallerinin değerlendirilmesinde ulusal ve uluslararası yargı organları ve mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. Kanada Yüksek Mahkemesi tarafından ileri sürülen “sistemik ayrımcılık” analizi, ayrımcılığın kanıtlanmasında istatistiğin rolünü vurgulamıştır. 1987’de yayımlanan *Action Travail des Femmes v. Canadian National Railway Co.* adlı çalışmada Yüksek Mahkeme, Ulusal Demiryolu Şirketi’ndeki muhtemel ayrımcı uygulamaları değerlendirmek için, kadınların işgücü piyasasına katılımına dair ulusal istihdam istatistiklerini kullanmıştır (kadınların bulunduğu yönetici pozisyonu ve diğer pozisyonların yüzdesi).

2004’te, Kolombiya Anayasa Mahkemesi, hükümete ülke içinde yerinden edilen insanların hakları ve bu kişileri etkileyen politikalar hakkında ayrıntılı bilgi sunması talimatını vermiştir. Mahkeme, hükümetin yeterli kaynak sunma ve bu kişilerin haklarını savunmak için gerekli kurumsal kapasite yaratma konusunda başarısız olduğunu belirlemiştir. Hükümetten bir hesap verebilirlik kültürü sağlamak amacıyla nicel ve karşılaştırılabilir göstergeler tespit edilmesini ve kullanılmasını istemiştir. Göstergeler özellikle aşağıdaki konularda yardımcı olacaktır:

- Hükümet politikalarının etkililiğinin, özellikle düzeltici/iyileştirici önlemlerin etkisinin değerlendirilmesi;
- Yer değiştirmenin her aşamasında, özellikle kadınlar, engelliler ve yerlilerin haklardan yararlanmasının ölçülmesi;
- Kaynak çıkarımları bakımından, yalnızca en temel bilgilere odaklanması ve bu bilgilerin sağlanması.

Sonuç olarak, Kolombiya Hükümeti, ülke içinde yerinden edilen insanların haklarının, yiyecek, sağlık, eğitim, özgürlük ve güvenlik hakları dâhil, uygulanmasına ilişkin ilerlemeyi ölçmek amacıyla göstergelerle birlikte bir değerlendirme mekanizmasını devreye sokmuştur.

Kaynaklar: M. Potvin, “The role of statistics on ethnic origin and ‘race’ in Canadian antidiscrimination policy”, International Social Science Journal, vol. 57, No. 183 (Mart 2005), s. 27-42; J. Rothring and M. Romero, “Measuring the enjoyment of rights in Colombia”, Forced Migration Review, No. 30 (April 2008), s. 64-65; ve M.J. Cepeda-Espinosa, “How far may Colombia’s Constitutional Court go to protect IDP rights?”, Forced Migration Review, özel edisyon (Aralık 2006), s. 21-23.

İnsan haklarının izlenmesine yardımcı olması amacıyla nicel ve nitel göstergeleri kullanmak için pek çok sebep bulunur ancak bir göstergenin yalnızca bir araç olduğu da unutulmamalıdır.

Bir gösterge düzgün inşa edildiğinde, yüksek kaliteli verilerle donatıldığında ve insan hakları değerlendirmesine değer kattığı ölçüde yararlıdır.

Alıştırmayı daha tarafsız ve şeffaf kılar ve somut bir izlememetodolojisi sunabilir.

Niteliksel veya anlatı temelli, yargısal ya da yarı yargısal ve diğer kapsamlı değerlendirmeleri desteklemek için bir araç olsa da bunların yerine geçemez. Kullanıcılar, onun sınırları hususunda net olmalıdır. “Birçok kişi, mutlak sıcaklık birimine ismini veren 19. yüzyıl fizikçisi Lord Kelvin ile hemfikirdir: Bir şeyi ölçmenin ilave bilgi sağladığına hükmetmiştir. Fen bilimlerinde böyledir. Ancak insanlar işin içine girdiğinde, bazen daha fazla veri gerçeğin daha azını sunar.³ Bu, istatistiklerin tehlikeleri ve potansiyel kötüye kullanımlarıyla ilgili olarak veri kullanıcılarının ve üreticilerinin farkındalığına gerek duyulan insan hakları bakımından özellikle doğru olabilir.

Farklı nüfus gruplarına ilişkin verilerin, soykırımı ve diğer insan hakları ihlallerini desteklemek için kullanıldığı pek çok örnek bulunmaktadır (Bölüm III, Kutu 9).

Bu riskler göz önüne alındığında, insan hakları paydaşlarının istatistiklerden ve veri toplamadan uzak durmaları mı gerekir? Bu Kılavuz, tam aksine, paydaşların söz konusu risklerin insan hakları ölçümüne ve dokümantasyonuna daha güçlü katılımlarını gerektirdiğini savunmaktadır. Ayrıca, istatistiksel bilgiler, uluslararası, bölgesel ve ulusal olarak insan hakları raporlama ve izleme sistemlerinde hâlihazırda kullanılmaktadır. Bu Kılavuz, insan hakları ve istatistik arasındaki bağlantıyı ele almakta ve ulusal istatistik sistemlerini geliştirmek ve insan haklarının daha sistematik uygulamasını ve izlemesini sağlamak için bir dizi araç önermektedir.

KILAVUZ’UN HEDEFKULLANICILARI

Bu Kılavuz’un amacı, insan haklarının uygulanmasını teşvik etmek ve izlemek üzere, bağlama duyarlı göstergelerin tespitinin altını çizen yaklaşımın kavramsal, metodolojik ve ampirik yönlerini kapsayan materyalleri bir araya getirmektir. Kılavuz, insan hakları izleme sistemlerinin kapasitesini geliştirmek ve politika belirlemede, politikanın uygulanmasında ve izlenmesinde uygun araçların kullanımını kolaylaştırmak için bir çerçevenin unsurlarını sunmaktadır (Şekil I).

Kılavuz, insan haklarının geliştirilmesine dair bir taahhüdü paylaşan ve günlük çalışmalarını esnasında insan hakları konularını doğrudan veya dolaylı olarak ele almaya yetkili olan kişilere ulaşmayı amaçlamaktadır.

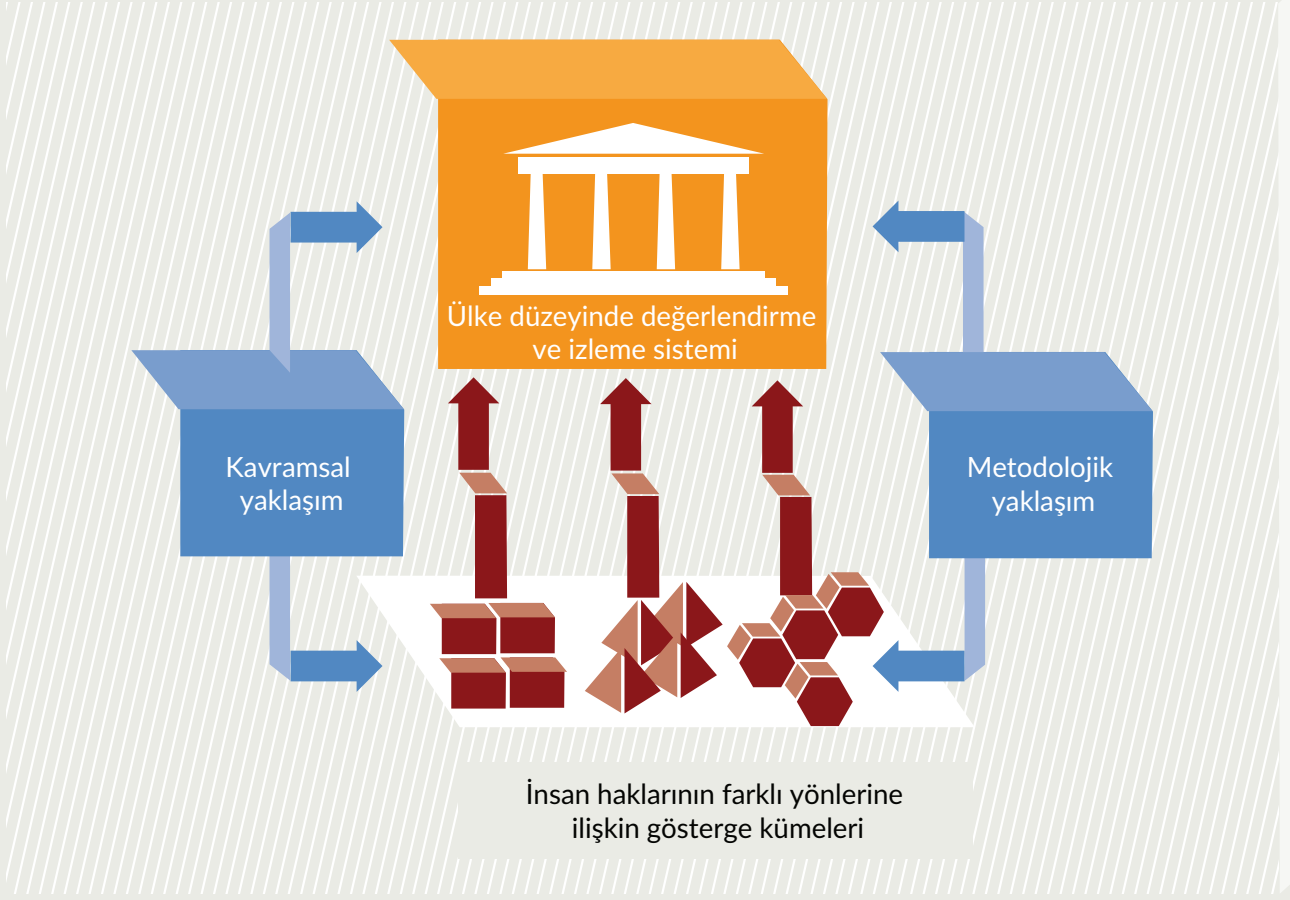
Yayın, insan haklarının ulusal düzeyde uygulamasını geliştirmek ve izlemek için göstergeleri belirlemek, toplamak ve kullanmakla ilgilenen paydaşlara odaklanmaktadır.

Bu Kılavuz, ulusal insan hakları kuruluşlarına, genel olarak Birleşmiş Milletler insan hakları sistemine ve özellikle sözleşme organlarına, insan hakları sözleşmelerinin yükümlülüklerinin uygulanmasına ilişkin raporlama yapmakla sorumlu devlet kurumlarının yanı sıra farklı bakanlıklarda politika belirlemeden sorumlu kurumlara, yönetişimin farklı seviyelerindeki kamu kurumlarına, istatistik kurumlarına, kalkınma uygulayıcılarına, sivil toplum kuruluşlarına ve insan haklarının gerçekleştirilmesini ilerletme konusunda yetkili uluslararası kuruluşlara yöneliktir.

Sonuç olarak yayın, insan haklarının farklı yönlerinden ödün vermeden, insan haklarına ve ulusal ve uluslararası mekanizmalarına aşına olmayan tüm potansiyel kullanıcılara ulaşmak amacıyla teknik olmayan, kompakt bir materyal sunmaktadır.

3. “International rankings: Wrong numbers – Global league tables are interesting, but not always reliable”, Economist, 6 Ocak 2011.

ÇALIŞMANIN ARKA PLANI

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinde (BMİHYK) göstergeler üzerine yapılan bu çalışma, sözleşme organlarının komitelerarası toplantısından gelen bir talep üzerine başlatılmıştır. Taraf devletlerin raporlarında yer alan istatistiksel bilgilerin, yine taraf devletlerin onayladıkları insan hakları sözleşmelerine uygunluğunu değerlendirmek için analiz edilmesinde ve bu bilgilerden faydalanılması konusunda yardım

istenmiştir. Bu talebi takiben BMİHYK, sivil toplum ve uluslararası kuruluşla arasında insan haklarını izlemek için niceliksel bilgilerin kullanımı ile ilgili literatür ve yaygın uygulamalar hakkında kapsamlı bir araştırma yapmıştır.⁴ Bunu, bir uzmanlar heyetine danışarak, operasyonel olarak uygulanabilir insan hakları göstergelerinin tespiti için kavramsal ve metodolojik çerçevenin geliştirilmesi izlemiştir.

4. R. Malhotra ve N. Fasel, "Quantitative human rights indicators: A survey of major initiatives", İnsan Hakları Araştırması Kuzey Ülkeleri Ağı Semineri'nde sunulan makale, Åbo, Finlandiya, 10-13 Mart 2005. www.abo.fi/institut/imr/research/seminars/indicators/index.htm adresinden ulaşılabilir (erişim tarihi 30 Mart 2012). Niceliksel ve niteliksel göstergelerin sözleşme kurullarının çalışmalarıyla ilgili olmasına rağmen, insan hakları sözleşme kurullarının komitelerarası toplantısının belirli talebine göre, odak niceliksel göstergelerde ve istatistiklerde olmuştur.

Bu çerçeve, Haziran 2006'da komitelerarası toplantıda sunulmuş; komitelerarası toplantının, bu çerçevenin yaygınlaştırılmasına ve işlevsel kılınmasına yardımcı olmak ve ulusal insan hakları paydaşlarının bu çalışmaya daha fazla katılmalarını sağlamak için kaynak materyallerinin ve araçlarının geliştirilmesini talep ettiği Haziran 2008'de, revize edilmiştir.⁵

Açıklayıcı göstergelerin listeleri, bir dizi insan hakkı – sivil ve politik hakların yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklar – için geliştirilmiştir. Bu göstergeler, daha sonra, sözleşme organlarından uzmanlar, İnsan Hakları Konseyi özel raportörleri, akademisyenler, sivil toplumdaki ve uluslararası kuruluşlardan uzmanlar dâhil olmak üzere uluslararası uzmanlar heyetiyle görüşmeleri içeren bir doğrulama sürecine tabi tutulmuştur. Daha sonra, insan hakları kurumları, politika belirleyiciler ve insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını raporlamaktan sorumlu kuruluşlar, istatistik kurumları ve sivil toplum temsilcileri gibi ulusal paydaşlar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya ilgili geribildirim üreten bu tartışmalar, Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki bazı ülkelerde bölgesel ve ulusal çalıştaylar şeklini almıştır. Avrupa ve Kuzey Amerika'da istişareler de gerçekleştirilmiştir.⁶

Geribildirimler, yaklaşımın ince ayarının yapılmasına ve bu yaklaşımın ülke düzeyinde daha pratik ve insan hakları çalışmasıyla daha ilgili hale getirilmesine yardımcı olmuştur. İstişareler, ayrıca paydaşların insan hakları değerlendirmelerinde, mevcut istatistiksel bilginin potansiyel kullanımından daha fazla haberdar olmaları için bir platform sağlamıştır (Bölüm II, Kutu 8). Bu faaliyetleri takiben, farklı sosyal, politik ve ekonomik kazanım seviyelerindeki ve farklı bölgelerdeki bazı kuruluşlar ve ülkeler, BMİHYK tarafından benimsenen yaklaşımdan yararlanarak, insan hakları değerlendirmelerinde göstergelerin geliştirilmesi ve kullanımı üzerine çalışmalar başlatmıştır. Bu girişimlerden bazıları, Kılavuz'da vurgulanmıştır.

Taraf devletin raporlaması için kılavuz ilkeleri gözden geçiren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ve İnsan Hakları Komitesi; taraf devletlerden, bu Kılavuz'da belirtilen çerçeveyi ve açıklayıcı göstergeler listesini göz önünde bulundurarak, iki Sözleşmede de korunan haklar için ayrıştırılmış istatistikleri ve göstergeleri tespit etmelerini talep etmiştir.⁷

KILAVUZ'UN YAPISI

Yayın, beş bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm, insan haklarında gösterge kavramını ya da "insan hakları göstergelerini" tanımlamaktadır. "Gösterge" teriminin farklı kullanımlarını ve genellikle insan hakları değerlendirilmesine ilişkin literatürde bulunan farklı kategorilerini sunmaktadır. II. Bölüm, farklı insan hakları standartları ve ilgili normlar için göstergeleri tespit etmek üzere benimsenen kavramsal yaklaşımı özetlemektedir.

Bu bölüm, yaklaşımın çarpıcı özelliklerini vurgularken, evrensel insan hakları standartları için kavramsal olarak anlamlı göstergeleri tespit etme esnekliği göstermektedir. Belirlenen göstergelerle ilgili bilgi üretmeye ilişkin metodolojik çerçeve, III. Bölüm'de sunulmuştur. Bu bölüm, çeşitli veri üretme mekanizmalarının özelliklerini ve eksikliklerini tanımlamakta ve insan hakları uygulamalarının durumu ve bunlardan ülke çapında yararlanılması hakkında bir göstergeler sistemi oluşturmak için eklektik fakat objektif bir yaklaşımın nasıl kullanılabileceğini göstermektedir.

5. Haziran 2006'daki toplantıda; komitelerarası toplantı, sözleşme organlarının çalışmasında istatistiksel bilginin kullanımıyla ilgili yaklaşımı özetleyen arka plan belgesini takdir etmiş ve Sekreterlik'ten ilgili komitelerin rehberliğinde göstergelerin iki yıllık doğrulamasının gerçekleştirilmesini ve uygun hallerde Birleşmiş Milletler kuruluşlarının iş birliğiyle ilave gösterge listelerinin geliştirilmesini talep etmiştir. HRI/MC/2006/7 ve HRI/MC/2008/3, bu Kılavuz'un temelini oluşturmaktadır.

6. Süreçle ilgili daha fazla ayrıntı HRI/MC/2008/3 belgesinde sunulmuştur. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komitesi de çerçevenin ilgiliğini "Serious implementation of human rights standards requires that benchmarking indicators are defined" belgesinde vurgulamıştır, 17 Ağustos 2009. www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints/090817_en.asp adresinden erişilebilir.

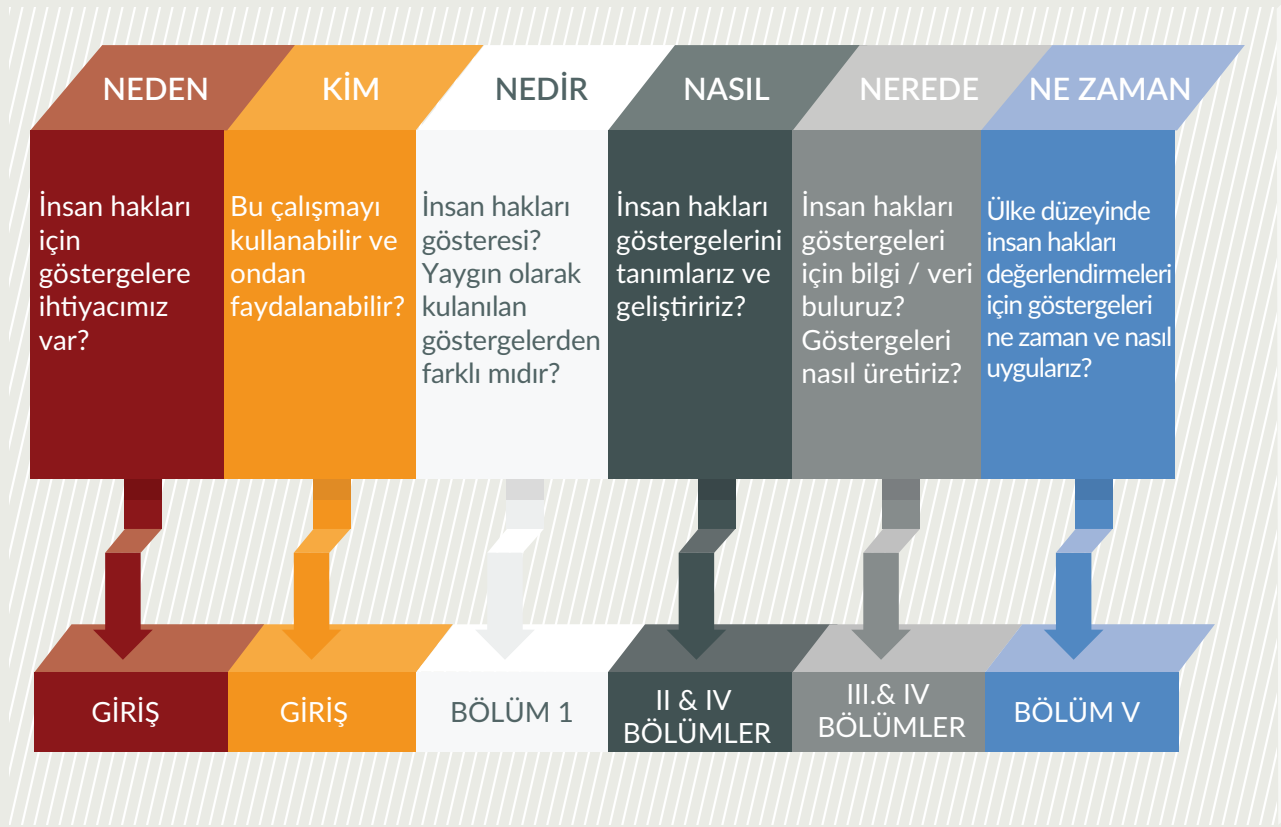
7. Bakınız E/C.12/2008/2 ve CCPR/C/2009/1.

Bu yaklaşımdan faydalanarak, IV. Bölüm belirli göstergelerin seçimine ve farklı insan hakları için açıklayıcı göstergeler tablosunun hazırlanmasına uzanan bir analiz ortaya koyar. Seçilen açıklayıcı göstergelerdeki üstveriyi sunan Ek I, bu bölümün ayrılmaz bir parçasıdır. Üstveri, göstergelerin ulusal insan hakları değerlendirmelerine uygulanmasıyla ilgili metodolojik (ve bazı kavramsal) kaygıları açığa kavuşturmaya yardımcı olur. Son bölüm, ulusal bir insan hakları izleme sistemi kurmakla ilgili muhtemel yaklaşımın unsurlarını özetler.

Yaklaşımın ve belirlenen göstergelerin, örneğin, sözleşme organlarının nihai gözlemlerini takip etmede ve insan hakları perspektifinden bütçeleme ve programların performans izlemesi gibi kritik süreçlerini güçlendirmedeki potansiyel kullanımını tartışır. Bölüm, ayrıca, çeşitli paydaşların belirlenmesi ve insan hakları uygulamasının sürdürülmesi için yerel bir ittifak inşa etmeye katılmalarını sağlama sürecini de ele almaktadır. Kılavuz'da bir terimler sözlüğü de yer almaktadır. Şekil II, Kılavuz'un yapısını özetler.

Şekil II

Kılavuz'un yapısı

KILAVUZ'UN KULLANIMI

Kılavuz'un temel yapısı, evrensel insan hakları standartlarının bağlamasal olarak ilgili göstergelere sistematik ve kapsamlı bir şekilde dönüştürülmesini desteklemeye yöneliktir. Bu yaklaşım, insan haklarının ulusal uygulamasını izlemek için kolaylıkla ulaşılabilen veya toplanabilen objektif bilgileri kullanmayı tercih eder. Bu, okurun:

- İnsan haklarının normatif çerçevesiyle ilgili bir ilk anlayış geliştirdikten sonra, göstergeleri tanımlamak amacıyla kavramsal yaklaşımı anlamasını;
- Seçili göstergeleri doldurmak için alternatif veri üretme yöntemlerini keşfetmesini;
- İnsan hakları durumuyla ilgili bir değerlendirme oluşturmak amacıyla göstergeye eşlik eden sayıları uygulamasını ve yorumlamasını gerektirmektedir.

Bu adımlardan her biri, bahsi geçen adımların uygulanmasında kullanılacak kavramların ve yöntemlerin kademeli olarak inşasına izin verecek şekilde dizilmiş ayrı bölümlerde ve kısımlarda ele alınmıştır (Şekil II). Birbirleriyle ilişkili olmalarına rağmen, bölümler kendi içlerinde yeterlidir ve farklı bir dizilimle okunabilirler. II. Bölümün Kılavuz'daki diğer materyallere bakmadan önce hızlı bir şekilde okunması, yine de yararlı olacaktır.

İnsan haklarına aşına olanlar ve kalkınma ve yönetim değerlendirmelerinde yaygın olarak kullanılan istatistiklerin ve göstergelerin farkında olanlar için, V. Bölüm'de sunulan açıklayıcı göstergeler tabloları ile başlamak yararlı olabilir. Tablolar, çeşitli insan hakları sözleşmelerinde sıklıkla işaret edilen seçili sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal hakları kapsamaktadır. Kavramları uygulama ile ilişkilendirirken, bu tablolar, belirli bir ülkeye uygunluğu için değerlendirilebilecek göstergeleri sunmaktadır. Açıklayıcı göstergelerin üstverilerinde (Ek I) tanımlanan göstergeleri kullanımındaki operasyonel konular hakkında sunulan bilgiler, genel kapsamın ayrılmaz bir parçasıdır ve bu göstergelerin yorumlanmasını kolaylaştırır.

İnsan haklarıyla ilgili bazı temalara ilişkin göstergeleri tanımlamak için benimsenen çerçeveyi kullanmak isteyenlere, kadınlara yönelik şiddetle ilgili açıklayıcı gösterge tablosu örnek olarak sunulmuştur. Bu tablonun yardımıyla, Kılavuz, bu yaklaşımın insan hakları perspektifinden kesişen ve tematik konuları ele almak için nasıl uygulanabileceğini göstermektedir.

Yayın, insan hakları için bir dizi potansiyel gösterge sunmasına rağmen, statik olması amaçlanmamıştır. Kılavuz, periyodik olarak gözden geçirilen ve güncellenen tablolar, üst veri sayfaları ve ilgili diğer belgelerle, BMİHYK tarafından sürdürülen çevrimiçi bir sitenin ayrılmaz bir parçasıdır.⁸

8. www.ohchr.org/EN/Issues/Indicators/Pages/HRIndicatorsIndex.aspx (erişim tarihi 30 Mart 2012).

İNSAN HAKLARI VE GÖSTERGELER: MANTIKSAL TEMEL VE BAZI KAYGILAR

Sonuç olarak, evrensel insan hakları nerede başlar? Eve yakın, küçük yerlerde o kadar yakın ve küçüktür ki hiçbir dünya haritasında görünmezler. Ancak münferit insanların dünyasıdır buralar: Yaşadığı mahalle; gittiği okul veya kolej; çalıştığı fabrika, çiftlik veya ofis. Buralar, her erkek, kadın ve çocuğun ayrımcılık olmadan eşit adalet, eşit fırsat ve eşit haysiyet aradığı yerlerdir. Bu hakların bu yerlerde bir anlamı olmadığı sürece, herhangi bir yerde bir anlamı olmayacaktır. Onları eve yakın tutacak toplu bir vatandaş hareketi olmadıkça, daha büyük bir dünyada, gelişmeyi boşuna ararız.

Eleanor Roosevelt¹

İnsan hakları, insanın haysiyeti ve eşitliği kavramları ile tutarlı olarak insanların temel isteklerinin dilidir. İstekleri ve bu istekleri ele almak zorunda olan kişilerin yanıtlarını dile getirmeye yardımcı olurlar. İnsan hakları hem nicel hem de nitel göstergeler gibi

araçların yaratıcı kullanımının, bu dilin anlaşılmasını ve uygulanmasını güçlendirerek katkı sunabileceği evrensel insanlık dilidir. İnsan haklarının bu yönünün geliştirilmesinde, bu bölüm aşağıdakileri ele alır:

ÖĞRENME HEDEFLERİ

1

İnsan hakları ve insan haklarının özellikleri, nitelikleri, yükümlülükleri ve uluslararası normatif çerçevesi nedir?

2

Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları nelerdir?

3

İnsan hakları göstergeleri nelerdir: Nicel / nitel, gerçeğe ve yargıya dayalı; performans ve uyumluluk göstergeleri ve kıstaslar?

4

Göstergelerin kullanımıyla ilgili ortak endişeler ve bazı yanlış kullanımlar

5

Uluslararası yasal çerçevede göstergelerin kullanımı

1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni tasarlayan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından oluşturulan komitenin başkanı, IN YOUR HANDS: A Guide for Community Action for the Tenth Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights sunumunda, Birleşmiş Milletler, New York, 27 Mart 1958.

A. İnsan hakları nelerdir?

İnsan hakları, temel özgürlüklere, hak sahipliklerine ve insan haysiyetine saldıran eylemlere ve ihlallere karşı bireyleri ve grupları koruyan evrensel yasal güvencelerdir.² İnsan hakları, tüm insanların doğasında vardır ve her insanın haysiyetine ve değerine saygı üzerine kuruludur. Tüm kültürlerde ve medeniyetlerde ortak ve sıkı sıkıya bağlı olunan insani değerlerden kaynaklanmaktadır. İnsan hakları, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde benimsenmiş ve devletler tarafından onaylanan bir dizi uluslararası insan hakları sözleşmesinde ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilen diğer belgelerde düzenlenmiştir. Ayrıca, bölgesel insan hakları belgeleri de bulunmaktadır ve çoğu devlet, temel insan haklarını ve özgürlüklerini resmi olarak koruyan anayasaları ve diğer yasaları kabul etmiştir. Uluslararası sözleşmeler ve teamül hukuku, sözleşme organlarının yorumlayıcı uygulamaları ile birlikte, uluslararası insan hakları hukukunun belkemiğini oluşturmaktadır; uluslararası düzeyde benimsenen deklarasyonlar, kılavuz ilkeler ve prensipler gibi bağlayıcılığı olmayan belgeler, bu hukukun anlaşılmasına, uygulanmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

1. İnsan haklarının özellikleri

İnsan hakları, evrensel, devredilemez, birbirileri ilişkili, birbirine bağlı ve bölünemez niteliktedir. Birlikte ele alındığında, Şekil III'te kısaca özetlenen bu özellikler, bütün insan haklarının – ister sivil ister politik haklar (örneğin, kamu işlerine katılım hakkı, işkence ve keyfi gözaltından korunma), ister ekonomik, sosyal ve kültürel haklar (örneğin gıda, sosyal güvenlik ve eğitim

hakkı) veya kolektif haklar (örneğin, kalkınma hakkı, yerlilerin hakları) olsun – herkes için ve her zaman (belirli gerileme durumları haricinde ve yargı sürecine göre) gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bir haktan yararlanma düzeyi, diğer hakların gerçekleşmesine bağlıdır. Örneğin, oy kullanma ve kamu işlerine katılma hakları, yiyecek hiçbir şeyi olmayan bir kişi için pek de önemli olmayabilir. Dahası, bu haklardan anlamlı biçimde yararlanma, örneğin eğitim hakkının gerçekleşmesine bağlıdır. Benzer şekilde, herhangi bir insan hakkından yararlanmak diğer bir haktan faydalanma pahasına olamaz. Bu nedenle, sivil hakların gerçekleşmesi, ekonomik hakların gerçekleşmesi kadar önemlidir.

2. İnsan haklarına dair yükümlülükler

İnsan haklarının temelinde yatan özellik, insan olmasına binaen, bazı haklara sahip olmaya hakkı olan hak sahiplerine ve bu haklarla ilgili hak sahipliğine yasal olarak saygı duymakla, bunları korumakla ve yerine getirmekle³ yükümlü olanların tespiti (Kutu 2). Hakları talep ederken, yalnızca hak olarak kabul edilen unsurları tespit etmek değil; aynı zamanda bu haklardan yararlanmayı sağlamakla yükümlü muhatapları belirlemek de önemlidir.⁴ Nitekim bireylerin ve grupların hakları vardır ve esasen devletlerin de bireysel ve kolektif haklara ilişkin yükümlülükleri bulunmaktadır. İnsan hakları hukuku, devletleri ve diğer yükümlülük sahiplerini, insanların temel özgürlüklerini ve haklarını ihlal etmemeye veya tehlikeye atmamaya ve bu hakları gerçekleştirmek için adım atmaya mecbur bırakmaktadır.

2. Frequently Asked Questions on a Human Rights-based Approach to Development Cooperation (Birleşmiş Milletler Yayını, Satış No. E.06.XIV.10), s. 1.

3. İnsan hakları literatüründe bunlara;devletlerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili yükümlülüklerinin kapsamını tanımlayan;öte yandan sivil ve politik haklarla da eşit derecede ilgili olan Maastricht Kriterleri'nde işaret edilmektedir. Bkz. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hak İhlallerine İlişkin Maastricht Kılavuz İlkeleri (Maastricht, Hollanda, 22-26 Ocak 1997).

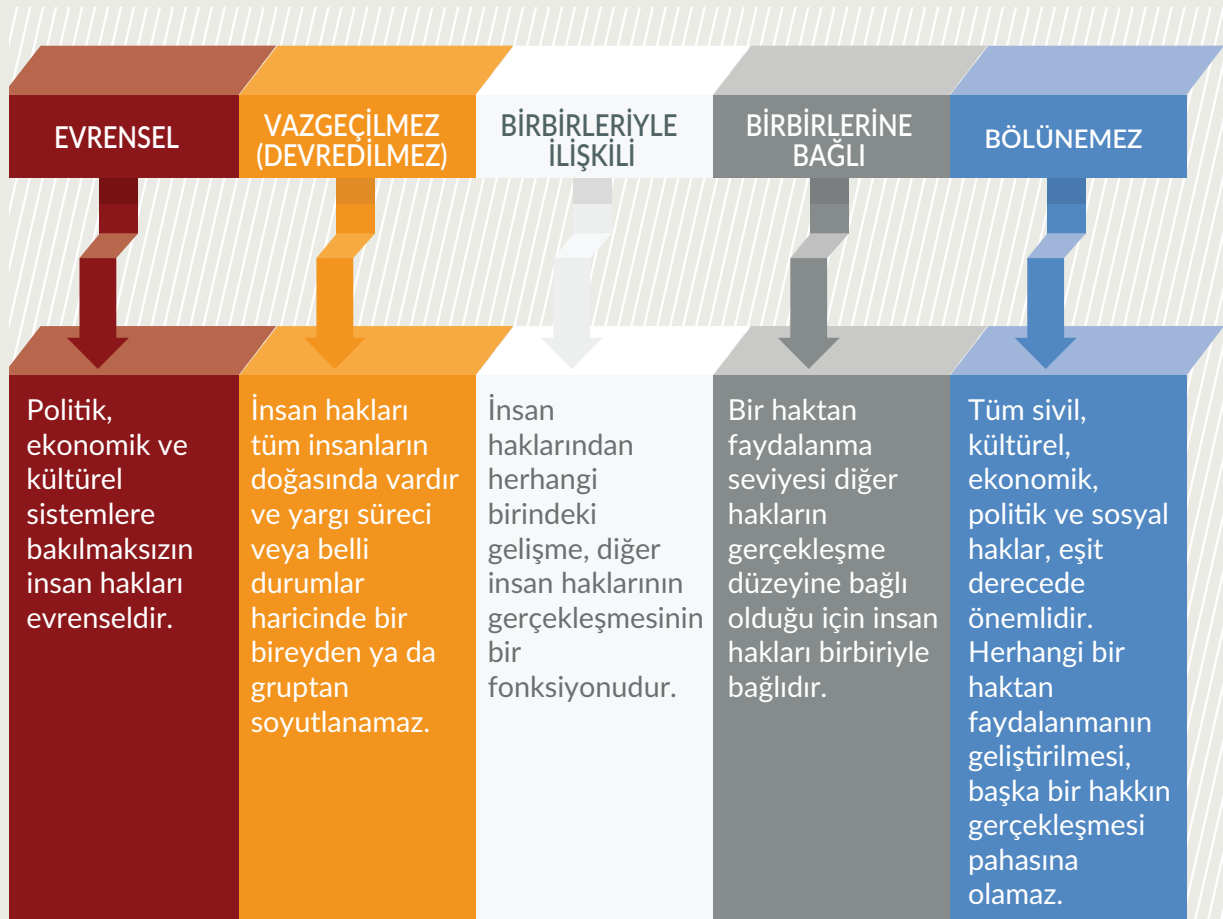
4. Amartya Sen, Development as Freedom (Oxford, Oxford University Press, 1999), s. 227-248.

Uluslararası insan hakları hukukunda bir devletin hemen yerine getirmesi gereken yükümlülükleri ile eğer kaynaklar yeterli değilse ileride yerine getirilebilecek yükümlülükleri arasında bir ayrım yapılmaktadır. Örneğin, insan haklarının - ister sivil, politik, ekonomik ister kültürel haklar olsun - gerçekleştirilmesinde farklı nüfus grupları arasında ayrımcılık yapmama yükümlülüğü derhal uygulanabilir bir yükümlülüktür. Benzer şekilde, devletin saygı gösterme (örneğin, göstericilere karşı gereksiz ya da orantısız güç kullanmayarak ifade özgürlüğü) ve koruma

(örneğin, özel işverenlerin temel çalışma standartlarına uymasını sağlayarak çalışma hakkı veya adil ve uygun çalışma koşulları hakkı) yasal yükümlülükleri, esas olarak hemen yerine getirilebilecek yükümlülükler olarak görülmektedir. Birçok durumda, sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal haklar, aşamalı olarak hayata geçirilmenin yanı sıra hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülükleri de beraberinde getirir. Özellikle sivil ve politik haklarla ilişkili olarak derha uygulama yükümlülüğü, geleneksel olarak, esasen yargı süreçleriyle daha iyi bilinmekte ve uygulanmaktadır.

Şekil III

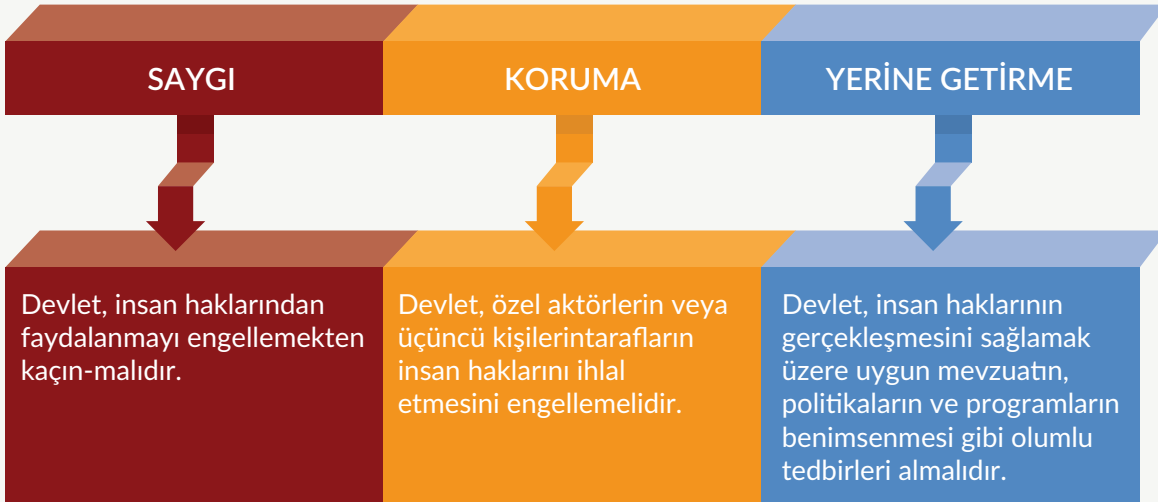
İnsan haklarının özellikleri

Sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi için kritik öneme sahip yasal, yargısal ve idari tedbirlerin kabul edilmesi gibi, Devletlerin yerine getirmesi gereken daha olumlu nitelikte hukuki yükümlülükleri de bulunmaktadır. Bu, teşvik etme (örneğin, haklardan faydalanmayı desteklemek üzere kurumsal ve politik bir çerçeve yaratarak) ve sağlama (örneğin, uygun kamu kaynaklarının tahsisi) yükümlülüklerini içeren insan haklarının hayata geçirilmesi yükümlülüğü ile alakalıdır. Burada, hak sahibinin talepleri, insan haklarının gerçekleşmesiyle ilgili olabilecek ve arzu edilen bir dizi sonuca ulaşabilmek için yükümlülük sahiplerinin bazı politikaları izleme taahhüdünün uygulanmasıyla ilgilidir. Bu tür yükümlülükler, genellikle daha zor yargılanabilir olarak görülürken, son gelişmeler bunların da yargı denetimine tabi olabileceğini göstermektedir. Dahası yerine getirme yükümlülüğü, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla olduğu kadar; sivil ve politik haklarla da (örneğin yoksul sınıklar için adli yardım gibi) ilgilidir.

Gıda, barınma, eğitim ve sağlık gibi hakların tam olarak gerçekleştirilmesi ancak aşamalı olarak mümkün olsa bile, devletlerin bu hakların "minimum temel seviyesini" karşılama ve bunların tam gerçekleşmesi için derhal emin, sağlam ve hedeflenmiş adımlar atma yükümlülükleri bulunmaktadır. Ayrıca devletlerin, gerektiğinde uluslararası yardım talepleri de dahil olmak üzere, mevcut tüm kaynaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel hakları yerine getirmek için tahsis edildiğini gösterme görevi de bulunmaktadır.⁵ Dahası, kasten geriye götürmeye yönelik herhangi bir tedbir, en dikkatli değerlendirmeyi gerektirmektedir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'de güvence altına alınan hakların bütünlüğüne atıfla ve mevcut kaynakların maksimum kullanılması bağlamında gerekçelendirilmelidir.

Kutu 2 Devletlerin insan hakları yükümlülüklerinin kapsamı

5. Taraf devletlerin yükümlülüklerinin niteliğine ilişkin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 3 No'lu Genel Tavsiyesi'ne (1990) Anlaşma'ya taraf devletlere uygulanan genel yasal yükümlülüklerin niteliklerine ilişkin İnsan Hakları Komitesi'nin 31 No'lu Genel Tavsiyesi (2004) (Madde 2, paragraf 1).

Saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülükleri, aynı zamanda, yürütme ve sonuç yükümlülüğünün unsurlarını da içermektedir. Yürütme yükümlülüğü, belli bir haktan faydalanmanın gerçekleşmesi için makul biçimde hesaplanmış eylemi gerektirmektedir. Örneğin, sağlık hakkının gerçekleştirilmesi, anne ölümünü azaltmaya yönelik bir eylem planının benimsenmesini ve uygulanmasını içerebilir. Sonuç yükümlülüğü, devletlerin anne ölüm oranı gibi istatistiksel bir gösterge ile ölçülebilecek ve anne ölümünde gerçek bir azalma gibi önemli bir standardı karşılayan özel bir hedefe ulaşmalarını gerektirir.⁶ Göstergelerin özellikle derhal uygulanabilir ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile engellilerin hakları bağlamında geliştirilmesini talep eden bir başka yükümlülük türü ise, temel uluslararası insan hakları sözleşmelerinde belirtilen insan haklarının gerçekleştirilmesindeki ilerlemeye ilişkin izleme ve raporlama yükümlülüğüdür.

3. Kesişen insan hakları normları veya ilkeleri

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve insan hakları uygulamalarını izleyen organlar tarafından benimsenen genel yorumlar ve tavsiyeler gibi uluslararası insan hakları normatif çerçevesi (aşağıda Kısım B), ayrımcılık yapmama ve eşitlik, katılım, yargı yoluna başvurma, bilgiye erişim, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetim gibi kesişen insan hakları normlarını veya ilkelerini içerir. Bu kesişen normların insan hakları uygulaması esnasında devletlere ve diğer yükümlülük

sahiplerine rehberlik yapması beklenmektedir. Örneğin, sağlık hakkının güvence altına alınması, sağlık hizmeti sağlayıcılarının ayırım gözetmeyen uygulamalarını, temel sağlık sorunlarıyla ilgili bilgiye erişimi, yargı yoluna başvurma ve sağlık personeli tarafından yanlış uygulama ya da kötü muamele yapılması durumunda yargı sürecini ve hem topluluk hem de ulusal seviyelerde sağlık hakkıyla ilgili politik kararlara katılımı gerektirir.⁷ Hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü, insan hakları çerçevesinde önemli bir unsur olan yargı yoluna başvurma nosyonu ile yakından ilişkilidir. Hakların ihlali veya inkârı durumunda, insan hakları yaklaşımı, yargı yoluna ve yargı hakkına başvurulması ve bilgi edinme hakkı da dâhil olmak üzere telafi aramak ve zararın tazminini desteklemek için uygun araçlara ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır.

Ayrımcılık yapmama, insan hakları ile ilgili tüm çalışmaların merkezinde yer alır. Bütün uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan ve Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi veya Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme gibi bazı insan hakları sözleşmelerinin ana temasını oluşturan ortak bir insan hakları normudur. İlke, tüm insan hakları ve özgürlükleri ile ilgili olarak herkes için geçerlidir ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, mülk, doğum veya diğer durumlar gibi tüketici olmayan bir listeye dayanarak ayrımcılığı yasaklar.⁸ Ayrımcılık yapmama ilkesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. maddesinde belirtildiği gibi, bütün insanların özgür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğduklarını güvence altına alan eşitlik ilkesiyle tamamlanmaktadır.

6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 3 No'lu Genel Tavsiyesi (1990) ve Maastricht Kılavuz İlkeleri.

7. Eşitlik ve ayrımcılık yapmama, katılım, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü, Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu'nun "The human rights based approach to development cooperation: Towards a common understanding among UN agencies" adlı çalışmasında da listelenmiştir (2003) (ayrıntılar için bkz. Frequently Asked Questions, annex II).

8. Uluslararası insan hakları belgeleri ve bunların izleme organlarının içtihatlarında bazı yasaklanmış ayrımcılık gerekçeleri belirlenmiştir. Örneğin bakınız Medeni ve Siyasal haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 2.1, 3 ve 26. maddeleri ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 2.2 ve 3. maddeleri, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili ayrımcılık yapmamaya ilişkin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 20 No'lu Genel Tavsiyesi (2009) ve İnsan Kaynakları Komitesi'nin İbrahima Gueye ve arkadaşlarına karşı Fransa (tabiyet) ve Nicolas Toonen'e karşı Avustralya (cinsel yönelim) davaları.

4. Uluslararası insan hakları normatif çerçevesi

İnsan haklarının uluslararası normatif çerçevesi, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesinden itibaren gelişmiştir.⁹ "Tüm insanlar ve uluslar için ortak bir başarı standardı" olarak tasarlanan çerçeve, bütün insanların faydalanması gereken temel sivil, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları açıklamaktadır. Saygı gösterilmesi, korunması ve gerçekleştirilmesi gereken temel insan hakları normlarını içeren bir belge olarak yaygın kabul görmüştür. Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme ile birlikte Beyanname, "Uluslararası İnsan Hakları Yasası"nı oluşturmaktadır. Belirli grupların durumunu veya insan haklarının geliştirilmesiyle ve korunmasıyla ilgili meseleleri ele almak üzere Birleşmiş Milletler tarafından benimsenen diğer sözleşmeler şunlardır:

- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme;
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi;
- İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme;
- Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme;
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme;
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme;
- Tüm İnsanları Cebri Kaybolmadan Korumaya İlişkin Uluslararası Sözleşme.

Bu dokuz sözleşme ve onların ihtiyari protokolleri, Birleşmiş Milletler'in temel uluslararası insan hakları enstrümanlarını oluşturmaktadır. Bunların hükümleri, Birleşmiş Milletler'in normatif insan

hakları çerçevesinin esasını oluşturmaktadır. Bu sözleşmelerin uygulanmasını gözden geçiren sözleşme organları (aşağıda Kısım B), sözleşmelerde yansıtılan standartların normatif temelini ve sözleşmeye özel genel yorumlar ve tavsiyelerle bu standartları takip eden yükümlülük sahiplerinin yükümlülüklerini geliştirmiştir. İnsan Hakları Konseyi'nin diğer özel prosedürleri gibi diğer insan hakları mekanizmaları da insan hakları standartlarının normatif anlayışına katkıda bulunmuştur.

Sözleşmeler, yasalar, protokoller ve anlaşmalar, bunları kabul eden veya bunlara razı olan devletler için hukuken bağlayıcıken, yasal statüleri farklı pek çok başka evrensel insan hakları belgesi bulunmaktadır. Deklarasyonlar, ilkeler, rehberler, standart kurallar ve tavsiyelerin hukuken herhangi bir bağlayıcı etkisi bulunmamaktadır; ancak inkâr edilemez bir ahlaki gücü vardır ve devlet eylemlerine pratik rehberlik sunar.¹⁰

İnsan hakları standartları hem uluslararası hem de bölgesel ve ulusal hukuk sistemlerinde kodifiye edildiği için, yükümlülük sahiplerini – esas olarak devletleri – sorumlu tutmaya yönelik bir dizi performans ölçütü sunmaktadır.

Haklarla ilgili normatif standartlar ve bunların yukarıda tartışılan ilgili yasal yükümlülükleri, insan haklarının uygulanmasını tanımlayan ve kolaylaştıran politikalara ve önlemlere dönüştürülmelidir. Ancak politika yapıcılar, kalkınma ve hatta bazen insan hakları uygulayıcıları bile bu kavramları uygulama pratikleriyle bağlantılandırmakta zorlanmaktadır. Bu, söz konusu standartların politika oluşturmada ve insan haklarının gerçekleşmesini izlemede doğrudan kullanımını zorlaştırmaktadır. İnsan hakları göstergeleri üzerine yapılan çalışmaların ele almaya çalıştığı işte bu boşluktur.¹¹

9. 1948'den bu yana Deklarasyonun, 370'den fazla dile çevrilmiştir (bkz. www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Introduction.aspx (erişim tarihi 25 Nisan 2012)).

10. Örneğin, Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Hakları Bildirisi, yerli halklara uygulandıkları için mevcut uluslararası insan haklarını detaylandırır.

11. Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler Hükümet Dışı İrtibat Servisi, The United Nations Human Rights System: How To Make It Work For You (2008).

B. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmaları

İnsan Hakları Konseyi, üç yıllık bir dönem için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından seçilen 47 üye devletten oluşan hükümetler arası bir kuruluştur. Konsey, 2006 yılında Genel Kurul tarafından oluşturulmuştur ve İnsan Hakları Komisyonu'nun yerini almıştır. Konsey'in fonksiyonları, diğerlerine ilaveten, devletler tarafından üstlenilen insan hakları yükümlülüklerinin tam uygulamasını teşvik etmek, insan hakları ihlallerinin önlenmesine katkıda bulunmak ve insan haklarıyla ilgili acil durumlara hızla yanıt vermektir.¹²

Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması (EPİM), İnsan Hakları Konseyi'nin dört buçuk yıllık bir döngüde bütün Birleşmiş Milletler Üye Devletleri'nin insan hakları durumunu inceleyen kilit mekanizmasıdır. Her ülkenin incelenmesi, üç rapora dayanmaktadır. Bunlardan ilki, hükümet tarafından hazırlanan ulusal rapordur; diğer ikisi ise Birleşmiş Milletler'in topladığı bilgiler ve paydaşların bilgilerinin özetidir. Her iki rapor da BMİHYK tarafından hazırlanmaktadır. Birleşmiş Milletler kuruluşları ve programları, sivil toplum kuruluşları ve diğerleri, sürece bilgi sunarak katılır ve daha sonra bu bilgiler, BMİHYK tarafından hazırlanan raporlara dâhil edilip inceleme esnasında tartışılır. İnceleme, incelenen Devlet ve İnsan Hakları Konseyi arasında interaktif bir diyaloga dayanan işbirlikçi bir mekanizmadır. Her devlete insan haklarının durumunu geliştirmek ve insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmek için hangi adımları attığını beyan etmek için bir fırsat sunar.

Özel prosedürler, İnsan Hakları Konseyi'nin, belli ülkeler veya bölgelerde (ülke sorumluluğu) insan haklarının durumunu veya dünya çapındaki büyük insan hakları ihlallerini (tematik sorumluluk) inceleme, izleme ve kamuya raporlamamekanizmalarına verilen genel addır.

Özel prosedürler, ya bireyler (özel raportörler veya bağımsız uzmanlar) ya da çalışma gruplarıdır. Hepsisi, gönüllülük esasına göre çalışan ve İnsan Hakları Konseyi tarafından atanan önemli ve bağımsız uzmanlardır. Bu çalışma kaleme alınırken, 35 tematik sorumluluk ve 10 ülke sorumluluğu bulunmaktadır. Özel prosedürler yetki sahipleri, ülke ziyaretleri ve insan hakları ihlalleri iddialarına dair bulgularını ve tavsiyelerini İnsan Hakları Konseyi'ne raporlar.

Yürürlükteki dokuz uluslararası insan hakları sözleşmesinden her birinin genellikle sözleşme organı olarak adlandırılan birer insan hakları komitesi bulunmaktadır.¹³ Bu organlar, taraf devletlerin sözleşme yükümlülüklerine uyup uymadığını incelemek üzere yetkilendirilmiş bağımsız uzmanlardan oluşmaktadır. Komiteler, izledikleri sözleşmenin hükümlerine göre oluşturulmaktadır. Taraf devletler, düzenli olarak bu sözleşme organlarına rapor vermekle yükümlüdür. Bazı sözleşme organlarına bireysel şikâyetleri inceleme yetkisi de verilmiştir.

1993'te oluşturulan BMİHYK, herkesin bütünün insan haklarından faydalanmasını ve bunların tam anlamıyla gerçekleşmesini teşvik etmek ve korumakla görevlendirilmiştir. Görevi, insan hakları ihlallerini önlemeyi, tüm insan hakları için saygıyı temin etmeyi, insan haklarını korumak için uluslararası işbirliğini desteklemeyi, Birleşmiş Milletler'deki ilgili faaliyetleri koordine etmeyi ve Birleşmiş Milletler insan hakları çalışmalarını güçlendirmeyi ve kolaylaştırmayı içermektedir. BMİHYK, İnsan Hakları Konseyi'nin özel prosedürlerinin , sözleşme organlarının ve evrensel periyodik inceleme mekanizmasının sekreterliğidir.

12. İnsan Hakları Konseyi Danışma Kurulu ve gizli bir şikâyet prosedürü, İnsan Hakları Konseyi'nin iki ilave mekanizmasıdır.

13. İşkenceye Karşı Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü kapsamında İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi de bulunmaktadır.

14. Birleşmiş Milletler insan hakları programı, 1940'larda Birleşmiş Milletler merkezinde ufak bir bölüm olarak başlamıştır. Bu bölüm daha sonra, Cenevre'ye taşınmış ve 1980'lerde İnsan Hakları Merkezi'ne yükseltilmiştir. 1993'te Viyana'daki Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda, uluslararası topluluk, daha güçlü kurumsal destek ile daha sağlam insan hakları yetkisi kurmaya karar verdi. Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler üye devletleri, 48/141 no'lu Genel Kurul kararıyla BMİHYK'yi kurdu.

Birleşmiş Milletler'in bir parçası olmamasına rağmen, bölgesel ve ulusal insan hakları sistemleri, ülke seviyesinde insan haklarının korunması ve geliştirilmesinin temel enstrümanlarıdır. İnsan hakları standartlarını belirleyen ve izleme mekanizmalarını oluşturan bazı bölgesel hükümetlerarası organizasyonlar vardır. Ulusal insan hakları kurumları (UİHK), insan haklarının korunması ve teşviki için

kurulan ulusal kurumlardır. Pek çok UİHK türü vardır. Birleşmiş Milletler, kendi çalışmalarına rehberlik yapması amacıyla Paris İlkeleri denilen ilkeleri benimsemiştir. Paris İlkeleri ayrıca BMİHYK'nin sekreterlik görevini yaptığı Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi¹⁵ tarafından akreditasyonunun da temelini oluşturmaktadır.

C. İnsan hakları göstergeleri – kavram ve mantık (gerekçe)

Bu çalışma bağlamında, bir insan hakları göstergesi, insan hakları normları ve standartları ile ilişkilendirilebilen; insan hakları ilkeleri ve endişelerini ele alan ve yansıtan; insan haklarının uygulanmasını ve geliştirilmesini değerlendirmek ve izlemek için kullanılacak bir nesnenin, etkinliğin, faaliyetin veya sonucun durumu ve şartlarıyla ilgili özel bilgilerdir. Bu şekilde tanımlanan göstergelerden bazıları, varlıklarını belirli insan hakları normlarına veya standartlarına borçlu oldukları ve genellikle başka bağlamlarda kullanılmadıkları için insan haklarına özgü olabilir. Örneğin, hukuk dışı, yargısız veya keyfi infaz sayısı veya polis ve paramiliter birlikler tarafından bildirilen işkence mağduru sayısı ya da yetkililerin ayrımcılığı nedeniyle temel eğitime erişemeyen çocuk sayısı gibi göstergelerdeki durum bu olabilir. Aynı zamanda, burada belirtildiği gibi bir insan hakları göstergesinin tanımsal koşullarını (en azından dolaylı olarak) karşılayabilen, yaygın olarak kullanılan sosyo-ekonomik istatistikler (örneğin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (BMKP) İnsani Gelişme Raporlarında kullanılan insani gelişme göstergeleri gibi), çok sayıda başka gösterge bulunabilir. Tüm bu durumlarda, onları, insan hakları standartları ve ilkeleri ile ilgili oldukları ve insan hakları değerlendirmelerinde kullanılabilirdikleri ölçüde insan hakları göstergeleri olarak düşünmek faydalıdır.¹⁶

Gösterge teriminin böylesi geniş anlaşılması, nicel ve nitel farklı şekiller almasına izin verir. Öte yandan bu, göstergeleri tanımlayan ve geliştiren kavram ve metodoloji anlayışı çokluğuna neden olabilir ve bu durum, bazen bir karmaşa kaynağı olabilir. Bu nedenle, bu Kılavuz'un merkezinde olan gösterge türleri hakkında ortak asgari bir anlayışa sahip olmak gerekli hale gelmiştir.

1. Nicel ve nitelik göstergeler

Göstergeler, nicel veya nitel olabilir. Nicel göstergeler, dar anlamda "istatistiğe" denk olarak görülür, nitel göstergeler ise bir anlatı biçiminde veya "kategorik" şekilde ifade edilen bilgileri kapsar. Aksi belirtilmedikçe, bu yayında "nicel gösterge", sayılar, yüzdeler ve endeksler gibi esas olarak sayısal biçimde ifade edilen göstergeleri belirtmek için kullanılır.¹⁷ Bu nedenle, okul çağındaki çocukların kayıt oranları ile ilgili göstergeler, sözleşme onayı sayıları ile ilgili göstergeler, insan hakları ile ilgili politikaların uygulama ve kapsamının zaman çerçevesi, parlamentoda kadınların sandalye sayısı ve zorla ve gönülsüz kaybedilme olayları, nicel gösterge örneklerinden birkaçıdır. Aynı zamanda, insan haklarının gerçekleşmesi ile ilgili bilgileri – sayısal veya başka türlü – tamamlamayı veya detaylandırmayı amaçlayan "kontrol listeleri" veya soru dizileri, anlatsal

15. Paris İlkeleri ile ilgili daha fazla bilgi, Ek I'de (gösterge 5) ve <http://nhri.ohchr.org> adresinde bulunabilir.

16. İnsan hakları uygulaması ve değerlendirmesinin tanımı ve kullanımıyla alakalı kavramsal, metodolojik ve operasyonel kriterler, bu Kılavuz'un farklı bölümlerinde özetlenmiştir. Bu kriterler, ortak göstergeler ve istatistikler ile "insan hakları göstergeleri" arasındaki ayrımı daha da açıklığa kavuşturmaya katkıda bulunur.

17. Üç ifade, isim vermek gerekirse nicel, istatistiksel veya sayısal göstergeler, genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

ve kategorik veriler, yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bu kontrol listeleri, izlenen veya analiz edilen durumun faydalı göstergeleri olarak kullanılmaktadır. Bu durumlarda, "gösterge" sözcüğünün kullanımı, niteliği gereği nitel olan ve istatistiğin ötesindeki bilgilere işaret etmektedir. Birleşmiş Milletler sistemindeki ve insan hakları topluluklarındaki birçok kuruluşa mensup uzmanlar, nitel yönünü dolaylı olarak vurgulayarak, gösterge sözcüğünün bu şekilde yorumlanmasını çoğunlukla desteklemiştir.

İnsan hakları camiasında "gösterge" sözcüğünün bu iki temel kullanımı, iki zıt yaklaşımı yansıtmamaktadır. İnsan hakları standartlarına uyumu değerlendirmenin karmaşıklığından ötürü, bütün ilgili nicel ve nitel bilgiler potansiyel olarak faydalıdır. Nicel göstergeler, belirli olayların büyüklüğünü ölçerek nitel değerlendirmeleri kolaylaştırabilir. Benzer şekilde, nitel bilgiler, nicel göstergelerin yorumlanmasını tamamlayabilir. Benzer tamamlayıcılıklar, nesnel ve öznel göstergeler arasında da vurgulanabilir

2. Gerçeğe dayalı ve yargıya dayalı göstergeler

İnsan hakları göstergeleri, istatistik ve gelişim göstergeleri literatüründe öznel ve nesnel göstergeler kategorisine karşılık gelen gerçeğe dayalı ve yargıya dayalı göstergeler olarak da kategorize edilebilir. Bu ayrım, zorunlu olarak göstergeleri tanımlamak için güvenilir ya da yinelenebilir veri toplama yöntemlerinin kullanılması ya da kullanılmamasına dayanmaz. Daha ziyade, ideal olarak ilgili göstergelerin bilgi içeriği açısından görülür. Bu nedenle, prensipte, doğrudan gözlemlenebilen veya doğrulanabilen nesnel, gerçekler veya olaylar (örneğin, çocukların ağırlığı, şiddet nedeniyle ölümlerin sayısı, mağdurun milliyeti) nesnel göstergeler olarak kategorize edilmektedir. Bireyler tarafından ifade edilen algılara, düşüncelere, değerlendirmelere veya yargılara dayanan göstergeler ise öznel göstergeler olarak kategorize edilir. Pratikte ve bazı insan hakları bağlamında, nesnel ve öznel bilgiler arasındaki bu ayrımı yapmak genellikle zordur. Belirlenmiş nesnel göstergeler kategorisindeki öznellik unsurları, tamamen dışlanamaz veya soyutlanamaz. Elde edilen bilgilerin doğasının tanımlanması bile öznel bir uygulama olarak görülebilir. Ancak yine de belirli olaylar, olgular ve nesnel için şeffaf, özel ve evrensel olarak kabul görmüş tanımların kullanımı, genel anlamda, ister nicel ister nitel ister nesnel ister öznel olsun herhangi bir gösterge türünü tanımlarken ya da tasarlarlarken daha büyük bir nesnellığe katkıda bulunur. Ayrıca, yargıya dayalı veya öznel göstergelerin aksine gerçeğe dayalı veya nesnel göstergeler, doğrulanabilir niteliktedir ve bir ülkedeki insan haklarının zaman içindeki farklı toplumlar arasındaki durumunu karşılaştırırken yorumlanması daha kolay olabilir.

	GERÇEĞE DAYALI VEYA NESNEL	YARGIYA DAYALI VEYA ÖZNEL
NİCELİKSEL	<p>Sayısal biçimde ifade edilen ve prensipte, doğrudan gözlemlenebilir ve doğrulanabilir nitelikte olan nesnelere, gerçekler veya olaylarla ilgili bilgilere dayanan gösterge.</p> <p>Örnek 1: Beş yaşın altındaki düşük kilolu çocukların yaygınlığı.</p> <p>Örnek 2: Kayıtlı keyfi uygulama sayısı.</p>	<p>Sayısal biçimde ifade edilen ve bilgiye dayanan gösterge, örneğin kardinal/sıralı ölçümler kullanarak ulaşılan bir algı, görüş, değerlendirme veya yargı.</p> <p>Örnek 1: Gece tek başına yürürken güvende hisseden kişi sayısı.</p> <p>Örnek 2: Belirli bir ülkede ifade özgürlüğü durumuyla ilgili bir grup uzman/gazeteci tarafından yapılan ortalama puanlamaya dayalı derecelendirme.</p>
NİTELİKSEL	<p>Bir anlatı, kategorik biçimde ifade edilen ve prensipte, doğrudan gözlemlenebilir ve doğrulanabilir nitelikte olan nesnelere, gerçekler veya olaylarla ilgili bilgilere dayanan gösterge.</p> <p>Örnek 1: Belirli bir ülke için bir insan hakları sözleşmesinin onaylanma durumu; onaylanmış / imzalanmış / ne onaylanmış ne imzalanmış.</p> <p>Örnek 2: Fiziksel şiddet, bir fail ve bir mağdur içeren bir olayın gerçek tanımı.</p>	<p>Bir anlatı biçiminde ifade edilen ve ess olarak kategorik biçimde olmayan ve bir algı, görüş, değerlendirme veya yargı olan bilgilere dayanan gösterge.</p> <p>Örnek 1: Yargılamanın ne kadar bağımsız ve adil olduğu gibi bir anlatı biçiminde ifade edilen değerlendirme.</p> <p>Örnek 2: Belirli bir ülkede yiyecek hakkı kanunda ve pratikte tam anlamıyla garanti altında mı?</p>

Dört gösterge kategorisinin bir çapraz tablolamasını sunan Şekil IV'ü ele alalım: Nicel, nitel, gerçeğe dayalı ve yargıya dayalı. Bunlar, insan haklarını değerlendirirken farklı gösterge kategorilerini kullanma fırsatını sunar. Her kategorinin kendi potansiyel kullanımı (veri üretimi mekanizmalarıyla ilgili tartışmalar için ayrıca bakınız Bölüm III) vardır: Ancak ideal olarak bir seçim durumunda, tercih C yerine A bölümündeki göstergeler, D yerine B bölümündeki göstergeler, BD yerine AC'deki göstergeler ve diğer hepsine karşı A'daki göstergeler olacaktır. Diğer bir deyişle, dört bölümün her birinin değerlendirilen konu hakkında ilgili bilgi ve göstergeler yoluyla sunacak bir şeyi olduğunda, bahsi geçen tercih sırasının ilgili taraflar için değerlendirmeyi daha nesnel ve kabul edilebilir kılmaya muhtemeldir. Ancak, genel olarak, bu Kılavuz bağlamında, A, C ve bir dereceye kadar B bölümünden bilgi kullanma eğilimi bulunmaktadır. B bölümündeki göstergeler bakımından odak, "gece yalnız yürürken güvende hisseden bireylerin yüzdesi" (örnek 1) gibi istatistiksel olarak sembolik anketlerle daha kolay bir biçimde elde edilebilen öznel göstergeler kategorisindedir.¹⁸ Ayrıca, niteliği gereği gerçeğe dayalı ve nicel bilgi ve göstergeler (Bölüm A), bir büyüklük hissi yaratabilir ve bilgi üretimi ve bu bilginin yorumlanmasıyla ilgili olarak nicel olmayan, yargıya dayalı diğer bilgi ve göstergelerin üstesinden gelemeyebileceği bazı önyargıları yenebilir. Bu da onu, daha fazla gerçeğe dayalı ve nicel bilgi ve gösterge kullanmak bakımından – bunların kullanımının insan hakları değerlendirmesine değer kattığı ölçüde faydalı kılar.

3. Performans ve uygunluk göstergeleri

Son yıllarda, kalkınma iş birliği faaliyetleri gibi zorunlu faaliyetlerinde insan haklarını yaygın hale getirme amacını kabul eden Birleşmiş Milletler sisteminin kurumları ve programları, bahsi geçen hedefle ilgili performanslarını değerlendirmelerine yardımcı olabilecek izleme metodolojileri ve araçlarını araştırmıştır. Bu araçlara ve ilgili göstergelere duyulan ihtiyaç, insan hakları standartlarını alıcı ülkelerdeki kendi yardım programlarına rehberlik etmesi için kullanmak isteyen bağışçılar tarafından da ifade edilmiştir. Bu gibi durumlarda, yaklaşım, devam eden faaliyetlerin uygulamasını desteklemede ayrımcılık yapmama ve eşitlik, katılım ve hesap verebilirlik gibi kesişen insan hakları normlarını bir araya getirmektir. Belirli insan hakları standartlarına işaret ederek, sorumlulukları veya belirtilen programlama hedeflerini değiştirmeye yönelik bazı teşebbüsler de olmuştur.

Sonuç olarak, göstergeler tanımlanmış ve esas olarak performans göstergelerini kullanan araç setleri geliştirilmiştir. Performans göstergelerinin temel amacı, planlanan kalkınma müdahalelerinin sebep olduğu değişikliklerin doğrulanmasına fırsat vermektir. Bunlar programlama prensiplerine ve terminolojilerine (göstergelerin girdi-çıkıtı-etki-sonuç kategorizasyonu gibi, ayrıca bkz. Bölüm V, Kısım A 2) dayanmaktadır ve esas olarak ilgili program faaliyetlerine bağlıdır. Bu göstergeler, program faaliyetlerinin performansını izlemek ve kesişen bazı insan hakları normlarına uygunluklarını değerlendirmek üzere kullanılabilir.¹⁹ Ancak performans göstergeleri kalkınma programında insan haklarına dayalı bir yaklaşımı ilerletmeye yardımcı olmakla birlikte; kesişen insan hakları normlarının sadece bazı yönlerini yakalamaktadır.

18. Temsili nüfus örneklerine ve istatistiksel olarak sağlam metodolojiye dayanan anketlerin önemi ve anlamı, Bölüm III'te daha detaylı vurgulanmaktadır.

19. UNDP, "Indicators for human rights based approaches to development in UNDP programming: a users' guide", Mart 2006. <http://web.undp.org/oslocentre/docs06/HRBA%20indicators%20guide.pdf> adresinden erişilebilir.

Bunların, çeşitli belgelerde belirtildiği şekilde, insan hakları standartlarına ilişkin kapsamı sınırlı ve genellikle sadece rastlantısaldir.²⁰ Bu nedenle, literatürde ifade edildiği ve mevcut uygulamada gerçekleştirildiği gibi, performans göstergelerinin kullanımı, insan hakları uygulamasında göstergelerin kullanımını geliştirmek ve teşvik etmek için kendi başına yeterli bir yol sunmamaktadır.

Performans göstergelerinin aksine, insan hakları bağlamında uygunluk göstergeleri açık bir biçimde insan hakları standartlarına bağlıdır. Bu göstergeler, bu standartlardan kaynaklanan yükümlülüklerin ne ölçüde karşılandığını ve insan haklarından daha fazla yararlanılması ile ilişkili olabilecek sonuçları ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu Kılavuz'da yürütülen çalışma, sorumluların kendi insan hakları yükümlülüklerine uyumunu geliştirmek ve izlemek için kullanılabilir göstergelerin tespit edilmesiyle ilgilidir (daha fazla ayrıntı için bkz. Bölüm II). Ancak programa özel performans göstergelerinin insan haklarının gerçekleştirilmesini ilerletmek üzere tasarlandığı veya parasız ilköğretimin yaygınlaştırılması gibi belirli insan hakları yükümlülüklerinin uygulanmasına katkıda bulunduğu özel bağlamlarda, bu göstergeler, programın insan hakları standartları ile uyumunu değerlendirmeye de yardımcı olacaktır.

4. Göstergeler ve kıstaslar

Kıstaslar, göstergeler için önceden belirlenmiş normatif veya ampirik etmenlere dayanabilen değerlerdir. Örneğin, beslenme yeterliliğini ölçme göstergesi, tatlar ve dini kısıtlamalar gibi normatif olarak sosyo-kültürel

faktörlere dayanabileceği gibi ampirik olarak insanların çalışma profili, bedenin enerji ve besin ihtiyacı göz önünde bulundurularak da tahmin edilebilir. Genellikle, normatif değerlendirmeler, uluslararası ya da ulusal standartlara (örneğin, savaş esirlerine muamele) ya da bireylerin politik ve sosyal niyetlerine dayanır. Ampirik etmenler, esas olarak, uygunluk ve kaynak meseleleri ile ilgilidir. Örneğin, "aşıyla önlenebilir hastalıklara karşı bağışıklık kazanan bir yaşındaki çocukların oranı" göstergesini ele alalım. Bir kıstas kullanmak, gösterge için özel bir değer belirlemeyi gerektirebilir; örneğin bu oranı %90'a çıkarmak veya mevcut kapsamı %10 puan geliştirmek gibi. Böylece, uygulayıcı kurumun çabaları, referans döneminde söz konusu değeri gerçekleştirmeye odaklanabilir. İlk durumda, kızamık aşılması için %90'lık bir kıstas, %90'lık aşılama oranında, bir salgın ihtimalinin önemli ölçüde azalacağı bir normatif etmene veya bir ampirik gözleme dayanabilir. Benzer şekilde, kapsamdaki %10'luk bir artış kaynak elverişliliği ve yerel kapasite etmenlerine bağlı olabilir.

Taraf devletlerin uygunluğunu değerlendirme bağlamında bir gösterge için kıstas kullanımı, bu devletlerin değerlendirme kapsamındaki konu hakkında belli bir performans standardı benimsemesini sağlayarak, hesap verebilirliklerini güçlendirmektedir. Özellikle Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, insan hakları uygulamasını hızlandırmak için kıstasların belirlenmesi çağrısında bulunmuştur.²¹ Fakat anlamlı bir kıstasa ulaşmanın ilk adımı, insan hakları değerlendirmesi için kullanılacak göstergenin seçimiyle ilgili genel bir mutabakata varmaktır. Seçili göstergeler için performans kıstasları belirleme görevi ancak o zaman faydalı olabilir (ayrıca bkz. Bölüm V, Kısım A).

20. Bunun nedeni kısmen, eşit olmayan değerlendirme tarihleridir: Kalkınma programları için birkaç yıl ve insan haklarının teşvik edilmesi ve korunması için çok daha uzun bir süre. Ayrıca, tanım gereği programlar, bir seferde bir ya da birkaç amaca kesin olarak odaklanmalıdır ve insan hakları standartlarının çeşitli yönleri, karmaşıklıkları ve geniş alanını ele almamalıdır.

21. Taraf devletlerin raporlamasına ilişkin 1 No'lu Genel Tavsiyesi'nde (1989), çocukların aşılama derecesi ve kişi başı kalori alımı gibi nicel göstergeler açısından kıstasların belirlenmesini talep etmiştir. Ayrıca bkz. ulaşılabilir en yüksek sağlık standardı hakkına ilişkin 14 No'lu Genel Tavsiye (2000), 57-58. paragraflar.

D. Bazı endişeler ve yanlış kanılar

1. Niteliksel bilginin ölçümü

Sıkça dile getirilen bir endişe, insan hakları uygunluğunu nicel olarak ölçmenin mümkün olmadığıdır. Dahası, insan hakları, hayatın nitel yönleri ile ilgilidir ve istatistiksel bilgi ile uyumlu olmak zorunda değildir. Örneğin, adaletin tesis edilmesinde, yargıçların yeterliliği, sayılarından daha ilgili olabilir. Ayrıca, nicel insan hakları verilerinin mevcut olmayabileceği ya da güvenilmez olabileceği de sık sık söylenmektedir.

Bu tür bir endişe, ölçülmesi istenen şeyle ilgili bir yanlış anlaşılmanın sonucu olabilir. İnsan hakları göstergelerinin kullanımında esas ilgi, insan haklarından gerçekleştirilmesi ve kullanılmasında bir iyileşme ile ilgili olabilecek birkaç ilgili özelliğin ölçülmesi veya yükümlülük sahibi kişi tarafından gösterilen çabaların insan hakları yükümlülüklerinin yerine getirilmesiyle ilgili olarak değerlendirilmesidir. Odak noktası, istatistiksel araştırmalara, tüm insan hakları standartlarına veya sözleşme hükümlerine dayanan kapsamlı bir göstergeler listesi belirlemek değildir. Aslında bu, gereksiz olacaktır. Göstergeler, güçlü bir nitel boyutla değerlendirmelere değer katan araçlardır; onların yerini almazlar. Aynı zamanda, genel olarak mevcut istatistiksel bilgilerin uygun şekilde kullanılmasıyla – örneğin, farklı nüfus grupları için adli yardıma erişim veya belirli sosyal gruplardan gelen çocukların okula kaydı – göstergeler, insan haklarından daha nesnel ve kapsamlı biçimde faydalanmaya ilişkin bazı niteliksel yönlerin değerlendirilmesine yardımcı olabilir. Göstergelerin kullanımındaki bu ayırım netleştikten sonra, insan hakları değerlendirmeleri için göstergeleri belirlemek çok daha kolaydır.²²

2. Verinin kullanılabilirliği ve ayrıştırılması

İnsan hakları değerlendirme aracı olarak göstergelerin kullanımı, uygun ve güvenilir verilerin varlığına dayanmaktadır. Bu tür verilerin bulunmasında her zaman bazı kısıtlamalar olsa da bu yayının amacı farklı kaynak türlerinden gelen çeşitli bilgilerin insan hakları değerlendirmeleri için göstergeler geliştirmek üzere nasıl başarılı bir şekilde birleştirilebileceğini göstermektir (ayrıntılar için bkz. Bölüm III). Daha da önemlisi, pek çok durumda, yaygın olarak bulunan istatistiksel bilgiler ve idari kayıtlar, bir duruma ilgili insan hakları yönlerini vurgulamak için uygun göstergelerle yeniden yapılandırılabilir.

Bununla ilgili bir endişe, ayrımcılık yapmama ve eşitlik analizini – insan hakları değerlendirmesinde asıl odak noktası – desteklemek üzere gerekli ayrıştırma düzeyinde uygun istatistiğin bulunmamasıdır. Bu nedenle, bağlamla ilişkili nüfus grupları çapında insan haklarından faydalanmaya ya da insan hakları ihlallerine ulaşmak için yeterli veri olmadığı sürece, bu tür değerlendirmelerde göstergelere güvenmek anlamsızdır.

Ayrıştırılan istatistik eksikliği aslında sınırlandırıcı bir etmen olmasına rağmen, nesnel değerlendirmeleri kolaylaştırmada uygun göstergelerin potansiyel faydasını zayıflatmaz. En iyi ihtimalle, ilgili veriler elde edilene kadar kullanımlarını geciktirecektir. Ayrıca, ayrıştırılmış bir seviyede yaygın olarak bulunan sosyo-ekonomik istatistiklerin kullanımının ötesinde – insani gelişmeyi izlemede kullanılanlar gibi²³ – insan hakları standartlarının ve kesişen normların eşsiz yönlerini yansıtan nicel ve nitel özel insan hakları göstergelerini tanımlamak ve geliştirmek eşit derecede önemlidir.²⁴ Bu süreç, hakkın içeriğini açıklığa kavuşturmaya da onu daha sağlam hale getirmeye de katkıda bulunur.

22. Kısım C'de tartışıldığı üzere, niceliksel ve niteliksel göstergeler arasındaki ayırım, esas olarak açık değildir. Tam nitelikli ve eğitilmiş ilköğretim öğretmenlerinin oranı, okulu bırakanların oranı veya okuryazarlık oranı gibi tipik nicel göstergeler, eğitim sisteminin niteliğini veya bir başka deyişle, eğitim hakkının gerçekleşmesine ilişkin niteliksel yönleri değerlendirmek için de uygundur.

23. BMKP İnsani Gelişim Raporları. <http://hdr.undp.org> adresinden ulaşılabilir.

24. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 3 No'lu Genel Tavsiyesinde "birçok durumda, yasa yapılması fazlasıyla arzu edilmektedir ve bazı vakalarda ise kesinlikle kaçınılmazdır. Örneğin, gerekli tedbirler için sağlam bir mevzuat temelini olmadığı durumlarda ayrımcılıkla etkili bir şekilde mücadele etmek zor olabilir" denmektedir.

Ayrıştırılan veriler, insan hakları endişelerini ele almak için gerekliken, verilerin arzu edilen seviyede ayrıştırılması her zaman pratik veya uygun olmayabilir. Örneğin, cinsiyet, yaş, bölge veya idari birime göre ayrıştırma, etnik kökene göre ayrıştırmadan daha kolay olabilir. Zira etnik grupların tanımlanması genellikle zaman içerisinde değişebilen nesnel (örneğin, dil) ve öznel (örneğin, öz tanımlama) kriterleri içermektedir. Her ne kadar birçok nüfus grubu, mevcut ayrımcılığı veya eşitsizlikleri ihbar etmek ve hedeflenen politik tedbirleri desteklemek için, istatistiklerde daha fazla görünürlük (kendileri için) talep etse de; farklı bir grup olarak tanımlanmak politik olarak hassas bir konu olabilir, bu da verilerin ayrıştırılmasından vazgeçilmesine neden olabilir (Bölüm III, Kutu 9). İstatistiksel verilerin üretiminin de özel hayata saygı gösterme, veri koruma ve gizlilik hakkı üzerinde etkileri vardır ve bu nedenle, uygun yasal ve kurumsal standartların dikkate alınmasını gerektirebilir (ayrıntılar için bkz. Bölüm III).

3. İstatistiksel ortalamalara karşı bireysel vakalarla ilgili bilgiler

İnsan hakları değerlendirmelerinde istatistiksel ortalamaların kullanılması veya belirli nüfus gruplarının –örneğin, bir toplumdaki en kırılgan veya ötekileştirilmiş gruplar – t insan haklarından faydalanmasına ilişkin veriler, çelişkili görülebilir. Ulusal ortalamalardan tek tek bireylerin haklardan faydalanmasıyla ilgili verilere geçmek, insan hakları yaklaşımı ile daha uyumlu görünmektedir.

Bu, bir toplumdaki her birey açısından insan haklarından faydalanma konusundaki ayrımcılık ve eşitsizlik derecesinin değerlendirilmesini sağlayacaktır. Öte yandan, bunun genel olarak uygulanabilir olmaması gerçeği – ortalamalar kullanarak nüfusun bir alt kümesine odaklanılması – insan haklarının evrenselliği ve devredilemezliği kavramı ile çelişmemektedir.

Aslında, her iki veri türü de insan hakları değerlendirmeleri yapmak için faydalı olabilir. Örneğin, halka ücretsiz adli yardım veya kamu sağlığı ve sağlık hizmetleri sağlamak için bir devlet tarafından gösterilen çabaları yansıtan verilere, bir topluluğun veya bir ilin idari biriminin tamamı düzeyinde kolaylıkla ve anlamlı bir biçimde ulaşılabilir. İşkenceyle ilgili verilere, bireysel vakalarla ilgili bilgiler vasıtasıyla ulaşılırken, etkilenen grupları (örneğin, hapishane nüfusu) temsil eden istatistiksel araştırmalar, ülkedeki işkence ve diğer kötü muamele vakalarını ölçmek için tamamlayıcı bir bilgi kaynağı olabilir.

4. Evrensel karşı bağlamsal olarak ilgili göstergeler

Göstergeler, bağlamsal olarak ilgili olduklarında, daha anlamlı olabilirler ve bu şekilde kullanılmaları daha olasıdır. Sıtmanın ender görüldüğü bir İskandinav ülkesinde sıtmayla ilgili ölüm oranları hakkında bilgi toplamak önemli olmayabilir. Ancak Güney Asya'da veya Afrika'nın bazı bölgelerinde, sıtma vakası, devletin halk sağlığıyla ilgili kritik sağlık sorunlarına yönelik çabalarını değerlendirmek için iyi bir gösterge olabilir. Aynı zamanda, işkence veya zorla tahliye vakası ya da evsizler hakkında bilgi, dünyanın pek çok bölgesinde geçerlidir. İnsan hakları evrensel olsa da ve konumuna bakılmaksızın her bireyin bu haklardan eşit şekilde faydalanma hakkı bulursa da göstergelerin bir ülkenin bağlamsal ihtiyaçlarına göre düzenlenmesini gerektiren durumlar olacaktır. Genel olarak hem evrensel olarak uygulanabilir hem de bağlama özel göstergeler – söz konusu göstergeler, evrensel olarak uygun insan hakları standartlarına bağlı olduğu sürece – insan hakları değerlendirmelerinde faydalı olacaktır. V. Bölümde vurgulandığı üzere, ilgili göstergelerin gelişimi, ülkenin onları tanımlamak, toplamak ve dağıtmak için benimsediği süreç türüne de – özellikle insan hakları aktörlerini içeren katılımcı süreçlere – dayanacaktır.

5. Hem sivil ve politik haklar hem de ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için göstergelerin uygunluğu

İnsan hakları değerlendirmeleri için göstergelerin kullanımına ilişkin önemli bir kaygı, literatürde veya pratikte bu göstergeleri tanımlamak ve geliştirmek için tutarlı ve uyumlu bir çerçeve kullanan bir çalışma organının olmamasından kaynaklanmaktadır. Tarihi sebeplerle ve muhtemelen analitik kolaylık uğruna, iki ayrı yaklaşım, hem sivil ve politik hakların hem de ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleşmesini izlemek için kullanılmıştır. Bu durum, bütün insan haklarının bölünmezliği ve birbirine bağlılığı karşısında ne arzu edilen ne de makul olan yapay bir bölünmeye katkıda bulunmuştur. Sonuçta ortaya çıkan yaklaşımların belirsizliği ve karmaşıklığı, insan hakları değerlendirmelerinde nicel göstergelerin kullanılması hakkındaki şüphecilğe, belki de bu çalışma alanında ilerlemeyi bile durdurarak katkıda bulunmuş olabilir.

Geleneksel olarak, sivil ve politik haklar için bir ihlal yaklaşımı kullanılmaktadır. Bu, söz konusu hakların normatif içeriğinin açık olduğu, hakların ve görevlerin iyi bilindiği ve haklardan onlar devlet

tarafından güvence altına alınır alınmaz faydalanılabileceği düşüncesine dayanmaktadır (bkz. Kısım A 2). Dolayısıyla, insan haklarından herhangi biriyle ilgili sözleşme hükümlerini ihlal eden bir sonuç, söz konusu hakkın uygulanmasını izlemek için bir gösterge olarak kullanılabilir. Örneğin, kaybedilme veya keyfi gözaltı, özgürlük hakkından ve kişi güvenliğinden faydalanamama veya daha açık olmak gerekirse bu hakların belli bir yönünün ihlali olarak görülebilir ve dolayısıyla söz konusu hakkın uygulanmasını izlemek için kullanılabilir. Odak noktası esas olarak olumsuz sonuçların ortaya çıkmamasını izlemek üzerindedir. Sonuç olarak, bu tür haklar, genellikle "olumsuz" insan hakları olarak kategorize edilir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için genel uygulama, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 2 (1) maddesi uyarınca bu hakların

aşamalı gerçekleşmesi ile alakalı sonuçları izlemektir.²⁵ Bu haklar, kaynak yoğun olarak algılanmaktadır ve bu nedenle, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, garanti altına alınmaları zordur. Dolayısıyla, bu hakların aşamalı gerçekleşmesiyle alakalı böylesi sonuçları zaman içerisinde izlemek mantıklıdır. Bu durumda uygun sonuçlar arzu edildiği ve olumlu olduğu ve devletlerin proaktif tedbirlerini gerektirdiği için, bu haklar genellikle "olumlu" insan hakları yükümlülükleriyle ilişkilendirilmiştir.

İki hak setini izlemek için iki ayrı yaklaşımın ve karşılık gelen metodolojilerin kullanımı, insan haklarının olumlu veya olumsuz haklar olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak pratikte, bütün insan haklarının olumlu ve olumsuz yükümlülükleri vardır ve bunların uygulaması hem olumlu hem de olumsuz sonuçlarla ilişkilendirilebilir. Örneğin, kadınların üstlendikleri belirli pozisyonların (mesela, parlamentodaki sandalyeler veya üst kademedeki resmi pozisyonlar) oranı, kamu işlerine katılım hakkının gerçekleşmesini değerlendirmeye yardımcı olabilir (Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 25). Benzer şekilde, zorla tahliye vakasında bir azalma, barınma ve yeterli konut hakkının gerçekleşmesine katkıda bulunabilir. Dahası ister olumlu ister olumsuz olsun, sadece sonuçlara odaklanmak, devletlerin ilgili insan hakları sözleşmelerini onaylayarak kabul ettikleri davranış yükümlülüğünün izlenmesinin önemini hafifletir. Bu nedenle, yalnızca insan hakları standartlarının uygulanması ile tutarlı sonuçların gerçekleşmesine değil bu sonuçların gerçekleşme sürecine de odaklanmak gerekir.

Bu kaygılar, yeterince ele alınamamış ve dolayısıyla insan hakları değerlendirmelerinde göstergelerin kullanımı yavaş olmuştur. Bunları ele almanın önemli olduğunun kabul edilmesi, göstergeleri tanımlamak ve hem sivil ve politik hakların hem de ekonomik, sosyal ve kültürel hakların değerlendirilmesinde kullanılacak araçları geliştirmek amacıyla ortak ve pratik bir yaklaşımın benimsenmesinin gerekçesini oluşturur.

25. "Bu Sözleşmeye taraf her devlet kaynaklarının olanca tek tek ve özellikle ekonomik ve teknik uluslararası yardım ve işbirliğiyle bu Sözleşmede tanınan hakların giderek tam anlamıyla ve özellikle yasal önlemlerin benimsenmesi de dâhil tüm uygun yollarla gerçekleşmesini sağlama amacıyla girişimlerde bulunmayı üstlenir."

E. Uluslararası yasal çerçevede göstergeler

Göstergelerin ve istatistiğin kullanımı, Birleşmiş Milletler insan hakları sistemi için ne yabancıdır ne de yeni. Sözleşme organları, özel prosedürler yetkilileri ve EPİM gibi insan hakları izleme mekanizmaları, istatistiksel göstergeler dâhil olmak üzere çok çeşitli göstergelere işaret eder ve onları kullanır (Kutu 3). Özel göstergelere olan talep, insan haklarının normatif çerçevesinde yansıtılmıştır. Bazı nicel göstergelerden insan hakları sözleşmelerinde açıkça bahsedilirken, bunların türü ve rolü, sözleşme organları tarafından benim senen genel yorumlar ve tavsiyelerde daha ayrıntılı bir biçimde belirtilmektedir.²⁶

Sözleşmeler açısından, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin eğitim hakkıyla ilgili 10. maddesi "kız öğrencilerin okulu terk etme oranlarının" azaltılmasını öngörür. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 12. maddesi, herkesin ulaşılabilir en yüksek beden ve ruh sağlığı standardından faydalanmasına ilişkin hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini sağlamak için taraf devletler tarafından atılması gereken adımların, ölü doğum oranının ve çocuk ölümlerinin azaltılmasının sağlanması için gerekli olan adımları da içereceğini belirtmektedir.²⁷ Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 24 (2) maddesi, "her çocuğun, doğumdan hemen sonra kaydedilmesi ve bir isminin olması gerektiğini" belirtmektedir. Benzer bir hüküm, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de de

yer almaktadır (md. 7 (1)).²⁸ Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'de, özellikle istatistiksel bilgilere adanmış bir madde bulunmaktadır. ²⁹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 16. maddesi ile Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 40. maddesi, taraf devletlerin insan haklarından faydalanmaya ilişkin ilerlemeyi rapor etmesi yükümlülüğüne işaret etmektedir. Sözleşmelerdeki nicel göstergelere yapılan bu tür atıflar, hakkın içeriğinin açıklığa kavuşturulmasına ve bu hakkın operasyonel yönünün kuvvetlendirilmesine yardımcı olmaktadır.

Sözleşme organları tarafından kabul edilen genel yorumlar ve tavsiyelere ilişkin olarak, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, taraf devletlerin çocuk ölümlerinin azaltılması, çocuk aşılamanın kapsamı, kişi başı kalori alımı, sağlık hizmeti sağlayıcısı başına düşen kişi sayısı, vs. bakımından özel kıstaslar veya hedefler belirlemesini tavsiye etmektedir.³⁰ İlgili hakların "aşamalı gerçekleşmesinin" önemi, zaman içindeki ilerlemeyi yeterli olarak değerlendirmede nitel ve nicel verilerin öneminin altını çizmektedir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne göre, "istatistiksel bilgiler, Sözleşme'ye taraf devletlerin her birindeki kadınların gerçek durumunu anlamak için kesinlikle gereklidir."³¹

26. İnsan Hakları Konseyi'nin (ve selefi İnsan Hakları Komisyonu) özel prosedürler yetki sahipleri tarafından hazırlanan raporlar, özel göstergelere işaret etmiştir ve bunları kullanmıştır. Örneğin bkz. Herkesin ulaşılabilir en yüksek beden ve ruh sağlığı standardından faydalanması hakkına ilişkin olarak Özel Raportör Paul Hunt tarafından hazırlanan raporlar (A/58/427) ve hukuk dışı, yargısız veya keyfi infazlar hakkında Özel Raportör Philip Alston tarafından hazırlanan raporlar (A/HRC/14/24).

27. 1993'te kabul edilen Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı, "ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan faydalanmanın güçlendirilmesi için, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'de belirtilen hakların gerçekleşmesiyle ilgili ilerlemeyi ölçmek için bir göstergeler sistemi gibi ilave yaklaşımlar incelenmelidir" (paragraf 98) ifadesine yer vermiştir. 2009'da, Durban İnceleme Konferansı'nın Sonuç Bildirgesi, devletlerin "gizlilik hakkı ve öz tanımlama prensibini savunan eşit fırsat ve ayrımcılık yapmama göstergeleri dâhil olmak üzere bir veri toplama sistemi geliştirmesini, ırkçılığı, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığını ve ilgili hoşgörüsüzlüğü silecek politikaların ve eylemlerin formülasyonu değerlendirmeyi ve buna rehberlik etmeyi ve uygun hallerde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin yardımını talep etmeyi düşünmeyi mümkün kılmasını" tavsiye etmiştir (paragraf 104).

28. Diğer haklardan faydalanmak için genellikle bir koşul olan doğum belgesine sahip olmak, doğumların kaydı için doğrudan önemli iken, tüm çocukların kaydedilmesi, devletin her bireye ve kanun kapsamındaki durumlarına atfettiği önemin onayını temsil eder. Aynı şey, muhtemelen, diğer resmi istatistiklerin pek çoğu için de doğrudur (örneğin, ölüm nedenleri, gelir eşitsizliği ölçütleri ve işsizlik oranları).

29. 31. Maddesi şunu şart koşar: "Taraf devletlerin, mevcut Sözleşme'yi yürürlüğe koymak için onların politika formüle etmesini ve uygulamasını sağlayan istatistiksel ve araştırma verileri dâhil olmak üzere uygun bilgileri toplamayı üstlenir."

30. Komite, evrensel kıstasların sınırlı kullanımının olduğunu, buna karşın, ulusal veya diğer daha belirli kıstasların ilerlemeyle ilgili son derece kıymetli bir gösterge sunduğunu belirtmektedir. (1 No'lu Genel Yorum (1989)).

Komite, sosyal ve ekonomik araştırma anketlerinin verileri cinsiyete göre ayrıştırılabilir şekilde formüle edilmesini; taraf devletlerin hane içi şiddetle ilgili istatistiklerin toplanmasını teşvik etmesini; taraf devletlerin siyasi ve kamusal hayatla ilgili olarak haklarından faydalanan kadınların oranını gösteren nicel verileri sağlamasını tavsiye etmektedir.³² Benzer şekilde, Çocuk Hakları Komitesi, ayrıntılı ayrıştırılmış verilerin önemini vurgulamaktadır.³³ İşkence ve diğer zalimane muamele ve cezanın yasaklanmasına dair genel yorumunda, İnsan Hakları Komitesi, taraf devletlerin raporlarının, alınan şikâyet sayısı ve bu şikâyetlerin nasıl ele alındığına ilişkin olarak adalet yönetimiyle ilgili istatistikleri sunması gerektiğini ifade etmiştir.³⁴ Irk Ayrımcılığını Önleme Komitesi, Bolivya'nın "2012 nüfus sayımında öz tanımlamayı sağlamak ve nüfus sayımının her aşamasında yerli halk olan Campesino insanların ve Afrika kökenli Bolivyalıların tam ve etkin katılımını ve coğrafi olarak uzak noktalarda bulunan kişilerin içerilmesini sağlamak için güvenilir, uygun istatistiksel araçlar geliştirmesini" tavsiye etmiştir.³⁵ Kamboçya'nın "yerli azınlıklar gibi etnik azınlıklar ve bunların sosyo-ekonomik durumları hakkında ayrıştırılmış verileri bir sonraki periyodik raporuna dâhil etmesini" talep etmiştir.³⁶

Sonuç olarak, insan hakları değerlendirmelerinde, ister nicel ya da nitel, ister gerçeğe dayalı ya da yargıya dayalı olsun göstergelerin kullanımının, pek çok durumda, tamamlayıcı ve karşılıklı olarak destekleyici seçenekler sunduğunun altını çizmek önemlidir.

Gerçekten de tek bir gösterge veya gösterge kategorisi, belirli bir durumun tam bir değerlendirmesini sunamaz. Bunlar her zaman, söz konusu bilgiyi toplamak ve bir araya getirmek için yalnızca daha iyi bilgi ve metodolojiler ile gelişen kesinlik seviyesiyle gerçekliğe yaklaşımın araçlarıdır ve böyle kalacaktır. Bağımsız insan hakları uzmanlarının niteliksel ve yarı-yargısal değerlendirmeleri, özellikle karmaşık insan hakları meseleleri için, insan hakları değerlendirmelerinin ve izlemelerinin mihenk taşı olmaya devam ederken, bu tür değerlendirmeleri daha iyi bilgilendirmek için gerçeğe dayalı ve nicel gösterge kullanımını artırmakta fayda vardır. Sözleşme yorumu, esas olarak bir yasal uygulama olarak kalacaktır; ancak niteliği, onun için muhtemelen en iyi gerçekçi temeli güvence altına alarak geliştirilebilir. Ayrıca, nicel göstergeler, potansiyel olarak insan hakları söylemi ile kalkınma politikası söylemi arasında köprü kurmaya katkıda bulunabilir.

31. Kadınların durumu hakkındaki istatistiksel verilere ilişkin 9 No'lu Genel Tavsiye (1989).

32. Kadına yönelik şiddete ilişkin 9 No'lu (1989) ve 19 No'lu (1992) ve 7. Maddeyle (siyasi ve kamusal hayat) ilgili 23 No'lu (1997) Genel Tavsiyeler.

33. Sözleşme bağlamında ergen sağlığı ve gelişimine ilişkin 4 No'lu Genel Yorum (2003) ve Sözleşme'nin uygulanmasıyla ilgili genel tedbirlere ilişkin 5 No'lu Genel Yorum (2003).

34. 20 No'lu Genel Yorum (1992).

35. CERD/C/BOL/CO/17-20, paragraf 12.

36. CERD/C/KHM/CO/8-13, paragraf 12.

Kutu 3

İnsan hakları izleme mekanizmaları tarafından kullanılan göstergeler

Göstergeler, Birleşmiş Milletler sözleşme organları, insan hakları özel prosedürleri (özel raportörler) ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin evrensel periyodik inceleme mekanizması (EPİM) gibi uluslararası insan hakları izleme mekanizmalarına taraf devletler tarafından sunulan raporlarda ve bu kurulların taraf devletlere sunduğu tavsiyelerde sıklıkla kullanılmıştır. İstatiksel ve diğer göstergelere yapılan atıflar, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yanı sıra sivil ve politik hakları da ilgilendirmektedir. Örneğin, İşkenceye Karşı Komite, Honduras'ın temel nedenleri ortaya çıkarmak ve uygun önleme stratejileri tasarlamak amacıyla tutuklular arasındaki şiddet vakalarını izlemek ve belgelemek için ayrıştırılmış göstergeler geliştirmesini tavsiye etmiştir (CAT/C/HND/CO/1, paragraf 17). Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti'ne kendi Ulusal Meclisi'ndeki kadın oranını - üçüncü yasama meclisinde (1992-1997) %9,4'ten beşinci yasama meclisinde %22,9'a - önemli ölçüde arttırmasını tavsiye etmiştir (A/60/38, fıkra 85). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Birleşik Krallık'tan çocuk ölüm oranı ve doğumda beklenen yaşam süresi ile ölçülen sağlık eşitsizliklerini 2010'da %10 azaltma taahhüdünü yerine getirmesini talep etmiştir (E/C.12/GBR/CO/5, paragraf 32). İnsan Hakları Komitesi, Çek Cumhuriyeti'ne ayrımcılık karşıtı hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek üzere göstergeler ve kıstaslar benimsemesini tavsiye etmiştir (CCPR/C/CZE/CO/2, paragraf 16).

Benzer şekilde, EPİM bağlamında göstergelerin kullanımı, üye devletlerde insan haklarının belgelendirilmesinde açıkça görülmektedir. Örneğin Brezilya, EPİM kapsamında insan hakları göstergeleriyle ilgili ulusal bir sistem yaratmayı taahhüt etmiştir (A/HRC/8/27, paragraf 85). Ulusal raporunda, Brezilya, ayrıştırılmış sosyo-ekonomik istatistikler kullanarak beyaz ve Afrika kökenli bireyler arasındaki ırk eşitsizliklerini değerlendirmiş ve başta çocuklar olmak üzere ülkedeki yüksek cinayet oranına işaret etmiştir (A/HRC/WG.6/1/BRA/1, paragraflar 26 ve 81). Birleşmiş Milletler bilgilerinin derlemesi, cinayetin 15-44 yaş aralığındaki kişiler için en başta gelen ölüm nedeni olduğunu belirten hukuk dışı, yargısız ve keyfi infazlarla ilgili Özel Raportör'e gönderme yapmıştır (A/HRC/WG.6/1/BRA/2, paragraf 10) ve paydaş bilgilerinin özetinde, Uluslararası Af Örgütü, hapisane sistemi tarafından sunulan rakamların cinayet sonucu mahkum ölümlerinin Brezilya'da genel nüfus arasında gözlemlenen orandan altı kat daha fazla olduğunu gösterdiğini belirtmiştir (A/HRC/WG.6/1/BRA/3, paragraf 28).

İNSAN HAKLARI İÇİN GÖSTERGELERİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI

İnsan hakları, istatistiklerle asla tam anlamıyla ölçülemez; nitel yönleri fazlasıyla önemlidir. Ancak sonuç, insan hakları camiasının nicel gerçekleri kullanmaktan kaçınması değil, bunları nasıl kullanacağını öğrenmesidir. Zor olan, bu tür bulguların nasıl planlanacağı, verilerin nasıl biraraya getirilip anlamlı bir biçimde organize edileceği ve yüksek ilgililik ve güvenilirlik standartlarını karşılaması için nasıl sunulacağı ve yaygınlaştırılacağına ilişkin teknik bilginin geliştirilmesidir.

Thomas Hammarberg¹

İnsan hakları, çeşitli insan hakları belgelerinde hüküm biçiminde ifade edilmiştir. Normatif içerikleri, uluslararası insan hakları sistemi ve yargı organları gibi yetkili insan hakları mekanizmaları tarafından sürekli olarak incelenir ve yorumlanır.² Ayrıca, sözleşme organları, sözleşmelerinde belirlenen çoklu insan haklarının gerçekleşmesini izlerken, özel prosedürler gibi diğer insan hakları mekanizmaları, yalnızca belirli

insan haklarının geliştirilmesine ve korunmasına odaklanabilir. İnsan hakları standartlarının bu karmaşık ve evrilen doğası, insan haklarını izlemeye ve ölçmeye yardımcı olacak göstergelerin tanımlanması için iyi yapılandırılmış ancak gerektiğinde esneyebilecek bir çerçeveyi zorunlu kılar. Bu çerçevenin oluşturulmasında, bu bölüm aşağıdakileri ele alır:

ÖĞRENME HEDEFLERİ

1

İnsan haklarının ölçülmesinde ele alınacak ana konular nelerdir?

2

Göstergeleri tanımlamak için kavramsal çerçeve nedir: Nitelikler kavramı, yapısal süreç ve sonuç göstergesi, kesişen insan hakları normları için göstergeler?

3

Göstergelerin kavramsallaştırılmasında bazı özel meseleler – hakların birbirine bağlılığı ve bölünmezliği; saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüklerinin ölçülmesi

4

Bağlama özel göstergelerin önemi

1. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri (2006 -2012), "İstatistik, Kalkınma ve İnsan Hakları" ile ilgili Montrö Konferansı'nda yaptığı konuşma, Eylül 2000.
2. Çeşitli sözleşme izleme komitelerinin genel yorumları ve tavsiyeleri ile İnsan Hakları Konseyi'nin özel prosedürlerini çalışmalarını içermektedir (bkz. Bölüm I).

A. İnsan haklarının ölçülmesinde ele alınacak konular

İnsan hakları değerlendirmelerinde kullanılacak göstergeleri belirlemek için göz önünde bulundurulacak bazı hususlar bulunmaktadır:

- Neyi ölçmemiz gerekiyor?
- Ölçmeyi istediğimiz şeylerin potansiyel göstergelerini seçmeye nasıl başlarız?
- Bir insan hakkının uygulanmasını değerlendirmek için kaç gösterge gereklidir?

- İnsan hakları performanslarına göre ülkeleri derecelendirmek için tanımlanmış göstergeler kullanılacak mı?

Göstergeleri kavramsallaştırma yaklaşımı, bu konuların nasıl ele alındığına ve yapılan varsayımlara bağlıdır.

NEYİ ÖLÇMEMİZ GEREKİYOR?

Temel amaç, hak sahiplerinin haklardan faydalanmasını ölçmektir; başka bir deyişle, insan haklarının gerçekleşmesiyle ilgili olabilecek birkaç sonuca ulaşmaktır. Aynı zamanda amaç, insan hakları yükümlülüklerini karşılamakla sorumlu olanların gerçekleştirdiği ilerlemeyi de değerlendirmektir. Amaç, tüm insan hakları standartları veya sözleşme hükümleri için tam ve kapsamlı bir gösterge listesi belirlemek değildir. Aslında bu, insan hakları standartları ve sözleşme hükümlerinin doğası ve kapsamı ile bunların potansiyel olarak uygulanabileceği bağlamların çeşitliliğine göre imkânsıza yakın olabilir. İnsan hakları değerlendirmesi, her zaman seçilmiş birkaç nicel göstergenin uygulanmasından faydalanabilecek sağlam bir niteliksel karaktere sahip olacaktır.

Ayrıca, tüm insan hakları sözleşmelerinin temel yapı taşları belirli haklar ve kesişen insan hakları normlarına ilişkin standartlar olduğundan, belirli bir insan hakkı ve kesişen normlar için buna uygulanan göstergelerin tanımlanması ve geliştirilmesi ile başlamak mantıklı olacaktır. Bu göstergeler tanımlandıktan sonra, bir sözleşmenin uygulanmasını izlemek amacıyla, söz konusu sözleşmenin çeşitli hükümlerine uygun olarak bir araya getirilmesinin bir sonraki adımı kolaydır.

ÖLÇMEYİ İSTEDİĞİMİZ ŞEYİN POTANSİYEL GÖSTERGELERİNİ SEÇMEYE NASIL BAŞLARIZ?

Farklı insan hakları için göstergeler tanımlamak ve geliştirmek için, sürekli uygulanabilecek bir dizi iyi tanımlanmış kriterle birlikte yapılandırılmış bir yaklaşım olmak zorundadır. Bu tür bir yaklaşım, kavramsal olarak uyumlu; bağlamsal olarak ilgili ve metodolojik olarak uygun göstergelerin tanımlanmasını destekleme kapasitesine sahip olmalıdır (çerçevenin metodolojik yönleri için bkz. Bölüm III).

Göstergeler için sağlam bir kavramsal temele sahip olmak ve uygulamayı rastgele seçenekler listesine indirgemek önemlidir. Daha belirgin olarak, yeterli bir kavramsal çerçevenin, bir yandan araçlar ile politika enstrümanları arasındaki bağlantıyı; diğer yandan istenen sonuçları ortaya çıkarması

beklenmektedir. Sonuçlar ve belirleyicileri arasındaki bu ilişki hakkındaki bazı bilgiler; bu göstergelerin gerçekleşme durumlarını sadece nicel olarak ölçmek için tanımlanmaları yönündeki sınırlı amaca karşı, insan haklarının hayata geçirilmesinin ilerletilmesine yardımcı olacak göstergeleri tanımlamak için özellikle önemlidir. Örneğin, belirli bir ülkedeki keyfi gözaltı sayısı hakkındaki belirli bilgiler, olayı veya insan hakları ihlalinin büyüklüğünü yansıtırken, özgürlük hakkına neden saygı gösterilmediği, bu hakkın neden korunmadığı ve yerine getirilmediği hakkında hiçbir şey açıklamamaktadır. Bu, konunun diğer yönleri hakkındaki bilgileri ölçen göstergeleri gerektirmektedir.

BİR İNSAN HAKKININ UYGULANMASINI DEĞERLENDİRMEK İÇİN KAÇ GÖSTERGE GEREKLİDİR?

Belirli bir hakkın uygulanmasını izlemede genel eğilim, göstergelerin sayısını sınırlandırmak olabilir. Yine de sayıları, uygulamanın bağlamına ve amacına göre belirlenecektir. Örneğin, sivil, kültürel, ekonomik, politik veya sosyal hakların ulusal veya yerel bağlamda izlenmesinde, bu hakların tüm yönlerini ve karşılık gelen yükümlülüklerdeki ilerlemeyi kapsamlı bir biçimde tespit etmek için genişletilmiş bir gösterge setini izlemek gerekli olabilir. Bu, bilgi edinme hakkının güvence altına alındığı birçok ülkede bilgi edinme hakkının izlenmesinde veya son düzenlemeleriyle eğitim hakkı ve çalışma hakkı için sınırlı yasal güvenceler sunan Hindistan'da bu hakların izlenmesi için geçerli

olabilir. Bu, bir özel prosedürler mekanizması, belirli bir hakkı veya bir insan hakları sorununu, uluslararası veya ulusal düzeyde (örneğin, Brezilya) izleme yetkisine sahip olduğunda da geçerli olabilir. Aynı zamanda, bir taraf devlet veya sözleşme organı, bir ülkedeki insan haklarıyla ilgili kaygılara dayanarak bir insan hakları standardı için belirlenen göstergelerin yalnızca birkaçına veya bir alt kümesine odaklanmak isteyebilir. Ancak yine de kendi amaçları ve ulusal bağlamları ışığında, kullanıcılar tarafından seçilen gerçek göstergelerle birlikte insan hakları standartlarına ilişkin bir dizi kapsamlı göstergeye sahip olmak önemlidir.

TANIMLANAN GÖSTERGELER ÜLKELERİ İNSAN HAKLARI PERFORMANSLARINA GÖRE SIRALAMAK İÇİN KULLANILACAK MI?

Bu çalışmanın, ülkeleri insan hakları performanslarına göre derecelendirmek için bir endeksi desteklemek üzere kullanılması gibi bir niyet bulunmamaktadır. İnsan haklarının karmaşıklığı nedeniyle, böyle bir aracı kavramsallaştırmak ne kolaydır ne de insan haklarının gerçekleşmesini geliştirmek ve izlemek açısından zorunludur, esas olarak arzu edilir. Birçok insan hakları standardının çok yönlü, birbirleriyle ilişkili ve birbirleriyle bağlı olması nedeniyle, bunları, uluslararası karşılaştırmalarda kullanmak için evrensel olarak kabul edilebilir bileşik ölçümler inşa etmek amacıyla anlamlı endekslere ayırmak metodolojik olarak zordur. Daha da önemlisi, insan hakları, tüm toplumların çaba sarf etmek zorunda olduğu mutlak standartlardır; bu amaç, uluslararası karşılaştırmalara dayanan uygun performans kıstasları oluşturarak hafifletilemez.

Tanımlanmış göstergeler, insan hakları uygulamasını ve izlemesini kolaylaştırırken her ülkenin ve bu ülkenin nüfus gruplarının (örneğin, etnik gruplar) eşsiz bağlamında insan hakları standartlarının gerçekleşmesi ve bunlardan faydalanmada zaman içerisinde esas olarak karşılaştırmaları desteklemeyi amaçlamaktadır. Ancak bu, ülkeler arasında bazı karşılaştırmaları yürütmek için kullanılacak tanımlanmış göstergeleri ortadan kaldırmaz; bu kullanım, eğitim hakkı veya yaşama hakkı veya bütün insan hakları değil de bu hakların yalnızca bazı yönleri (örneğin okuryazarlık oranı, raporlanmış ortadan kaybolmalar) gibi, tek seferde belirli birkaç insan hakları standardı performansının karşılaştırılması ile sınırlı olmak zorundadır.

B. Kavramsal çerçeve

Benimsenen çerçeve, insan hakları değerlendirmelerinde göstergelerin kullanılmasına ilişkin yaygın yanlış fikirleri ve kaygıları ele alırken (Bölüm I'de vurgulanmıştır), sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal hakların tanımlanmasına ve geliştirilmesine ilişkin ortak bir yaklaşım inşa etmektedir. Uygulanabilir olmasını sağlamak için, çerçeve, pek çok taraf devletin kabul edilebilir ve derlemeyi ve izlemeyi idari olarak uygun bulacağı standart veri üretimi mekanizmalarına dayalı ve yaygın olarak mevcut, nitel ve nicel veri setlerini ve bilgileri kullanmaya odaklanmaktadır (ayrıntılar için bkz. Bölüm II).

Çerçeve, bir insan hakkının özelliklerini ve bunun akabinde bu hakla ilgili standartları uygulamanın özel yönlerini ortaya çıkaran bir göstergeler kümesini tanımlamayı içeren iki bölümlü bir yaklaşımı kapsamaktadır.

1. Göstergeleri insan hakları standartlarına bağlama özelliklerinin önemi

Sözleşmelerde insan hakları standartlarının sayımı ve Sözleşmelerde insan hakları standartlarının sayımı ve bunların sözleşme izleme organları ile diğer insan hakları mekanizmaları ve enstrümanları tarafından ayrıntılandırılması, hayli genel kalabilir ve birçok insan hakkı örtüşüyor gibi görünür. Dolayısıyla, insan hakları sözleşmesi hükümleri, uygun göstergelerin tanımlanmasında özellikle yardımcı değildir. Bu nedenle, başlangıç noktası olarak, bir insan hakkının yasal standardıyla ilgili anlatım, bu hakkın sınırlı sayıdaki özelliğine ve niteliğine uyarlanır. Bir hakkın özelliklerini tanımlayarak, uygun göstergeler veya gösterge kümelerini seçme ve geliştirme süreci, açık, somut ve muhtemelen daha “gerçek” bir kategorizasyona ulaşıldıkça kolaylaşır. Gerçekten de bir hakkın özellikleri kavramı, bir hakkın içeriğini somutlaştırmaya yardımcı olur ve bir yandan bir hakkın tanımlanmış göstergeleri diğer yandan ise söz konusu hakkın normatif standartları arasındaki bağlantıyı açıklığa kavuşturur.

Bir insan hakkının özelliklerinin tanımlanmasına rehberlik eden üç husus bulunmaktadır. Bunlar:

- Özellikler mümkün olduğu ölçüde, temel uluslararası insan hakları sözleşmelerindeki hükümlerden başlayarak standartların ayrıntılı okumasına dayanmalıdır. Böylece, standardın hiçbir kısmı, özel bir insan hakkının özelliklerinin seçiminde veya bu haklar için göstergelerin tanımlanmasında gözden kaçmaz;
- İnsan hakları özellikleri, mümkün olduğu ölçüde normatif içeriğin özünü toplu olarak yansıtmalı, sayıca az ve ifade edilişleri ilgili göstergelerin daha sonra da tanımlanmasına yardımcı olmalıdır;
- Mümkünse özelliklerin kapsamı örtüşmemelidir. Diğer bir deyişle, seçilen özellikler birbirleri ile çakışmamalıdır.

Açıklayıcı göstergelerin tanımlandığı insan hakları için (bkz. Bölüm IV), ortalama dört özellik, hakkın normatif içeriğinin özünü makul bir şekilde elde edebilmelidir. Bu nedenle, yaşama hakkı için, esas olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 3. maddesi, Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 6. maddesi ve İnsan Hakları Komitesi'nin Yaşama Hakkına İlişkin 6 No'lu Genel Yorumu (1982) dikkate alınarak, dört özellik, “kayfı olarak yaşamdan mahrum bırakma”, “zorla kaybetme”, “sağlık ve gıda” ve “ölüm cezası” belirlenmiştir. Ayrıca, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 10 ila 12. maddeleri, Her Türklü Irk Ayrımcılığını Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 5 (b) ve 5 (e) (iv) maddeleri, Kadınlara Karşı Her Türklü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin 12. maddesi, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme'nin 1 ila 16. maddeleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi, Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 9. maddesi ve Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi, bu özelliklerin seçimini bildirmiştir. Benzer şekilde, sağlık hakkı için beş özellik, “cinsel sağlık ve üreme sağlığı”, “çocuk ölümü ve sağlık hizmeti”, “doğal çevre ve iş ortamı”, “hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü” ve “sağlık tesislerine ve temel ilaçlara erişim” olarak belirlenmiştir.. Bunlar esas olarak, Evrensel Beyanname'nin 25. maddesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 12. maddesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 14 No'lu Genel Yorumu (2000), Kadınlara Yönelik Her Türklü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin 24 No'lu Genel Tavsiyesi 1999) ve Çocuk Hakları Komitesi'nin 3 (2003) ve 4 (2003) numaralı genel tavsiyelerinin okumasına dayandırılmaktadır.

Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 6 (1) maddesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 5 (e) maddesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin 12. ve 14 (2) (b) maddeleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesi, Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 28. ve 43 (1) (e) maddeleri ve Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 25. maddesi de bu özelliklerin tanımlanmasında faydalı olmuştur.

Göstergelerin tanımlanmasında böylesi özelliklerin kullanımı, yorumlayıcı uygulamaların ve göstergelerin uygulanmasının karşılıklı olarak destekleyici rolünü göstermektedir. Sözleşme organı uygulaması ve özellikle genel yorumlar/tavsiyeler, özelliklerin seçiminde etkili olmuştur. Her bir özellik için göstergelerin tanımlanması, daha sonra, sözleşme organlarının sözleşme hükümlerine uyumluluğu değerlendirmesine ve bu hükümlerin yorumlanmasını daha da geliştirtmesine yardımcı olacaktır.

Örneğin ekonomik, sosyal ve kültürel haklar söz konusu olduğunda, bazen, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından genel yorumlarda tanımlanan yeterlilik, erişilebilirlik, elverişlilik, uyarlanabilirlik, kabul edilebilirlik ve kalite kavramlarına dayanan özelliklerin veya göstergelerin tanımlanması için genel bir

yaklaşımın benimsenmesi gerektiği ileri sürülmektedir.³ Bunlar, insan hakları yükümlülüklerini karşılama sürecinde, sorumlulara; ilgili "ürünleri ve hizmetleri" hak sahiplerine sağlama ve bunları kolaylaştırma konusunda rehberlik etmesi beklenen ilkelerdir. Kendi başlarına, ilgili sözleşme hükümlerinin yerini almazlar. Her insan hakkı için özel olarak yorumlanmak zorundadırlar. Örneğin, "erişilebilirlik" (örneğin, fiziksel erişilebilirlik, karşılayabilirlik ve ayrımcılık yapmama), ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleşmesini ölçmede yalnızca ürünlerin ve hizmetlerin "elverişliliğinden" genel olarak daha geçerli olacaktır.⁴ Benzer şekilde, yeterli gıda hakkı veya barınma ve yeterli konut hakkı için "yeterliliğin" tanımı, ilgili standartlara dayandırılmak zorundadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar kapsamında bu genel yaklaşımı devamlı olarak takip etmek kolay ya da uygun olmadığı gibi, çoğu sivil ve politik hakkın özelliklerini tanımlamak için de uygun değildir. Ancak bu ilkeler, bir hakkın farklı özellikleri için göstergelerin seçiminde bir rol oynamaktadır (bkz. Bölüm IV, Kısım C).

Özellikleri tanımladıktan sonra, atılacak bir sonraki adım, normatif standartlar ve bu özellikler ile ilgili yükümlülükler için göstergelerin seçiminde ve geliştirilmesinde istikrarlı bir yaklaşıma sahip olmaktır. Bu adım, insan hakları uygulamasının farklı yönlerini yansıtmaya yardımcı olacak farklı gösterge türlerini dikkate almayı gerektirir.

3. Örneğin bkz. Gıda, barınma, sağlık ve eğitim haklarına ilişkin genel yorumları.

4. Yıyeceğin ulusal çapta mevcut olup olmadığını bilmektense hedeflenen kişilerin veya hak sahiplerinin yiyeceğe etkin erişiminin olup olmadığını bilmek genellikle daha önemli olacaktır. Benzer şekilde, bir tıp doktoruna düzenli erişimi olan kişilerin oranını bilmek, bir ülkedeki toplam doktor sayısını bilmekten daha fazla ilgili olacaktır. Ancak yine de, elverişliliği yansıtan göstergelere ilişkin veriler, genellikle daha kolay derlenir ve gıda hakkı ve özellikle ulusal besin güvenliği ve öz yeterlik gibi bazı hakların gerçekleşmesini değerlendirmede kritik öneme sahip olabilir.

Kutu 4

Kavramsal çerçevenin belirgin özellikleri

İnsan haklarının geliştirilmesi ve izlenmesi için göstergeleri tanımlamak üzere benimsenmiş kavramsal çerçeve:

- Sözleşmelerin ilgili maddelerinde ve komitelerin genel yorumlarında esas olarak açıklandığı üzere, söz konusu hak için tanımlanmış göstergeleri o hakkın normatif içeriğine bağlar;
- Başta devlet olmak üzere, yükümlülük sahiplerinin insan hakları yükümlülüklerine ilişkin taahhütlerini ve bu yükümlülükleri yerine getirmeye yönelik çabalarını ölçmeye odaklanır. Çerçeve, yükümlülük sahiplerinin hak sahipleri tarafından insan haklarından faydalanmayı ve bu hakların gerçekleşmesini sağlayan çabalarının sonuçlarını da ölçmektedir. Sonuç olarak, çerçeve, yükümlülük sahiplerinin davranış ve sonuç yükümlülükleri de dâhil olmak üzere, insan hakları standartlarının uygulanmasını destekleyen yükümlülüklerinin farklı yönlerini ölçmek için bir göstergeler kümesi kullanır;
- Tüm insan haklarını eşit temele yerleştirir; böylece sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal hakların birbirleriyle bağlılığını ve bölünmezliğini vurgular;
- Hak sahipliğini, icra veya ihmal suretiyle yapılan eylemleri ve hesap verebilirlik ve onarım mekanizmalarını hem yasal hem de idari – yansıtıcı göstergelere odaklanarak, yükümlülük sahiplerinin insan haklarına saygı gösterme, onları koruma ve yerine getirme yükümlülüklerini yansıtır;
- Ayrımcılık yapmama, eşitlik, katılım, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve yargı yolu (ulusal ve uluslararası düzeylerde) gibi kesişen insan hakları normlarını göstergelerin seçiminde ve değerlendirmelerinde tanır ve yansıtır;
- Evrensel insan hakları standartları için bağlamsal olarak anlamlı göstergelerin tanımlanmasını kolaylaştırır. Sonuç olarak, çerçeve, sosyal, politik ve ekonomik kalkınmalarına bakmaksızın tüm ülkelerde uygulanabilecek ortak bir göstergeler listesi hazırlamaya çalışmadığı gibi, insan haklarının gerçekleşmesinin uluslararası karşılaştırmaları için evrensel bir ölçüt oluşturmaya da çalışmaz.

2. İnsan haklarının ölçülmesi - taahhütler-çabalar-sonuçlar

İnsan haklarının gerçekleştirilmesi, başta devlet olmak üzere, yükümlülük sahiplerinin bunlara saygı gösterme ve bunları koruma ve yerine getirme ile ilgili devamlı çabalarını ve hak sahiplerinin de haklarını talep etmelerini gerektirir.

İnsan hakları uygulamasının izlenmesinde, bunların gerçekleşmesine karşılık gelen tanımlanmış sonuçların, belirli bir zamanda değerlendirilmesi, bu nedenle önemlidir. Bu sonuçları destekleyen süreçlerin, zaman içerisinde, ilgili insan hakları standartlarına uygun olup olmadığını değerlendirmek de aynı derecede önemlidir. Sonuçların yanı sıra öncelikli süreçleri izleme gerekliliği, muhtemelen, sivil ve politik haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için her zaman eşit derecede tanınmamıştır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için, bunu kabul etmek daha kolaydır. Pek çok durumda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu haklar, kaynak kısıtlamalarından ötürü yalnızca aşamalı olarak gerçekleştirilebilir. Bu gibi durumlarda, bu ilerlemeyi izlemek mantıklıdır. Bununla birlikte devlet tarafından bir kez onaylanan ve güvence altına alınan sivil ve politik haklardan prensip olarak, hemen faydalanılabilir ve bu haklar korunmak zorundadır.

Sivil ve politik hakların gerçekleştirilmesinin hem kaynak hem de zaman gerektirdiği, örneğin zorunlu yasal ve idari kurumların oluşturulması ve bu hakları korumak için politika, düzenleyici ve uygulayıcı çerçevelerini geliştirmek için – kabul edilmiştir. Bir başka deyişle, sivil ve politik hakların gerçekleşmesini izlerken; bu hakların korunmasını destekleyen sürecin nasıl yürütüldüğünü değerlendirmek de eşit derecede önemlidir. Bu nedenle, insan hakları uygulamalarını geliştirmek için faydalı araçlar olarak gösterge geliştirmeye yönelik herhangi bir yaklaşım, insan haklarının sonuçlarının ve bu sonuçların altında yatan süreçlerin ölçülmesinin önemini ele almak zorunda kalacaktır.

Ayrıca, taraf devletlerin, insan hakları yükümlülüklerini karşılamak için insan hakları sözleşmeleri ile ilgili kabulünü ve taahhüdünü ölçmek genellikle gerekli

görülmüştür. Bu nedenle, bu kabulü, niyeti veya taahhüdü, söz konusu taahhüdü gerçek kılmak için gereken çabalar ile bu çabaların zaman içerisinde insan haklarından daha fazlafaydalınması bakımından sonuçlarını ölçmek amacıyla, çerçeve, yapısal göstergeler ve süreç ve sonuç göstergeleri olarak kategorize edilen göstergelerin bir konfigürasyonunu kullanır. Her kategori, bilgi setleri aracılığıyla taraf devletlerin yükümlülüklerini – bir insan hakkına saygı gösterme, onu koruma ve yerine getirme – karşılamak üzere attığı adımların değerlendirmesini ön plana çıkarır. Bahsi geçen göstergelerin yapılanması, sadece insan hakları için göstergelerin seçimi ve geliştirilmesi sürecini kolaylaştırmakla kalmaz aynı zamanda seçili göstergeleri doldurmak için bağlamsal olarak ilgili, mevcut ve potansiyel olarak ölçülebilir bilgilerin kullanımını teşvik eder.

Yapısal göstergeler

Bir devlet, bir insan hakları sözleşmesini onayladıktan sonra, kabul ettiği standartları uygulama taahhüdünü değerlendirmeye ihtiyaç vardır. Yapısal göstergeler, böylesi bir değerlendirmeye yardım eder. Bunlar, hukuki araçların onaylanmasını ve kabulünü ve insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için gerekli olduğu düşünülen temel kurumsal mekanizmaların varlığını ve oluşumunu yansıtır.

Kutu 5

Yapısal göstergeler

Yapısal göstergeler, devletin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik önlemleri alma kabulünü, niyetini ve taahhüdünü yansıtmaya yardımcı olur. Bazı yaygın yapısal göstergeler şunlardır:

- Devlet tarafından onaylanmış barınma ve yeterli konut hakkına ilişkin uluslararası insan hakları sözleşmeleri;
- Mesleki ve teknik eğitime ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı;
- Polis hücrelerinin, gözaltı merkezlerinin ve hapisanelerin bağımsız denetim kuruluşları tarafından teftiş edilmesini düzenleyen resmi prosedürün kapsamı ve yürürlüğe giriş tarihi.

Yapısal göstergeler, her şeyden önce, iç hukukun belirli bir hakla ilgili mahiyetine – örneğin, zorunlu uluslararası standartları ve bu standartları geliştiren ve koruyan kurumsal mekanizmaları içerip içermediği gibi, odaklanmak zorundadır. Yapısal göstergelerin, o hakla ilgili devlet politikasının çerçevesine ve stratejilerine de bakması da gereklidir. Bunlar, insan haklarının uygulanmasını geliştirmek için özellikle önemlidir. Bir konuyla ilgili ulusal bir politika beyanının, hükümetin amaçlarını, politika çerçevesini, stratejisini ve/veya konu kapsamındaki meseleleri ele almak için somut eylem planını özetlemesi beklenmektedir. Hükümetin meseleyi ele almakla ilgili taahhüdüne ilişkin bir gösterge sunarken, aynı zamanda hükümeti, bu meseleyle ilgili icrai veya ihmalî eylemleri için sorumlu tutmayı sağlayacak kıstasları da sunabilir. Ayrıca, bir politika beyanı, bir taraf devletin insan hakları yükümlülüklerini insan haklarının gerçekleşmesine yardımcı olan uygulanabilir bir eylem programına dönüştürme aracıdır. Bu nedenle, farklı haklar için yapısal göstergelerin tanımlanmasında, bu insan haklarının uygulanmasıyla doğrudan ilgili meseleler hakkında belirli politika beyanlarına duyulan ihtiyacı vurgulamaya çalışmak önemlidir.

Bazı yapısal göstergeler, çoğu insan hakkında ortak olabilirken, diğerleri belirli insan haklarıyla ya da sadece bir insan hakkının belirli bir özelliğiyle ilgili olabilir. Dolayısıyla, “devlet tarafından onaylanan uluslararası insan hakları belgelerinin oranı (seçili insan hakları sözleşmeleri, protokolleri, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) sözleşmeleri vb.)”, “anayasa veya diğer üstün yasalarda ulusal haklar bildirgesinin varlığı”, “Ulusal Kurumlar Uluslararası Koordinasyon

Komitesi’nin usul kurallarına göre ulusal insan hakları kurumlarının (ÜİHK) akreditasyon türü”⁵ ve ulusal düzeyde insan haklarının korunmasına resmi olarak dâhil olan hükümet dışı kuruluşların ve personelin (çalışanlar ve gönüllüler) sayısı” gibi yapısal göstergeler, tüm insan haklarının uygulanmasını izlemek için uygundur. Bu sebeple de bu haklar için açıklayıcı göstergeler tablolarında veya bu tabloların önsözünde yansıtılabilir. Öte yandan “engellilerle ilgili ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı” veya “tutuklanan, gözaltına alınan ve hapsedien kişilerin sorgulanmasına ilişkin davranış kuralları dâhil olmak üzere kolluk kuvvetleri için davranış kurallarının yürürlüğe giriş tarihi” gibi göstergeler, belirli bir insan hakkına veya bir hakkın bazı özelliklerine özgüdür (bkz. Bölüm IV, 1 ila 14. Tablolar).

Bazı yapısal göstergeler, normatif taahhüdü açıkça dile getirdikleri için sözleşme hükümlerinde açıkça yansıtılmıştır. Bu, örneğin, “taraf devlet tarafından herkes için parasız zorunlu ilköğretim prensibini uygulamak için benimsenen eylem planının zaman çerçevesi ve kapsamı” (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme md. 14) göstergesi veya yargı sürecine erişimle ilgili normlara ilişkin çeşitli yapısal göstergeler için doğrudur. Sözleşme organları, özel prosedürler yetki sahipleri gibi insan hakları mekanizmalarının evrensel periyodik inceleme mekanizması bağlamındaki tavsiyeleri de yapısal göstergelere (örneğin, belirli yasaların, hükümlerin veya programların benimsenmesi ve ulusal kurumların ve mekanizmaların oluşturulması) ve sonuç ve süreç göstergelerine açık referanslar içermektedir.

5. Akreditasyon prosedürü, Akreditasyon Alt Komitesi tarafından özellikle gerçekleştirilmiştir (ayrıca bkz. Gösterge 5 ve Ek l'deki üst verisi).

Süreç göstergeleri

Süreç göstergeleri, yükümlülük sahiplerinin insan hakları taahhütlerini arzu edilen sonuçlara dönüştürme çabalarını ölçmektedir. Yapısal göstergelerden farklı olarak bu göstergeler, yükümlülük sahibinin taahhütlerini sahada uygulamak için aldığı özel önlemleri ve politikaları sürekli olarak değerlendirmeyi içermektedir.

Devlet politikası tedbirleri, kamusal kalkınma ve yönetim programları, bütçe tahsisleri ve özel düzenleyici veya telafi müdahaleleri gibi bir devletin belirli bir insan hakkının gerçekleşmesiyle ilişkili sonuçlara ulaşmak için niyetini ve taahhütlerini yürürlüğe koymak amacıyla atmaya hazır olduğu tüm adımlara işaret etmektedir. Bu nedenle, bir

süreç göstergesi, devlet politikası tedbirlerini zaman içerisinde arzu edilen insan hakları sonuçlarıyla birleştirebilecek ve buna neden olabilecek kilometre taşlarıyla ilişkilendirir. Süreç göstergeleri dolaylı bir “sebe-sonuç ilişkisi” açısından ve taahhüt ile sonuçlar arasında “izlenebilir bir aracı” olarak tanımlandığında, devletin insan hakları yükümlülükleri için hesap verebilirliği daha iyi değerlendirilebilecektir. Aynı zamanda, bu göstergeler, bir hakkın aşamalı olarak yerine getirilmesini ya da duruma göre, bir hakkın korunma sürecini doğrudan izlemeye yardımcı olur. Süreç göstergeleri, sonuç göstergelerine kıyasla değişikliklere daha duyarlıdır; bu nedenle, bir hakkın aşamalı olarak gerçekleşmesini veya taraf devletlerin bu hakkı korumaya yönelik süregidençabalarını yansıtmata daha iyidir.

Kutu 6

Süreç göstergeleri

Süreç göstergeleri, bir devletin politika tedbirlerini ve eylem programlarını uygulayarak insan hakları taahhütlerini arzu edilen sonuçlara dönüştürme çabalarını değerlendirmeye yardımcı olur. Bazı yaygın süreç göstergeleri şunlardır:

- Bütçe tahsislerine dayalı göstergeler;
- Kamu programlarının hedeflenen nüfus gruplarını kapsamı;
- Alınan insan hakları şikâyetleri ve telafi edilen şikâyet oranı;
- Yükümlülük sahibi tarafından özel insan hakları meselelerini ele almak için genişletilmiş girişim ve farkındalık tedbirleri;
- Belirli kurumların (örneğin UIHK, yasal system) işleyişini yansıtan göstergeler.

Süreç göstergelerinin seçiminde ve formülasyonunda önemli olan iki husus vardır. Bunlardan ilki, bir süreç göstergesinin, tercihen kavramsal ya da ampirik bir ilişki vasıtasıyla, bir yapısal göstergesiyle ona karşılık gelen sonuç göstergesi ile bağlantılandırmasını sağlamaktır. Böylece, örneğin, sağlık hakkıyla ilgili bir süreç göstergesi – “sağlık ve beslenme meseleleriyle ilgili okul çağındaki çocuk oranı” – karşılık gelen yapısal gösterge – yani, “çocuk sağlığı ve beslenmesine ilişkin ulusal politikanın zaman dilimi ve kapsamı” ve sonuç göstergesi – “beş yaş altındaki düşük kilolu çocuk oranı” ile ilişkilendirilebilir diye seçilmektedir. Benzer şekilde, işkenceye maruz kalmama hakkı için, “gözetilene alınan veya tutuklu kişilere fiziksel veya fiziksel olmayan şiddet veya ceza için resmi olarak inceleme altında bulunan nezarethane çalışanı oranı” göstergesi, “tutuklanmış, gözetilene alınmış ve hapse atılmış kişilerin sorgulanmasına ilişkin davranış kuralları dâhil olmak üzere kolluk kuvvetleri için davranış kurallarının yürürlüğe giriş tarihi” yapısal göstergesini “raporlanmış işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele vakaları” sonuç göstergeleriyle ilişkilendirir.⁶

Bir süreç göstergesine şekil veren ikinci husus, yükümlülük sahibinin yükümlülüklerini yerine getirme çabasına ilişkin bazı ölçütleri açık bir biçimde ortaya koymaktır. Bu nedenle, “idari eylem veya kovuşturmayla sonuçlanan incelemelerin oranı” veya “uygun tıbbi, psikososyal ve yasal hizmetlere erişim ile cinsel şiddet mağdurlarının veya başka şiddet türü mağdurlarının oranı”, “kamu beslenme takviyesi programları altında kapsanan hedef nüfus oranı” veya “raporlama döneminde iyileştirilmiş sağlık

hizmetlerine erişimi olan nüfus oranı” ile birleştirilen “gözetilene alınan veya tutuklu kişilere fiziksel veya fiziksel olmayan şiddet veya ceza için resmi olarak inceleme altında bulunan nezarethane çalışanı oranı” veya “çalışma standartlarına uygunluk için incelenen firmaların oranı ve bunun sıklığı” gibi göstergeler, süreç göstergeleri kategorisine dâhil edilmektedir. Zaman zaman, bu, yaygın olarak mevcut bir göstergesiyle yeniden formüle etmek (son örnekte bir MDG göstergesi) veya göstergeyle ilgili temel bilgiler hakkında bazı ilave tahminlerde bulunmak anlamına gelir.

Sonuç göstergeleri

Sonuç göstergeleri, belli bir bağlamda insan haklarından faydalanma durumunu yansıtan bireysel ve kolektif kazanımları yakalamaktadır. Sonuç göstergesi, (bir ya da daha fazla süreç göstergesi tarafından yakalanabilen) çeşitli temel süreçlerin etkisini zaman içerisinde birleştirir; genellikle yavaş ilerleyen bir göstergedir, bir süreç göstergesine göre anlık değişiklikleri yakalama konusunda daha az duyarlıdır.⁷ Örneğin, yaşam beklentisine veya ölüm göstergeleri, nüfus bağışıklamasının, nüfusun kamu sağlığı farkındalığının, yeterli besine erişebilirliğin veya fiziksel şiddet veya suçta azalmanın bir fonksiyonu olabilir. Benzer şekilde, işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muameleyle ilgili raporlanmış vakalara ilişkin sonuçlar, soruşturma yürüten emniyet görevlilerini eğitmeyi amaçlayan süreçler, bunların davranışlarının gelişmiş hesap verebilirliğine ilişkin önlemler ve gözetilme koşulları ile ilişkili olabilir.

6. Ayrıca, süreç göstergesinin ilgili sürece giren kaynaklar yerine ürettiği fiziksel ve diğer somut gelişmeler bakımından ölçülmesi arzu edilir. Bunun nedeni, ülkeler çapında ve aynı ülkedeki bölgeler çapında deneyimin, kamu harcaması ile bu harcamanın oluşturduğu fiziksel sonuç arasında tekdüze bir ilişki olmadığını ortaya koymasıdır. Fiziksel sonuç, kaynakların ve yer yer değişen ve bu nedenle kamu harcamalarına ilişkin göstergeleri yorumlamayı zorlaştıran diğer kurumsal ve kurumsal olmayan faktörlerin bir işlevidir. Örneğin, kişi başına daha düşük kamu harcamasının, bir bölgede aynı ülkedeki bir başka bölgeye göre daha iyi sonuçlar üretmesi muhtemeldir.

7. Süreç ve sonuç göstergeleri arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır; bunun nedeni, bir sürece giren girdiler bakımından ya da sürecin ürettiği hızlı çıktılar bakımından herhangi bir sürecin ölçülebileceği gerçeğidir. Bu nedenle, çocuklar arasında bağışıklık kazandırma çalışmalarının kapsamına ilişkin bir süreç göstergesi, bağışıklama programında kullanılan kamu kaynakları veya harcama bakımından (girdi değişkeni) ya da program altında kapsanan çocuk oranı bakımından (çıkış değişkeni) ölçülebilir. Bu notta özetlenen tanım bakımından, her iki gösterge de süreç göstergesidir. Çocuk ölümlerini azaltmaya katkı sağlar; bu da belli bir zaman diliminde bağışıklama programının birleştirilmiş etkisini yakaladığı ve “çocuk ölümleri ve sağlığı” ile ilgili sağlık hakkı özelliklerinden faydalanma ile doğrudan ilişkili olabileceği için bir sonuç göstergesidir.

Bazen, süreç ve sonuç göstergelerini, sırasıyla, akım ve stok değişkenleri olarak görmek faydalıdır. Bir "akım" göstergesi, belli bir zaman diliminde, değişiklikleri izlemeye fırsat tanır; örneğin tahıl üretimi, ithalatı veya ihracatı veya bir referans dönem boyunca keyfi olarak özgürlükten mahrum bırakmayla ilgili raporlanmış giriş ve çıkış sayısı.

Bir "stok" gösterge, zaman içerisinde bir noktada değişikliklerin birleştirilmiş sonucunu ölçer; örneğin, kişi başı tahıl bulunabilirliği, okul çağındaki çocuklar için antropometrik önlemler veya referans dönemi sonunda özgürlüklerinden keyfi olarak mahrum bırakıldığı raporlanmış kişi sayısı.

Kutu 7

Sonuç göstergeleri

Sonuç göstergeleri, devletin; insan haklarından faydalanılmasını geliştirme çabalarının sonuçlarını değerlendirmeye yardımcı olur. Bazı yaygın örnekler şunlardır:

- Sosyal güvenlik planlarına katılan işgücü oranı;
- Adli hatalarla ilgili raporlanmış vakalar ve makul bir zaman içerisinde tazminat alan mağdurların oranı;
- Hedef grupların eğitimle ilgili kazanımları (örneğin, genç ve yetişkin okuryazarlık oranları).

Süreç ve sonuç göstergelerinin her zaman birbirini dışlamadığını belirtmek önemlidir. Bir insan hakkına ilişkin süreç göstergesi, bir diğeri bağlamında sonuç göstergesi olabilir.⁸ Rehberlik eden düşünce, bir hakkın her özelliği için o haktan veya özellikten faydalanmayla yakından ilgili en az bir sonuç göstergesinin tanımlanmasının sağlanmasıdır. Süreç göstergeleri, yükümlülük sahiplerinin belirlenen sonuca ulaşma veya ilerleme kaydetmek için gösterdiği çabaları yansıtacak şekilde tanımlanmaktadır. Sonuç olarak, tutarlı bir yaklaşım, süreç göstergelerini sonuç göstergelerinden farklılaştırmaya yardımcı olur.

Böylece insan hakları uygulaması farklı bütün yönleriyle yeterince yansıtılmış olur.

3. Kesişen insan hakları normları ve ilkeleri için göstergeler

Kesişen insan hakları normları veya ilkelerini yakalayan göstergeler, belirli bir insan hakkının gerçekleşmesiyle özellikle ilişkilendirilemez; ancak insan haklarının uygulanma ve gerçekleşme sürecinin, örneğin, ayrımcılık yapmama ve eşitlik, katılım, yargı yoluna başvurma ve hesap verebilirlik gibi ilkelere ne derece saygı gösterdiğini, bunları ne kadar koruduğunu ve geliştirdiğini yakalamayı amaçlar.⁹ Bu çapraz normları ve ilkeleri gösterge seçiminde açık bir biçimde yansıtmının kolay ya da tek bir yolu yoktur.

8. Örneğin, sağlık sigortası olan kişilerin oranı, sağlık hakkı için bir süreç göstergesi olarak ve sosyal güvenlik hakkı için bir sonuç göstergesi olarak kategorize edilebilir (bkz. Bölüm IV).

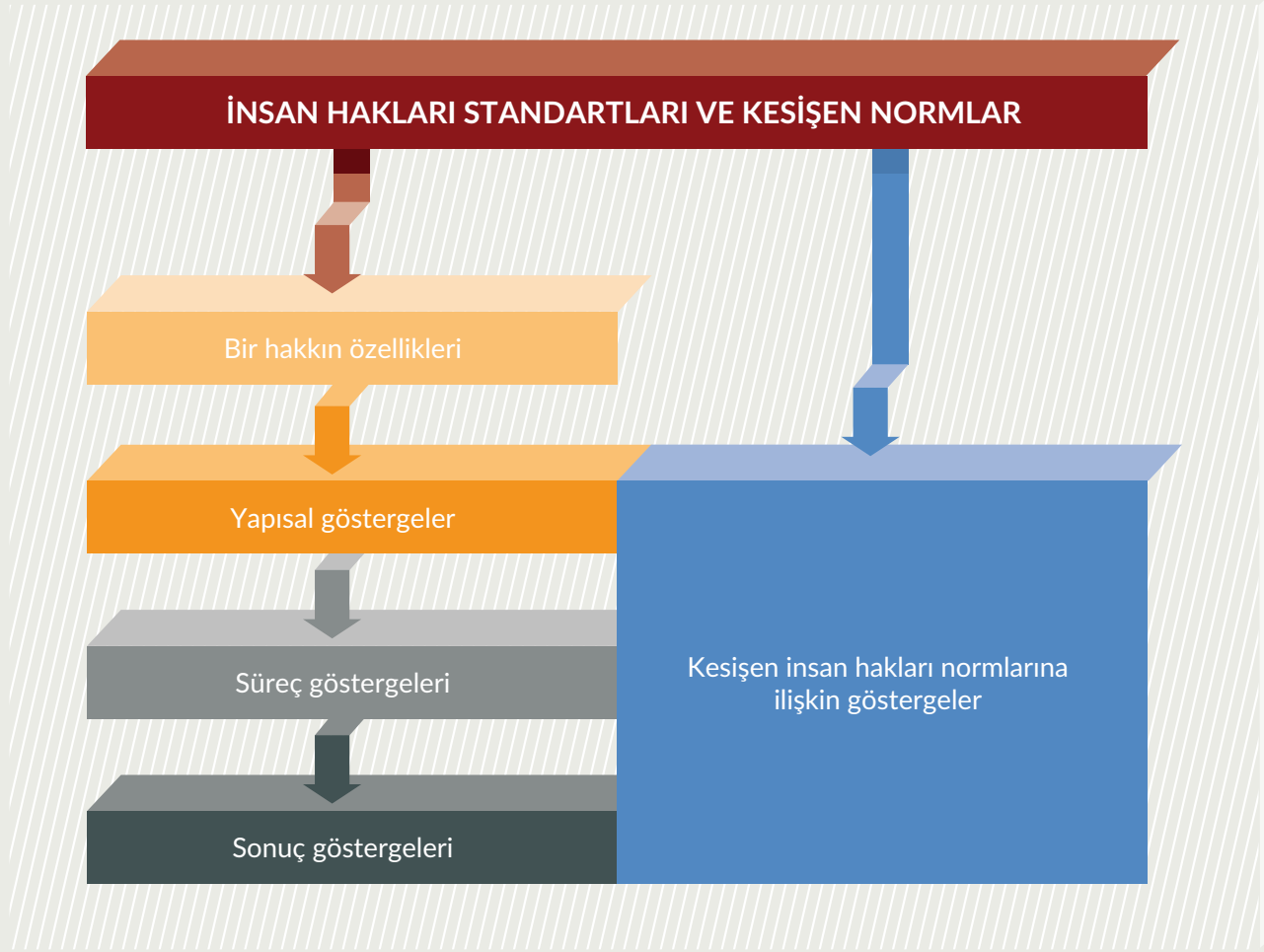
9. Kesişen normlar listesi ne dokunulmaz ne de tamdır. Ayrıntılar için bkz. Bölüm I, Kısım A

Ayrımcılık yapmama ve eşitlik normunu yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergelerinde yakalamak için, başlangıç noktası, cinsiyet, engellilik, etnik kimlik, din, dil, sosyal ve dini bağlantılar gibi ayrımcılığın yasaklandığı gerekçelere göre ayrıştırılmış verileri aramaktır.

Örneğin, ilköğretim, herkes için parasız olmalıdır. İlköğretime kayıtlı olan çocuk oranı, bir ülkenin etnik gruplarına veya azınlık gruplarına göre ayrılırsa, farklı nüfus grupları arasında eşitsizlikler ve belki de o ülkede bazı grupların veya azınlıkların eğitime erişimde ve eğitim haklarından faydalanmada karşılaştıkları ayrımcılık ortaya çıkabilir.

Şekil V

Kavramsal çerçeve çerçeve

Durum, daha sonra, ayrımcılığa dair daha kesin bir değerlendirmeye ulaşmak için daha nitel bir analize tabi tutulabilir. Bazı durumlarda, “iş yerinde ayrımcılığı ve tacizi raporlayan çalışan (örneğin, göçmen işçiler) oranı” veya özellikle “etnik kimlik haricinde tamamen aynı profile ve vasıflara sahip iki başvuru sahibi arasından çoğunluk etnik grubun adayını seçen işveren sayısı” gibi göstergeler, bir toplumdaki belli nüfus gruplarının karşılaştığı ayrımcılığın daha doğrudan değerlendirilmesine fırsat sunar.¹⁰ Ayrıca, kesişen ayrımcılık yapmama ve eşitlik normu yansıtılırken vurgu, bireyin kendi haklarından faydalanmasına izin veren ürünlerin ve hizmetlerin yalnızca “bulunabilirliği” değil bunlara “erişebilirliği” yakalayan göstergeler üzerine olmalıdır.

Kesişen bir norm, belirli bir “temel hakkın” gerçekleşmesiyle ilgili olan bir “usul hakkı” olarak ele alınabilir; bu nedenle, o hakka referansla tanımlanır.¹¹ Dolayısıyla, işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkı bağlamında “yargı yoluna başvurma” normuna uygunluk, “uygun tıbbi, psikososyal ve yasal hizmetlere erişim ile cinsel şiddet mağdurlarının veya başka şiddet türü mağdurlarının oranı” gibi bir gösterge kullanarak yakalanabilir. Benzer şekilde, bir temel hak olarak, eğitim hakkı bağlamında ayrımcılık yapmama normuna uygunluk, okul çağındaki kız çocuklarının okula gerçek kayıt oranının aynı yaş grubundaki erkek çocukların okula kayıt oranı ile karşılaştırılması gibi bir gösterge kullanarak yakalanabilir.

İnsan hakkı olarak katılım ilkesinde amaç, bir ülkedeki nüfus kesimlerinin yükümlülük sahiplerinin uyguladığı ve yükümlülükleriyle ilgili olan tedbirlerin alınmasına katılıp katılmadığını veya ülkenin raporlama prosedürüne dâhil edilen göstergeler seçilirken

kendilerine ne ölçüde danışıldığını yansıtmaktır (bkz. Bölüm V). Örneğin, barınma hakkından yararlanmalarını etkileyen karar alma sürecine ne ölçüde katıldıklarını raporlayan hedef grupların oranı veya hedef grubun karar alma sürecine katılım kanallarına erişimi veya devletin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirirken programları uygulaması gibi. Daha toplu bir düzeyde, bir ülkedeki kalkınma sürecinin katılım, içermeye eşitliği teşvik edip etmediğini değerlendirmek için, hane halkı tüketim harcamasının veya gelirinin dağılımını yansıtan göstergelerin büyüklüğündeki değişiklikler, Gini katsayısı¹² gibi, vekil göstergeler olarak kullanılabilir.¹³ Genel olarak nüfusun ve özel olarak belirli grupların (örneğin, kadınlar ve azınlıklar) istihdama katılımı ve eğitimle ilgili kazanımları gibi göstergeler, bu bağlamda da faydalı olabilir (kamu işlerine katılım hakkının yanı sıra kesişen normları yakalayacak olan göstergelerin bazı örnekleriyle ilgili olarak IV. ve V. Bölümlerdeki ayrıntılı tartışmalara bakınız).

Son olarak, hesap verebilirlik ilkesinin uygulamasıyla ilgili ilk adımlar, bir hakkın normatif içeriği uygun ve güvenilir nicel ve nitel göstergelere dönüştüğü için hâlihazırda atılmıştır. Gerçekten de insan haklarına duyarlı bilgilerin varlığı ve şeffaf prosedürler kullanan bağımsız mekanizmalarla toplanması ve yayınlanması hesap verebilirliği güçlendirir. Ayrıca, tanım gereği, önerilen süreç göstergeleri, yükümlülük sahiplerinin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmekle ilgili hesap verebilirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Buna ek olarak, yükümlülük sahibinin yükümlülüklerini uygulamasını izlemek için; ulusal (UİHK) ve uluslararası (örneğin İnsan Hakları Konseyi'nin özel prosedürleri) düzeylerde hesap verebilirlik mekanizmalarının işleviyle ilgili özel göstergeler de çerçeveye dâhil edilmiştir.

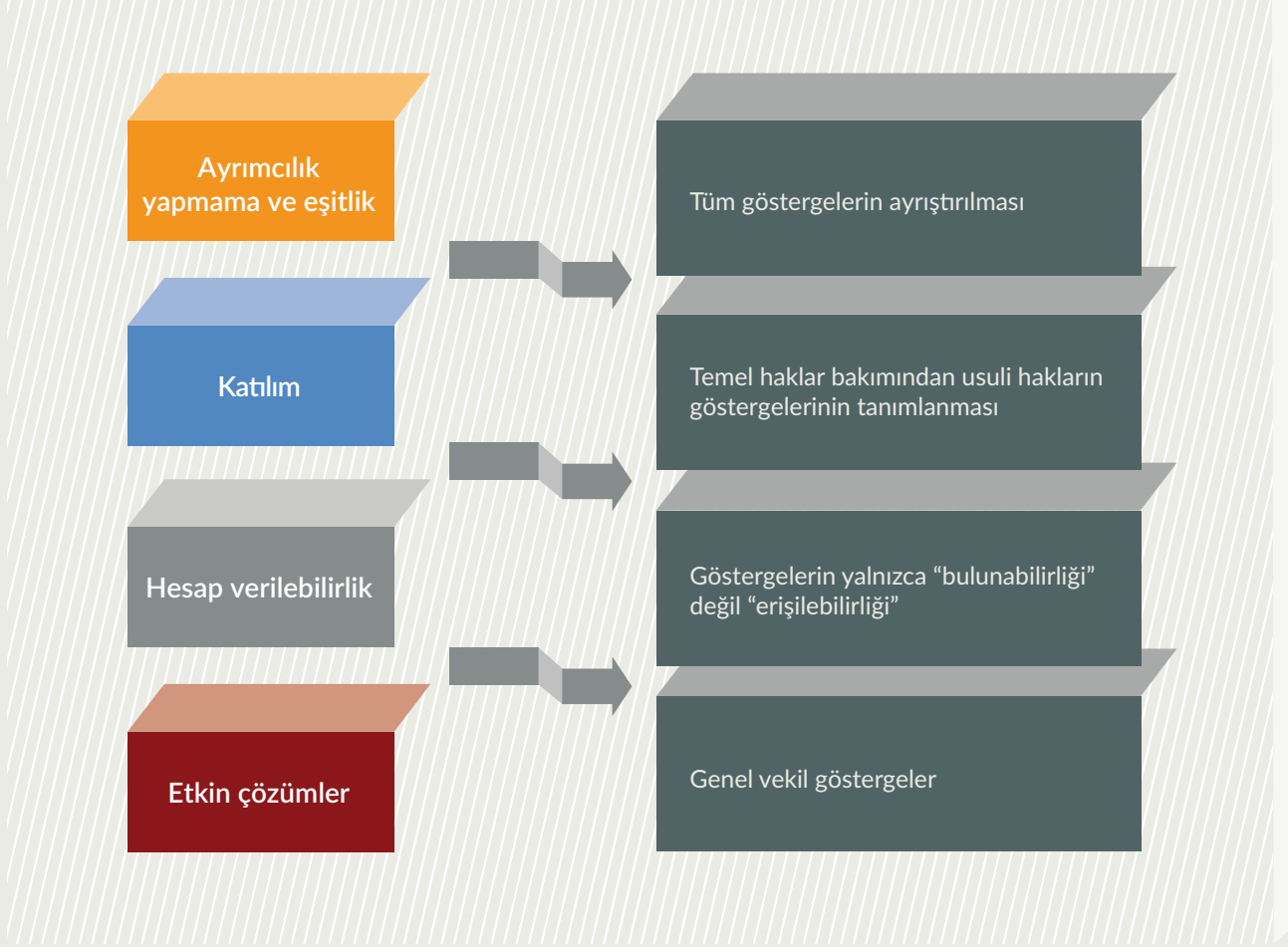
10. Bkz. Bölüm IV, ayrımcılık yapmama ve eşitlikle ilgili Tablo 13 ve Kutu 23.

11. Temel hakların göreceli olarak açık bir içeriği vardır ve eğitim hakkı veya kamu işlerine katılım hakkı gibi, gelişmelerinde bir “seviye/ilerleme” unsuru bulunabilir. Ayrımcılığa uğramama hakkı veya yargı yoluna başvurma hakkı gibi usul hakları, temel hakların gerçekleşmesi süreci için kritik öneme sahiptir ve temel haklar özel bağlamında tanımlanmaları daha kolay olabilir.

12. Bkz. İstatistiksel Terimler Sözlüğü.

13. A.g.e.

C. Göstergeleri kavramsallaştırmakla ilgili bazı düşünceler

1. İnsan haklarının birbirine bağlılığının ve bölünmezliğinin güçlendirilmesi

Taahhütlerin-çalışmaların-sonuçların ölçülmesi ihtiyacı ve her iki insan hakları seti – sivil ve politik haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar – için tek tip gösterge kümeleri kategorilerinin kullanılmasının vurgulanmasıyla benimsenen çerçeve, bunlar arasındaki yapay ayrımı birleştirir ve bunların birbirine bağlılığının ve bölünmezliğinin önemini pekiştirir (bkz. Bölüm I, Kısım D 5).

2. Saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüklerinin ölçülmesi

İnsan hakları değerlendirmelerinde yapısal süreç-sonuç göstergelerinin yapısını kullanarak, çerçeve ve, saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüklerini yansıtan göstergelerin seçimini ve geliştirilmesini destekler. Üç yükümlülük ile yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergeleri arasında otomatik bir örtüşme olmamakla birlikte, farklı yükümlülük türleri, üç gösterge kategorisi tarafından da kapsanabilir.

Her bir insan hakları özelliği için yapısal göstergesüreç göstergesi-sonuç göstergesi tanımlamak ve geliştirmek yerine, her insan hakları özelliği için devletin saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülükleri kapsamında göstergelerin tanımlanmasının arzu edilebilir olduğu ileri sürülmüştür. Çerçevede, ilkinin seçilmesi için en az iki neden vardır. Birincisi, bu kategorizasyon kalkınma politikası bağlamında hâlihazırda yaygın bir şekilde kullanılan ve bu çalışmanın hedef kitlesinde bulunan politika yapıcılarının ve uygulayıcıların yanı sıra insan hakları ve kalkınma

uygulayıcılarının daha aşına oldukları araçlar ve sınıflandırmalar üzerine kuruludur. Aslında, insan haklarının uygulanmasını geliştirmek ve izlemekle ilgili olarak yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergelerinin kullanılması, insan hakları söylemine aşına olmayan ancak kendi çalışmalarında hakları yaygın hale getirmesi beklenen kişiler/kurumlar arasında insan hakları kavramının işlevselleştirilmesine ve belki de gizeminden arındırılmasına yardımcı olur. Teklif edilen yapılanma, insan hakları söyleminin hukuk ve adalet sektörü tartışmalarının ötesine geçmesine yardımcı olur.

İkinci olarak, üç yükümlülük türünden birini eşsiz şekilde yansıtan bir göstergeyi tanımlamak her zaman mümkün olmayabilir. Genellikle, yaygın olarak bulunan idari ve istatistiksel verilere dayanan bir gösterge, birden fazla yükümlülüğü yansıtabilir ki bu durum, eğer amaç tüm insan hakları kapsamında gösterge geliştirmekle ilgili yapılandırılmış, ortak ve tutarlı bir yaklaşım inşa etmekse, çok da arzu edilmeyebilir.¹⁴ Bununla birlikte, bir insan hakkı için gösterge seçiminde, bahsi geçen yükümlülüklerin uygulanmasını değerlendirmeyi daha da kolaylaştıran yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergelerini, özellikle süreç göstergelerini, dâhil etmeye çalışılmalıdır. Belirli durumlarda, bir hakkın bazı özelliklerinin bir ya da diğer yükümlülük türüyle ilişkili olması mümkündür. Örneğin, işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamaleye veya cezaya maruz kalmama hakkı için “gözaltı dışında emniyet görevlilerinin kuvvet kullanımı”, “gözaltı koşulları” ve “topluluk şiddeti ve hane içi şiddet” özellikleri, esas olarak sırasıyla saygı gösterme, yerine getirme ve koruma yükümlülükleri ile bağlantılıdır.

14. Daha fazla inceleme olmaksızın, yüksek ölüm oranını veya etkili yargı yoluna erişim eksikliğini saygı gösterme, koruma ve yerine getirme yükümlülüklerinden birine atfetmek zor olacaktır.

Kutu 8

Kavramsal çerçevenin doğrulanması

İnsan hakları göstergelerini tanımlamak ve bu Kılavuz'da sunulan kaynak materyallerini hazırlamak için yapılan çalışma esnasında, BMİHYK, farklı paydaşların farkındalığını artırmak ve çalışmayı ulusal ve bölgesel seviyelerde doğrulamak için standart bir modül kullanmıştır. Paydaşlara, insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını raporlamakla sorumlu insan hakları kuruluşlarının, politika yapıcıların ve kurumların yanı sıra veri toplama yetkisi bulunan istatistik kurumlarını ve sivil toplum temsilcilerinde dâhil edilmiştir. Modül, çerçevenin kavramsal ve metodolojik bloklarını sırayla inşa edecek uygulamaları içermektedir. Ayrıca insan hakları için belirlenen göstergelerin çerçevesini ve açıklayıcı göstergeler listelerini aşağıdakileri göstererek doğrulamaya çalışmıştır:

- Uygun göstergelerin kullanılması, iletişimin sağlam ve etkin olmasına yardımcı olur; izlemeyi, takibi ve bilgi kaydını kolaylaştırır;
- İnsan hakları göstergeleri, hiç bilinmeyen veya yeni göstergeler değildir. Yaygın olarak bilinen göstergelerin birçoğu veya idari veriler, insan hakları içeriğini belirginleştirmek üzere uygun standartlar ve bu standartlardan akan yükümlülükler ile yeniden yapılandırılabilir ve bağlantılandırılabilir;
- İnsan hakları standartları ve karşılık gelen yükümlülükler, yabancı kavramlar değildir; yerel değerleri ve pek çok durumda, yerel endişeleri yansıtır ve kolaylıkla kalkınma ve iyi yönetim ile ilişkilendirilebilirler;
- Paydaşlar, insan hakları enstrümanları hakkında resmi bir bilgiye sahip olmadan onları izlemek için belirli insan hakları standartlarının bazı kilit özellikleri ve yönlerine karşılık gelen bazı göstergeleri kolaylıkla tanımlayabilir;
- İnsan hakları göstergeleri, yerel kalkınma ve iyi yönetim hedeflerini gerçekleştirmede etkilidir ve insan refahında insan haklarının yerleşik önemini vurgulayarak insan hakları savunuculuğunu da güçlendirir.

Çalıştay oturumları için benimsenen katılımcı metodoloji; çalıştayın başlangıcında birçok katılımcının, insan hakları çerçevesinin bariz karmaşıklığı, hukuki dili ve hatta kalkınma ve iyi yönetimle ilgili hakkında dile getirdikleri ilk şüpheciliği yenmeye yardımcı olmuştur. Katılımcılar; çalışma deneyimlerine ve ülkelerindeki bilgilere dayanarak, öncelikle, dikkate alınan hakların ana içeriği veya karakteristik özelliklerini ve daha sonra hakların özelliklerine uygun bazı göstergeleri tanımlamalarının; taraf devletlerin insan hakları yükümlülükleri ile çalışmalarını ve bu çalışmalardan çıkan sonuçları yakalamalarının talep edildiği çalışma oturumlarını takdir etmişlerdir.

Bu çalışmanın sonucu, katılımcılar tarafından tanımlanan özellikler ve göstergeler ile BMİHYK tarafından hazırlanan tablolar arasındaki dikkat çeken tutarlılık olmuştur. Bu, BMİHYK çerçevesini ve açıklayıcı göstergeler listesini doğrulamıştır. Ayrıca, ülke seviyesinde insan haklarını geliştirmede ve izlemede kullanılacak potansiyel göstergelere bir aşinalığın kazandırılmasına ve bunların sahiplenilmesine yardımcı olmuştur. Ulusal ve bölgesel çalıştaylar, Asya, Afrika ve Latin Amerika'dan gelen katılımcılarla gerçekleştirilmiştir.

Kaynak: Ulusal ve bölgesel çalıştaylar hakkında BMİHYK raporları. <http://www2.ohchr.org/english/issues/indicators/index.htm> adresinden erişilebilir (erişim tarihi 30 Mayıs 2012).

D. Bağlama özel göstergelerin önemi

Göstergelerin insan hakları uygulamasını izlemede faydalı olabilmesi için kabul edilebilir veri toplama ve sunum metodolojisine dayanarak açık ve doğru şekilde tanımlanmaları ve düzenli olarak erişilebilir olmaları gerekmektedir. Aksi halde, taraf devletlerin sözleşme organlarına rapor sunma yükümlülükleriyle ilgili olarak nicel göstergeleri kullanması uygun, hatta kabul edilebilir olmayabilir. Sözleşme organları, raporlama ve izlemesürecinde göstergelerin ilgililiğini göstermek ve bunların kullanımını teşvik etmekte zorlanabilir.

Göstergelerin bağlamsal ilgililiği, insan haklarının uygulanmasını izlemekle uğraşan potansiyel kullanıcılar arasında, göstergelerin kabul edilebilirliği ve kullanımı açısından kilit bir faktördür. Ülkelerin ve ülkeler içindeki bölgelerin farklı sosyal, ekonomik ve politik kazanımları vardır. İnsan haklarının gerçekleşmesi düzeyinde farklılıklar gösterirler. Bu farklılıklar, her zaman spesifik kalkınma önceliklerine yansır. Bu nedenle, insan haklarının gerçekleşmesini değerlendirmek üzere her zaman evrensel bir göstergeler setine sahip olmak mümkün olmayabilir. Örneğin, iki farklı ülkedeki nüfusun sosyal, kültürel veya dini profiline dayanarak, bilgilerin yasaklanmış ayrımcılık gerekçelerine göre ayrıştırılması özelleştirilebilir. Ancak yine de bazı insan hakları göstergelerinin, örneğin bazı sivil ve politik hakların gerçekleşmesini yakalayanlar, bütün ülkeler ve bölgeleri çapında uygun olabileceği de doğrudur.

Eğitim hakkı veya barınma hakkı gibi ekonomik veya sosyal hakların gerçekleşmesini yakalayan diğer göstergelerin, farklı ülkelerde ilgili olabilmeleri için özelleştirilmeleri gerekebilir. Yine de hakların temel içeriğini evrensel olarak izlemek uygun olacaktır. Bu nedenle, insan hakları göstergeleri seti tasarlarken, diğer gösterge setlerinde olduğu gibi, evrensel olarak uygun göstergeler ile bağlama özel göstergeler arasında bir denge kurmak gerekir. Zira her iki gösterge türüne de ihtiyaç duyulmaktadır. Kabul edilen çerçeve, evrensel olarak ilgili olabilecek bir dizi insan hakları göstergesi arasında böyle bir dengeye izin verir ve aynı zamanda, belirli bir durumun koşullarına bağlı olarak, ilgili insan hakkının bazı özelliklerinin daha ayrıntılı ve odaklanmış biçimde değerlendirilmesini sağlar.

Sonuç olarak, kavramsal çerçeve kullanılmasının amacı; insan hakları standartlarının kapsamlı bir şekilde, insan haklarının gelişimine ve uygulanmasına yardımcı olan somut, iyi tanımlanmış ve bağlamsal olarak anlamlı göstergelere dönüştürülmesini sağlayacak pratik, şeffaf ve yapılandırılmış bir yaklaşım geliştirmektir.

İNSAN HAKLARI GÖSTERGELERİNE METODOLOJİK YAKLAŞIMLAR

İnsan haklarını geliştirmek ve korumak için istatistiki bir yalanlar bilimi değil gerçekler bilimi yapmalıyız. Gothe'den alıntılırsak: "Rakamların dünyaya hükmettiği söylenir. Olabilir. Ancak eminim ki rakamlar, bize dünyanın iyi mi yoksa kötü mü yönetildiğini gösterir."

Emad Omar¹

İnsan hakları değerlendirmelerinde kullanmak için göstergelerin tanımlanmasına yardımcı olan bir kavramsal çerçeve, bu göstergeleri gerekli verilerle doldurmak için etkili bir metodolojik yaklaşımla desteklenmelidir. Göstergeler, kabul edilebilir şekilde standartlaştırılmış bir veri toplama, işleme ve dağıtım metodolojisine dayanarak açık ve doğru şekilde tanımlanmadıkları ve düzenli olarak mevcut olmadıkları

sürece, insan haklarının uygulanmasını geliştirmede ve izlemede muhtemelen anlamlı olmayacaktır. İnsan hakları değerlendirmelerinde kullanmak için gösterge geliştirmekle ilgili metodolojik yaklaşımın en az üç yönüyle ilgili ihtiyatlı seçimler, bu endişelerin giderilmesine yardımcı olabilir. Bu seçimler, bu bölümün konusudur.

ÖĞRENME HEDEFLERİ

1

Göstergelerin seçimindeki etik, istatistiksel ve insan haklarıyla ilgili hususlar nelerdir?

2

İnsan hakları göstergeleri için temel veri üretme mekanizmaları ve kaynakları nelerdir?

3

İnsan hakları değerlendirmelerinde kullanmak üzere göstergelerin ayrıştırılmasının uygulanabilirliği nedir?

1. Ortak Zemin Araştırma Kıdemli Danışmanı, Orta Doğu Programı, Ürdün, "İstatistik, Kalkınma ve İnsan Hakları" ile ilgili Montrö Konferansı'nda yaptığı konuşma, Eylül 2000.

A. Gösterge seçiminde etik, istatistiksel faktörler ve insan haklarıyla ilgili hususlar

İnsan hakları değerlendirmelerinde kullanılmak üzere gösterge seçimi sürecine rehberlik etmesi gereken bazı metodolojik hususlar vardır. Herhangi bir istatistiksel bilginin toplanmasının, işlenmesinin ve dağıtılmasının, bilgi edinme hakkı, özel hayata saygı, verilerin korunması ve gizlilik hakkı ile ilgili sonuçları vardır ve bu süreç, etik, istatistik ve insan haklarıyla ilgili yasal ve kurumsal standartlara uymayı gerektirir. Veri toplama süreçleriyle ilgili üç ana insan hakları ilkesi, kendini kimliklendirme, katılım ve veri korumadır (bkz. 9 ila 11. Kutular).

Kutu 9

Verilerin kötüye kullanılması – sayıların karanlık yönü

Geriye bakıldığında, devletin hatalarını, gerekçeli eylemlerini ve ihlallerini deşmek mümkündür. Seltzer ve Anderson'ın modern uluslar tarihinde devam eden insan hakları ihlallerinde, yaygın nüfus veri sistemlerinin kötüye kullanılmasına ilişkin araştırmaları, oldukça dikkat çekicidir.

İkinci Dünya Savaşı esnasında, Fransa, Almanya, Hollanda, Norveç, Polonya ve Romanya gibi bazı Avrupa ülkeleri, Nazilerin Yahudilere, çingenelere ve diğer nüfus gruplarına işkence etmesine yardımcı olmak için nüfus kayıt sistemlerini suiistimal etmişlerdir. Hollanda'daki Yahudi nüfusun %73'ü ölmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin, İkinci Dünya Savaşı esnasında Kızılderililerle Japon asıllı Amerikalılarla ilgili nüfus verilerini kötüye kullandığı belgelenmiştir. Sovyetler Birliği'nde, mikro veriler (özel isimler ve adresler dâhil) zorunlu göç ve diğer insan hakları ihlalleri için azınlık nüfusu hedef almakta kullanılmıştır. Ruanda'da, 1930'larda Belçikalı sömürge yönetimi tarafından kayıt sistemine getirilen Hutu ve Tutsi kabileleri kategorileri, 1994'te toplu katliamları planlamak ve gerçekleştirmek için kullanılmıştır.

Seltzer ve Anderson, verilerin kötüye kullanılmasını teşvik eden muhtemel faktörleri; ideoloji, ırkçılık, vatanseverlik, korku nedeniyle itaat, bürokratik fırsatçılık veya profesyonel heves olarak tanımlamıştır. Finansal veya politik maliyetini artırarak verilerin gelecekte ihlal edilmesini azaltmak için bazı metodolojik, yasal ve etik güvenceler önermişlerdir. Bu önlemlerden bazıları şunlardır:

- Mümkün olduğu ölçüde, tam sayım (nüfus sayımı) veri toplama yerine örnek inceleme kullanımı teşvik edilmelidir. Ayrıca, yanıtlar gruplanmalı ve kişiye özgü tanımlayıcılar, yanıtlayanların kimliklerini korumak için temizlenmelidir;
- Nüfus verileri sorumluluğu dağıtılmalı ve bir köprü dosyası oluşturulması (örneğin, verilerin yerel mahkemenin yetki alanının dışındaki başka bir ülkede depolanması) teşvik edilmelidir; özellikle zorunlu kurumların zayıf ve etki altında kalmasının kolay olduğu ülkelerde;
- Modern istatistik sistemlerinin standart bir özelliği olan veri gizliliğine ilişkin yasal bir düzenleme bulunmalıdır;
- Resmi İstatistiklerin Temel İlkeleri veya Uluslararası İstatistik Kurumu'nun Profesyonel Etik Bildirgesi gibi etik güvenceler, verilerin gelecekte kötüye kullanılmasını önlemeye yardımcı olan bir kurumsal çerçeve oluşturmak amacıyla benimsenmeli ve uygulanmalıdır.

Kaynak: W. Seltzer ve M. Anderson, "The dark side of numbers: the role of population data systems in human rights abuses", *Social Research*, vol. 68, No. 2 (Yaz 2001).

Kutu 10

Ulusal istatistik sistemleri ve bilgi edinme hakkı

Bilgiye erişim, kendi içinde bir insan hakkıdır ve bireyleri diğer insan haklarını kullanmak konusunda güçlendirir. Bilgi edinme hakkı, uluslararası insan hakları sözleşmelerinde, özellikle Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme’de ve bu Sözleşme’nin bilgi arama, edinme ve verme hakkını içeren ifade özgürlüğüne ilişkin 19. maddesi’nde yer almaktadır. 1946’da, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 59 (I) numaralı kararı kabul etmiştir; bu karara göre, “bilgi özgürlüğü, temel bir insan hakkıdır ve Birleşmiş Milletler’in kutsadığı tüm özgürlüklerin mihenk taşıdır.”

Resmi bilgiler (kanunla açıkça tanımlanması gereken istisnalar hariç) bulunabilir, erişilebilir ve anlaşılabilir kılınırsa, karar alma sürecine katılım ve diğer insan haklarının gerçekleşmesi için bir katalizör görevi görebilir. Bilgi edinme hakkı, ister yaygın olarak bulunan idari kayıtlarla ister daha sofistike istatistik araçlarıyla üretilsin, resmi istatistiklerin üretimi ve dağıtımı için geçerlidir. Resmi istatistikçiler, bu nedenle, bilgi edinme hakkının gerçekleşmesi ve genel olarak insan hakları için kilit aktörlerdir. Bu bakımdan, 1994 yılında Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu tarafından benimsenen Resmi İstatistiğin Temel İlkeleri, resmi istatistik sistemlerinin “vatandaşların kamusal bilgiye erişim hakkını onurlandırma” (İlke 1) görevini vurgulamaktadır. İlkelerin Önsözü, resmi istatistik bilgisinde gerekli kamu güveninin, büyük ölçüde, kendisini anlamaya ve kendi üyelerinin haklarına saygı göstermeye çalışan herhangi bir toplumun temeli olan temel değerlere ve ilkelere gösterilen saygıya bağlı olduğunu ifade eder.

2010 itibarıyla, yaklaşık 90 ülke, bilgi edinme hakkı mevzuatını benimsemiştir. Bu kanunların temel özellikleri arasında, maksimum bilgi beyanı ilkesi bulunmaktadır:

- Kamu kurumlarının bilgi sunma görevi bulunmaktadır; toplum üyelerinin de buna bağlı olarak bu bilgi talep etme hakkı vardır;
- Kamu kurumlarından, sadece kendilerinden özellikle talep edilmesi durumunda, bilgi sunmaları değil; kamu yararıyla ilgili önemli bilgileri yayınlamaları ve yaygınlaştırmaları da beklenmektedir (örneğin, bütçe harcaması ayrıntıları, adalet yönetimi);
- Bilgiye erişim hakkı, ülkedeki yaşayan herhangi biri tarafından talep edilebilir;
- Devlet, bilgi talep eden herhangi birinden bu bilgiye neden ihtiyaç duyduğunu açıklamasını isteyemez veya ona bilgi edinmedeki menfaatini soramaz.. Eğer bir kamu kurumu, talep edilen bilgiyi vermek istemiyorsa, söz konusu reddi gerekçelendirmesi gerekenler kişiler değil kamu kurumudur.

İdari verilerin dağıtımı, nüfusun “bilme hakkını” yerine getirmek zorundayken, aynı zamanda, gizlilik ve özel hayatla ilgili insan hakkını da korumak zorundadır (ilke 6). Resmi istatistikçilerin verilerin doğru yorumlanmasını kolaylaştırması ve kaynaklar, yöntemler ve prosedürlerle ilgili bilimsel standartlara göre bilgileri sunması da gerekmektedir (ilke 3). Bu, diğerlerine ek olarak, kullanıcılar – istatistikçi olmayanlar dâhil olmak üzere – için anlaşılabilir bilgi ve derlenen göstergelerle ilgili üst verilerin dağıtılması anlamına gelmektedir (örnekler için bkz. Bölüm IV). Son olarak, istatistik kurumlarının hatalı yorumlarla istatistiklerin kötüye kullanımı hakkında yorum yapma (ilke 4) yetkisi bulunmaktadır; bu da bilgi edinme hakkının gerçekleştirilmesi için gereken temel ilkelere biridir.

*Kaynak: Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu tarafından benimsenmiş Resmi İstatistiğin Temel İlkeleri, <http://unstats.un.org/unsd/dns/gp/fundprinciples.aspx> adresinden erişilebilir; Uluslararası İstatistik Kurumu tarafından benimsenmiş Profesyonel Etik Bildirgesi, <http://isi-web.org/about/ethics-intro> adresinden erişilebilir; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, *Practical Guidance Note on the Right to Information* (2004).*

Kendini kimliklendirme (öz tanımlama) ilkesi, kişilerin kendileriyle ilgili hassas kişisel bilgiler isteyen bir soruyla karşılaştıklarında kendilerini tanımlama seçeneğine sahip olmalarını talep eder. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin belli bir ırksal veya etnik grup ile özdeşleşmeye ilişkin 8 No'lu Genel Tavsiyesinde (1990), aksine bir sebep ortaya çıkmadığı sürece, bu tür bir özdeşleşmenin ilgili bireyin kendini tanımlamasına dayandırılacağı açıkça ifade edilmiştir. Bu nedenle, eğer bir kamu kurumu doğum belgelerinde çocukların etnik kökenini bir veya her iki ebeveynin daha önceki etnik sınıflandırmasına dayanarak belirtiyorsa, bu kendini kimliklendirme ilkesinin ihlalidir. Ayrıca, sayım veya örneklem sorularının etnik köken gibi nüfus özellikleriyle ilgili hassas doğası nedeniyle, anket görevlilerinin katılımcılara veri koruma ve ifşa kontrol önlemlerinin mevcut olduğunu göstermelerine özellikle dikkat edilmelidir. (Kutu 9).² Dahası, terimin öznel doğası gereği, etnik kökene dair bilgiler, çoklu etnik bağlılık belirtme veya hiçbir etnik bağlılık belirtmeme seçeneğine de sahip olması gereken katılımcının kendi beyanı vasıtasıyla elde edilmelidir.³

Araştırılan nüfus gruplarının (örneğin, Afrika kökenli bireyler veya yerli halk) veri tanımlama ve veri toplama süreçlerine dâhil edilmesi, toplanan verilerin ilgililiğini ve doğruluğunu sağlamaya yardımcı olur.⁴ Bu, toplumun tüm kesimlerinin, kırılgan ve ötekileştirilmiş grupların yanı sıra insan hakları kuruluşlarının ve diğer ilgili kurumların karar alma sürecine aktif olarak katılmasını teşvik eden insan haklarının katılım ilkesiyle ilgilidir.

Diğer bir deyişle, toplanacak verilerin doğası, halkın katılımına ve bu tür verilerin potansiyel olarak nasıl kullanılabilmesiyle ilgili çıkarımların anlaşılmasına dayandırılmalıdır.

Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'de (md. 17) belirtilen özel hayatın gizliliği hakkına göre; veri koruma ilkesi, tüm veri toplama faaliyetlerinin hassas verilerin kötüye kullanılmasını önlemek için sağlam güvencelere riayet etmesini gerektirmektedir. Özel hayat, aile, ev ve yazışmaya saygı gösterilmesi ve onur ve itibarın korunması hakkına ilişkin İnsan Hakları Komitesi'nin 16 No'lu Genel Yorumu (1988), diğerlerinin arasında, "kişisel bilgilerin, bilgisayarlarda, veri bankalarında ve diğer cihazlarda, ister kamu makamları ister bireyler veya kurumlar tarafından, toplanması ve saklanması, kanunla düzenlenmelidir. Bir kişinin özel yaşamını ilgilendiren bilgilerin, bu bilgileri edinmeye, işlemeye ve kullanmaya kanun tarafından yetkili kılınmamış kişilerin eline geçmemesini ve hiçbir zaman Sözleşme'ye aykırı amaçlar için kullanılmamasını sağlamak amacıyla, devlet tarafından etkili önlemler alınmalıdır. Bir kişi özel yaşamını en etkin şekilde korumak amacıyla hangi kişisel bilgilerinin otomatik veri dosyalarında saklandığını ve bunun amacını anlaşılır bir şekilde öğrenme hakkına sahiptir. Her birey, hangi kamu kurumlarının veya bireylerin ya da kuruluşların kendi dosyalarını kontrol ettiğini veya kontrol edebileceğini öğrenme hakkına da sahiptir. Eğer bu dosyalar, yanlış kişisel bilgiler içeriyorsa veya kanun hükümlerine aykırı şekilde toplanmış veya işlenmişse, her birey, düzeltme veya bertaraf talep etme hakkına sahip olacaktır" ifadesine yer vermektedir.

2. Ayrıca bkz. Patrick Simon, "Ethnic' statistics and data protection in the Council of Europe countries", Çalışma Raporu, Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlük Komisyonu, Avrupa Konseyi, 2007.

3. İnsan Hakları Komitesi'nin Azınlıkların Haklarına İlişkin 23 No'lu Genel Yorumu (1994), Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 27. maddesinin ilgili azınlıkların kültürel, dini ve sosyal kimliklerinin sürekliliğini ve devam eden gelişimini sağlamak ve böylelikle bir bütün olarak toplum dokusunu zenginleştirmek için taraf devletlere ilgili yükümlülükleri uygulattığını ileri sürer.

4. Örneğin, veri toplama süreçlerinde yerel halk dillerinin kullanımı, yerli halkın (tercüman olarak) istihdam edilmesi, eğitilmesi ve kapasitesinin geliştirilmesi, bu bilgilerin toplanmasını ve dağıtılmasını da kolaylaştırabilir. Yerli olmayan profesyoneller ve teknisyenler de yerel halkın kültürü ve pratikleri hakkında bilgilendirilmelidir. Daha fazla ayrıntı için bkz. Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses, Revizyon 2 (Birleşmiş Milletler Yayınları, Satış No. E.07.XVII.8).

Kutu 11**İstatistikçilerin insan hakları**

Uluslararası insan hakları belgelerinde (bkz. yukarıda) yansıtılan özel hayatın gizliliği hakkının ihlali de dahil olmak üzere, istatistiksel araştırmaların ve diğer araştırmaların katılımcılarını, verilerin kötüye kullanılmasına karşı koruma yükümlülüğü bulunmakla birlikte; veri ve ilgili bilgileri üreten ve toplayan istatistikçilerin korunması da eşit derecede önemlidir. Ne yazık ki bazı resmi istatistikçilerin en temel insan haklarının ihlali vakaları, bu kişilerin çalışmalarını korumak için ilave önlemlere ihtiyaç olduğunu teyit etmektedir.

Graciela Mellibovsky Saidler, 29 yaşında bir Arjantin Hükümeti ekonomistiydi. 1976'da, Buenos Aires'in gecekondu mahallelerindeki koşullar hakkında istatistiksel bir çalışma yürütmüştü. Bu çalışma, askeri diktatörlük için o kadar utanç vericiydi ki Cunta lideri General Jorge Videla, bu çalışmayı, hükümetin içine sızan yıkıcıların bir örneği olarak herkesin gözü önünde seçip ayırdı.. Kısa süre sonra, 25 Eylül 1976'da Saidler "ortadan kayboldu".

[1976'da] o zamanlar Arjantin ulusal istatistik ofisinin direktörü olan Carlos Noriega, [...] görevi bıraktı. Meslektaşlarının gayri resmi raporlarına göre, istifaya zorlandı; çünkü yeni kurulan askeri hükümetin resmi veri serileri ile oynaması taleplerini reddetmişti. [...] 1977 Şubatının ilk günlerinde, eşi ve çocuklarıyla Mar del Plata'da tatil deyken, Noriega, hükümetin ajanları veya paramiliter grupların üyeleri olduklarına inanılan kişiler tarafından gözaltına alındı. Hükümet, onun gözaltında olduğunu asla kabul etmedi. Büyük ihtimalle, Arjantin'in "kirli savaşının" binlerce kurbanından biri olarak infaz edildi.^a

Bu hikâyeler, aşırı örnekler olmasına rağmen, istatistik ve politika arasında hüküm sürebilen gerginlikleri gözler önüne sermeye yardımcı olurlar. Nüfus istatistiklerini toplama tarihi, bu tür ihlallerin yanı sıra siyasi propaganda amacıyla veri toplama ve dağıtımında sansür ve manipülasyonla ilgilenen daha sinsi diğer pek çok suiistimalden etkilenmiştir. Eski Sovyetler Birliği'nde, bizzat Joseph Stalin, açlık, savaş ve baskı nedeniyle yaşanan çok sayıdaki can kaybını gizlemek için tahrif edilmiş nüfus kayıtlarını kullanmıştır. Manipüle edilmiş ortalama ömür uzunluğu ve çocuk ölümü göstergeleri, Sovyet liderler Nikita Krushev ve Leonid Brezhnev tarafından da gerçekleri gizlemek amacıyla kullanılmıştır.^b

Tüm bu durumlarda, belirli standartlar, istatistikçilerin dürüstlüğü ve çalışmalarını siyasetçilerin ve veri toplama sponsorlarının istismarcı ve etik olmayan müdahalelerine karşı korumak amacıyla gereklidir. İstatistik çalışmanın bağımsızlığını, nesnellliğini ve şeffaflığını sağlamak, insan haklarının daha etkili bir şekilde geliştirilmesi, izlenmesi ve uygulanması için doğru bilgilerin üretimi ve dağıtımının ön koşullarından birisidir.

^a Jana Asher, David Banks ve Fritz J. Scheuren, editörler, *Statistical Methods for Human Rights* (Springer, 2008), s. v ve Bölüm 9: Thomas B. Jabine ve Douglas A. Samuelson, "Human rights of statisticians and statistics of human rights: early history of the American Statistical Association's Committee on Scientific Freedom and Human Rights".

^b Mark Tolts, "The failure of demographic statistics: a Soviet response to population troubles", IUSSP XXIV Genel Nüfus Konferansı'nda sunulan makale, Salvador de Bahia, Brezilya, 18-24 Ağustos 2001.

Kutu 12**Gösterge seçimi için RIGHTS kriterleri**

İnsan hakları göstergelerinin seçiminde, bir göstergede arzu edilen istatistiksel ve metodolojik özellikler ile ilkeler ve insan haklarına dair endişelerini göz önüne alan RIGHTS kriterleri faydalı olabilir.

R**Uygun ve Güvenilir****I****Bağımsız: İzlenen konulardan kendi veri toplama yöntemlerinde bağımsız****G****Küresel ve evrensel olarak anlamlı ancak yasaklanmış ayrımcılık alanlarına göre ayrıştırmaya ve bağlandırmaya da yatkın****H****İnsan hakları standartları merkezli; hakların normatif çerçevesine bağlı****T****Yöntemlerinde şeffaf, zamanlı ve zamana bağlı****S****Basit ve özel**

İnsan hakları göstergelerinin veya bu konuyla ilgili herhangi bir gösterge setinin tanımlanması ve geliştirilmesindeki önemli bir istatistiksel husus, bunların neyi ölçmeleri gerekiyorsa onu ölçerken uygun ve etkili olmalarını sağlamaktır. Bu, gösterge geçerliliği kavramıyla ilgilidir ve bir nesne, olay, faaliyet veya göstergesi olduğu sonucun durumunu veya koşullarını yakalamada, bir göstergenin tahmin edilmesi veya değeri tarafından sağlanan bilginin doğruluğuna işaret eder.

Diğer istatistiksel ve metodolojik hususların çoğu, bu gereklilikten doğar. Göstergelerin seçiminde arzu edilen bazı istatistiksel hususlar bulunsa da;⁵ genel olarak, insan hakları değerlendirmelerinde kullanılan göstergeler:

- Basit, güncel ve az sayıda;
- Güvenilir;
- Şeffaf ve doğrulanabilir metodolojiye dayalı;

5. Organizasyonel yönetim, etki değerlendirmelerinin yürütülmesi ve değişimin yönetilmesi bağlamında, nicel ve nitel göstergelerin veya hedeflerin rolü iyi bilinmektedir. Bu bakımdan faydalı olabilecek gösterge özelliklerinin bazı şablonları geliştirilmiştir. Bunlardan en fazla bilinen iki tanesi SMART (belirli, ölçülebilir, ulaşılabilir, uygun, zamana bağlı) ve SPICED'dir (öznel, katılımcı, yorumlanmış, çapraz kontrollü, yetkilendiren, çeşitli), bkz. Chris Roche, Impact Assessment for Development Agencies: Learning to Value Change (Oxford, Oxfam Publishing, 1999), s. 41-52.

- İnsan haklarına ve uluslararası istatistik standartlarına uygun;
- Yasaklanan ayrımcılık gerekçelerine ve ülke düzeyinde kırılan veya ötekileştirilmiş nüfus gruplarına göre ayrıştırılmaya yatkın olmalıdır.

Bir gösterge, (anlaşılma ve uygulama açısından) basit olmalı ve insan hakları analizi ve değerlendirmesi yapabilmek için anlamlı bir araç olarak zamanında mevcut olmalıdır. Aksi halde, gösterge hakkında ilgili bilgileri toplama ve derlemenin fırsat maliyeti, caydırıcı hale gelebilir. Bu faktörler, bir göstergenin sözleşme organlarına sunulan periyodik raporlarda mı, evrensel periyodik inceleme mekanizmasında mı yoksa sözleşme organı tavsiyelerinin takibinde mi kullanılması gerektiğini düşünürken göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir göstergenin güvenilirliği, onu tasarlamak için kullanılan veri üretim mekanizmasının tekrarlanması durumunda bir göstergenin tahmininde veya değerinde

tutarlılığa işaret eder. Örneğin, diğer her şey eşit olduğunda bir soru aynı kişiye iki kez sorulduğunda aynı cevap alınır, soru/cevap güvenilir bir gösterge olarak düşünülebilir. Genellikle, soru belirsiz bir şekilde formüle edilmişse, bu geçerli olmaz. Dahası, bir göstergenin güvenilirliği, veri üretim mekanizmasında, diğerlerinin yanında, soruların veya tanımların yanlış belirlenmesinin, yanıt verenlerin kuruntularının veya örneğin temsil edilemezliğinin sonucu ortaya çıkabilen yanlılıklardan etkilenir.⁶

Bir göstergenin insan hakları analizinde bir araç olarak kabul edilmesi ve uygulanması için şeffaf ve doğrulanabilir metodolojiye dayanması gerekir. Gelişigüzel bilgilere dayalı göstergelerin ve veri üretiminde öznel yaklaşımların etkili veya inandırıcı olma ihtimali düşüktür. Göstergeler, güvenilir ve uygun olduğunda ve veri toplama, işleme, depolama ve sunmayla ilgili etik ve bilimsel ilkelere dayandığında daha inandırıcı olur (bkz. Kutu 12).

B. Kaynaklar ve veri üretme mekanizmaları

Bir araştırmaya⁷ ve nicel insan hakları ve ilgili göstergeleri geliştirmekle ilgili bazı önemli girişimlerin ve yaklaşımların değerlendirmesine dayanarak, insan hakları değerlendirmelerinde kullanılacak göstergelerin geliştirilmesine potansiyel olarak faydalı olabilecek en az dört geniş veri üretme mekanizması kategorisi tanımlanabilir. Bunlar, temsili örneklerle vurgulanmıştır ve her veri türü kategorisinin insan hakları değerlendirme sürecine ve metodolojisine getirebileceği unsurlara göre analiz edilmiştir.

Bu bağlamda göze çarpan iki husus bulunur. İlk olarak, kaynaklar ve tanımlanan veri üretme mekanizmaları, taraf devletlerin uluslararası insan hakları sözleşmelerine uygunluğunu değerlendirmeye elverişli olmalıdır. Sonuç olarak, odak, gerçeğe dayalı ve nesnel veri toplama ve sunma yöntemleri kullanan göstergelerde olmalıdır. İkinci olarak, herhangi bir insan hakları durumunun daha kapsamlı ve güvenilir değerlendirmesini teşvik etmek üzere farklı kaynakları ve veri üretme mekanizmalarını birleştirme ihtiyacı bulunmaktadır.

6. Bkz. Kılavuz'un terimler sözlüğündeki "yanlılık" tanımı ve Asher, Banks ve Scheuren, ed., Statistical Methods.

7. Bkz. Malhotra ve Fasel, "Quantitative human rights indicators". Bu araştırma, kesinlikle kapsamlıdır. Bazı haritalama girişimlerinden ve insan hakları araştırmalarından ve ilgili göstergelerden ve önceki bazı çalışmalardan yararlanmaktadır, özellikle M. Cain, R. Claude ve Th. Jabine, "A guide to human rights data sources", Human Rights and Statistics: Getting the Record Straight içinde; T. Landman ve J. Häusermann, "Mapmaking and analysis of the main international initiatives on developing indicators on democracy and good governance" (2003); BMKP, Governance Indicators: A Users' Guide, 2. Baskı (2007); ve C. Naval, S. Walter ve R. Suarez de Miguel, "Measuring human rights and democratic governance: experiences and lessons from Metagora", OECD Journal on Development, Cilt 9, No. 2 (2008).

1. İnsan hakları ihlallerinde olay bazlı veriler

İnsan hakları ihlallerinde olay bazlı veriler (kısaca, olay bazlı veriler), insan hakları ihlallerinin meydana gelmesiyle karakterize edilen olaylarla bağlantılı olabilecek nitel veya nicel verilere karşılık gelir. Toplanan bilgiler, öncelikle insan hakları ihlallerine ilişkin eylemleri açıklar ve mağdurları ve faileri tanımlar. Bilgiler, insan hakları normatif çerçevesine dayanan ve ilgili verilerin derlenmesine ve birleştirilmesine izin veren ortak tanımlar ve sınıflandırmalar kullanarak standart bir şekilde kaydedilir (bkz. Bölüm I). Bu nedenle, mağdurların sayısı, yaşları ve kiloları ile ilgili nicel veriler ile mağdurun cinsiyeti ve uyuşu gibi

kategori türlerini ve insan hakları ihlalleri (örneğin, yargısız infaz, keyfi gözaltı, işkence veya zorla tahliye) kategorisini açıklayan nitel veriler bulunabilir.⁸ Bu durumda veri kaynakları; mağdurların ya da şahitlerin ifadelerini, medya tarafından sunulan bilgileri ve devletin, sivil toplum kuruluşlarının, ulusal insan hakları kuruluşlarının ve Birleşmiş Milletler'in özel prosedürleri gibi (bkz., örneğin, hukuk dışı, yargısız veya keyfi infazla ilgili Özel Raportör tarafından tutulan şikâyet istatistikleri kaydına ilişkin olarak Kutu 13) uluslararası insan hakları izleme mekanizmalarının raporlarını içerir.

Şekil VII

Göstergeler için kaynaklar ve veri üretme mekanizmaları

8. Bazen, burada açıklanan nitel veriler, "kategorik" olarak etiketlenmektedir. Kategorik veriler, sınırlı bir sıralı olmayan değerler (ikili bir evet/hayır değişkeni gibi ya da cinsiyet gibi bazı demografik özellikler) veya sıralı değerler (kanun ihlallerinin ciddiyet derecesi gibi: cinayetler, insan öldürme, saldırılar, hırsızlıklar, soygunlar, vs.) seti olabilir.

Kutu 13**Şikâyetlerin kaydedilmesi ve insan haklarının değerlendirilmesi**

Yalnızca ulusal ve uluslararası insan hakları izleme mekanizmaları tarafından işlenen şikâyetlerle ilgili istatistikleri kullanarak bir ülkedeki insan hakları ihlallerinin boyutuyla ilgili bir sonuca varmak imkânsız olmasa bile zordur. Gerçekten de şikâyetlerin bildirilmesindeki bir artış, mutlaka ihlallerde ve suiistimallerde bir artış anlamına gelmez. Farkındalık kampanyaları, alternatif telafi yoluna başvurma mekanizmalarıyla şikâyetlere erişim ve şikâyetlerin dosyalanması, şikâyetleri ele alan kurumların güvenilirliğinin gelişmesi ve mağdurlara tazminat ödenmesi olasılığı, insan hakları ihlallerinin raporlanmasını etkiler.

Şikâyet mekanizmasının işleyişi hakkındaki bilgiler, ulusal düzeyde etkin bir yargı yoluna başvurma hakkının (Evrensel Beyanname, md. 8) uygulanmasını izlemek için özellikle önemlidir. Ancak yine de insan haklarının durumunu tam anlamıyla anlayabilmek için, şikâyet istatistiklerinin dikkatli biçimde yorumlanması ve toplanan bilgilerin çoklu veri kaynaklarından (örneğin, mağduriyet araştırmaları, medya raporları ve idari bilgiler) faydalanan diğer istatistiksel analizler ile birleştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, şikâyet istatistiklerinin kaydı ve yorumlanmasındaki gelişmeler, onları insan hakları değerlendirmeleri için daha anlamlı kılar. Bu nedenle, bir bireyin veya grubun insan haklarını ihlal eden bir eylemi düşünürken, uygun göstergeler vasıtasıyla, ihlal edilen ana hakları, mağdurların (örneğin, cinsiyet, etnik köken, engellilik) ve failerin (örneğin devlet kurumları, özel şirketler veya bireyler) ilgili özelliklerini, ihlallerin yerini ve zamanını ve yargı yolunun sonucunu (örneğin, mahkûmiyet, hapis ve tazminat) tanımlamak önemlidir. Bu bilgilerin analizleri ve benzer geçmiş olaylarla ilgili raporlar, izleme kurumunun bir bölgede böyle eylemlerin meydana gelme ihtimaliyle ilgili fikir edinmesini sağlayabilir.

Şikâyetleri ve iddia edilen ihlallerin raporlanmış vakalarını sistematik olarak sınıflandırmak, takibi desteklemek ve gerektiğinde kesitsel karşılaştırmalara ve ilgili eylemlerin zaman içerisindeki karşılaştırmalarına izin vermek için de gereklidir. Örneğin, şikâyet başvurularıyla ilgili faydalı bir kategorizasyon, hukuk dışı, yargısız ve keyfi infazlarla ilgili Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Philip Alston tarafından geliştirilmiştir. Alston, devletlerden şikâyetlerle ilgili olarak aldığı yanıtları beş kategoride sınıflandırmıştır:

- (a) Büyük oranda tatmin edici yanıt: İddialara yanıt veren, gerçekleri önemli ölçüde açıklığa kavuşturan bir yanıttır. Ancak, yürütülen eylemin uluslararası insan haklarına kesinlikle uygun olduğu anlamına gelmez.
- (b) İşbirlikçi ancak eksik yanıt: İddialarla ilgili bazı açıklamalar yapan ancak gerçeklere ilişkin sınırlı ispatlar sunan ya da bazı konuları ele alamayan bir yanıttır.
- (c) Yeterli ispat olmadan iddiaları reddeden yanıt: İddiaları reddeden ancak koşullar altında tatmin edici olduğu düşünülen belge veya analizlerle desteklenmeyen bir yanıttır.
- (d) Alındı onaylı yanıt: Başvurunun alındığını onaylayan ancak önemli bir bilgi sağlamayan bir yanıttır.
- (e) Yanıt yok.

Bu sınıflandırma, devletlerin Özel Raportör tarafından yürütülen incelemelere yanıt verebilirliğini değerlendirmeye yardımcı olmuştur ve İnsan Hakları Konseyi'ne yetkinin etkinliğini değerlendirme görevinde yardım etmiştir.

Kaynak : A/HRC/14/24 ve Ek 1.

Olay bazlı verilerden elde edilen nicel göstergeler, kaydedilmiş insan hakları ihlalleri vakalarını genellikle mağdur sayısı açısından sunmaktadır. Örneğin, olay bazlı verilere dayalı bir gösterge, “keyfi olarak infaz edildiği rapor edilen kişi sayısı” olabilir. Bu, devletin bir temsilcisi ya da hükümet adına hareket eden veya suç ortaklığı yapan, tolerans gösteren veya sessiz kalan ancak gerekli yargı süreci olmaksızın hareket edenler tarafından öldürülen kişilerin sayısını yakalayacaktır. Benzer şekilde, yerinden etme veya besin ürünlerinin, canlı hayvanların ve tarımsal uygulamaların sistematik tahribatı nedeniyle açlıktan veya açlıkla ilgili hastalıklardan ölen kişilerin sayısı ile ilgili bir gösterge olabilir. Bu ihlaller, çeşitli sözleşmelerde düzenlenmiş insan hakları standartları uygulanarak tanımlanır ve belirlenir.

Tarihsel olarak, olay bazlı verilerin kullanımı, yaşama hakkı, işkenceye maruz kalmama hakkı ve özgürlük ve kişi güvenliği hakkıyla ilgili sivil ve politik hakların ihlallerinin izlenmesiyle sınırlı kalmıştır. Ancak ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ihlalleri ile ilgili bilgiler de benzer bir metodoloji kullanılarak giderek daha fazla toplanmaktadır (örneğin, zorla tahliye⁹, bir silah olarak ileri açlığın kasti kullanımı, belirli gruplara temel eğitim verilmemesi, mevcut temel ilaçların sağlanmaması).¹⁰

Olay bazlı veri girişimleri, esas olarak, insan hakları ihlallerini önleme, ihbar etme ve mağdurlara yardım sunma niyetiyle bilgileri toplayan hükümet dışı kuruluşlar tarafından geliştirilmiştir.¹¹ Resmi “hakikat ve uzlaşma” komisyonları çerçevesinde gerçekleştirilen nicel analizler de bu yöntemi kullanarak bilgi toplamayı desteklemek üzere standartlaştırılmış dokümantasyon araçlarının geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.¹² Bu kategorideki girişimler arasında, HURIDOCS belki de, insan hakları ihlallerine ilişkin olay bazlı bilgileri kaydetmek için en kapsamlı standartlaştırılmış araçlar setini (bilgisayarlı sistemler dâhil) sunmaktadır.¹³

Veri üretme mekanizmalarının diğer kategorileri ile karşılaştırıldığında, olay bazlı verilerden elde edilen göstergelerin insan hakları boyutu, insan hakları standartları ile uygunluk ya da uygunsuzluk gösteren belirli vakalarla açıkça ilişkilendirildiği için a priori çok daha somuttur. Büyük ve sistematik insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmada olay bazlı verilerin kullanımı, örneğin hakikat ve uzlaşma komisyonları tarafından yapıldığı gibi, yalnızca insan haklarını izlemek için değil aynı zamanda adalet yönetimini desteklemede kesin delil toplamak için de yararlı olduğunu göstermiştir.

9. Bazı STK'lar, tahliyelerle ilgili verileri tutmaktadır, bkz. www.hicnet.org, www.cohre.org, www.hlrn.org, www.internal-displacement.org.

10. Potansiyel ihlallerin genişletilmiş bir listesi, Amerikan Bilimin Geliştirilmesi Derneği'nin (ABGD) Bilim ve İnsan Hakları Programı, İnsan Hakları Bilgi ve Dokümantasyon Sistemleri ve Uluslararası (HURIDOCS) tarafından geliştirilen Thesaurus of Economic, Social and Cultural Rights'te sunulmuştur, <http://shr.aaas.org/thesaurus/> adresinden erişilebilir (erişim tarihi 10 Mayıs 2012).

11. Bu bilgiyi toplarken, yapılandırılmış hane halkı araştırmaları, medyada raporlanmış bilgilere veya yargı yolu mekanizmalarına, özellikle olaylar uzun süre önce meydana geldiğinde, ilave olarak kullanılmıştır. Örneğin, zorla tahliyelerle ilgili Barınma Hakları ve Tahliye Merkezi (BHTM) tarafından yürütülen çalışma da küresel araştırmayı (2007-08) içermektedir, bkz. www.cohre.org.

12. Örneğin bkz. P. Ball, H. Spierer ve L. Spierer, editörler, Making the Case: Investigating Large Scale Human Rights Violations Using Information Systems and Data Analysis (ABGD, 2000) <http://shr.aaas.org/mtc/> adresinden erişilebilir (erişim tarihi 10 Mayıs 2012) ve “Witness to truth; report of the Sierra Leone Truth and Reconciliation Commission”.

13. Daha fazla ayrıntı için bkz. www.huridocs.org.

Kutu 14**İnsan hakları ihlallerini kaydetmek için istatistiksel araçlar - Sri Lanka Metagora projesi**

Sivil toplum, insan hakları ihlalleri ve suiistimallerine dair güvenilir bir alternatif bilgi kaynağı olmuştur. Ancak insan hakları ihlallerinin raporlanması her zaman sistematik ve güvenilir değildir. Çünkü toplanan bilgileri standart hale getirme metodolojine dair farkındalık yetersizdir ve zaman ve mekâna göre kayıt oluşturmak için yeterli kaynak yoktur. Sivil toplumun analitik çabalarıyla savunuculuk çabalarını güçlendirmek için istatistiksel yöntemleri kullanma kapasitelerini geliştirmeye ihtiyaç vardır. Yerel sivil toplum insan hakları izlemesini devam ettirmek için Metagora projesi, Asya Vakfı'nın "Sri Lanka'da Politik ve Etnik Şiddeti Haritalama" projesine teknik destek sağlamıştır.

İnsan hakları ihlalleriyle ilgili verileri toplayan ve analiz eden bir grup sivil toplum kuruluşu olan İnsan Hakları Hesap Verebilirlik Koalisyonu, istatistik eğitimi ile ilgili diğer teknik eğitimleri almıştır. Ulusal uzmanlık kullanılarak, insan haklarına dair olayların anlatı raporlarını ve bu olaylarla ilişkili sonuçların ölçülebilir verilere kodlanmasını standartlaştırmak için uyumlaştırılmış formlar ve kelimeler oluşturulmuştur. Bu, farklı veri setlerini bir çerçeveye yerleştirmeye yardımcı olmuş ve insan hakları ihlallerinin tutarlı bir şekilde kaydedilmesini sağlamıştır. Veri temizleme ve diğer kalite kontrol uygulamaları da sivil toplum tarafından insan hakları ihlallerinin kanıta dayalı düzgün analizini desteklemek üzere başlatılmıştır. Uygulama, bu tür kuruluşların istatistiksel ve diğer niceliksel araçlardan nasıl faydalanabileceğini; raporlama ve araştırma ile savunuculuk ve insan hakları izleme fonksiyonlarındaki gelişmeler vasıtasıyla daha da güçlendirilebileceğini göstermiştir.

Kaynak: Naval, Walter ve Suarez de Miguel, Measuring Human Rights and Democratic Governance.

Şili İnsan Hakları Komisyonu (1978'de kurulmuştur), baskıcı askeri rejim esnasında insan hakları ihlallerinin büyüklüğüyle ilgili nicel göstergeleri toplamak için olay bazlı verileri kullanmıştır. "Yıldırma/taciz", "keyfi politik gözaltı", "işkence/kötü muamele", "kaybolma" ve "öldürme" gibi insan hakları ihlallerinin birkaç kategorisi için bilinen mağdur sayısını belirten aylık raporlar yayımlamıştır.¹⁴ Nepal'de de Kayıtdışı Sektör Hizmet Merkezi, 1992'den bu yana,¹⁵ farklı insan hakları ihlalleri hakkındaki bilgileri kaydederek, İnsan Hakları Almanığı hazırlamaktadır.

Benzer şekilde, resmi hakikat komisyonlarına (Haiti, Güney Afrika, Guatemala, Peru, Sierra Leone ve Timor-Leste) ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne insan hakları ihlalleriyle ilgili vakaları değerlendirmek ve ölçmek üzere teknik yardım sağlamak amacıyla ABGD himayesinde yürütülen çalışmalar, insan hakları ihlallerinin izlenmesinde bu yöntemin etkililiğini ön plana çıkarmıştır.¹⁶

14. Şili örneği, R. Reiter, M. Zunzunegui ve J. Quiroga'nın Human Rights and Statistics adlı eserindeki "Guidelines for field reporting of basic human rights violations" içinde alınmıştır.

15. Ayrıntılar için bkz. www.insec.org.np.

16. Ayrıca bkz. insan haklarıyla ilgili sosyal girişim Benetech'in çalışmaları (www.benetech.org/human_rights/).

Ancak, olay bazlı verilerden elde edilen göstergelerin bazı bariz eksiklikleri bulunmaktadır. Bazı devletlerin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmedeki başarısızlıklarıyla ilgili bilgileri saklama eğilimi nedeniyle, bu tür göstergeler, insan hakları ihlallerinin gerçekleşme sıklığını hafife alabilir. Zaman içerisinde ve bölgeler arasında geçerli karşılaştırmaları engelleyebilirler. Ayrıca, olay bazlı veriler, ilgili nüfus gruplarını istatistiksel olarak temsil eden anketler vasıtasıyla toplanmadıkça, yalnızca bu verileri kullanarak nüfusun genel insan hakları durumunu değerlendirmek ve bununla ilgili bir sonuca varmak her zaman mümkün olmayabilir. Zira örneklem anketleri, raporlama ve kaydetme kısıtlamaları nedeniyle yetersiz olabilirler.¹⁷

Öte yandan, verilerin kaydedilmesi için standart biçimlerin, uyumlaştırılmış tanımların ve uygun insan hakları ihlalleri sınıflandırmalarının kullanılması; toplanan bilgilerin güvenilirliğini artırmak ve bu yöntemle insan haklarını izlemek açısından önemlidir. Aynı zamanda, bilgileri toplamak için yapılandırılmış (tarafsız) bir yaklaşım, verilerin toplanması ve ayrıştırılmasını sağlamak ve zaman içerisinde göstergelerin karşılaştırmaları veya kesitsel karşılaştırmalar için önemlidir (bkz. Kutu 14).

Bu yöntem kullanılarak toplanan bilgiler, diğer araçlar vasıtasıyla yakalanan bilgileri genellikle tamamlar. Örneğin, devlet kurumları tarafından derlenen ilgili sosyo-ekonomik göstergelerle sunulan bilgiler, bir toplumda insan hakları yükümlülüklerinin uygulanması için atılması gereken adımları yansıtabilir; buna karşın, olay bazlı verilerin kullanımı vasıtasıyla toplanan bilgiler, aynı toplumda ve nüfus grubunda iddia edilen veya kanıtlanan insan hakları ihlali veya inkârı vakalarına odaklanarak öncekini tamamlar. Genel durum hakkındaki bilgiler endişe verici olmadığında bile insan hakları koruma sistemindeki önemli eksikliklere işaret edebilir. Bazı durumlarda, özellikle bir çatışma veya çatışma sonrası durumda, insan haklarının sistematik ve yaygın inkârı veya yokluğu söz konusu olduğunda, olay bazlı veriler, güvenilir bilgilerin ana kaynağı olabilir.¹⁸

2. Sosyo-ekonomik ve idari istatistikler

Sosyo-ekonomik ve idari istatistikler (bundan sonra sosyo-ekonomik istatistikler olarak anılacaktır) yaşam kalitesi ve yaşamın diğer yönleriyle ilgili nesnel, nicel veya nitel bilgilere dayanan toplu veri setlerine ve göstergelerine işaret etmektedir. Bu bilgiler, genellikle ulusal istatistik kurumlarıyla iş birliği içerisinde ve uluslararası kuruluşların rehberliğinde, idari kayıtları ve araştırmaları vasıtasıyla devlet tarafından derlenmekte ve dağıtılmaktadır.¹⁹ Devletin politika oluşturma ve uygulaması için ihtiyaç duyduğu bilgiyi sağlar. Taraf devletlerin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmeleri bağlamında, bilgi edinme hakkının gerçekleşmesi de dâhil olmak üzere (bkz. Kutu 10), bu veri kategorisi, büyük öneme sahiptir. İdari eylem noktasında, bir başka deyişle, insan hakları yükümlülüklerinin uygulanması noktasında, büyük miktarda veri yakalar ve bu nedenle devleti sorumlu tutmak bakımından kritik öneme sahiptir. Sözleşmelerde, sözleşme organlarının genel yorumlarında ve taraf devletlerin raporlama kılavuzlarında, ilgili taraf devletin bu tür verileri insan hakları yükümlülüklerini yerine getirirken kullanmasına ilişkin çok sayıda atf bulunmaktadır.²⁰

Yaşam koşulları ve ilgili sosyal ve ekonomik koşullarla ilgili istatistiklerin kapsamını özetleyen Sosyal Göstergeler El Kitabı, kapsamlı bir alan listesi sunar.²¹ Liste, şunları içerir: Nüfus yapısı ve değişimi; insan yerleşimleri; barınma ve nüfusun coğrafi dağılımı; sağlık ve sağlık hizmetleri; sakatlık ve engellilik; beslenme; eğitim ve öğretim hizmetleri; ekonomik faaliyet ve ekonomik olarak faal olmayan nüfus; sosyo-ekonomik gruplar ve sosyal hareketlilik; gelir, tüketim ve zenginlik; sosyal güvenlik ve refah hizmetleri; eğlence, kültür ve iletişim; zaman kullanımı; kamu düzeni ve güvenliği; doğal çevre ve politik faaliyetler.

17. Fazla tahmin etme sorunu da olabilir. Genel olarak, tahminlere ve diğer rakamlara, uygulanan veri toplama yöntemleri ve kaynakları hakkında ilgili bilgiler de eşlik etmelidir. Uygun olduğunda, hata payları veya güven aralıkları (bkz. Terimler Sözlüğü) de sunulmalıdır.

18. Son zamanlarda, metin iletileri ve video paylaşma (sosyal ağ siteleri, vs.) gibi yeni araçlar, olay bazlı verileri raporlamak ve insan hakları ihlallerini ihbar etmek için daha yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Örneğin, bkz. Kuzey Afrika'da ve Ortadoğu'da sözde Arap Baharı ile ilgili raporlanan olaylar ve kitle kaynak girişimleri (örneğin, www.ushahidi.com/).

19. Bu kurumların durumu ve rolü değişebilir; ancak hepsi, resmi istatistikleri derler, yorumlar ve dağıtır. Bkz. Handbook of Statistical Organization: The Operation and Organization of a Statistical Agency (Birleşmiş Milletler Yayınları, Satış No. E.03.XVII.7).

20. Bölüm I, Kısım E'de insan haklarının normatif çerçevesinde yaygın olarak kullanılan sosyo-ekonomik ve idari istatistiklerin kullanımına ilişkin bazı doğrudan referanslar bulunmaktadır.

21. Birleşmiş Milletler yayınları, Satış No. E.89.XVII.6, s. 15-17.

Ulusal düzeyde, sosyo-ekonomik istatistikler genellikle, kalkınma ihtiyaçlarını veya idari ihtiyaçları özetleyen mevzuat doğrultusunda derlenmektedir. Uluslararası düzeyde ise, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası konferanslar ve zirveler, sosyo-ekonomik istatistiklerin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır; örneğin, cinsiyet istatistikleri, Dünya Kadın Konferansları'ndan güç almıştır. Benzer şekilde, çevreyle ilgili istatistiklere ilişkin önemli çalışmalar, konuyla ilgili küresel zirveleri takip etmiştir. İstatistikler genel olarak, belirli kavramsal çerçeveler içerisinde, temelde kendi yükümlülüklerini ele almaya ayarlanmış çeşitli kurumlar tarafından derlenmektedir. Birleşmiş Milletler kuruluşları ve programları arasında, Birleşmiş Milletler İstatistik Departmanı haricinde, özellikle Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP/BMKG), Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (BM-Habitat) ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) içerisinde, istatistiksel göstergelerle ilgili uzun süredir devam eden girişimler bulunmaktadır. Parlamentolar arası Birlik (IPU) de parlamentoların işleyişi hakkında bilgiler toplamaktadır. Tüm bu hükümetler arası kuruluşlarda, kendi sorumluluklarıyla ilgili gelişmeleri izlemek için nicel veriler ve göstergeler üzerinde çalışmak, taraf devletlerin uluslararası insan hakları belgelerine ilişkin çeşitli taahhütleriyle ilişkilendirilebilir ve bu nedenle insan hakları değerlendirmeleri için yararlı olabilir. Kuruluşların ve veri tabanlarının daha kapsamlı bir listesi, Ek II'de sunulmuştur.

İnsan haklarını izlemek için sosyo-ekonomik istatistikler kullanan STK örnekleri de bulunmaktadır: Sosyal İzleme Örgütü'nün yıllık raporları ve Ekonomik ve Sosyal Haklar Merkezi tarafından oluşturulan bilgi formları gibi. Her iki girişimin de değerlendirmeleri, birbirlerinden farklı olmalarına rağmen, esas olarak, Birleşmiş Milletler uzmanlaşmış kurumlarında ve programlarında ve Dünya Bankası'nda mevcut olan bilgilerden elde edilmiştir.²²

Sosyo-ekonomik istatistiklerin formülasyonu ve derlenmesiyle genellikle ilişkilendirilen kaynaklar şunlardır:

- İdari veriler,
- İstatistiksel araştırmalar,
- Sayımlar.

22. Bkz. www.socialwatch.org ve www.cesr.org.

İdari veriler

İdari veriler, icracı bakanlıklar ve hükümetin düzenleyici kurulları tarafından üretilen ve toplanan bilgileri ifade eder. Örneğin, hayati istatistiklerin derlenmesinde (ölüm ve doğum oranları) ve seçmen kütüklerinin hazırlanmasında kullanılan sivil kayıt sistemlerine, ulusal nüfus kayıtlarına ve diğer idari kayıt sistemlerine atıfta bulunurlar. İdari veriler, kamusal kalkınma programlarıyla ilgili konuları, çocuk bağışıklama programlarının kapsamı gibi idari ve düzenleyici çerçeveleri kapsar. İdari istatistikler, yalnızca ekonomik, sosyal ve kültürel haklar değil aynı zamanda, adalet yönetimi ve hukukun üstünlüğü (örneğin; infazlar, hapisane nüfusu, polis faaliyetleri veya nefret suçları vakaları) gibi sivil ve politik haklarla ilişkili konular hakkında bilgi verir. Örneğin, oy kullanma hakkına sahip kişilerin oranı, yaş ve cinsiyete göre seçmen katılımı, oy kullanma ve seçilme hakkını kullanan nüfus kesimleri (örneğin kadınlar) ve seçimlerin organizasyonu ile ilgili altyapılar hakkında verileri gözden geçiren politik haklar için de kilit bilgi kaynağıdır. Ayrıca, idari veri kategorisi, farklı ulusal ve uluslararası idari sistemler tarafından sürdürülen tüm sözleşmeleri, kanunları ve hukuki belgeleri kapsar. Aynı şekilde, politikalar hakkında bilgiler, hükümetler veya diğer kurumlar tarafından benimsenen eylem plan ve programları da idari verilerin bir parçasıdır ve insan haklarının hayata geçirilmesinde eşit derecede önemlidir. Bu nedenle, olay bazlı verileri tamamlayan önemli bir bilgi kaynağını teşkil ederler.

Nüfus idaresi ve idari sistemlerden bilgi toplamak için standartlaştırılmış metodolojinin genellikle makul güvenilirlik ve gerçeklikle kullanılması idari istatistikleri; insan hakları değerlendirmelerinde daha fazla şeffaflık, güvenilirlik ve hesap verebilirlik sağlamak açısından vazgeçilmez kılar (Kutu 15).²³ Bununla birlikte, genel olarak insan hakları değerlendirmesi ve özel olarak da sözleşme organları tarafından yürütülen izleme bağlamında idari istatistiklerin, STK'lar ve alternatif kaynaklar (mağduriyet anketleri gibi) tarafından toplanan bilgilerin desteklenmesi için kullanılması gereklidir.²⁴

İdari istatistikler, herhangi bir bağlamda, bir insan hakları durumunun tam bir değerlendirmesini kendi başlarına sunamaz. İnsan haklarının gerçekleşmesi ve insan haklarından faydalanma ile ilgili tüm konuları kapsamayabilir. Kapsamları yetersiz olabilir (kamu hizmetleri kullanan nüfus kesimleriyle sınırlı olması nedeniyle) ve raporlamada, kasti yanlış bildirim gibi, yanlışlık da olabilir.²⁵ Ancak bilgi edinme hakkı dâhil olmak üzere, insan haklarıyla ilgililiklerinin yanında basitlikleri, hızı, güncellenme sıklığı ve uygun maliyetlerinedeniyle idari istatistikler, insan hakları değerlendirmelerinde kritik bir unsur teşkil eder.

23. İdari verilerden elde edilen en elverişli göstergeler, genellikle, hükümetlerin idari ve politik menfaatlerine olanlardır ve adalet yönetimi veya kamu hizmetlerine erişim (veya kamu hizmetlerinde ayrımcılık) ve istihdam gibi insan hakları perspektifiyle esas olarak alakalı olan konularla ilgili değildir. Bu nedenle, insan hakları için önemli olan diğer alanlarda idari veri toplama mekanizmalarını genişletme ve standartlaştırma ihtiyacı bulunmaktadır.

24. İdari veriler, polis faaliyetleri ve nefret suçlarında ırksal profilemeyi izlemek için de kullanılmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde, görevliler tarafından gerçekleştirilen durdurular, polis tutuklaması, ehliyet, motorlu araç trafik kazası, seyir ihlalleri, aramalarda isabet oranları (bulunan kaçaklar) gibi çeşitli idari veriler, polis faaliyetlerinde ırksal profilemeyi değerlendirmede kullanılmaktadır. 1990 Nefret Suçu İstatistikleri Yasası, Ulusal Nefret Suçu Veri Toplama Programı'nın geliştirilmesine ve uygulanmasına yol açmıştır. İdari verilerin kullanımı, bu iki durumda ırkçılık/hoşgörüsüzlük değerlendirmesini kolaylaştırırken, bunun kısıtlamaları, araştırmalar, doğrudan gözlemler ve olay bazlı veriler gibi yardımcı veri kaynaklarının kullanımını ve değerlendirme için veri toplama ve metodolojilerinin devam eden gelişmesini talep eden bazı araştırmalar tarafından da vurgulanmıştır. Bkz. G. Ridgeway ve J. MacDonald, "Methods for assessing racially biased policing", Race, Ethnicity, and Policing: New and Essential Readings içinde, S. Rice ve M. White, editörler (New York University Press, 2010) ve S. Bennett, J. Nolan ve N. Conti, "Defining and measuring hate crime: a potpourri of issues", Hate Crimes içinde, B. Perry I. ve ark, editörler (Greenwood, 2009).

25. İdari verilerle ilgili daha fazla bilgi için, örneğin, bkz. Asya Kalkınma Bankası, Administrative Data Sources for Compiling Millennium Development Goals and Related Indicators: A Reference Handbook on Using Data from Education, Health, and Vital Registration Systems Featuring Practices and Experiences from Selected Countries (Mandaluyong City, Filipinler, 2010). www.adb.org adresinden erişilebilir.

Kutu 15**İnsan hakları değerlendirmelerinde idari verilerin önemi**

Genel olarak insan haklarını değerlendirme ve özel olarak bir devletin insan hakları yükümlülüklerinin uygulanmasını izlemeye ilişkin nicel bir yaklaşım, kaçınılmaz olarak, anlamlı, standartlaştırılmış ve uygun maliyetli idari verilerin kullanımıyla bilgilendirilmelidir. İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunmasıyla ilgili olabilecek devletin kalkınma ve yönetim girişimleri hakkındaki idari verileri arama gerekliliğinin birkaç nedeni vardır.

- İlk olarak, idari veriler, bir kurum ve halk veya bu kurumun eylemlerinin faydalanıcıları arasındaki ara yüzde üretilmektedir. Diğer bir deyişle, bir devletin veya kurumunun idari eyleminin kalkınma ve yönetim hedeflerinden kaynaklanan yükümlülüklerini veya insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmedeki etkililiğini yansıtır. Bu bilgiler, devletleri sorumlu tutmak için önemlidir.
- İkinci olarak, idari veriler politika ve program formülasyonu için gerekli bilgileri sağlar ve bunların uygulanmasındaki gelişmeyi gösterir.
- Üçüncü olarak, temel insan haklarında sorumluluk devlette olduğu ve değerlendirme onun eylemlerine veya eylemsizliklerine odaklandığı için, kendi mekanizması tarafından üretilen bir veri setinin, hükümet dışı veya diğer kaynaklardan elde edilen bilgilere göre daha kabul edilebilir olması muhtemeldir.

İdari veriler, temel düzeyde, çeşitli bakanlıklar ve kamu kurumları tarafından toplandığı için, üçüncü faktör, idari verilerin üretiminin ilgili verileri kaydetmek ve derlemek için titiz kılavuz ilkelere ve standartlaştırılmış metodolojiye dayandırılmasını zorunlu kılar. Bu kılavuz ilkeler, ulusal istatistik kurumlarından ve uzmanlaşmış uluslararası kuruluşlardan gelmekle birlikte, idari veri setlerinin güvenilirliğini tesis etmek için periyodik bir bağımsız incelemeye her zaman ihtiyaç vardır.

İstatiksel araştırmalar

İstatiksel araştırmalar, alt nüfus grupları hakkında doğrudan niceliksel ve niteliksel bilgi toplamak için kullanılır. Tüm nüfusun araştırıldığı sayımın (bkz. aşağıda) aksine, istatiksel araştırma veya örnekleme araştırması, tüm nüfus hakkında bir sonuç çıkarmak amacıyla nüfusun incelenmekte olan kesiminden veri toplar. Bu bakımdan, örnekleme araştırmaları, toplu sayımın pratik olmadığı veya idari kaynaklardan veri

elde edilemediği durumlarda, uygun maliyetli bir bilgi toplama aracıdır. Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDGler) için birçok gösterge, doğru idari kayıt eksikliği nedeniyle istatiksel araştırma verileri kullanılarak derlenir. Kamu programlarının etkisini ya da bağışçıların yardım etkinliklerini değerlendirmek üzere hem kamu kurumları (idari verileri üretmede ve doğrulamada) hem de hükümet dışı kuruluşlar (örneğin, sivil toplum kuruluşları tarafından yaptırılan bağımsız araştırmalar) için insan hakları değerlendirmelerinde kullanılabilir.

çok önemli bir veri üretme mekanizması teşkil etmektedir (Kutu 16). Ancak, ayrıştırılmış istatistiklerin (örneğin etnik gruplara göre) üretimini sağlayan örnekler dâhil olmak üzere, iyi yapılandırılmış istatistiksel örneklerin uygulanması kaynak yoğun olabilir (idari veya olay bazlı verilerin aksine). Bu nedenle, böyle bir veri üretme mekanizması, sivil toplumda çok yaygın olmayabilir. Küçük araştırmalar veya yalnızca en ilgili

veya hedeflenmiş nüfus gruplarını içeren araştırmalar, daha uygun ve yaygın olabilir. Kuzey Belfast'ta sosyal konut kompleksinin sakinleri için geliştirilen yöntemsel yaklaşım (Kutu 17), çoğu durumda idari kurumlar tarafından toplanacak sosyo-ekonomik istatistikleri derleyen bir sivil toplum kuruluşuyla ilgili özellikle ilginç bir örnektir.

Kutu 16

İstatistiksel araştırmalar: insan hakları için önemli bir veri kaynağı

Bireyler veya hane halklarıyla ilgili doğrudan bir araştırma, insan haklarından – sosyal, ekonomik ve kültürel haklar ile sivil ve politik haklar – faydalanmalarını değerlendirmek için genellikle gereklidir. MDG'lerle ilgili önemli miktarda veri, hane halkı araştırmaları ile başarılı bir şekilde toplanmaktadır. Aynı veri üretme metodolojisi, insan hakları, suç, yaşam ve mülkiyet güvenliği, kadınlara ve belirli nüfus gruplarına yönelik sürekli ve sistematik şiddet, yolsuzluk, adalet yönetimi, ifade özgürlüğü ve kamu işlerine katılım gibi ilgili konuları ele almak için kullanılabilir. Makul bir maliyetle bu sorular, birçok ülkede istatistik kurumları tarafından yürütülen periyodik sosyo-ekonomik araştırmalara eklenebilir ya da yeterli kaynak varsa dizi insan hakları sorununu değerlendirmek için bağımsız araştırma başlatılabilir. İdari uygunluk ve maliyetleri azaltmak açısından, iki yaklaşımı birleştirmek arzu edilebilir. Periyodik sosyo-ekonomik araştırmalar, daha ayrıntılı ancak daha seyrek insan hakları araştırmalarında bir veya iki konuyu takip etmek için kullanılabilir.

Araştırmalar, idari verilerin güvenilirliğini kontrol etmek için de önemli bilgi kaynaklarıdır. Örneğin, mağduriyet araştırmaları (veya mağdur araştırmaları veya suç mağduru araştırmaları), suçların (hatta çatışma sonrası bağlamlarda insan hakları ihlallerini) boyutunu ve polis veya adalet kayıtlarının doğruluğunu değerlendirmeye yardımcı olur.²⁶

Kutu 17**Hak talebi için araştırma göstergelerinin kullanımı – Birleşik Krallık, Kuzey Belfast, Seven Towers sakinlerinin sivil toplum girişimi**

Kuzey Belfast'taki Seven Towers sakinlerinin hikâyeleri, hak sahiplerinin haklarını talep etmek için göstergeleri nasıl kullanabileceğini göstermektedir. Bir sivil toplum kuruluşu olan Katılım ve Hakların Uygulanması Projesi'nin yardımıyla, Kuzey İrlanda'da çok katlı bir sosyal konut kompleksi olan Seven Towers'ın sakinleri, tekrarlayan, ciddi barınma sorunlarını uluslararası insan hakları standartları ile bağlantılandıran bir dizi temel göstergeyle ilişkilendirmiştir. Altı gösterge ve bunlara karşılık gelen kıstaslar, bir zaman sonra, sakinlerin konut hak sahipliklerini teslim etmekle uğraşan devlet kuruluşlarının performansını izlemek için kullanılmıştır. Sakinlerin temsili bir kapıdan kapıya araştırma kullanarak bilgi topladığı altı "barınma ve yeterli konut hakkı" göstergesi şunlardı:

- Güvercin pisliklerinden temizlenen sahanlık yüzdesi;
- Seven Towers'da yaşayan çocuklu aile sayısı;
- Drenaj ve kanalizasyon sorunları raporlayan sakinlerin yüzdesi;
- Dairelerinde rutubet ve küf raporlayan sakinlerin yüzdesi;
- Sakinlerin raporladıkları sorunlarla ilgili iskan müdüründen aldıkları yanıtın memnuniyet yüzdesi (kamuoyu algı araştırması) ve
- Sakinlerin iskan müdürünün aldığı kararlara ne kadar müdahil hissettikleriyle ilgili memnuniyetsizlik yüzdesi (kamuoyu algı araştırması).

İlk gösterge, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin barınma ve yeterli konut hakkıyla ilgili 4 No'lu Genel Yorumu'na (1991) işaret etmektedir: "uygun konut, sakinlerine yeterli alan sunmak ve onları soğuktan, rutubetten, sıcaktan, yağmurdan, rüzgârdan veya sağlığa zarar verecek diğer tehditlerden, yapısal tehlikelerden ve hastalık taşıyıcılarından korumak açısından oturulabilir olmalıdır" (fıkra 8 (d)). İkinci gösterge, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 27. maddesi'ne işaret etmektedir: "Taraflar devletler, her çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimi için yeterli yaşam kalitesine sahip olma hakkını tanır." "Ebeveynlerin veya çocuktan sorumlu diğer kişilerin kendi yetenekleri ve mali kapasiteleri içerisinde, çocuğun gelişimi için gerekli yaşam koşullarını güvence altına almakla sorumlu olmalarına rağmen, esas olarak topluluğun veya yerel makamların alanında olan taraflar da vardır ve bu düzeyde ele alınmaları gerekir.

Sakinler tarafından kurulan bir izleme kurulu, ilerlemeyi takip etti ve ilgili hükümet kuruluşlarına kıstaslarla ilgili ilerleme raporunu sundu. Medya ilgisi ve Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası vasıtasıyla elde edilen bilgilerin eşliğinde göstergeler ve kıstaslar kullanan izleme süreci, sakinlerin barınma koşullarında küçük ancak önemli iyileştirmeler elde etmesine yardım etmiştir. Hükümet kuruluşları da sakinlerin aktif katılımının kaynakları etkin bir biçimde yönetmelerine yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Kaynaklar: D. Donnelly, F. McMillan ve N. Browne, "Active, free and meaningful: resident participation and realising the right to adequate housing in north Belfast", 2009. www.york.ac.uk/chp/hsa/papers/spring09/Donnelly.pdf adresinden erişilebilir (erişim tarihi 23 Mayıs 2012). Katılım ve Hakların Uygulanması Projesi (www.pprproject.org).

Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleşmesini ve bu haklardan faydalanmayı değerlendirmekle doğrudan ilgili olan bilgileri toplamak için birçok ulusal, periyodik ve sosyo-ekonomik araştırma örneği varken, az sayıda araştırma, başta sivil ve politik haklar olmak üzere, özellikle insan haklarına odaklanmaktadır. Metagora projesi, Filipinler'deki yerli halkın haklarıyla ilgili bir hane halkı araştırması yürütmüştür (Kutu 18) ve Meksika'da polis istismarı ve kötü muamelesi hakkında bilgi toplamıştır (Kutu 19). Her iki durumda, katılımcı ve çok paydaşlı yaklaşım, araştırmaların tasarlanmasına ve araçların ve sonuçların sahiplenilmesine yardımcı olmuştur.

Kutu 18

Filipinler'de yerli halkın haklarına ilişkin araştırma

Filipinler'de yerli halkın atalarına ait topraklar üzerindeki haklarının tanınmasına ilişkin bir pilot çalışma, Ulusal İstatistik Koordinasyon Kurulu, Ulusal İstatistik Ofisi, İstatistiksel Araştırma ve Eğitim Merkezi ve Yerli Halk Milli Komisyonu ile yakın iş birliği içerisinde İnsan Hakları Komisyonu tarafından yürütülmüştür. Araştırma bazlı bir çalışma kullanan projenin amacı, Bago, Bugkalot/Ilongot ve Kankanaey olmak üzere üç yerli halkı hedef alarak, Filipinler'in kuzeyindeki üç bölgede Yerli Halkların Hakları Yasası'nın uygulanmasını ölçmektir. Çalışma, pilot araştırmanın kalitesini ve faydalılığını ve geliştirebilecek konuları tespit etmek üzere yerli halk topluluklarının çeşitli liderleriyle yapılan istişareleri kapsamaktaydı. Bu çalışma, farklı alanlardan gelen uzmanların insan haklarının ölçülmesi çalışmasını etkileyebildiğini ve güçlendirebildiğini göstermiştir. Araştırma, toprak hakları ihlalleriyle (taşma, kirlilik, yasadışı giriş, yer değiştirme/yerinden etme ve diğerleri) ilgili deneyimlerde Bangolar arasında %21, Kankanaeyler arasında %36 ve Bugkalot/Ilongotlar arasında %57 oranında değişen önemli farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Proje'nin doğrudan bir sonucu olarak, Ulusal İstatistik Koordinasyon Kurulu, kendi ulusal sayım tasarımını gözden geçirmiş ve yerli halkın demografik ve sosyal profiline uygun sorular eklemiştir.

Kaynaklar: Naval, Walter ve Suarez de Miguel, Measuring Human Rights and Democratic Governance ve Filipinler Ulusal İstatistik Ofisi'nin 2010 nüfus ve konut sayımının ortak hane halkı anketi.

Sayımlar

Sayım, nüfusun yalnızca seçilmiş üyelerinin araştırıldığı istatistiksel araştırmaların aksine, bir ülkenin veya diğer bir bölgenin nüfusunun tüm fertlerinin tam olarak sayılmasıdır.²⁷ Ülkeler genellikle nüfus, konut,²⁸ tarım ve endüstriyel tesis sayımları yapar. Nüfus sayımı, operasyonun karmaşıklığı ve maliyeti nedeniyle genellikle 10 yıllık aralıklarla yapılır. Nüfusun yapısı

ve kilit özellikleri ve hızlı bir biçimde değişmeyen değişkenler hakkında temel verileri sağlar. Tam nüfus sayımı, en düşük coğrafi düzeyde (prensipte, evsiz ve göçmen kişiler dâhil olmak üzere) ilgi çekici değişkenlerin yararlanılabilir olmasına izin verir. Ayrıştırılmış sosyo-ekonomik istatistikler oluşturmanın yanı sıra istatistiksel araştırmalar için örneklem üretilmesi için kilit bir kaynaktır.²⁹

Kutu 19

Meksiko'da polis güçlerinin istismarı ve kötü muamelesine ilişkin araştırma

Analiz ve Araştırma Merkezi olan Fundar, Kasım 2003 ve Ekim 2004 arasında emniyet güçleri tarafından halka uygulanan istismar ve kötü muamelenin boyutunu belirlemek üzere bir pilot çalışma yürütmüştür. Proje, hak sahipleri, yetkililer ve istismarcılar arasındaki dinamikleri anlamak amacıyla emniyet güçleri üyeleri, farklı istismar biçimlerinin mağdurları ve gözaltı merkezlerindeki tutuklular ve kişiler ile ayrıntılı anlatsal görüşmeler yürütmek üzere nitel bir yaklaşım kullanmıştır. Bu niteliksel bilgiler, anket tasarımının temelini oluşturmuştur. Anketle ilgili istişareler, çeşitli paydaşlarla yürütülmüştür ve birkaç hane halkı arasında titizlikle ön testten geçirilmiştir. Pilot araştırmanın sonuçları, polise olan düşük güven seviyesini ve yüksek istismar, özellikle rüşvet, oranını göstermiştir. Araştırma, istismar vakalarının %94'ünün raporlanmadığını da ortaya çıkarmıştır.

Kaynaklar: Metagora anketi, 2004; Naval, Walter ve Suarez de Miguel, Measuring Human Rights and Democratic Governance.

27. Bkz. İstatistiksel Terimler Sözlüğü.

28. Konut sayımı, genellikle nüfus sayımı ile birlikte yürütülür ve yeterli barınma, su ve sanitasyon haklarıyla ilgili bilgiler sağlar.

29. Bkz. Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses.

Kutu 20

Sosyo-ekonomik ve idari istatistiklerin kaynaklarının özellikleri

	İdari veriler	İstatiksel araştırma	Sayım
Kapsama kriteri	Politika veya düzenleyici çerçeveyi ilgilendiren tüm olaylar kaydedilmiştir	Örneklenmiş nüfusla sınırlı	Tam nüfus sayımı
Maliyet	Düşük	Orta	Yüksek
Sıklık	Devam ediyor.	3-5 yıl	10 yıl
Yanlılık	Eksik veya yanlış kayıt durumunda yanlı (kasti veya değil)	Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit, sed	Teorik olarak herhangi bir yanlılık yoktur; ancak düzgün kapsama eksikliği yanlılık oluşturabilir.
İzleme ve politika belirleme potansiyeli	Çok iyi	İyi	İyi, ancak kısa vadeli değil

Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu'ndan uyarlanmıştır, *Indicators for Policy Management: A practical guide for enhancing the statistical capacity of policy-makers for effective monitoring of the MDGs at the country level* (New York, 2005), s. 83 ff.

3. Kamuoyu algı araştırmaları

Kamuoyu algı araştırmaları, bireylerin temsili bir örneğini, belli bir konudaki kişisel görüşleri hakkında sorgulamayı amaçlamaktadır. Toplanan bilgilerin doğası, ağırlıklı olarak özneldir ve doğrudan ölçülebilir değildir. Verileri toplamak ve bu algıları ve görüşleri göstergelere dönüştürmek amacıyla genellikle sıralı veya kardinal ölçekler ile yanıtlar için önceden belirlenmiş veya kapalı formatlar kullanılır.³⁰ Araştırmanın koşullarına ve temasına bağlı olarak, katılımcılara, yüz yüze görüşmeler, kendi kendine yönetilen anketler ve telefon görüşmeleri vasıtasıyla müracaat edilebilir.

Kamuoyu algı araştırmaları, potansiyel olarak bütün ekonomik, sivil, kültürel, politik ve sosyal hakların izlenmesiyle ilgilidir. Kişilerin hükümet kurumları ve organlarının işleyişi ve politikaları hakkındaki görüşlerini doğrudan yakalamak için bir platform oluşturur ve fırsat sunar. Sonuç olarak, devletin kendi vatandaşlarına yönelik hesap verebilirliğinin, özellikle sonuçları medyada yayınladığında, geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Herhangi bir araştırmada olduğu gibi, sonuçların güvenilirliği ve geçerliliği, anketlerin tasarımına, soruların formülasyonuna (ve onların testlerine) ve görüşmecilerin yeterliliğine kritik şekilde bağlıdır.

Bazı inisiyatifler, insan haklarıyla ilgili bilgileri toplamak için hane halkı algı ve fikir araştırmalarını düzenli olarak kullanır. En dikkat çekenlerden biri, yaklaşık 60 ülkede kamuoyu araştırmaları yapan bir uluslararası araştırma kuruluşları ağı olan Uluslararası Gallup Derneği'dir.³¹ Farklı Afrikalı kuruluşlar tarafından koordine edilen Afrobarometer,³² demokrasi, yönetişim, geçim

kaynakları, katılım, ihtilaf ve suçla ilgili kamuoyu algısının uluslararası ölçüsüdür. Diğer benzer inisiyatifler, Latinobarometer (Güney Amerika'yı kapsar), East Asia Barometer ve Eurobarometer'dir. 1970'lerin ilk yıllarından itibaren Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği'nin tüm üye ülkelerinde Eurobarometer araştırmaları düzenlemektedir. Bireyleri çeşitli uluslararası konular (örneğin, küreselleşme, sürdürülebilir kalkınma, göç) ve kültürel, politik, sosyo-ekonomik özellikleri, alışkanlıkları ve beklentileri hakkında sorgulamak üzere düzenli standart araştırmalar yapılır.³³ Yolsuzluk, lobcilik, mülkiyet hakları ve çalışma ortamı gibi çeşitli konuların karşılaştırmalı değerlendirmesini yapmak için belirli nüfus grupları ile yapılan sınırlı kamuoyu araştırmaları da vardır. Bunun bir örneği, Dünya Bankası Grubu ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından ortaklaşa geliştirilen İş Ortamı ve Girişim Performans Araştırması'dır. İşte yönetişim konuları hakkında belli firmaların yöneticileri ve sahipleriyle yüz yüze görüşmeler yapar.³⁴

Hane halkı algı ve fikir araştırmalarından elde edilen bilgiler, insan hakları değerlendirmesinde bireysel perspektifi ya da "halkın sesini" ortaya çıkarır. Ancak öznel bilgi odağıyla bu yöntem, insan haklarını tutarlı bir şekilde izlemek için güvenilir ve geçerli göstergeler üretmekten potansiyel olarak uzaktır. Kapsam sınırlamaları nedeniyle yeterince temsil edici de olmayabilir ve kesitsel karşılaştırmaları desteklemeyen ve bunlara fırsat tanımayan önlemler getirebilir. Yine de bazı durumlarda, bu yöntem, insan hakları değerlendirmelerinde diğer gösterge türlerini destekleyen bilgiler sağlayabilir. Diğer veri üretme yöntemleri vasıtasıyla izlenebilen - yararlılığına göre temel bilgileri aramak için kullanılabilir.

30. Örneğin, kadınlara yönelik şiddeti değerlendirmede kullanılan bir soru "Size göre, eğer bir kadın eşinin sözünü dinlemezse, bu, erkeğin eşine vurması için bir neden olabilir mi?" idi ve muhtemel yanıtlar şöyleydi: (1) evet; (2) hayır; (3) bilmiyorum (DSÖ kadın sağlığı ve yaşam olaylarıyla ilgili çok ülkeli çalışma, anket versiyon 9.9 (2005)).

31. Bkz. www.gallup-international.com/.

32. Bkz. www.afrobarometer.org.

33. Bkz. http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm (erişim tarihi 23 Mayıs 2012).

34. Bkz. www.ebrd.com/pages/research/analysis/surveys/beeps.shtml (erişim tarihi 23 Mayıs 2012).

Kutu 21

İstatiksel araştırmalar uzman görüşlerinden daha mı iyidir? Yolsuzlukla ilgili DIAL hane halkı araştırması

Paris'te bulunan bir araştırma kuruluşu olan Research by Development, Institutions and Long Term Analysis (DIAL), yolsuzlukla ilgili uzman görüşü araştırmalarının zayıflıklarını ortaya çıkaran hane halkı araştırmaları kullanmıştır. Kesitsel karşılaştırmalar ve zaman içinde karşılaştırmalar için uzman görüşlerine/kararlarına dayanan bazı küresel veritabanlarını kullanmanın sınırlamalarını da göstermiştir. Sekiz Sahra Altı Afrika ülkesinde yolsuzlukla ilgili olarak aynı anda hane halkı ve uzman görüşü araştırmaları kullanan araştırma, hane halkı algılarıyla karşılaştırıldığında uzmanların yolsuzluğun boyutunu sistematik olarak abarttığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, kırılgan gruplar veya mağdurlar ve uzmanları içeren sözü geçen kişiler arasında bir bütün olarak yolsuzluk ya da yönetişimle ilgili algıların önemli ölçüde değişebileceğini göstermiştir.

Kaynaklar: M. Razafindrakoto ve F. Roubaud, "Are international databases on corruption reliable? A comparison of expert opinion surveys and household surveys in sub-Saharan Africa" (DIAL, 2006). Ayrıca bkz. Naval, Walter ve Suarez de Miguel, Measuring Human Rights and Democratic Governance, box 6.5, p. 117.

4. Uzman görüşlerine dayanan veriler

Uzman görüşlerine dayanan veriler, sınırlı sayıda (veya örneklemede) "bilgili uzmanın" yardımıyla bir insan hakları durumunun birleştirilmiş değerlendirmeleri vasıtasıyla üretilen verileri kapsar.³⁵ üretilen bilgiler, esas olarak yargıya dayalı veya özneldir; hane halkı algı ve fikir araştırmalarında olduğu gibi, kodlama³⁶ vasıtasıyla nicel forma dönüştürülmelidir. İkincisinden farklı olarak, medya, hükümet ve STK raporları gibi çeşitli bilgi kaynaklarının, devletlerin performansını değerlendirmeleri ve puanlamaları istenen sınırlı sayıda uzman (rneğin, savunma grubu, akademik araştırmacılar, sosyal bilimciler, yöneticiler) tarafından

daha sistematik bir Şekilde kullanımını içermektedir. Bu yöntemin açık sınırlamalarına rağmen, uzmanların görüşlerine dayanan veriler, ülke çapındaki derecelendirme ve zaman içindeki karşılaştırmalar için sıklıkla kullanılmaktadır.

Bu kategorideki girişimler, insan haklarının normatif çerçevesine yapılan atfların kapsamı önemli ölçüde değişiklik gösterse de, esas olarak sivil ve politik hakları değerlendirmeye odaklanmıştır.³⁷ Hane halkı algı ve fikir araştırmalarında olduğu gibi, bu yöntem kapsamındaki insan hakları değerlendirmelerinde de özellik baskın bir unsurdur.

35. Bu veri üretim mekanizması kategorisine, bazen, insan hakları literatüründe, "standartlara dayalı veriler" olarak atıfta bulunulur. Burada seçilen terminoloji, "standartlar" kavramının etrafındaki muhtemel karışıklıktan kaçınmayı hedeflemektedir. Standartlar kavramına, tanımları uluslararası veya ulusal insan hakları standartlarına dayanan insan hakları ihlallerinde olay bazlı verilerde olduğu gibi, diğer girişim kategorilerinde de gönderme yapılmaktadır.

36. Kodlama, sözel ve metinsel bilgileri daha kolay sayılabilecek ve tablolafıtrılabilecek sayılara ya da diğer sembollere çevirmek için bir prosedüre işaret etmektedir.

37. Bu konuyla ilgili olarak bkz., rneğin, K.A. Bollen, "Political rights and political liberties in nations: an evaluation of human rights measures, 1950 to 1984", in Human Rights and Statistics.

Aradaki fark, burada uzmanların öznelliği yansıtılırken, hane halkı algı ve fikir araştırmasında kişilerin görüşlerinin yansıtılmasıdır. Bu kategoride iyi bilinen girişimlerin bazıları, geçerlilik ve güvenilirlik eksikleri, sahadaki gerçekleri temsil edememeleri, doğrudan ölçülebilir ampirik veriler yerine sınırlı sayıda gözlemcinin kişisel yargılarına³⁸ dayanmaları nedeniyle eleştirilmektedir. Dahası, bunların karmaşık meselelere, sistematik bir temel veya değerlendirmeleri doğrulayan örnekler sunmadan özet cevaplar verdiği görüldüğünden, kabul edilebilirlikleri de tehlikeye girmektedir. Ayrıca uzmanlar tarafından, bilgilerin seçilmesi, toplanması ve değerlendirilmesinde şeffaflığın olmadığı görülmektedir.

Ülkeleri politik ve sivil özgürlük derecelerine göre değerlendirmek ve sıralamak için uzman görüşlerini kullanan girişimler arasında, Freedom House³⁹ ve iyi bilinen ve yaygın olarak kullanılan küresel araştırması “Dünyada Özgürlükler” yer almaktadır. Bu araştırma, 1972 yılından bu yana her yıl yapılmakta ve sivil ve politik haklara odaklanmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı da insan haklarının farklı yönlerini izlemek için bu veri üretme yöntemini denemiştir; 1991 Yılı İnsani Gelişim Raporu’nda, Charls Humana tarafından geliştirilen Dünya İnsan Hakları Rehberi’ndeki 40 kritere ve verilere dayanan “insan özgürlüğü endeksini” tanıtmıştır. 1992 Yılı İnsani Gelişim Raporu, beş özgürlüğe odaklanan “politik özgürlük endeksi” sunmuştur. Ancak, güçlü eleştiri ve muhalefet nedeniyle her iki endeks de devam edememiştir. 2010 Raporu da olay bazlı veriler (Gazetecileri Koruma Komitesi tarafından kaydedildiği şekliyle tutuklanan gazeteci sayısı), kamuoyu algısı göstergeleri (örneğin, geçen ay boyunca devlet görevlilerine görüşlerini bildiren kişilerin yüzdesi ve geçen yıl bir rüşvet durumuyla karşılaşan kişi yüzdesi; Gallup Dünya Anketi Veri tabanı) ve uzman görüşüne dayanan veriler (örneğin, Sınır Tanımayan Gazeteciler tarafından üretilen basın özgürlüğü endeksi) gibi sivil ve politik hakların farklı yönlerine ilişkin yeni bir göstergeler seti sunmuştur.⁴⁰

Maryland Üniversitesi’nin medya, hükümet raporları, hükümet dışı raporlar ve uzman görüşleri gibi çeşitli bilgi kaynaklarını kullanarak politik olarak aktif grupların durumunu ve çatışmaları takip eden Uluslararası Kalkınma ve Çatışma Yönetimi Merkezi’nin yürüttüğü bir araştırma projesi olan Minorities at Risk⁴¹ de bilinen diğer bazı girişimler arasında yer olmaktadır.⁴² Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yolsuzlukla ilgili verileri toplayan çeşitli anketlerin ve araştırmaların birleşik bir endeksi olan “yolsuzluk algıları endeksi”ni derlemektedir.⁴³

Yönetişim bakımından, İş Ortamı Risk İncelemesi,⁴⁴ çalışma ortamının özel bir analiz kaynağıdır. Diplomatların ve siyaset bilimcilerin etkili yaygın iş ortamı ve ülke beklentileri hakkındaki nitel değerlendirmelerine dayanarak çeşitli nicel endeksleri (örneğin “politik risk endeksi” ve “operasyon risk endeksi”) derlemektedir. IHS Global Insight,⁴⁵ uluslararası yatırımcılara ülke risk değerlendirmeleri hakkında benzer veriler sunan özel bir şirkettir. Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu’nda Dünya Ekonomik Forumu da ülke düzeyindeki iş rekabeti analizini sunarken uzman görüşlerini kullanmaktadır.

Uzmanların kararlarına dayanan bilgileri kullanmanın başlıca avantajlarından birisi, çok hızlı bir şekilde toplanabilmesi ve durumun ilk değerlendirmesinin sunulmasında etkili olmasıdır. Bu tür değerlendirmeler, çoğunlukla genel durumu oldukça iyi yakalar. Ancak, genellikle güvenilirlik ve veri karşılaştırılabilirliği standartlarını karşılayamazlar; dolayısıyla kamuoyu nezdindeki kabul edilebilirlikleri bundan etkilenebilir.

Bu yöntem, bir insan hakları değerlendirmesinin yöntemi olarak, özellikle taraf devletlerin uluslararası insan hakları belgelerine zaman içindeki uygunluğunu izlemek açısından sadece sınırlı bir amaca hizmet edebilir.⁴⁶

38. Burada güvenilirlik eksikliği, farklı uzman gruplarının aynı göstergeler için genellikle farklı değerler sunacağı gerçeği tarafından yansıtılmaktadır.

39. Daha fazla ayrıntı için bkz. www.freedomhouse.org.

40. Bkz. <http://hdr.undp.org> and www.rsf.org.

41. Bkz. www.cidcm.umd.edu/mar/ (erişim tarihi 23 Mayıs 2012).

42. Ayrıca bkz. 2004 Yılı İnsani Gelişim Raporu, Sayı 2.1: “The Minorities at Risk data set – quantifying cultural exclusion”, s. 32. Daha genel olarak ve yerli halk gruplarıyla ilgili olarak bkz. “Report of the Workshop on Data Collection and Disaggregation for Indigenous Peoples” (E/C.19/2004/2) Ocak 2004’te Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Daimi Forumu’nda düzenlenmiştir.

43. Bkz. www.transparency.org.

44. Bkz. www.beri.com.

45. Bkz. www.globalinsight.com/.

46. İlave örnekler ve veri üretme mekanizmalarının bir incelemesi için örneğin bkz. T. Landman ve E. Carvalho, *Measuring Human Rights* (Routledge, 2010).

C. İnsan hakları göstergelerinin ayrıştırılması

Uluslararası insan hakları normatif sisteminde, ulusal ortalamaların ötesine geçen, en yoksul veya kırılgan nüfus gruplarını ortaya çıkaran ve eşitsizlik ve ayrımcılığı ölçmeye yardımcı olan istatistiksel bilgigüçlü bir biçimde talep edilmektedir. Örneğin, son yıllarda, pek çok ülkede bebek ölüm oranları (bir yaşın altındaki çocuklar) düşerken, tüm bölgelerdeki en yoksul hane halkları arasında hâlâ yüksektir. 2010 Yılı İnsani Gelişim Raporu'ndaki rakamlar, en yoksul hane halklarındaki bebek ölüm oranının (gelir dağılımındaki son beş) Arap Devletleri, doğu Asya, Pasifik, Güney Amerika ve Karayipler'de en zenginlerin (ilk beş) neredeyse iki katı olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Afrika kökenli ve yerli halklar genellikle kilit insan hakları alanlarında yapısal dezavantajlarla karşılaşmaktadır.⁴⁷ Örneğin, Dünya Bankası, Bolivya ve Guatemala'daki toplam nüfusun yarısından fazlası yoksulken, yerli halkın neredeyse dörtte üçünün yoksul olduğunu raporlamıştır.⁴⁸ Cinsiyet ayrımcılığını değerlendirmek de cinsiyete göre istatistiklerin ayrıştırılmasını gerektirir (bkz. Bölüm IV, Kutu 22: Cinsiyet ve kadınların insan hakları hakkında istatistik). Örneğin, eğitim hakkıyla ilgili olarak, ortalama okul yılları için kadınların erkeklere oranı, tüm bölgelerde kız çocukların erkek çocuklara göre önemli ölçüde daha az okula gittiğini göstermektedir.⁴⁹

Ayrıştırılmış istatistikler, insan hakları endişelerini ele almak için gerekli; verileri arzu edilen ölçüde ayrıştırmak her zaman pratik veya uygun değildir. Cinsiyete,⁵⁰ yaşa, bölgeye (örneğin, kentsel/kırsal) veya idari birime, ekonomik zenginliğe (örneğin, gelirin veya harcamanın beştebirlik veya ondabirlik kısmı), sosyo-ekonomik statüye (örneğin, istihdam durumu) veya eğitim durumuna göre ayrıştırma, örneğin, etnik kimliğe göre ayrıştırmadan daha kolay olabilir. Zira etnik grupların tanımlanması zaman içinde değişebilen nesnel (örneğin, dil) ve öznel (örneğin, kendini kimliklendirme) kriterleri içerebilir. Nüfusun ilave özellikleri için verilerin toplanmasının genellikle mali sonuçları vardır. İstatistiksel araştırmalar vasıtasıyla toplanan ayrıştırılmış verilerin üretilmesi, hedeflenen grupların örneklem boyutu büyümeye - bu, daha fazla veri toplamayı gerektirir - güven aralıklarını (bkz. Terimler Sözlüğü) genişletme eğilimi gösterecektir. Verilerin daha düşük bir kümelenme düzeyinde yayınlanması, analizi ve işletilmesi ilave kaynakları gerektirecektir.⁵¹

47. Örneğin, Avustralya Hükümeti Konseyi tarafından talep edilen ve göstergeler seti kullanan bir rapor, yerli halkın perinatal ve çocuk (bir yaşının içindeki) ölüm oranlarının, yerli olmayan halkın oranlarına iki ila üç kat fazla kaldığını, işsizlik oranının yerli halkı için %15,6 iken yerli olmayan halk için %5,1 olduğunu ortaya çıkarmıştır (Overcoming Indigenous Disadvantage: Key Indicators 2009 (Canberra, Steering Committee for the Review of Government Service Provision, 2009). www.pc.gov.au/gsp/reports/indigenous/keyindicators2009 adresinden erişilebilir (erişim tarihi 24 Mayıs 2012)).

48. Gillette Hall ve Harry Anthony Patrinos, editörler, *Indigenous Peoples, Poverty and Human Development in Latin America: 1994-2004* (Palgrave Macmillan, 2006).

49. Bkz. BMKP, *Human Development Report, 2010-The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development* (Palgrave Macmillan, 2010).

50. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, politika ve program planlama ve uygulamada kullanılmak için toplumda kadınlar ve erkeklerle ilgili sorunları, konuları ve soruları yansıtmak için cinsiyete ve yaşa göre ayrıştırılan verilerin sunumunu önermektedir. Bkz. *Report of the Fourth World Conference on Women*, Pekin, 4-15 Eylül 1995 (Birleşmiş Milletler yayını, Satış No. E.96.IV.13), Bölüm I, Karar 1, Ek II.

51. Ulusal insan hakları kuruluşları dâhil olmak üzere istatistiksel veri kullanıcıları ve veri üreticileri arasındaki tartışmalar, BMİHYKO'nun ulusal istatistik kuruluşları ve diğer yerel kurumlarla insan hakları göstergelerine ilişkin çalışmasının bir parçası olarak, hâlihazırda toplanmış verilerin az kullanıldığını ortaya koymuştur.

Dine veya etnik kökene göre verilerin ayrıştırılması, yanlış kullanıldığında, politik ve sosyal olarak da zor olabilir. Politik bir amaca hizmet etmek için hayali sayılar (verilerin şişirilmesi veya düşürülmesi yoluyla) üretildiğinde, bu durum insanlar arasında bölünmeler yaratacaktır. Öte yandan, ayrıştırılmış veriler, azınlıklar ve diğer nüfus grupları hedeflenmiş politikalar için kanıt sunmak ve entegrasyonlarına yardımcı olmak amacıyla daha görünür hale getirilmesi için kullanılabilir. Etnik köken ve dinle ilgili soruların sayım ve araştırma anketlerine dâhil edilmesini öneren kişiler, yanıt verenlerin bu sorulara yanıt verme ya da vermeme seçeneğine sahip olduğunu da gözlemlemiştir. Ancak, bu seçeneği ankete eklemek her zaman yeterli olmayabilir. Görüşmeciler, yanıt verenlere bu seçeneği açıkça izah etmek ve tekrar etmek zorunda kalabilir.

Bir ülkenin istatistiksel bilgileri etnik özelliklere veya potansiyel olarak hassas diğer verilere göre ayrıştırmasını gerektiren genel bir insan hakları yükümlülüğü bulunmamaktadır. Örneğin, etnik kimlikle ilgili olarak, Nüfus ve Konut Sayımları için İlkeler ve Öneriler, ayrıştırılmış verileri toplama kararının birtakım etmenlere ve örneğin bu verilerle ilgili ulusal ihtiyaçlar ve etnik kökenle ilgili soruları sormanın uygunluğu ve hassaslığı gibi ulusal koşullara bağlı olduğunu belirtmektedir.

Aynı kaynak, geniş bir etnik kimlik tanımı sunmaktadır: Etnik köken, etnik bir grubun veya topluluğun tarihleri ve bölgesel kökenleri (bölgesel ve ulusal) ile dil ve/veya din gibi belirli kültürel özellikleri hakkındaki ortak anlayışlarına dayanmaktadır. Yanıt verenlerin etnik köken, aile geçmişleriyle ilgili farkındalıkları, bir ülkede harcadıkları yılların sayısı ve göçten bu yana geçen zamana dair algıları veya görüşleri, etnik kökenin bir sayımda raporlanmasını etkileyen olası faktörlerdir. Etnik köken, çok boyutludur ve statik bir kavramdan ziyade bir süreçtir ve bu sebeple etnik sınıflandırma hareketli sınırlarla ele alınmalıdır.

Örneğin, engellilik temelinde insan haklarıyla ve ayrıştırılmış verilerle ilgili olarak, Engelli Hakları Sözleşmesi, ayrıştırma konusunda daha açıktır.

Devletlerin istatistiksel verileriyle araştırma verileri de dâhil olmak üzere, uygun bilgileri toplamasını ve bu Sözleşme'yi yürürlüğe koymak için politika oluşturmalarını ve uygulamalarını gerektirir. Toplanan veriler uygun şekilde, ayrıştırılmalı; taraf devletlerin bu Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinin uygulanmasını değerlendirmeye yardımcı olmak ve engellilerin haklarını kullanırken karşılaştıkları bariyerleri tespit etmek ve ele almak için kullanılmalıdır (md. 31).

Genel olarak, uluslararası insan hakları kurumları, verilerin; yasaklanmış ayrımcılık gerekçeleri temelinde ayrıştırılmasını teşvik etmektedir. Bu alanların ayrıntılı olmayan bir listesi şunları kapsamaktadır; cinsiyet, yaş, ekonomik ve sosyal durum, ırk, renk, dil, din, politik görüş veya diğer görüşler, milli veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, engellilik, sağlık durumu, uyruk, evlilik ve aile durumu, cinsel yönelim ve cinsel kimlik, ikâmet yeri ve diğer statüler.

Ayrıştırmanın pratik ilgiliği ve uygunluğunun uygun şekilde ele alınması gerekirken; verilerin ayrıştırılması, insan haklarının ilerletilmesine ilişkin önlemleri tasarlamaya, adapte etmeye, uygulamaya ve izlemeye yardımcı olur ve doğrudan ve dolaylı ayrımcılık gibi ilgili insan hakları sorunlarının tespit edilmesine katkıda bulunur (Bölüm IV, Kutular 23 ve 24).⁵²

Sayımin, idari veri veya araştırma verilerinin etnik köken ve din gibi özellikler temelinde ayrıştırılması kararı ulusal makamlara aittir ve ulusal koşullara bağlı olacaktır. Bu, karar alıcıların bu verileri ayrıştırmamaları için daha az açık kapı bırakıyormuş gibi görünse de; cinsiyet, yaş, engellilik, ekonomik zenginlik veya sosyo-ekonomik durum, bölge veya idari birim⁵³ gibi ayrımcılık gerekçelerine göre ayrıştırma için de geçerlidir. Bununla birlikte, insan hakları perspektifinden bakıldığında, yasaklanmış gerekçelerden kaynaklanan eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları ele almaya yardımcı olduğu sürece ayrıştırma lehine ortak bir kanının olduğu görülmektedir.

52. Örneğin, modern ırkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlük biçimleri Özel Raportörü, Japonya'da eğitim, istihdam, sağlık ve barınmaya erişim bakımından azınlıkların ötekleştirilmesini vurgulamak için araştırmalar ve ayrıştırılmış veriler kullanmıştır (E/CN.4/2006/16/Add.2).

53. Bazı durumlarda, bölgeye veya idari birime göre ayrıştırma, etnik grupların durumu hakkında temsili bilgiler sunar.

ÇERÇEVENİN AÇIKLANMASI BAZI HAKLAR İÇİN GÖSTERGELER

Karmaşık bağlamlarda insan hakları ihlallerini inceleme ve analiz etme zorluğuyla sürekli karşılaştığımız günümüz dünyasında, istatistik, bu olayların kapsamının ve büyüklüğünün anlaşılmasına son derece yardımcı olur ve bu, gelecekteki mezalimi engellemek için çok önemlidir. İstatistik olmadan, muhtemelen, gerçekliğimize ilişkin kısmi bir öngörüye ve anlayışa mahkûm olacağız.”

Fernando Castañon Alvarez¹

Bu bölüm, farklı insan hakları için gösterge tabloları hazırlamak amacıyla, Kılavuz'un önceki bölümlerinde özetlenen kavramsal ve metodolojik çerçevenin uygulanmasını açıklar. Farklı tablolarda şekillenen ortak hususlara odaklanır ve bir insan hakkının özellikleri ve

karşılık gelen gösterge kümesinin seçiminin arkasındaki mantığın örneklerini sunar. Takip edilen prosedür tüm sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal haklar için aynı olduğundan açıklayıcı göstergelerin yalnızca birkaç temsili tablosu ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

ÖĞRENME HEDEFLERİ

1

Gösterge tablolarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?

2

Bir hakkın özelliklerini veya ilgili insan hakları temasını tanımlarken atılacak adımlar nelerdir?

3

Bir hakkın her özelliği için ilgili göstergeleri seçerken atılacak adımlar nelerdir?

4

Ülke düzeyinde göstergelerin kavramsallaştırılmasını ve sahiplenilmesini sağlamanın ön adımları nelerdir?

1. Ortak Zemin Araştırma Kıdemli Danışmanı, Orta Doğu Programı, Ürdün, "İstatistik, Kalkınma ve İnsan Hakları" ile ilgili Montrö Konferansı'nda yaptığı konuşma, Eylül 2000.

A. Gösterge tabloları hazırlanırken dikkat edilecek hususlar

1. Standart format kullanımı

Göstergelerin tanımlanması için benimsenen çerçeve düşünüldüğünde, standartlaştırılmış bir şablon kullanılması kaçınılmaz ve aynı zamanda makbuldür. Göstergeler bir matris formatında geliştirilmiştir. Bu formata göre, hakkın gerçekleştirilmesinin daha sistematik bir şekilde kapsanmasına olanak tanımak için, bir hakkın özelliklerinde yakalanan normatif standartlar yatay düzlemde yerleştirilirken; farklı gösterge kategorileri, yani yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergelerinin yapısını (Bölüm II, Kısım B'de tanımlanmıştır), dikey düzlemde yerleştirilir (her bir özellik altında).

Analitik kolaylık bakımından, bir insan hakkı için göstergeler tablosu hazırlarken, referans normatif çerçeve, doğrudan o hakla ilgili olan çerçevedir. Başka deyişle, özellikler ve göstergeler, o hakla ilgili belirli sözleşme hükümlerine ve bu hükümlerin ilgili sözleşme organı ve insan hakları mekanizmaları tarafından açıklığa kavuşturulmasına ve detaylandırılmasına bağlanmıştır. Örneğin yaşama hakkı için "sağlık ve beslenme" özelliğiyle ilgili göstergeler (Tablo 14) sağlık hakkının normatif içeriği ışığında değil yaşama hakkının normatif içeriğine referansla belirlenmiştir (Tablo 3). Benzer şekilde, bir kişinin sağlık ve vücut bütünlüğü hakkı ile buna yönelik müdahalelerden korunma hakkının bazı yönleri, sağlık hakkı bağlamında değil işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muameleye veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili göstergelerin bir parçası olarak geliştirilir (Tablo 4). Bazı göstergeler, birden fazla tabloda görünür; zira yaşama hakkı, sağlık hakkı veya yeterli gıda hakkı gibi bazı insan hakları benzer özellikleri paylaşmaktadır. Her vakada, seçilen göstergeler esas olarak o hakkın normatif içeriğini yakalamaktadır. İnsan hakları perspektifinden muhafazakâr olarak görülebilecek ve hakların bölünmezliği kavramını görünüşte gözardı eden böylesi bir yaklaşım, çakışmalardan ve tekrardan kaçınmayı ve gösterge sayısını azaltmayı amaçlamaktadır. Bu da genellikle, göstergelere ilişkin herhangi bir girişimin temel kaygılarından birisidir.

Bir hakkın farklı özellikleri için yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergelerinin seçilmesinin çok sayıda göstergenin tanımlanmasına yol açabileceği ileri sürülebilir. Bu potansiyel olarak doğru olmakla birlikte, ilk olarak II. ve III. Bölümlerde özetlenen kavramsal, metodolojik ve ampirik kriterleri titiz bir biçimde karşılamayan göstergeleri dışlayarak; ikinci olarak da her hak için göstergelerin nihai seçiminde bazı ilave hususları uygulayarak bunun üstesinden gelinebilir. Örneğin, bazen tek bir gösterge, bir hakkın birden fazla özelliğini kapsamak için yeterli olabilir; başka durumlarda ise, tek bir özelliği kapsayacak birden fazla hak gerekli olabilir. Bu gibi durumlarda, önemli kavramsal gereklilikler karşılandığı sürece, bir hakkın birden fazla özelliğini yakalayan göstergeler, bu göstergelerin toplam sayısını sınırlamak amacıyla (örneğin, okuryazarlık oranı, eğitim hakkının birden fazla özelliğiyle ilgili olacaktır) seçilebilir. Ayrıca, bu Kılavuz'da bir hak için geliştirilmiş bütün açıklayıcı göstergelerin kullanılması şart değildir. Örneğin, sözleşmeye uygunluğu izlemek için doğru göstergelerin seçimi; ülkenin bağlamı, uygulama öncelikleri ve verilerin kullanılabilirliği ile ilgili istatistiksel hususlar göz önünde bulundurularak, ilgili sözleşme organının danışmanlığında taraf devlet tarafından yapılabilir.

Tablolarda yansıtılan göstergeleri ifade etmek için genel bir formülasyon benimsenmiştir. Uygulanabildiği yerde, belirli bir bağlam ile ilgili alternatif veya spesifik bir formülasyon; ülke veya belirli bölgeler ve demografik gruplar için kalkınma düzeyi gibi, ilgili göstergenin ilgili üst veri tablosunda belirtilmiştir (ayrıntılar için bkz. Ek I). Benzer şekilde, genel bir "hedef grup" terimi, insan hakları yükümlülüklerini yerine getirirken devletin, ülkenin bağlamına uygun olarak dikkate alması gereken kadınlar, çocuklar, etnik veya dini azınlıklar veya kırılgan ve marjinal kesimler gibi belirli nüfus gruplarına atıfta bulunmak için benimsenmiştir.

Sonuç olarak, tablo formatı, normatif içeriğin ve karşılık gelen insan hakları standartları yükümlülüklerinin yakalanmasıyla ilgili göstergelerin aralığını göstermektedir. Aynı zamanda, paydaşların izlemek isteyebilecekleri göstergeleri seçmelerini de sağlar. Diğer bir deyişle, insan haklarını izlemek için herhangi bir zamanda birkaç göstergenin seçilmesi, çok daha bilinçli bir seçimdir ve diğer türlüsüne göre çok daha anlamlı olma ihtimali vardır.

2. Bu Kılavuz'da göstergelerin geliştirilmesi için insan haklarının seçimi

Bu yayında geliştirilen ve yansıtılan göstergeler için Bu yayında, göstergelerin geliştirilip yansıtıldığı insan haklarının seçilmesine, sözleşme organlarından gelen uzmanlarla bu çalışmaya yardımcı olan insan hakları uygulayıcılarından oluşan bir grup rehberlik etmiştir. Temel düşünce, temel insan hakları belgelerinin çoğu için çok sayıda hükmü kapsayabilecek bir haklar seti oluşturmaktır (bkz. Bölüm I). İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde yer alan hükümler, bu seçimde bir başlangıç noktası olmuştur. Maddî, usulî (adil yargılanma hakkı) ve kesişen hakların (ayrımcılık yapmama ve eşitlik hakkı) seçilmesi ve iki sözleşmeden – Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme – eşit sayıda hak dahil edilmesi için büyük özen gösterilmiştir.

Böyle bir yaklaşım, örneğin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi veya Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme gibi bir insan hakları sözleşmesini veya kadınlara yönelik şiddet gibi bir insan hakları meselesini izlemek amacıyla bir dizi göstergenin bilinçli bir şekilde seçilerek bir araya getirilmesini sağlar. Farklı insan haklarına dair geliştirilen göstergeler, bir sözleşmenin hükümlerine veya bir konunun kavramsallaştırılmasına ya da ülkeye özgü hususlara bağlı olarak titizlikle bir araya getirilebilir (aşağıda Kısım C). Bir hakkın bütün

özellikleri, farklı sözleşmelerin hükümlerinde veya bir insan hakları meselesinin kavramsallaştırılmasında eşit derecede vurgulanmayabilir. Buna karşılık kabul edilen özellikler, bir gösterge kümesine ulaşmak amacıyla ilgili göstergeler tablolarından seçilebilir. Ayrıca, bağlamsal değerlendirmeler (aşağıda Kısım D), mevcut meseleyi izlemek için gerekli gerçek göstergelerin seçiminde önemli bir rol oynar.

3. Yaygın ve geçmiş istatistiksel bilgilerin ilgilliliği

Sözleşme organlarının uygunluk izlemesi yapması halinde, insan hakları göstergeleri, uluslararası sözleşmelere taraf her devletin genel raporlama esaslarının bir parçası olarak sunmaları beklenen istatistiksel arka plan bilgilerine dayanmalıdır.² Bu tür bilgiler, herhangi bir başka bağlamda gerçekleştirilen insan hakları değerlendirmeleriyle de ilişkilidir. Uygun istatistiksel göstergelerle yansıtılan arka plan bilgisi; nüfus ve genel demografik eğilimler, sosyal, ekonomik ve politik durum ve adalet yönetimi ile hukukun üstünlüğü hakkındaki genel bilgileri içerir. Göstergeler, bu bilgilere göre yorumlanmalıdır. Aynı zamanda, devlet tarafından onaylanan uluslararası insan hakları belgelerinin (seçilmiş insan hakları sözleşmeleri, protokoller, ilgili maddeler, Dünya Çalışma Örgütü'nün (ILO) sözleşmeleri vb.) oranı anayasada veya diğer üstün yasalarda ulusal insan hakları yasasının varlığı, ulusal insan hakları kurumlarının akreditasyonu ve Ulusal Kurumlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin usul kuralları ile STK'ların ve ulusal düzeyde insan haklarının korunmasıyla resmi olarak ilgilenen personelin (çalışanlar ve gönüllüler) sayısı gibi bazı yapısal göstergeler hakkında bilgiler, tüm insan haklarının uygulanmasını izlemekle ilgilidir. Bu göstergelerin bazıları, kapsamlı ve bağımsız bir referans listesi sunmak amacıyla, bu Kılavuz'da sunulan tablolarda ve üst veri tablolarında yansıtılmıştır. Bununla birlikte bütün insan haklarının ve ilgili konuların uygulanmasını izlemek için dikkate alınmaları gerekir.

2. Bkz. "Compilation of guidelines on the form and content of reports to be submitted by States parties to the international human rights treaties" (HRI/GEN/2/Rev.6, paragraflar 12-15, 26 ve Ek 3).

4. Bilginin ayrıştırılmasına verilen önem

Genelde, çoğu gösterge için ulusal ortalamaların ötesine geçmek ve nüfusun geri kalanıyla karşılıklı olarak ilgili hedef grupların insan hakları durumuyla ilgili ayrıştırmış bilgileri araştırmak gereklidir.

Bütün tablolar, sözleşme organlarının ve diğer uluslararası insan hakları izleme mekanizmalarının önerileriyle tutarlı olarak tüm göstergeleri, yasaklanmış ayrımcılık gerekçelerine göre ayrıştırma ihtiyacına atıfta bulunmaktadır (ayrıca bkz. Kutu 22).³ Dahası, bazı durumlarda, ayrıştırmış bilgi seviyesinde göstergelerin alternatif formülasyonları, bu göstergelerle ilgili üst veri tablolarına dâhil edilmiştir (bkz. Ek l'de sunulan örnekler). Ayrıştırmış göstergeler tarafından yansıtılan eğilimleri ve boşlukları kullanmak ve analiz etmekle ilgili rehberlik, Bölüm V'te sunulmuştur (Kısım B).

5. Asıl yükümlülük sahibinin rolüne ve yasal yollarla ilgili göstergelere odaklanılması

İnsan hakları için göstergelerin geliştirilmesinde, insan haklarına saygı gösterme, insan haklarını koruma ve yerine getirme yükümlülüklerini uygulamakla sorumlu yükümlülük sahibinin alması gereken önlemlerin tanımlanmasına odaklanılmıştır (Bölüm

I, Kısım A). Bu hem yapısal göstergelerin hem de süreç göstergelerinin seçiminde yansıtılmaktadır. Bu bağlamda, çerçeve; adli yardıma erişim ve hukukun üstünlüğü, hukuki çözümlere başvurmayı ve bunların kapsamını yansıtan göstergelerin yanı sıra, yarıyargısal (örneğin, bazı ulusal insan hakları kurumları) ve yargı dışı (yürütme organı/idareci) aktörlerin rolü ve insan haklarının uygulanmasıyla ilgili faaliyetlerine ilişkin göstergeleri tanımlamaktadır. Çoğu tabloda görünen önemli yapısal göstergelerden birisi, belirli insan hakları özelliklerine ilişkin devlet politikası ve stratejisi ile ilgilidir. Devletin belirli bir konudaki politika beyanı, o konudaki pozisyonunu özetler ve bir anlamda, devleti kendi politika belgesinde veya politika çerçevesinde özetlediği önlemleri almaya zorlar.

Normatif standartları kamu politikaları ve programlarıyla ilgili operasyonel bir çerçeveye dönüştüren bir araçtır. Devleti sorumlu tutmaya yardımcı olur ve ekonomik, sosyal ve kültürel hakların dava edilebilmesi için önemli bir referans teşkil eder. Tablolar ayrıca, uygun yapısal göstergeler ve süreç göstergeleri vasıtasıyla, kurumlar ve STK'lar, uluslararası işbirliği (örneğin resmi kalkınma desteği (RKD)) ve insan hakları mekanizmaları (örneğin, özel prosedürler) gibi devlet dışı aktörlerin insan hakları uygulamasının geliştirilmesindeki rolünü de yansıtır.

3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 19 No'lu Genel Yorumu (2007), verilerin ayrıştırılmasını gerektirebilecek yasaklanmış ayrımcılık gerekçelerinin açıklayıcı bir listesini sunar. Sözleşme, ister yasal ister fiili, ister doğrudan ister dolaylı olsun, bir insan hakkından eşit faydalanmayı veya bu hakkı eşit şekilde kullanmayı hükümsüz kılma veya bozma niyeti veya etkisi olan ve ırk, renk, cinsiyet, yaş, dil, din, politik görüş veya diğer görüşler, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, fiziksel veya zihinsel engellilik, sağlık durumu (HIV/AIDS dâhil), cinsel yönelim ve sivil, politik ve diğer statüler temelindeki her türlü ayrımcılığı yasaklar.

Toplumsal cinsiyet istatistikleri, cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistiklerin ötesine geçmektedir. Cinsiyet, kadınları ve erkekleri tanımlayan biyolojik ve psikolojik özelliklerle ilgilidir. Toplumsal cinsiyet, erkekler ve kadınlar arasındaki bir cinsiyete veya diğerine atanan sosyal ve kültürel olarak inşa edilmiş ve tanımlanmış kimliklere, durumlara, rollere ve sorumluluklara dayanan ilişkiye işaret eder. Toplumsal cinsiyet, statik veya doğuştan değildir; zaman içinde sosyal ve kültürel olarak inşa edilmiş bir anlam kazanır.^a Toplumsal cinsiyet, "biyolojik cinsiyet değişikliklerine verilen sosyal anlamdır. İdeolojik ve kültürel bir yapıdır; ancak maddi pratikler dünyasında yeniden üretilir, daha sonra, bu pratiklerin sonuçlarını etkiler. Kaynak, zenginlik, iş, karar alma ve politik güç dağılımını ve hem kamusal yaşamda hem de ailede haklardan faydalanmayı etkiler. Kültürler arasında ve zaman içerisindeki değişikliklere rağmen, dünyada cinsiyet ilişkileri, yaygın bir özellik olarak, erkekler ve kadınlar arasında güç asimetrisine neden olur. Bu nedenle cinsiyet, bir sosyal tabakadır ve bu anlamda, ırk, sınıf, etnik köken, cinsel yönelim ve yaş gibi diğer tabakalara benzemektedir. Cinsiyet kimliklerinin sosyal yapısını ve cinsiyetler arasındaki ilişkinin altında yatan eşitlikçi güç yapısını anlamamıza yardımcı olur."^b Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi ve Komitesi tarafından benimsenen tavsiyeler dâhil olmak üzere insan haklarının normatif çerçevesi, cinsiyet istatistiklerinin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi için yasal bir zemin ve pratik bir rehberlik sunar. Yaygın olarak derlenen istatistiklerin cinsiyete göre ayrıştırılmasına (örneğin, üst düzey devlet memurluğu pozisyonunda olan kadın oranı) ek olarak, kadınları istatistikte daha görünür kılmak ve cinsiyet eşitliğini izlemek; yoksulluk (örneğin, hane halklarının kaynak dağılımı veya kadınlar tarafından yürütülen ücretsiz işler), varlıklara erişim (örneğin toprak mülkiyeti, konut), şiddete maruz kalma (örneğin, hane içi şiddet, erken yaşta zorla evlilik) ve zararlı geleneksel uygulamalar (örneğin kadın sünneti, namus cinayetleri), güçlendirme ve karar alma (örneğin, parlamentoya seçilen kadın oranı) ve sosyal tutumlar (örneğin, algılanan rol ve erkeklerle karşılık kadınların aile hayatına ve toplumsal hayata katkısı) gibi kritik alanlardaki istatistikleri genişleterek kadınlara özel istatistiklerin (örneğin, anne ölüm oranı ve ölüm istatistikleri) üretilmesini gerektirmektedir. Aynı zamanda, geleneksel olarak yalnızca kadınlar için toplanan bilgilerin erkekler için de toplanmasını (örneğin, doğum kontrolü araçlarının kullanımı) talep etmektedir.

Aşağıdaki tablolarda tanımlanan tüm göstergeler, cinsiyete göre potansiyel olarak ayrıştırılabilir ve cinsiyet eşitliğini ve kadınların insan haklarını izlemekle alakalıdır. Buna ek olarak, cinsiyetle ilgili endişeleri daha özel olarak ele alan tablolar (ayrımcılık yapmama ve eşitlik, kadınlara yönelik şiddet), hakların özellikleri (örneğin, sağlık hakkıyla ilgili tabloda cinsel sağlık ve üreme sağlığı) ve bazı göstergeler (örneğin, kadınların ve kızların hane içerisinde yeterli yiyeceğe erişimi) bulunmaktadır.

^a. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi, "Guidelines on international protection: Gender-Related Persecution within the context of article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees" (HCR/GIP/02/01), paragraf 3.

^b. 1999 World Survey on the Role of Women in Development: Globalization, Gender and Work (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış No. E.99.IV.8), s. ix.

Kaynaklar: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (BMAEK) ve Dünya Bankası Enstitüsü, *Developing Gender Statistics: A Practical Tool* (Birleşmiş Milletler, 2010). www.unece.org adresinden erişilebilir. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, *Report of the Fourth World Conference on Women*; ve Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, *Kadınların Durumuna İlişkin İstatistiksel Verilerle İlgili 9 No'lu Genel Tavsiye (1989)* ve *Geçici Özel Önlemlerle İlgili 25 No'lu Genel Tavsiye (2004)*.

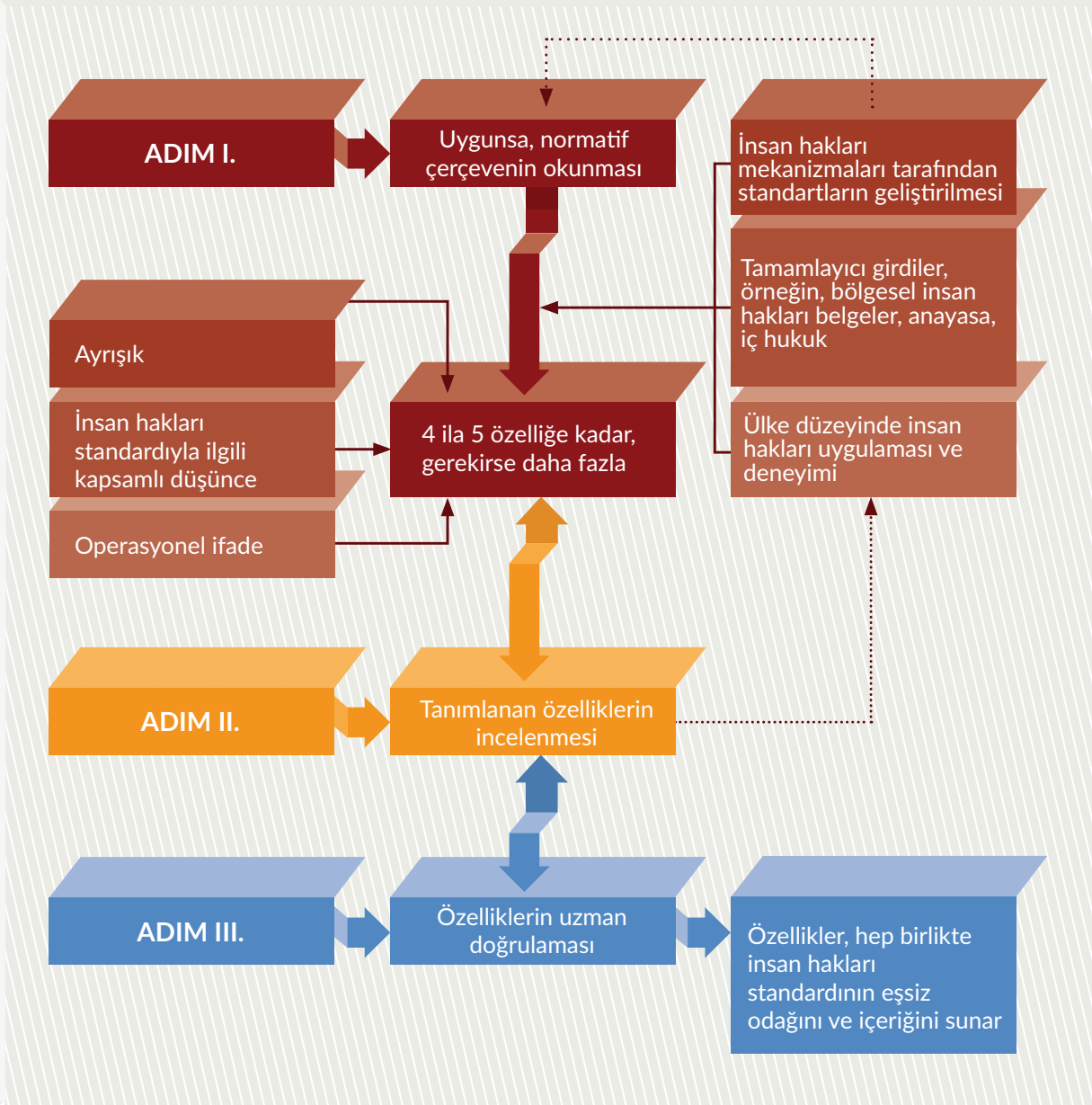
B. Özelliklerin tanımlanması

Özellikler, her bir insan hakkının normatif içeriğini somutaştırmak amacıyla her bir insan hakkı için tanımlanmaktadır; daha sonra bu durum, o hak için ilgili göstergelerin belirlenmesine yardımcı olur. Birlikte ele alındığında, özelliklerin standardın özünü oldukça iyi bir şekilde sunması beklenmektedir. Bu nedenle, özelliklerin seçimi, söz konusu hakkın yasal standardıyla ilgili kapsamlı bir okumaya dayanmaktadır.

Kılavuz'da daha önce açıklandığı gibi (Bölüm II, Kısım B 1), özellikler, yasal standardın anlatsı ile göstergeler arasındaki bağlantıyı mümkün olduğu ölçüde kurar. Bunların ayrışık (örtüşmeyen) bir şekilde tanımlanması gerekir. Bu, seçilmiş göstergelerin tekrarlanmamasını ve sayısal olarak sınırlandırılmasını sağlar. Sonuç olarak, iyi ifade edilen özellikler, ilgili göstergelerin tanımlanmasına yardımcı olur.

Şekil VIII

Özelliklerin tanımlanması

Bu Kılavuz'a dâhil edilen haklar ve temalar gibi insan hakları standartları için göstergelerin geliştirilmesi, uzmanlar tarafından gözden geçirilmiş ve onaylanmıştır. Bu nedenle, temel insan hakları standartları evrensel olduğu için, bir kez tanımlandıktan sonra, bir hakkın özellikleri çoğu bağlam için aynı şekilde geçerli olacağından, bunları yeniden tanımlamak gerekli olmayabilir. Ancak, iç hukukun uluslararası insan hakları sözleşmelerinin hükümlerinden ileride olduğu ülkelerde, özelliklerin geçerli ulusal ve uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak yeniden

işlenmesi istenebilir. İnsan hakları standartlarının bağlamsallaştırılması, esasen özellikler için göstergelerin seçiminde gerçekleştirilmelidir. Özellikleri tanımlama adımları, Şekil VIII'de özetlenmiştir. Adımlar, kadına yönelik şiddet (ayrıntılar için bkz. bir sonraki kısım) gibi bir insan hakları meselesinin özelliklerini tanımlamak için de uygundur. Bu durumda, özelliklerin tanımlanması sürecine sözleşme hükümleri yerine, uygun insan hakları standartlarının yanı sıra konunun kavramsallaştırılması, rehberlik edecektir.

C. Göstergelerin seçilmesi

Göstergelerin seçiminde, insan hakları özellikleri ya da bu özelliklerin yansıttığı insan hakları standartları ile kavramsal bağlantı çok önemlidir. Aynı zamanda, göstergeler seçilirken tanımlanan göstergelerin performansı ile ilgili ampirik kanıtların bulunması da eşit derecede önemli bir husustur. Kılavuz bağlamında, tanımlanan bir gösterge ile ilgili üst veri tablosu, bu seçimi aydınlatmaya yardımcı olur. Üst veriler, terminoloji ve göstergenin ortak formülasyonu gibi göstergeyle ilgili kilit bilgileri, standart uluslararası veya ulusal tanımları, veri kaynaklarını, kullanılabilirliği, ayrıştırma düzeyini ve diğer ilgili ve temsili bilgileri vurgular.

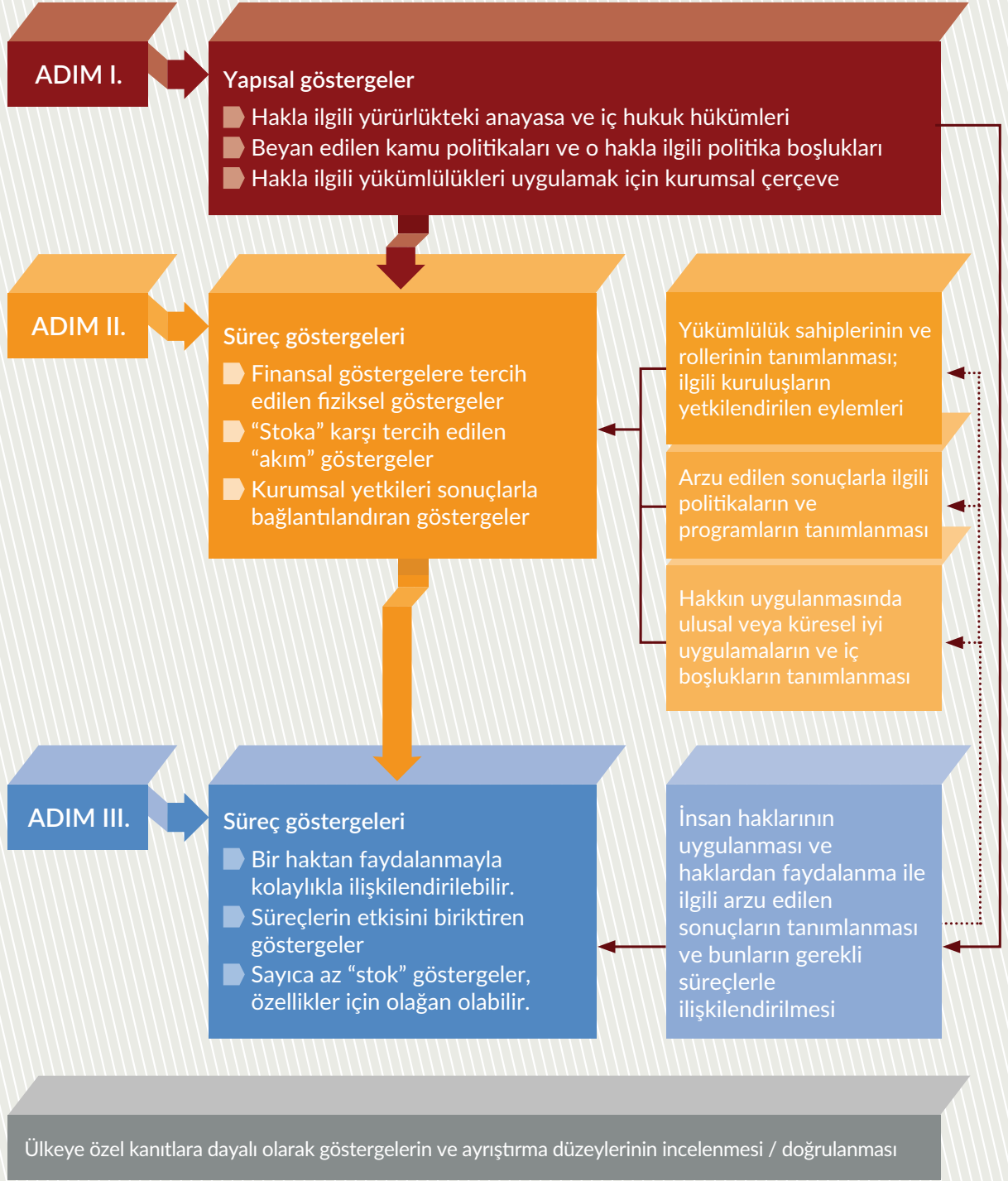
1. Yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergelerini seçme adımları

Üç kategorideki göstergeleri seçerken aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmak faydalı olacaktır (Şekil IX). Bir hakkın özelliğiyle ilgili ilk adım, yapısal bir göstergenin tanımlanmasıdır.

Bu hakla ilgili, ülkedeki yaygın yasal çerçevenin ilgili uluslararası insan hakları standartlarıyla incelenmesi ve karşılaştırılması gerekir. Daha sonra, bir gösterge, ülkenin yasal çerçevesini izlemeye yardım etmek ve hatta bazı durumlarda ilgili insan hakları hükümlerinin ülkenin yasal çerçevesiyle birleştirilmesini hızlandırmak için formüle edilir.⁴ Bu nedenle, "anayasada veya diğer üstün yasalarda yasaklanan ayrımcılık gerekçeleri listesi dâhil olmak üzere ayrımcılık yapmama ve eşitlik hakkının kapsamı ve yürürlüğe girmetarihi" gibi bir gösterge, taraf devletin, temel insan hakları sözleşmelerini imzalamaktan ve onaylamaktan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirme taahhüdünü bağlılığını değerlendirmek açısından yararlıdır. Bir yapısal göstergenin formüle edilmesindeki bir diğer önemli husus, ulusal insan hakları yasasının kabulüyle yansıtıldığı üzere, devletin bağlılığının o standarttan kaynaklanan uygulanabilir bir eylem programına nasıl dönüştüğünü gösteren bilgileri aramaktır. Bu bilgiler, kamu politikası belgesindeki yapısal göstergelerde örneğin "iş yerinde tacize yönelik politika veya programın zaman çerçevesi ve kapsamı" göstergesi ile yakalanmıştır

4. İkili hukuk sistemleri olan devletler için, uluslararası hukuk doğrudan uygulanabilir değildir. Ulusal hukuk dönüştürülmeli ve uluslararası hukukla çelişen mevcut ulusal yasalar değiştirilmeli veya ilga edilmelidir. Ancak, tekçi bir hukuk sistemini takip eden devletler için, uluslararası hukukun onaylanması onu derhal ulusal hukuka dâhil eder.

İkinci adım, süreç göstergelerinin seçimiyle ilgilidir. Süreç göstergeleri, insan haklarını izleme çerçevesinin kritik bir unsuru olduğu için önemlidir. Buradaki temel hedef, politikalar ve programlar vasıtasıyla, hakların gerçekleşmesi ve haklardan faydalanma ile ilgili olabilecek sonuçlara varmakla ilgili tüm önlemleri tanımlamaktır. Bu sayede, yükümlülük sahiplerini ve bunların rollerini, devletin kabul ettiği insan hakları yükümlülüklerini gerçekleştirmeleri için yetki verdiği kurumlarla faaliyetlerini ve devam eden kamu programlarının niteliğini (ve eksikliklerini) ve ayrıca ele alındıklarında insan haklarını gerçekleştirmeye yardımcı olabilecek kamu politikalarındaki boşlukları belirlerken, bu sonuçları akılda tutmaya yardımcı olur. Bu analize dayanarak, bir dizi süreç göstergesi belirlenmiştir. İdeal olarak, iyi süreç göstergeleri, yapısal göstergeler ve sonuç göstergeleri arasında bir bağlantı sağlayan “akış göstergeleridir” (Bkz. Bölüm II, Kısım B 2) ve finansal değişkenlerden ziyade fiziksel değişkenlerle ilgilidir (bir eylem veya program için harcanan kamu kaynakları yerine bunların çıktıları; örneğin, bağışıklama programına tahsis edilen bütçe yerine bağışıklama kapsamındaki artış veya hapisanelerin bakımıyla ilgili bütçe yerine yasal olarak belirlenen koşulları sağlayan yerlerdeki tutuklu kişilerin oranı). Süreç göstergeleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler, Bölüm II’de sunulmuştur.

Üçüncü adım, sonuç göstergelerinin ifade edilmesini içermektedir. Seçilen sonuç göstergelerinin hakkın özelliğinden ya da genel olarak haktan faydalanmayla ve seçilen süreç göstergeleriyle kolaylıkla ilişkilendirilebilmesi önemlidir. Ayrıca, sonuç göstergeleri daha çok özet göstergeleri (birden çok sürecin birikimini yansıtır; örneğin, genel veya yaşa özel okuryazarlık oranı, okul kaydını ve kamu girişimlerini geliştirme ve hedef gruplar için okula devamı destekleme sürecinin özet ölçüsüdür) gibi olduğundan sayıca az ve bir hakkın bazı özellikleri için ortak olabilirler. Son olarak, göstergelerin seçimi, seçili göstergelerin ve ülkesel kanıtlara bağlı olarak ayrıştırma düzeylerinin gözden geçirilmesini ve doğrulanmasını da kapsar.

2. Göstergelerin seçiminde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar

Yapısal-süreç-sonuç gösterge kategorileri arasındaki bağlantı veya örtülü nedenselliğin dikkate alınması göstergelerin seçiminde önemlidir. Bir yükümlülük sahibinin insan hakları taahhüdünü yakalamak için yapısal bir gösterge belirlendikten sonra, o taahhüdü yerine getirme çabalarını yakalayan bir süreç göstergesini ve aynı zamanda bu çabaların sonuçlarını zaman içinde birleştiren bir sonuç göstergesini tanımlamak gerekir. Bu nedenle, örneğin, “devletin herkes için parasız, zorunlu ilköğretim ilkesini uygulamak için benimsediği eylem planının zaman çerçevesi ve kapsamı” gibi eğitim hakkıyla ilgili bir yapısal gösterge, “tam nitelikli ve eğitilmiş ilköğretmenlerinin oranı” gibi bir süreç göstergesiyle ve “1. sınıfa başlayıp 5. sınıfa geçen öğrencilerin oranı” veya “okuryazarlık oranı” gibi bir sonuç göstergesiyle bağlantılandırılabilir. Üç kategoride seçilen göstergeler arasındaki hafif bir nedensellik bile, izlemeyi daha etkin kılabilir ve yükümlülük sahibinin hesap verebilirliğinin artırılmasına yardımcı olabilir.

Bazı durumlarda, farklı gösterge kategorileri arasında açık bir bağlantının olmaması ancak dâhil edilmiş olmaları da mümkündür. Bu, örneğin, bazı sonuç göstergelerinin devlet yükümlülükleri çerçevesindeki çabalara doğrudan bağlı olmayabileceği sağlık hakkı için geçerlidir. Bu nedenle, daha uzun yaşam süresi veya daha düşük bebek ölüm oranının hayat tarzı pratikleri, yeme alışkanlıkları, eğitim ve bazı çevresel parametrelerle ilişkilendirildiği bilinmektedir. İlgili hakkın gerçekleşmesindeki önemleri ve yükümlülük sahibinin öncelik belirleyerek çabalarını yönlendirmesini kolaylaştırmaları nedeniyle bu tür endişeleri yansıtan göstergeleri dâhil etmek harcanan emeğe değer.

3. Bazı örnekler

Ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardı hakkıyla ilgili tablo

Ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardı hakkıyla ilgili özellikler, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 25. maddesinde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 12. maddesinde yer verildiği üzere, esas olarak hakkın normatif çerçevesiyle ilgili bir okumaya dayanmaktadır ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 14 No'lu Genel Yorumu'naa (2000) yansımıştır. İmaktadır.⁶ Beş özellik, "cinsel sağlık ve üreme sağlığı", "çocuk ölümü ve sağlığı", "doğal çevre ve iş ortamı", "hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü" ve "sağlık tesislerine ve temel ilaçlara erişebilirlik"tir. Bu özellikler, madde 12 (2) kapsamındaki hükümlerle ve geniş uygulama alanı olan bazı konuları ele alma ihtiyacına ilişkin 14 No'lu (2000) Genel Yorumu yapılan vurgu ile alakalıdır. Bu özelliklerin hakkın normatif içeriğini toplu olarak yansıtmalarını sağladıktan sonra, iki yapısal gösterge türü belirlenmiştir. Bunlar devletin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmek için hukuki ve ilgili kurumsal yapılanması ile ilgili politika çerçevesi ve politika beyanlarıyla ilişkilidir.. Sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili bir gösterge, sağlık hakkının uygulanmasındaki önemli rollerini yansıtmak için de tanımlanmıştır. Bunu, öncelikle devletin sağlık hakkını, idari kurumları vasıtasıyla hayata geçirmeye yönelik yükümlülüğünü yerine getirirken alabileceği önlemleri kapsayan süreç göstergelerinin tanımlanması takip eder. Bu nedenle, sağlık hizmetlerinin ve temel ilaçların kapsamının genişletilmesi, farkındalık yaratma ve halk sağlığı hizmetlerinin sunulmasına ilişkin göstergeler vardır. Ayrıca yargısal ve yarıyargısal çözümlerin ve uluslararası iş birliğinin hakkın gerçekleştirilmesindeki rolü ile ilgili göstergeler bulunmaktadır. Son olarak, sağlık hakkının veya belirli özelliklerinin gerçekleşmesinin özet bir değerlendirmesine fırsat veren olumlu ve olumsuz sonuç göstergeleri bulunmaktadır. Bazı göstergelerin dâhil edilmesiyle ilgili normatif ve ampirik temel, karşılık gelen üst veri tablosunda geliştirilmiştir.

Ayrımcılık yapmama ve eşitlik hakkıyla ilgili tablo

Ayrımcılık yapmama ve eşitlik, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 1, 2 ve 7. maddelerinden başlayarak bütün insan hakları belgelerinde hatırlatılan kesişen insan hakları veya ilkeleridir. Ayrımcılık yapmama ve eşitlik hakkıyla ilgili normatif anlatıyı ayrışık ve kapsamlı özelliklerle bunlara karşılık gelen göstergeler setine dönüştürmenin zorlukları vardır. Ayrımcılık ya da ayrımcılık yapmama, genellikle doğrudan gözlemlenemeyebilir ve diğer insan haklarının gerçekleştirilmesinden kolayca yalıtılamaz. Ayrımcılığı ölçmek için farklı yöntemler ve kaynaklar kullanılırken (bkz. Kutu 23); ayrımcılık modellerini yalnızca dolaylı olarak ortaya çıkarabilecek yaygın sosyo-ekonomik istatistiklere sıklıkla güvenilir. Ayrımcılığa maruz kalmama hakkının gerçekleştirilmesini, diğer insan hakları bağlamında tanımlamak daha kolay olabilir. Örneğin, iş piyasalarına ilişkin uygun şekilde ayrıştırılmış istatistikler (örneğin, cinsiyete veya etnik gruba ve yeterlilik düzeyine göre ayrıştırılmış işsizlik oranları), çalışma hakkının gerçekleşmesiyle ilgili muhtemel ayrımcılıklar hakkında faydalı bilgiler sunabilir. Ayrıca, birkaç ülkede; nüfus gruplarının çalışma haklarından faydalanmasına zarar veren sistemik ayrımcılığı doğrudan ölçme yöntemleri geliştirilmiş ve uygulanmıştır (bkz. Kutu 24).

5. Üç yükümlülük, Bölüm I, Kısım A'da tanımlanmıştır.

6. Ayrıca bkz. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 24 No'lu Genel Tavsiyesi (1999) ve Çocuk Hakları Komitesi'nin 3 (2003) ve 4 (2003) No'lu Genel Tavsiyeleri. Medeni ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 6 (1) Maddesi, Her Türlü İrk Ayrımcılığını Önlemeye İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 5 (e) (iv) Maddesi, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 12 ve 14 (2) (b) Maddeleri.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesi, Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 28 ve 43 (1) amddeleri, Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 25. maddesi ve Sağlık Hakkına İlişkin Özel Raportör Paul Hunt'in çalışması da sağlık hakkıyla ilgili özellikleri ve göstergeleri tanımlamada yararlıdır.

Kutu 23**Ayrımcılığın ölçülmesi**

Ayrımcılığın ölçülmesi kolay değildir. Farklı bir muamele veya sonuç, mutlaka açıkça tanımlanmış ayrımcılık eylemlerinin sonucu değil, birden fazla ve kümülatif ayrımcılığı içeren karmaşık süreçlerin veya basitçe söylemek gerekirse diğer faktörlerin sonucudur. Ayrıca, mağdurlar bazen, maruz kaldıkları ayrımcılığı tanımlayamamaktadır. Bazı sosyal ve kültürel pratikler, bazı nüfus grupları arasında ayrımcılıkla ilgili yüksek bir hoşgörü düzeyi yaratır; bu da ayrımcı eylemlerinin sıklıkla görmezden gelinmesine sebep olur. Ayrıca, mevcut yasal çözümlerden genellikle habersizdirler veya onları kullanamazlar. Bu nedenle, mahkemeler tarafından verilen ayrımcılıkla ilgili mahkûmiyet sayısı, bir ülkedeki ayrımcılığı değerlendirmek için iyi bir gösterge değildir. Ayrımcılığı izlemekle ilgili olay bazlı bilgileri kullanmanın kısıtlamaları göz önüne alındığında, istatistiksel teknikler ve doğrudan araştırmalar, bir ülkedeki ayrımcılık uygulamalarının yaygınlığını değerlendirmede hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, bazı yararlı istatistiksel araçlar şunlardır:

- Yasaklanmış ayrımcılık gerekçelerine göre ayrıştırılmış sosyo-ekonomik istatistikler (örneğin, ortalama yaşam süresi, yaşa özel cinsiyet oranları ve etnik kökene göre ayrılmış işsizlik oranları), genellikle çoklu ve kümülatif ayrımcılığın sonucu olan farklılıkları ve ayrımcı sonuçları ölçer;
- Çoklu regresyon analizine dayalı ekonometrik modeller, gözlemlenebilir değişkenlere karşılık; ayrımcılığa atfedilebilir sonuçlardaki farklılıkların oranını tahmin etmeye yardımcı olur (örneğin, erkekler ve kadınlar arasındaki ücret farklılıklarının çalışma saatleri veya sosyo-profesyonel özellikler gibi “gözlemlenebilir” kriterlerle açıklanamayan oranı);
- Ayrımcılıkla ilgili deneyimleri, algıları ve tutumları ölçen nüfus araştırmaları (örneğin, kamu personeli/ özel personelin ırkçı ayrımcılığına uğrayan ve bunu bildiren etnik azınlık üyelerinin oranı)^a ve
- İşe erişim, barınma, sağlık hizmeti, özel eğitim kurumları veya diğer kamu hizmetleri gibi spesifik durumlarda doğrudan ayrımcılığı ölçmek için kullanılan ayrımcılık veya durum tespiti araştırmaları (bkz. Kutu 24).

Özellikle çok kültürlü, çok ırklı, çok dinli ve çok dilli toplulukların kıt kaynaklar ve fırsatlar için rekabet ettiği bir ülkede, ayrımcılığın boyutunu periyodik olarak değerlendirmek için bu prosedürlerden herhangi birinin kullanılması arzu edilebilir. Politik alan da dâhil olmak üzere insanların yer aldığı farklı sosyal alanlardaki ayrımcılık pratiklerini destekleyen somut deliller, bu gibi durumlarda yasal ve idari önlemleri güçlendirmeye yardımcı olabilir.

^a Örneğin bkz. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, EU-MIDIS: Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık Araştırması (2009). www.fra.europa.eu/fraWebsite/minorities/minorities_en.htm adresinden erişilebilir.

Bu hakla ilgili özellikleri ve göstergeleri seçerken, ayrımcılığın şekli ve tezahürü, ayrımcılığın meydana geldiği koşullar, birey için sonuçları ve yasal başvuru ve uygunluk mekanizmalarının varlığı ve bunlara erişim göz önünde bulundurulmalıdır. Bir başlangıç noktası, ayrımcılığın tanımıdır. Genel olarak, çeşitli insan hakları belgelerinde kullanıldığı gibi, “ayrımcılık” terimi, yasaklanmış ayrımcılık gerekçelerine doğrudan ya da dolaylı⁷, dayanan ve tüm sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal insan haklarının, eşit zeminde

herkes tarafından tanınmasını, bu haklardan herkesin faydalanmasını ve bunları kullanmasını ortadan kaldırma veya bozma niyetinde olan veya bu etkiye sahip herhangi bir ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercih ya da diğer farklı muameleyi kastettiği anlaşılmaktadır.⁸ Bu nedenle, ayrımcılık yapmama ve eşitlikle ilgili özellikleri tanımlarken ve göstergeleri seçerken, bu tanımda vurgulanan unsurları yeterli derecede yakalamak gereklidir.

Kutu 24

İşe erişimle ilgili ayrımcılığın ölçülmesi

2006'da, Fransa'nın bazı kentlerinde ILO rehberliğinde, yabancı kökenli olma sebebiyle istihdama erişimle ilgili bir ayrımcılık araştırması yürütülmüştür. Araştırma, bazı ekonomik sektörlerdeki düşük/orta nitelikli iş ilanlarına yapılan iki başvuruda, işverenlerin ayrımcı muamelesini ölçmüştür. İki başvuru sahibinin profilleri, tek bir kriter dışında (Kuzey Afrika, Sahra Altı veya “Metropolitan Fransız kökenli olduklarının anlaşılmasını sağlayan ad ve soyadları dışında) kesin şekilde denkti (örneğin, aynı eğitim geçmişi ve iş deneyimi, Fransa'da doğmuş olma ve Fransız vatandaşı olma durumu, vs.). Araştırma, başvuru sahiplerinin, işverenlerle iletişim kurduğu üç temel yolu test etmiştir: Özgeçmişlerini telefon, posta veya e-posta ile gönderme ya da iş yerine bizzat giderek özgeçmiş bırakma. Toplamda, 2.400 test yapıldı. İşverenler, neredeyse beş başvurunun dördünde “metropolitan Fransız” başvuru sahibini seçti.

Kaynak: E. Cedey ve F. Foroni, “Discrimination in access to employment on grounds of foreign origin in France: A national survey of discrimination based on the testing methodology of the International Labour Office” (Cenevre, Uluslararası Çalışma Örgütü, 2008). www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp85e.pdf adresinden erişilebilir (erişim tarihi 30 Mayıs 2012).

7. Doğrudan ayrımcılık, yasaklanmış ayrımcılık gerekçelerinden biriyle ilgili olarak herhangi bir nedenden ötürü ve hiçbir makul ve nesnel doğrulama olmaksızın bir kişiye diğerinden daha az uygun davranıldığına meydana gelir (örneğin, eşit veya üstün nitelikleri olan bir bireyle, etnik kökenleri yüzünden görüşülmemesi). Dolaylı ayrımcılık, a priori tarafsız hukukun, politikaların veya programların herhangi bir makul doğrulama olmaksızın bazı nüfus gruplarına daha az uygun davrandığı durumlarda meydana gelir (örneğin, bir nüfus grubundaki kişilere göre bir diğer gruptan daha fazla kişiyi dışlayan polis kuvvetlerine katılmakla ilgili minimum uzunluk kriteri).

8. Örneğin, bkz. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 1. maddesi ve Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İnsan Hakları Komitesi'nin 18 No'lu (1989) Genel Tavsiyesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 20 No'lu (2009) Genel Tavsiyesi.

Ayrıca, ayrımcılığın normalde meydana geldiği koşullar bakımından, bir bireyin yeterli yaşam, sağlık ve eğitim standartlarına ve geçim fırsatlarına erişimini yansıtan özellikler formüle edilebilir. Adalete erişim gibi kamu hizmetlerine ve özel aktörler tarafından sunulan ilgili hizmetlere eşit erişim, kadınlar, etnik gruplar, azınlıklar, göçmenler ve engelliler gibi nüfusun bazı kesimlerinin maruz kaldığı tarihsel eşitsizliğin ve ayrımcılığın adaletsizliklerini ortadan kaldırmak için önemlidir. Belirli bir nüfus grubunu hedef alan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet, ayrımcılığın aşırı bir biçimidir ve şiddetin bu bağlamda da ölçülmesi gerekir.

Ayrıca, ayrımcılığa maruz kalmama ve eşitlik hakkı, gerçek eşitliği güvence altına almak için kendi başına her zaman yeterli olmadığından geçici özel önlemlere (bazen, olumlu eylem veya pozitif ayrımcılık olarak anılmaktadır) duyulan ihtiyacı tanımlar.⁹ Geçici özel önlemler, de facto eşitliği sağlamayı hızlandırmak için gerekli olabilir. Örneğin, kadın istihdamında, tüm düzeylerde ve özellikle daha yüksek kademelerde daha adil bir cinsiyet dağılımı gerçekleştirmeyi amaçlayan birtakım devlet kurumları, kadınlara yönelik istihdam, terfi ve işe yerleştirmeye ilgili idari göstergeleri benimsemişlerdir.

Buna göre, dört özellik belirlenmiştir: “kanun önünde eşitlik ve kişinin korunması”, “eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi ortadan kaldıran ya da engelleyen kamu aktörleri ve özel aktörler tarafından gerçekleştirilen doğrudan veya dolaylı ayrımcılık”, “geçim fırsatlarının eşitliğini yok eden veya bozan kamu aktörleri ve özel aktörler tarafından gerçekleştirilen doğrudan veya dolaylı ayrımcılık” ve “karar alma sürecine katılımı içeren özel önlemler”.

Tanımlanan özelliklerin her biri için yapısal süreç-sonuç göstergeleri kümesinin kullanımı, hakkın gerçekleşmesiyle ilgili de jure ve de facto yönleri yansıtmaya yardımcı olur. Göstergeleri seçerken,

göstergeye ilişkin bilgilerin; ayrımcılığa uğrayan kişiye uygulanan muamelenin benzer durumdaki diğer kişilerden farklı olduğunu (örneğin, hedef nüfus gruplarının maruz kaldığı nefret suçu ve hane içi şiddet gibi suçların yaygınlığı/sıklığı) ve bunun ilgili kişiyi dezavantajlı bir duruma soktuğunu (örneğin engelliler için tesisleri olan kamu binalarının oranı) ve tanımlanan yasaklanmış ayrımcılık gerekçelerinden biriyle ya da birkaçıyla ilgili olabileceğini ve ilk etapta böyle bir ayrımcı muamelenin hiçbir geçerli nedeninin bulunmadığını (örneğin, eğitime eşit erişim politikası ve programlarının zaman çerçevesi ve kapsamı veya yalnızca renkleri veya etnik kökenleri temelinde işe başvuruları reddeden işverenlerin sayısı) tespit edebilmesi önemlidir. Tüm insan haklarının gerçekleştirilmesinde ayrımcılığın keskin doğası göz önüne alındığında, ayrımcılığa maruz kalmama hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler tablosunun, diğer insan haklarıyla ilgili gösterge tabloları ve kadınlara yönelik şiddetle ilgili tabloyla birlikte okunması ve kullanılması önemlidir.

Kadına yönelik şiddetle ilgili tablo

Kadına yönelik şiddet veya cinsiyet temelli şiddet, kadınların erkeklerle eşitlik temelinde haklardan ve özgürlüklerden faydalanma kabiliyetini ciddi biçimde engelleyen bir ayrımcılık biçimidir.¹⁰ Kadına yönelik şiddet, sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal hakları kesen bir insan hakları meselesidir. Uluslararası¹¹ ve bölgesel¹² kurumlar da dâhil olmak üzere insan hakları mekanizmaları, bu meseleyi normatif bir insan hakları perspektifinden ele almaktadır. Bu Kılavuz'da özetlenen yaklaşımı takiben, bir yaşam döngüsü perspektifi, kadına yönelik şiddetin özelliklerini tanımlamak üzere kullanılır.

9. “Geçici özel önlemler” formülasyonu, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 4 (1) maddesi'nden alınmıştır ve Komite'nin 25 No'lu (2004) Genel Tavsiyesi'nde açıklanmıştır.

10. Bkz. Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 19 No'lu (1992) Genel Tavsiyesi.

11. Örneğin bkz. “Kadınlara Yönelik her türlü şiddete ilişkin ayrıntılı çalışma: Genel Sekreter Raporu” (A/61/122/Add.1).

12. Örneğin bkz. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin Afrika'daki Kadın Hakları Protokolü.

Bir kadının hayatındaki fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne yönelik şiddet deneyimleme ihtimali bulunan önemli aşamalar, olaylar ve durumlar, şu özellikleri tanımlamak için göz önünde bulundurulmuştur: “Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile zararlı geleneksel uygulamalar”, “hane içi şiddet”, “iş yerinde şiddet, zorla çalıştırma ve insan ticareti”, “topluluk şiddeti ve kolluk kuvvetleri

görevlilerinin tacizi” ve “şiddet ve çatışma ve çatışma sonrası ve acil durumlar”. Özellikler tanımlandıktan sonra, insan hakları belgelerindeki ilgili normatif standartlar da gerekli göstergeleri seçmeye ve formüle etmeye yardım etmek için anımsatılabilir ve uygulanabilir.¹³

D. Göstergelerin bağlama yerleştirilmesi ve ülke sahiplenmesinin oluşturulması

İstatistik ve göstergeler, insan hakları değerlendirmesinde ve izlemesinde etkili araçlar olarak kabul edilip kullanılacaklarsa, ulusal veya yerel ihtiyaçları karşılamalıdır. Ayrıca, iyi istatistiklerin elde edilmesi zordur ve yabancı bir bağlama kolay bir şekilde aktarılıp karıştırılmaz. Bir değerlendirme sürecindeki kullanımları, uygulandıkları bağlam için anlamlı olduklarında ve ülkeler bu uygulamaları sahiplendiğinde en uygun hale gelir. Bu hususlar, göstergelerin uyarlanması ve ifade edilmesi için yerel kapasiteyi, gerekli bilgilerin toplanmasını ve bu bilgileri yorumlamayı gerektirir. İnsan hakları değerlendirmesinde göstergelerin kullanımıyla ilgili kapasite geliştirme Bölüm V’te ele alınırken; bu bölüm göstergeleri bağlama yerleştirmek ve ülkenin sahiplenmesini oluşturmak için göz önünde bulundurulması gereken bazı adımları kısaca özetler.

Göstergeleri, üç gösterge kategorisine karşılık gelecek şekilde ulusal bir bağlama yerleştirecek (bkz. Şekil X) üç adım bulunmaktadır. Ancak yapısal göstergelerin ve sonuç göstergelerinin kavramsallaştırılması ihtiyacı, doğal gereği sınırlıdır. Yapısal göstergeler için odak, uluslararası standartlara kıyasla ulusal insan hakları çerçevesindeki boşlukların tespit edilmesi üzerine olmalıdır. Bunu yaparken, sözleşme organları,

özel prosedürler ve İnsan Hakları Konseyi Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması gibi insan hakları izleme mekanizmaları tarafından yapılan gözlemler kullanılmalıdır.¹⁴ Göstergeler tablosunu ulusal bağlama yerleştirirken, bu insan hakları mekanizmalarından gelen tavsiyeler, insan haklarıyla ilgili zorlukları, ilgili nüfus grupları ve muhtemel göstergeleri tanımlamak için güvenilir bir referans ve doğrudan bilgi kaynağı oluşturur. Tavsiyelerden birçoğu, yapısal göstergeler, süreç ve sonuç göstergeleri ile ilgili temelde yatan referansları ve genellikle açık imaları içermektedir.¹⁵ Odak, yapısal göstergeleri formüle ederken, aynı zamanda, ülkeye has teamüllerin ve kurumların dâhil edilmesi üzerinde olmalıdır. Benzer şekilde, sonuç göstergeleri için, açıklayıcı formülasyonun bazı hedef nüfus gruplarıyla ilgili yerel odağı yansıtmak veya kapasite ve veri kısıtlamalarının üstesinden gelmek için uyarlanması gerekebilir. Bağlamlandırmanın ana görevi, süreç göstergeleriyle ilgilidir. Onlar için uygun bağlamsal formülasyonu, ülkenin sosyo-ekonomik kalkınma düzeyi, kırılan, ötekileştirilmiş veya ayrımcılığa uğrama riski altındakiler olarak tanımlanan nüfus grupları ve dolayısıyla kamu müdahaleleriyle hedeflenen kamu politikaları ve programlarının niteliği ve veri toplama üzerindeki kapasite kısıtlamaları belirleyecektir.

13. Kadına yönelik şiddetle ilgili açıklayıcı gösterge tablosu, istatistiksel göstergelerle ilgili olarak UNECE (<http://live.uncece.org/stats/gender/vaw/about.html> (erişim tarihi 30 Mayıs 2012)), eski Birleşmiş Milletler Kadınların İlerlemesi Departmanı ([www.unwomen.org/focus-areas/?show=Violence against Women](http://www.unwomen.org/focus-areas/?show=Violence%20against%20Women) (erişim tarihi 30 Mayıs 2012)), Birleşmiş Milletler İstatistik Departmanı (<http://unstats.un.org/unsd/demographic/meetings/vaw/default.htm> (erişim tarihi 30 Mayıs 2012)) ve Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raporörü Yakın Ertürk (A/HRC/7/6) tarafından gerçekleştirilen çalışma kullanılarak geliştirilmiştir.

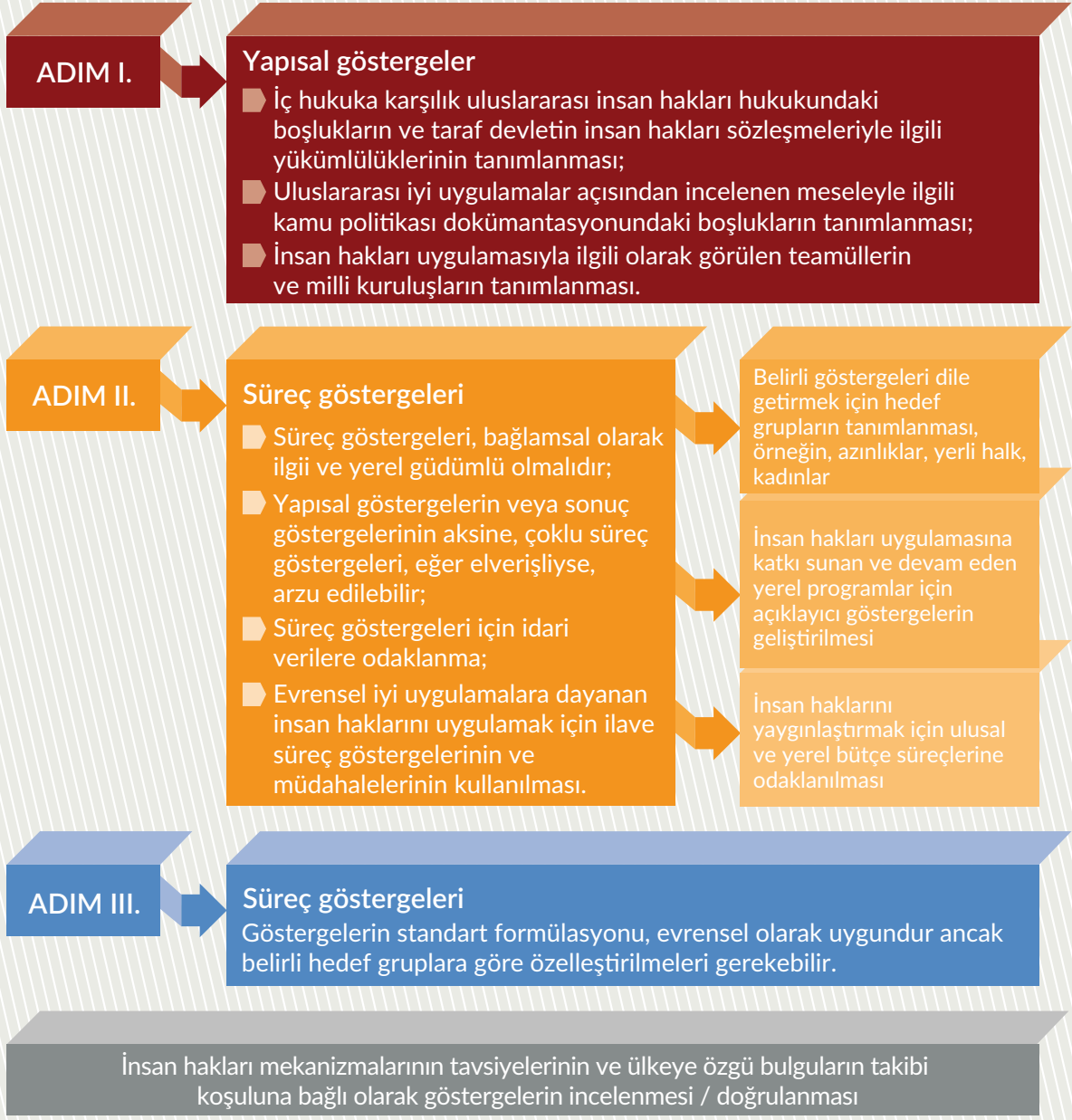
14. Evrensel İnsan Hakları Endeksi (www.universalhumanrightsindex.org/), Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının tüm tavsiyelerine kolay erişim sağlamak üzere BMİHYK tarafından geliştirilmiştir. Sözleşme kurullarının ve özel prosedür yükümlülük sahiplerinin tavsiyelerinin dâhil edilmesinin akabinde, evrensel periyodik inceleme mekanizmasının tavsiyeleri de eklenmiştir.

15. Örneğin, İnsan Hakları Komitesi “kadınların kamu işlerine düşük katılım düzeyiyle ilgili olarak ve kadınların taraf devlet politik ve ekonomik hayatında – özellikle kamu idaresinin kıdemli pozisyonlarında – orantısız bir biçimde az yer almaya devam etmesinden” endişelendiğinde (2, 3 ve 26. maddeler) ve “Taraf devlet, kadınların kamu işlerindeki pozisyonlar için uygunluğuna yönelik kamu tutumunu değiştirmek için acil önlemler almalı ve olumlayıcı eylem politikası benimsemeyi düşünmelidir” ve “taraf devlet, politik, kamu ve diğer sektörlerine kadınların etkin katılımını sağlamak için uygun önlemleri almalıdır” (CCPR/CO/82/ALB, para. 11) ifadesine yer verdiğinde, bazı sonuç göstergelerinin (örneğin, kadınlar tarafından kamu sektöründe ve özel sektörde sahip olunan ilgili pozisyon oranı), yapısal göstergelerin (örneğin, kadınların haklardan eşit faydalanmasını sağlayacak veya hızlandıracak özel ve geçici önlemlerin yürürlüğe girme tarihi) ve süreç göstergelerinin (örneğin, kadınların kamu işlerine katılımını teşvik etmek için farkındalık kampanyalarına harcanan bütçe) kullanımı anlamlı hale gelir.

Yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergelerinin çerçevesinin kullanılmasındaki amaç, insan haklarının gerçekleştirilmesiyle ilgili taahhüt-çaba-sonuç yönlerini yansıtabilecek tutarlı ve ayrıntılı göstergeleri kapsamaktır. Son tahlilde, bir gösterge, bir hakkın bir özelliğini veya genel olarak hakkın ilgili yönlerini yakaladığı sürece; süreç veya sonuç göstergesi olarak tanımlanıp tanımlandığı önemli olmayabilir. Böyle bir gösterge yapılışı ile birlikte çalışmak, göstergelerin seçimini kolaylaştırır, bağlamsal olarak ilgili bilgilerin kullanımını teşvik eder, insan hakları standartlarını

daha geniş bir şekilde kapsamalarını kolaylaştırır, ulusal paydaşlar arasında bilgilerin toplanmasının organize edilmesine yardım edebilir ve herhangi bir bağlamda bir hakkın gerçekleşmesini izlemek için gerekli genel gösterge sayısını en aza indirir. Son olarak çerçeve, potansiyel kullanıcıların bir insan hakkının veya bir hakkın bazı özelliklerinin uygulanması için bağlamsal gereklilikleri en iyi şekilde yansıtan gösterge türü ve ayrıştırma düzeyi hakkında bilinçli bir seçim yapmasını sağlarken; ilgili insan hakları standartlarıyla ilgili yükümlülüklerin tam kapsamını da tanır.

Tablo 1 Özgürlük ve kişi güvenliği hakkında açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evensel Beyannamesi, madde 3)

	Ceza kovuşturmasına dayanan tutuklama ve gözaltı	İdari kararlar özgürlükten mahrumiyet	Mahkeme tarafından etkin inceleme	Kolluk kuvvetleri görevlilerinin suç ve tacizden korunma
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanan özgürlük ve kişi güvenliği hakkında ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa veya diğer üstün yasalarda biçimlerinde özgürlük ve kişi güvenliği hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Özgürlük ve kişi güvenliği hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Cezai kovuşturmalara, cezalara veya mahkeme kararına ve idari temellere (örneğin, göç, zihinsel bozukluk, eğitim amaçları, serserilik) dayanan özgürlükten keyfi olarak mahrum bırakmaya karşı politika ve idari çerçevenin zaman çerçevesi ve kapsamı Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin uygulama kurallarına göre ulusal insan hakları kuruluşlarının akreditasyon türü 			
	<ul style="list-style-type: none"> Tutuklama veya gözaltı nedenleri hakkında bilgilendirilmeden, yargı yetkisini kullanan bir makama getirilmeden ya da davası bu makam tarafından incelenmeden önce tutuklanan veya gözaltına alınan bir kişinin yasal süre sınırları ve gözaltındaki bir kişinin duruşma süresinin yasal süre sınırları 		<ul style="list-style-type: none"> Güvenlik, suçun ele alınması ve kolluk kuvvetleri görevlilerinin taciziyle ilgili olarak politika ve idari çerçevenin zaman çerçevesi ve kapsamı 	
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı veya diğer mekanizmalar tarafından incelenen ve hüküm verilen özgürlük ve kişi güvenliği hakkında ilgili şikâyet oranı ile hükümet tarafından etkin bir şekilde cevaplandırılmış şikâyet oranı Hükümet tarafından etkin bir şekilde cevaplandırılmış Birleşmiş Milletler Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'ndan gelen tebligat oranı Orantılı güç kullanımı, tutuklama, gözaltı, sorgulama veya ceza ile ilgili davranış kuralları hakkında eğitilmiş kolluk kuvvetleri görevlilerinin (polis, asker ve devlet güvenlik güçleri dâhil) oranı 			
	<ul style="list-style-type: none"> Mahkeme emriyle tutuklama veya gözaltına alma (ön duruşma ve devam eden duruşma) sayısı/oranı veya idari makamların raporlama dönemindeki doğrudan eylemleri Yargılama öncesinde veya kefalet karşılığında veya rapor döneminde aleyhine dava açılmaması nedeniyle serbest bırakılan sanıkların sayısı/oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal idari hükümler (örneğin güvenlik, göç kontrolü, zihinsel bozukluk ve diğer tıbbi nedenler, eğitim amaçları, uyuşturucu bağımlılığı, finansal yükümlülükler) kapsamındaki tutuklama veya gözaltına alınma sayısı/oranı Raporlama döneminde idari gözaltından serbest bırakılma sayısı/oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Tutuklanan veya gözaltına alınan kişiler için tutuklama nedenleri hakkında bilgilendirilmeden, suçlamalar hakkında (yasal) bildirim almadan veya idari gözaltının nedenleri hakkında bilgilendirilmeden önce zamanın yasa tarafından belirlenen süre sınırını aştığı vakaların oranı Raporlama döneminde mahkemeye sunulan ihzar emri ve benzer dilekçelerin sayısı Raporlama döneminde mahkeme tarafından kabul edilen kefalet başvurularının oranı Bir avukata veya yasal yardıma erişim fırsatı verilen tutuklu veya gözaltındaki kişi oranı Daha üst bir mahkeme veya temyiz mahkemesi tarafından incelemeye tabi olan dava oranı Raporlama döneminde duruşma öncesi ve duruşma esnasındaki gözaltıların yasal olarak belirlenmiş süre sınırını aştığı raporlanmış vakalar 	<ul style="list-style-type: none"> Keyfi tutuklama ve gözaltı dâhil olmak üzere fiziksel veya fiziksel olmayan taciz ve suç için (cezai veya idari nedenlerle) resmi olarak soruşturulan kolluk kuvveti görevlilerinin oranı Raporlama döneminde kolluk kuvveti görevlilerinin disiplin işlemiyle veya kovuşturmayla sonuçlanan resmi soruşturmalarının oranı Hükümet tarafından sağlanan görünür kimliği (örneğin isim ve Numara) bulunan üniformalı polis ve diğer kolluk kuvveti görevlilerinin oranı Raporlama döneminde 100.000 kişi için şiddet suçlarından (cinayet, tecavüz, saldırı dâhil) tutuklanan, hakkında hüküm verilen, suçlanan veya cezasını çeken kişi sayısı Raporlama döneminde görev başındayken öldürülen kolluk kuvveti görevlilerinin oranı 100.000 kişi başına ateşli silah / raporlama döneminde iptal edilen ateşli silah ruhsatı sayısı Ateşli silah kullanılarak işlenen şiddet suçu oranı Raporlama döneminde, polise bildirilen şiddet suçu oranı (mağduriyet araştırması)
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> 100.000 kişi başına, raporlama dönemi sonunda bir mahkeme kararına veya yürütme makamlarının eylemine dayanan gözaltı sayısı Duruşma sonrası dâhil olmak üzere, raporlanmış keyfi gözaltı vakaları (örneğin, raporlama döneminde Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'na raporlandığı şekilde) 		<ul style="list-style-type: none"> Ulusal mahkemeler tarafından yasadışı ilan edilen tutuklama ve gözaltı oranı Yargı makamı tarafından yasadışı ilan edilen tutuklama veya gözaltı sonrası serbest bırakılan ve zararı tazmin edilen mağdur oranı 	
Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır				

	Beslenme	Gıda güvenliği ve tüketicinin korunması	Gıda elverişliliği	Gıda erişilebilirliği
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış yeterli gıda hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa veya diğer üstün yasalarda yeterli gıda hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Yeterli gıda hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Yeterli gıda hakkının geliştirilmesine ve korunmasına katılan kayıtlı ve/veya aktif STK (100.000 kişi başına) sayısı 			
	<ul style="list-style-type: none"> Beslenme ve beslenme yeterlilik normlarına ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Gıda güvenliği ve tüketicinin korunmasına ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Gıda güvenliği ve tüketicinin korunması hakkında çalışan kayıtlı ve/veya aktif sivil 	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal üretim ve gıda elverişliliğine ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Kuraklık, mahsul kıtlığı ve afet yönetimine ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 	
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından soruşturulan ve hüküm verilen yeterli gıda hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı Gıda güvenliğiyle ilgili kamu harcamalarının veya brüt ulusal gelirin bir yüzdesi olarak alınan veya sunulan gıda güvenliğiyle ilgili net resmi kalkınma yardımı 			
	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde minimum beslenme enerji tüketimi düzeyinin* üzerine çıkarılan hedef nüfus oranı Kamu beslenme takviyesi programları tarafından kapsanan hedef nüfus oranı Beslenme eğitimi ve farkındalığıyla ilgili kamu programları tarafından hedeflenen nüfusun kapsanması Raporlama döneminde iyileştirilmiş içme suyu kaynağına* genişletilmiş erişime sahip olan hedef nüfus oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Bir tüketici mahkemesine kayıtlı bir davanın sonuçlanma oranı veya ortalama karar verme süresi Gıda güvenliğine ve tüketicinin korunması savunuculuğu, eğitimi ile yeterli gıda hakkıyla ilgili yasaların ve yönetmeliklerin araştırılması ve uygulaması için harcanan kamu sosyal sektörü bütçesinin payı Gıda kalitesi standartları için teftiş edilen gıda üretimi ve dağıtım şirketlerinin oranı ve teftişlerin sıklığı Raporlama döneminde gıda güvenliği ve tüketicinin korunması yasası kapsamında hüküm verilen davaların oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Bir tüketici mahkemesine kayıtlı bir davanın sonuçlanma oranı veya ortalama karar verme süresi Gıda güvenliğine ve tüketicinin korunması savunuculuğu, eğitimi ile yeterli gıda hakkıyla ilgili yasaların ve yönetmeliklerin araştırılması ve uygulaması için harcanan kamu sosyal sektörü bütçesinin payı Gıda kalitesi standartları için teftiş edilen gıda üretimi ve dağıtım şirketlerinin oranı ve teftişlerin sıklığı Raporlama döneminde gıda güvenliği ve tüketicinin korunması yasası kapsamında hüküm verilen davaların oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Anaerik hane halkı ve tarım arazisine yasal hak sahibi hedef nüfus grubu oranı Kişi başı ekilebilir sulu arazi Genişleme hizmetlerini kullanan çiftçi oranı İç tarım üretimini güçlendirmek (örneğin tarımsal genişleme, sulama, kredi, pazarlama) için harcanan kamu bütçesi payı İç üretim, ithalat ve gıda yardımı vasıtasıyla tedarik edilen temel gıda maddelerinin kişi başı elverişliliği oranı Raporlama döneminde tahıl ithalatı bağımlılığı oranı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Beş yaşın altındaki düşük kilolu ve büyüme geriliği olan çocukların yaygınlığı* Vücut kitle endeksi (VKE) < 18,5 olan yetişkinlerin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Katkı maddeli gıda ile ilgili olarak kaydedilmiş ölüm ve gıda zehirlenmesi vakası sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Yerel tüketim için temel gıda maddelerinin kişi başı elverişliliği 	<ul style="list-style-type: none"> Minimum beslenme enerji tüketimi düzeyinin altındaki nüfus oranı* / yetersiz beslenen nüfus oranı Nüfusun en alttaki üç ondalığı için ortalama hane gıda harcaması
	<ul style="list-style-type: none"> Bebek ve beş yaş altı çocuk ölüm oranları dâhil olmak üzere kötü beslenme ve kötü beslenmenin yaygınlığı (yetersiz beslenme, aşırı beslenme ve yetersiz gıda alımı) ile ilişkili ölüm oranları 			
Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır				

* MDG ile ilgili göstergeler

Tablo 3 Ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından faydalanma hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Madde 25)

	Cinsel sağlık ve üreme sağlığı	Çocuk ölüm oranı ve sağlık hizmeti	Doğal çevre ve çalışma ortamı	Hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrolü	Sağlık tesislerine ve temel ilaçlara erişebilirlik	
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık (sağlık hakkı) standardından faydalanma hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda sağlık hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadın sünnetini yasaklayan bir yasa dâhil olmak üzere, sağlık hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Sağlık hakkının geliştirilmesine ve korunmasına katılan kayıtlı ve/veya aktif STK (100.000 kişi başına) sayısı Önemli kayıt sistemleri vasıtasıyla kaydedilen doğumlar, ölümler ve evliliklerin tahmini oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuk sağlığı ve beslenmesine ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Fiziksel ve zihinsel sağlığa ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Engellilere ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Temel ilaçlar listesi dâhil olmak üzere ilaçlar, kalıtsal değişim önlemlerine ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 			
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından oluşturulan ve hüküm verilen sağlık hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı Kamu harcamalarının veya brüt ulusal gelirin bir yüzdesi olarak alınan veya sunulan sağlık sektörünün desteklenmesiyle ilgili net resmi kalkınma yardımı 	<ul style="list-style-type: none"> Nitelikli sağlık personelinin bulunduğu doğum oranı* Doğum öncesi bakım kapsamı (en az bir ziyaret ve en az dört ziyaret)* Doğum kontrolü kullanan ya da eşi tarafından kullanılan üreme çağındaki kadın oranında artış* Aile planlamasıyla ilgili karşılanmayan ihtiyaç* Canlı doğumların bir yüzdesi olarak hamileliğin tıbbi olarak sona erdirilmesi Hükümet tarafından etkin bir şekilde cevaplandırılmış kadınların cinsel ve üreme özgürlüğünü kısıtlayan kadın sünneti, tecavüz ve diğer şiddetle ilgili raporlanmış vakaların oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Sağlık ve beslenme konularında eğitilen okul çağındaki çocukların oranı Raporlama döneminde düzenli tıbbi checkup için program tarafından kapsanan çocuk oranı İlk 6 ayda özellikle anne sütüyle beslenen çocukların oranı Kamu beslenme yardımı programları tarafından kapsanan çocuk oranı Aşıyla önlenemez hastalıklara (örneğin, kızamık*) karşı bağışıklanan çocuk oranı 	<ul style="list-style-type: none"> İyileştirilmiş içme suyu kaynağına genişletilmiş erişimi olan hedeflenen grup oranı* İyileştirilmiş sağlık hizmetlerine genişletilmiş erişimi olan hedeflenen nüfus oranı* Kişi başı Co2 emisyonu* Adalet önüne getirilen su kaynaklarının bozulması vakalarının sayısı Rehabilite edilen tehlikeli koşullarda veya bunların yakınlarında yaşayan veya çalışan nüfus veya hane oranı Doğal çevre ve çalışma ortamıyla ilgili iç hukuktaki kovuşturma sayısı Yol kurallarının ihlali yüzünden iptal edilen sürücü belgesi oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Hastalık yaymayla (örneğin, HIV/AIDS*) ilgili farkındalık yaratma programları tarafından kapsanan nüfus oranı Aşıyla önlenemez hastalıklara karşı bağışıklanan nüfus (1 yaş üstü) oranı Hastalıklara (örneğin, HIV/AIDS, sıtma*) karşı etkili önleyici tedbirler uygulayan nüfus oranı Tespit edilen ve tedavi edilen hastalık vakalarının oranı (örneğin, tüberküloz*) Özel tedavi altına alınan, uyuşturucu, kimyasal ve psikoaktif maddeler gibi maddeler kullanan nüfus oranı Raporlama döneminde incelenen akıl sağlığı tesislerinin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Temel sağlık hizmetleri ve ilaçlarıyla ilgili kişi başı kamu harcaması Tıp ve paramedik personel, hastane yatakları ve diğer temel sağlık hizmeti olanaklarının yoğunluğundaki gelişme Düzenli olarak, temel ilaçlar dâhil olmak üzere,* uygun fiyatlı sağlık hizmetine genişletilmiş erişime sahip nüfus oranı Kamu ve özel sağlık tesislerinde seçili 30 temel ilacın ortalama elverişliliği ve ortalama tüketici fiyatı Sağlık sigortası bulunan kişi oranı Hedef grup tarafından tıbbi danışma ret oranı (ayrımçılık testi araştırması) Yardımcı cihazlara erişen engelli oranı Uluslararası yardım vasıtasıyla karşılanan temel ilaçlarla ilgili kamu harcaması payı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Düşük doğum kilolu canlı doğumların oranı Perinatal mortalite oranı Anne ölüm oranı* 	<ul style="list-style-type: none"> Bebek ve beş yaş altı ölüm oranları* Beş yaşın altındaki düşük kilolu çocuk oranı* 	<ul style="list-style-type: none"> Güvensiz doğal çevre ve çalışma ortamının neden olduğu ölüm, yaralanma, hastalık ve engelliliklerin yaygınlığı 	<ul style="list-style-type: none"> Bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklarla (örneğin, HIV/AIDS, sıtma, tüberküloz*) ilişkili ölüm oranı ve bu hastalıkların yaygınlığı Zararlı maddeler kullanan kişi oranı Doğumda veya 1 yaşında beklenen yaşam süresi ve sağlığa ayarlanmış yaşam süresi İntihar oranları 		

Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır

* MDG ile ilgili göstergeler

Tablo 4 İşkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muameleye veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 5)

	Gözetilene alınan veya tutuklanan kişilerin fiziksel ve zihinsel bütünlüğü	Gözetilme koşulları	Gözetilme dışında kolluk kuvvetlerinin güç kullanımı	Topluluk ve aile içi şiddet	
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muameleye veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa veya diğer üstün yasalarda işkence görmeme hakkının (işkence yasağının) yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Tıbbi davalar ve insanlar üzerinde yapılan bilimsel deneylerle ilgili davranış kuralları dâhil olmak üzere işkence görmeme hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin uygulama kurallarına göre ulusal insan hakları kuruluşlarının akreditasyon türü 	<ul style="list-style-type: none"> Yakalanan, gözetilene alınan veya tutuklanan kişilerin soruşturulmasıyla ilgili davranış kuralları dâhil olmak üzere kolluk kuvveti görevlilerinin davranış kurallarının yürürlüğe girme tarihi Polis hücrelerinin, gözetilme merkezlerinin incelenmesini yöneten resmi prosedürün yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Gözetilme tecrit için legal maxima Gözetilme merkezleri ve hapishaneler için sağlık politikasının zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Topluluk ve hane içi şiddetle ilgili belirli mevzuatın yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlar ve çocuklar dâhil olmak üzere hane içi şiddet mağdurları için rehabilitasyon merkezi sayısı 		
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından soruşturulan ve hüküm verilen işkence görmeme hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı Raporlama döneminde, hükümet tarafından etkin şekilde cevaplandırılmış kadına yönelik şiddet ve işkenceye ilişkin Özel Raportör tarafından gönderilen şikâyet oranı Orantılı güç kullanımı, yakalama, gözetilme, sorgulama veya cezaya ilişkin davranış kurallarıyla ilgili eğitilmiş kolluk kuvveti görevlisi (polis, asker, özel soruşturma kuruluşları ve nezarethane personeli gibi) oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde bağımsız bir kuruluş tarafından incelenmiş tesislerde gözetilene alınmış veya tutuklanmış kişi sayısı Raporlama döneminde, gözetilene alınan veya tutuklanan kişilere karşı uygulanan fiziksel veya fiziksel olmayan taciz veya suçla (işkence ve orantısız güç kullanımı dâhil) ilgili resmi olarak soruşturulan nezarethane personeli oranı Nezarethane personelinin disiplin işlemi veya adli kovuşturma ile sonuçlanan resmi soruşturma oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Hapishane koşullarıyla ilgili Birleşmiş Milletler enstrümanlarına uygun olarak hapishane kapasitesinin bir yüzdesi olarak gerçek hapishane doluluğu Yasal olarak belirlenmiş koşulları (örneğin içme suyu, hava küp hacmi, minimum yer alanı, ısıtma) karşılayan tesislerde gözetilene alınmış veya tutuklanmış kişi oranı Mahkûm başına nezarethane veya diğer ilgili personel sayısı Gözetilmedeki kişileri (cinsiyet, yaş, suçlama, cezalandırma, adli vakalar, akıl sağlığı, göçle ilgili konular vd.) ayırıştırma fırsatı bulunan gözetilme merkezleri ve hapishanelerin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde fiziksel veya fiziksel olmayan taciz veya suçla (işkence ve orantısız güç kullanımı dâhil) ilgili resmi olarak soruşturulmuş kolluk kuvveti görevlisi oranı Kolluk kuvveti görevlilerinin disiplin işlemi ve adli kovuşturmayla sonuçlanan resmi soruşturma oranı Bir ateşli silahın kolluk kuvveti görevlileri tarafından kullanıldığı tutuklamayla sonuçlanan tutuklama görevlilerinin yakalama veya diğer eylemlerinin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetle ilgili (örneğin eş şiddeti, kadın sünneti, tecavüz) kamusal farkındalık kampanyaları için kamu sosyal harcamalarının oranı Hane içi şiddet meselelerini ele almak için eğitilmiş sağlık ve toplum sağlığı profesyonellerinin oranı Çocuklara yönelik fiziksel şiddet kullanımına karşı eğitilmiş eğitim personelinin oranı Çocukların yönelik fiziksel ve fiziksel olmayan tacizle ilgili disiplin işlemine uğramış veya dava açılmış eğitim personelinin oranı Kendilerine veya çocuklarına yönelik şiddet türlerini (fiziksel, cinsel veya psikolojik) bildiren kadın oranı ve bu kadınların yasal işlem başlatan veya polisten ya da danışma merkezlerinden yardım talep eden çocuklarının oranı Raporlama döneminde, 100.000 kişi başına şiddet suçundan (cinayet, tecavüz, saldırı dâhil) yakalanmış, hakkında hüküm verilmiş, tutuklanmış veya ceza çeken kişi sayısı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Gözetilmede ölüm, fiziksel yaralanma ve bulaşıcı veya bulaşıcı olmayan hastalıkların (örneğin, HIV/AIDS, sıtma ve tüberküloz,* zihinsel bozukluk) sıklığı ve yaygınlığı Tecritte veya uzatılmış hücre hapsinde tutulan gözetilmedeki veya tutuklu kişi oranı Raporlama döneminde ölüm cezasına çarptırılan/hapsedilen kişilerin insanlık dışı yöntemlerle infazı veya muamelesine ilişkin raporlanan vakalar VKE < 18,5 olan gözetilmedeki veya tutuklu kişilerin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde kolluk kuvvetlerinin tutuklama veya diğer yakalama eylemlerinden kaynaklanan ölüm ve fiziksel yaralanma (darp) vakaları 	<ul style="list-style-type: none"> Okullarda kayıtlı her 1.000 çocuk veya öğrenci başına ve tıp kuruluşlarındaki hastalardan fiziksel cezaya maruz kalanların oranı Raporlama döneminde topluluk ve hane içi şiddet (cinayet, tecavüz, saldırı dâhil) ile kaynaklı ölüm ve suç sıklığı ve yaygınlığı 		
	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde, bir devlet temsilcisi veya devletin yetkisi altında veya devletin ortaklığıyla, hoşgörüsüyle veya rızasıyla faaliyet gösteren herhangi bir başka kişi tarafından işlenen ancak herhangi bir adli sürece başvurulmayan (örneğin kadınlara yönelik işkence/şiddete ilişkin Özel Raportör'e raporlandığı gibi) işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezayla ilgili raporlanan vakalar Raporlama döneminde tazminat ve rehabilitasyon alan işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya ceza mağdurlarının oranı 				

Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayarlanmalıdır

* MDG ile ilgili göstergeler

Tablo 5 Kamu işlerine katılma hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 21)

	Yasama, yürütme ve idari güçlerin kullanımı	Genel ve eşit seçim hakkı	Kamu hizmeti pozisyonlarına erişim
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış kamu işlerine katılım hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda kamu işlerine katılım hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Düşünce, ifade, bilgi, medya, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü dâhil olmak üzere kamu işlerine katılım hakkı uygulaması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Genel seçim hakkı, seçimler için adaylığını koyma hakkı, ulusal ve yerel düzeylerde kamu işlerine katılım hakkı açısından kalıcı oturma izni olan kişilerle ilgili vatandaşlığı ve kısıtlamaları (yaş sınırı gibi) tanımlayan yasal hükümlerin yürürlüğe girme tarihi Yasama, yürütme, yargı ve görevli kuruluşlarda hedef gruplar için geçici ve özel tedbirlerin kotası, zaman çerçevesi ve kapsamı Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin uygulama kurallarına göre ulusal insan hakları kuruluşlarının akreditasyon türü Kamu işlerine katılım hakkının geliştirilmesine ve korunmasına katılan kayıtlı ve/veya aktif STK (100.000 kişi başına) sayısı 		
	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal ve yerel düzeyde idari ve milletvekili seçimlerinin dönemselliği Bağımsız ulusal seçim kuruluşunun kurulmasıyla ilgili yasaların yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı 		<ul style="list-style-type: none"> Ayrımcılık olmadan kamu hizmeti pozisyonlarına erişimi garanti altına alan yasal hükümlerin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kamu hizmetleri konuları için idare mahkemelerinin veya özel yasal çözüm mekanizmalarının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından soruşturulan ve hüküm verilen kamu işlerine katılım hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin biçimde cevaplandırılan şikâyetlerin oranı 		
	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde yapılan ulusal ve yerel seçim (seçim, referandum) sayısı Raporlama döneminde ulusal ve yerel meclisler tarafından kabul edilen yasa sayısı Anayasa veya kamu tüzel kişileri tarafından belirtilen program uyarınca gerçekleştirilen ulusal ve yerel kuruluşların seçim ve toplantı oranı Kamu finansmanı tarafından karşılanan ulusal ve yerel düzeylerdeki seçim kampanyası harcamasının oranı Hizmet süresi sekteye uğrayan seçilmiş personel oranı, kesinti türüne göre Ulusal siyasi partilerin üyeliğine dâhil edilen ve seçim için aday olarak gösterilen kadın ve hedef grup oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Seçime kayıtlı oy kullanma çağındaki nüfusun oranı Seçmen kütüklerinin kaydı, idamesi ve incelenmesiyle ilgili raporlanmış düzensizlikler (sindirme, yolsuzluk veya keyfi müdahale) Ulusal ve yerel seçim makamları tarafından seçim sürecinde kaydedilen ve ele alınan seçim pozisyonu başına şikâyet sayısı Seçmen eğitimi ve kayıt kampanyaları için ulusal ve yerel seçimlerde harcanmış kamu harcaması payı Ulusal düzeyde kayıtlı veya tanınmış siyasi parti sayısı Siyasi partilerle bağlantılı olmayan seçmen yaşı nüfusunun oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Kadınların ve hedef nüfus grubundan adayların seçimiyle doldurulmuş ulusal ve yerel düzeydeki (seçilmiş) kamu kuruluşlarındaki açıkların oranı Raporlama döneminde hüküm verilmiş kamu hizmeti konuları için idare mahkemelerinde ve özel yasal çözüm mekanizmasında açılmış dava oranı Vatandaşlara ayrılmış kamu hizmetlerindeki pozisyonların oranı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Kadınlar ve hedef grup üyelerinin parlamentoda, yerel ve ulusal düzeydeki seçilmiş ve atanmış birimlerde sahip olduğu sandalye oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Cinsiyet ve hedef gruba göre ulusal ve yerel seçimlerde ortalama seçime katılım oranı Ulusal ve yerel meclis seçimlerinde geçersiz ve boş oy oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Ayrımcılık yüzünden kamu hizmetine veya pozisyonuna erişimin engellenmesiyle ilgili raporlanmış vakalar Kadınların ve hedef grup üyelerinin istihdam edildiği kamu hizmeti pozisyonlarının oranı
Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır			

	Evrensel temel eğitim	Orta ve yükseköğretimin erişilebilirliği	Müfredat ve eğitim kaynakları	Eğitim fırsatı ve özgürlüğü	
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış eğitim hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa veya diğer üstün yasalarda eğitim hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Fiziksel cezanın yasaklanması, eğitime erişimde ayrımcılık, eğitim kuruluşlarının engelsiz yapılması ve kapsayıcı eğitim hakkının (örneğin, engelli çocuklar, gözetimdeki çocuklar, göçmen çocuklar, yerli halkların çocukları gibi) uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Bireylerin ve grupların (azınlıklar dâhil) eğitim kuruluşları kurma ve yönetme özgürlüğüne ilişkin iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Eğitim hakkını geliştirmeye ve korumaya katılan kayıtlı ve/veya aktif STK (kişi başı 100.000) sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Herkes için ücretsiz zorunlu temel eğitim ilkesini uygulamak için taraf devlet tarafından benimsenen eylem planının zaman çerçevesi ve kapsamı Zorunlu eğitimin şart koşulan süresi ve okula kayıt için asgari yaş 	<ul style="list-style-type: none"> Hedef gruplar (örneğin, çalışan çocuklar ve sokaktaki çocuklar) için geçici ve özel tedbirlerle ilgili hükümler dahil olmak üzere herkes için eğitime ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Mesleki ve teknik eğitime ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Her düzeydeki eğitim için standartlaştırılmış müfredatlar dâhil olmak üzere düzenleyici çerçevenin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı İnsan haklarını öğreten her düzeydeki eğitim kurumu sayısı / insan hakları eğitiminin müfredattaki saat sayısı Öğrencilerin kendilerini etkileyen konulara katılımını sağlayan mekanizmaları (örneğin öğrenci konseyi) olan eğitim kurumu oranı 		
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından oluşturulan ve hüküm verilen eğitim hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan şikâyet oranı Brüt milli gelirin bir yüzdesi olarak temel, orta ve yüksek öğretim için yapılan kamu harcaması; eğitimle ilgili kamu harcamasının bir yüzdesi olarak alınan ve sunulan eğitim için net resmi kalkınma yardımı* 	<ul style="list-style-type: none"> Engelli çocuklar dâhil olmak üzere hedef grupların net temel kayıt oranı* Hedef grupların sınıfa göre temel eğitimde okulu terk etme oranı Devlet ilkokullarına kayıtlı çocuk oranı Temel eğitim için devlet tarafından desteklenen program veya girişimlere dâhil olan çocuk (hedef gruba göre) oranı Öğrenim harcından başka hizmetler için kullanıcı ücreti talep eden devlet okulu oranı Tam nitelikli ve eğitilmiş ilköğretim öğretmenlerinin oranı Anadilinde eğitim alan çocuk oranı Okul öncesi eğitime katılan 1. Sınıf öğrencilerinin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Hedef gruba göre orta öğretime geçiş oranı Hedef gruba göre orta ve yükseköğretim için brüt kayıt oranı Hedef grup için sınıfa göre orta öğretimi terk etme oranı Devlet orta ve yükseköğretim kurumlarına kaydolan öğrenci oranı Devlet orta veya yükseköğretim kurumlarına kaydolan çocuk başına ailenin yıllık eğitim harcamasının payı Orta öğretim için kamu desteği veya hibesi alan öğrenci (hedef gruba göre) oranı Tam nitelikli ve eğitilmiş orta ve yükseköğretim öğretmenlerinin oranı Orta öğretim ve orta öğretim sonrası düzeyde mesleki eğitim programlarına kaydolan öğrenci oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Akademik ve fiziksel tesislerle ilgili ulusal koşullara uyan okulların ve kurumların oranı Tüm düzeylerdeki müfredat incelemesinin dönerselliği Raporlama döneminde düzenleyici kurum tarafından tanınmış veya tanınmamış seviyeye göre eğitim kurumlarının sayısı Düzenlenen asgari ücretin oranı olarak ortalama öğretmen maaşı Raporlama döneminde zorunlu hizmet içi eğitimi tamamlayan tüm düzeylerdeki öğretmenlerin oranı İlk, orta, devlet eğitiminde ve özel eğitimde öğrencilerin öğretmenlere oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Aktif öğrenme" ile ilgilenen eğitim kurumlarının oranı Temel eğitim programları tarafından kapsanan yetişkin nüfus oranı Uzaktan ve sürekli eğitim programlarına kayıtlı, her seviyeden öğrenci oranı Tanınmış veya kamu desteği verilen etnik, dilsel azınlık ve dinsel nüfus gruplarına ait kurumların sayısı Kamu veya para yardımı yapılmış kurumlarında yeniden eğitim alan veya becerilerini geliştiren işgücü oranı İdari ve akademik özerklikten faydalanan yükseköğretim kuruluşlarının oranı 100 kişi başına kullanımda olan kişisel bilgisayarlar
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Hedef gruplar için sınıfa göre temel eğitimdeki* kızların erkeklere oranı 1. sınıfa başlayıp 5. sınıfa geçen öğrencilerin oranı (ilköğretimi tamamlama oranı)* İlköğretime devam etmeyen okul çağındaki çocuk oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Sınıfa göre orta veya yüksek eğitimdeki* kızların erkeklere oranı Orta öğretimi tamamlayan çocuk oranı (orta öğretim tamamlama oranı) 1.000 kişi başına mezun sayısı (ilk düzey üniversite derecesi) 	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde ilk, orta ve yüksek eğitim kurumlarının yoğunluğundaki gelişme 	<ul style="list-style-type: none"> Profesyonel ve üniversite eğitimi alan kadın ve hedef grup oranı 	
Genç (15-24 yaş)* ve yetişkin 8+15) okuryazarlık oranları (örneğin, okuma, yazma, aritmetik, problem çözme ve diğer yaşam becerileri)					
Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır					

* MDG ile ilgili göstergeler

Tablo 7 Barınma hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Madde 25)

	Yaşanabilirlik	Hizmetlere erişim	Barınmanın karşılanabilirliği	Teminat
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış barınma hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa veya diğer üstün yasalardaki barınma hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Barınma ve yeterli konut hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin uygulama kurallarına göre ulusal insan hakları kuruluşlarının akreditasyon türü Barınma ve yeterli konut hakkının geliştirilmesine ve korunmasına katılan kayıtlı ve/veya aktif STK'ların (100.000 başına) sayısı 			<ul style="list-style-type: none"> Teminat, eşit miras ve zorla tahliye karşı korumaya ilişkin mevzuatın yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı
	<ul style="list-style-type: none"> Devletin farkı seviyelerinde barınma ve yeterli konut hakkı için önlemlerin – hedef gruplar için özel tedbirler dâhil olmak üzere – ilerlemeli uygulamasına ilişkin ulusal barınma politikası veya stratejisinin zaman çerçevesi ve kapsamı Doğal afetlerin rehabilitasyonu, yeniden iskan ve yönetimine ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 			
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından oluşturulan ve hüküm verilen barınma ve yeterli konut hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan şikâyet oranı Raporlama döneminde tahliye edilen/yerinden edilen kişilere göre yeniden konut inşası ve rehabilitasyonu sayısı ve buna ilişkin toplam kamu harcaması Barınmayla ilgili kamu harcaması veya brüt milli gelir* oranı olarak alınan veya sunulan barındırma (arazi ve temel hizmetler dâhil) için net resmi kalkınma yardımı Barınma ve yeterli konut hakkından faydalanmayı etkileyen karar alma süreçlerine ne kadar müdahil hissettikleriyle ilgili memnuniyetlerini raporlayan hedef sakin oranı 			
	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde yapı yönetmelikleri ve tüzüklerinin hükümleri kapsamına giren evlerin (kentler, kasabalar ve köyler) oranı Sosyal ve toplu konutlarla ilgili kamu harcaması payı Raporlama döneminde tehlikeli alanlar ve arazi kullanımı modellerinde değişiklikler dâhil olmak üzere ıslah ile eklenen yaşanabilir alan (m2) Raporlama döneminde sosyal veya toplu konut için ayrılan yaşanabilir alan (kişi başı m2) 	<ul style="list-style-type: none"> Evlere sıhhi tesisat, su tedariki, elektrik ve diğer hizmetlerin sunumu ve idamesiyle ilgili kamu harcamalarının payı Raporlama döneminde iyileştirilmiş su kaynakları,* iyileştirilmiş sıhhi tesisat* elektrik ve atık bertarafına sürdürülebilir erişim sunulan hedef nüfus oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Sübvansiyonlu kira ve sübvansiyonlu sahibince kullanılan konutta yaşayanlar dâhil olmak üzere kamu konut yardımı alan hanehalkı oranı Raporlama döneminde rehabilite edilen gecekondulu yerleşimlerinde yaşayan hedef hanehalkı oranı Raporlama döneminde kamu veya topluluk temelli barınakları kullanan evsiz nüfus oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Mahkemelerde ve divanlarda barınma ve arazi haklarıyla ilgili ihtilafların çözümü için harcanan ortalama zaman Raporlama döneminde mahkemeler tarafından kararlaştırılan planlı tahliye veya yıkımı önlemeyi amaçlayan yasal başvuruların sayısı/oranı Raporlama döneminde, sonuca göre hükümden sonra, tahliyeleri takip eden tazminat talepleriyle ilgili yasal prosedürlerin sayısı/oranı Raporlama döneminde rehabilite edilen veya yeniden yerleştirilen yerinden edilen veya tahliye edilen kişi sayısı ve oranı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Yeterli yaşam alanı olan nüfus oranı (oda başına kişi sayısı veya hane başına oda sayısı) veya hedeflenen hane halkları arasında oda başına düşen ortalama kişi sayısı Yapı yönetmelikleri ve tüzüklerine uygun olarak kalıcı yapıda yaşayan hane halkının oranı Tehlikeli koşullarda veya bunların yakınında yaşayan hanehalkı oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Gecekondularda yaşayan kentsel nüfus oranı* İyileştirilmiş içme suyu (kamu/özel) kaynağı, sıhhi tesisat hizmeti, elektrik ve atık bertarafı kullanan nüfus oranı Su tedariki, sıhhi tesisat, elektrik ve atık bertarafı için harcanan hedef nüfus gruplarının hane bütçesinin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Aylık gelirin yüzde "X"ten fazlasını harcayan hanelerin oranı veya barınma masrafları veya ilk üç ondalık kısma oranı olarak en alttaki üç gelir ondalığının ortalama kirası 100.000 kişi başına evsiz kimselerin yıllık ortalaması <p>("X", ulusal bağlam için normatif olarak tanımlanmıştır)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde raporlanmış "zorla tahliye" vakaları (örneğin, özel prosedürlere raporlandığı gibi) Teminat sağlayan yasal olarak uygulanabilir, sözleşmesel, yasal ve diğer korumaya sahip hane halkı oranı veya teminat erişimine sahip hane halkı oranı Toprak veya mülk hakkına sahip kadın oranı

Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır

* MDG ile ilgili göstergeler

Tablo 8

Çalışma hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Madde 23)

	Saygın ve verimli işe erişim	Adil ve güvenli çalışma koşulları	Eğitim, beceri yükseltme, profesyonel gelişim	Zorla çalıştırmadan ve işsizlikten koruma
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış çalışma hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları ve ILO sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda çalışma hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Herkes için eşit fırsatlar sağlama ve istihdamda ayrımcılığı ortadan kaldırma ve hedef gruplar (örneğin kadınlar, çocuklar, yerli halk, göçmenler) için (geçici) özel önlemler ile ilgili düzenlemeler dâhil olmak üzere çalışma hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Çalışma hakkının geliştirilmesine ve korunmasına katılan sendikalar dâhil kayıtlı ve/veya aktif STK (100.000 kişi başına) sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Tam ve verimli istihdama ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Cinsel tacizin olmadığı bir çalışma ortamı dâhil olmak üzere güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları ile bağımsız bir izleme birimi kurmayı sağlayan yönetmeliklerin ve prodesürlerin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kanun tarafından belirlenen haftalık maksimum çalışma saati sayısı İş türüne göre asgari istihdam yaşı Annelik izni, babalık izni ve ebeveynlik izni süresi ve tıbbi nedenlerle izne hak kazanma ve kapsanan sürede ödenen maaşların oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Mesleki eğitim ve beceri yükseltmeye ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı İş bulmada bireylere yardım etmek üzere uzmanlaşmış kamu kuruluşları bulunan idari bölgelerin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışma standartları hakkında farkındalık yaratma programının zaman çerçevesi ve kapsamı Çocuk işçiliğinin, ev işçiliği, göçmen işçiliği ve insan kaçakçılığının en kötü biçimleri dâhil olmak üzere zorla çalıştırmanın önlenmesine ilişkin politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı
	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar (örneğin ILO prosedürleri, sendikalar) tarafından soruşturulan ve hüküm verilen adil ve güvenli çalışma koşulları dâhil olmak üzere çalışma hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan şikâyet oranı 	<ul style="list-style-type: none"> İş piyasasına (yeniden) girmek için etkin destek alan hedef nüfusun oranı Eğitim düzeyine göre, yıllık istihdam artışı (iş yaratma oranları) Ücretsiz ev veya aile bakımı işinde harcanan ortalama zaman ve kadınlar, erkekler ve çocuklar tarafından aile işindeki ücretsiz çalışma için harcanan ortalama zaman Raporlama döneminde gözden geçirilen ve karşılanan sertifikalı çocuk bakımı düzenlemeleri (örneğin anaokulu) için ebeveyn veya vasi taleplerinin oranı Hedef gruba göre bir görüşmeye davet edilmeden önce iş başvurularının ortalama sayısı (örneğin, ILO ayrımcılık testi araştırmaları) 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışma standartlarına uygunluk için incelenen işletmelerin oranı ve sıklığı ile idari eylem veya kovuşturma ile sonuçlanan inceleme oranı Ücret düzeyi mevzuatla (örneğin asgari ücret) ve/veya sosyal ortaklarla görüşmelerle (sendikalar) kapsanan ev hizmetlileri dâhil olmak üzere çalışanların oranı Raporlama dönemi esnasında belirsiz sözleşmeden sabit sözleşmeye geçen işçi oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Son iş eğitimi olan çalışan oranı Kamu tarafından finanse edilen işler dâhil olmak üzere beceri yükseltme ve diğer eğitim programlarına katılan işsizlerin oranı Raporlama döneminde ikinci ve üçüncü kayıt oranlarındaki gelişme
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> İş piyasasına (yeniden) girmek için etkin destek alan hedef nüfusun oranı Eğitim düzeyine göre, yıllık istihdam artışı (iş yaratma oranları) Ücretsiz ev veya aile bakımı işinde harcanan ortalama zaman ve kadınlar, erkekler ve çocuklar tarafından aile işindeki ücretsiz çalışma için harcanan ortalama zaman Raporlama döneminde gözden geçirilen ve karşılanan sertifikalı çocuk bakımı düzenlemeleri (örneğin anaokulu) için ebeveyn veya vasi taleplerinin oranı Hedef gruba göre bir görüşmeye davet edilmeden önce iş başvurularının ortalama sayısı (örneğin, ILO ayrımcılık testi araştırmaları) 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışma standartlarına uygunluk için incelenen işletmelerin oranı ve sıklığı ile idari eylem veya kovuşturma ile sonuçlanan inceleme oranı Ücret düzeyi mevzuatla (örneğin asgari ücret) ve/veya sosyal ortaklarla görüşmelerle (sendikalar) kapsanan ev hizmetlileri dâhil olmak üzere çalışanların oranı Raporlama dönemi esnasında belirsiz sözleşmeden sabit sözleşmeye geçen işçi oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Son iş eğitimi olan çalışan oranı Kamu tarafından finanse edilen işler dâhil olmak üzere beceri yükseltme ve diğer eğitim programlarına katılan işsizlerin oranı Raporlama döneminde ikinci ve üçüncü kayıt oranlarındaki gelişme 	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde gayri resmi sektörden resmi sektör istihdamına geçen işçi oranı Üretim faaliyetindeki çocuk oranı Gayri resmi sektörde birtakım kamu desteği alan iş gücünün tahmini sayısı İşsizlik/sosyal güvenlik yardımı alan hedeflenen işsiz oranı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Cinsiyet, hedef grup ve eğitim düzeyine göre istihdam-nüfus oran-ları* Gönüllü yarı zamanlı işçilerin toplam yarı zamanlı istihdam nüfusuna oranı Tarım dışı sektörde gelir getiren işteki kadınların payı* Belirsiz istihdamdaki işçi (örneğin, kısa, sabit dönemli, yevmiyeli, sezonluk çalışanlar) oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Şiddet eylemleri, kişisel yaralanma, hastalık veya ölüm dâhil olmak üzere iş kazalarının sıklığı Sektörlere göre, kadınların maaşlarının (veya diğer hedef grupların) erkeklerin maaşlarına oranı Kadınlar ve diğer hedef grup üyeleri tarafından sahip olunan tanımlı pozisyonların (örneğin, kamu/özel sektördeki üst düzey yetkililer, yönetici pozisyonları) oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu tarafından finanse edilen işler dâhil beceri yükseltme ve diğer eğitim programlarından sonra istihdam edilen işçi oranı Cinsiyete, hedef gruba veya dine göre uzun dönemli işsizlik oranları (1 yıl veya daha uzun süreli işsizlik) Eğitim seviyesine göre iş gücünün dağıtımı 	<ul style="list-style-type: none"> Cinsiyet, hedef grup ve eğitim düzeyine (iş gücü araştırması/kayıtlı) göre işsizlik oranları Çocuk işçiliği, ev işçiliği, göçmen işçiliği ve insan kaçakçılığının en kötü biçimleri dâhil olmak üzere zorla çalıştırma vakaları Zorla çalıştırma, ayrımcılık ve istihdamın yasadışı sonlandırılması gibi çalışma hakkının ihlaliyle ilgili raporlanmış vakalar ve yeterli tazminat almış mağdurların oranı
Gini endeksleri ve en düşük/en yüksek gelir beşte birlikleri veya tüketim harcamaları (vergi öncesi ve sonrası)				
Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır				

* MDG ile ilgili göstergeler

Tablo 9 Sosyal güvenlik hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 22)

	Çalışanlar için gelir güvenliği	Sağlık hizmetlerine karşılanabilir erişim	Aile, çocuk ve bağımlı yetişkin desteği	Hedeflenen sosyal yardım planları
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış sosyal güvenlik hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları ve ILO sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda sosyal güvenlik hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Hastalık, yaşlılık, işsizlik, işle ilgili yaralanma, annelik, babalık, engellilik veya malullük, hayatta kalanlar ve kimsesizler, sağlık hizmeti (üreme sağlık hizmeti dâhil) ve aile ve çocuk desteği dâhil olmak üzere sosyal güvenlik hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Sosyal güvenlik hakkının evrensel uygulamasına ilişkin politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 			
	<ul style="list-style-type: none"> Sigorta yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı ya da vergi bazlı sosyal sigorta planı Yasal olarak belirlenmiş deneme süresi, katkı oranı, süresi (örneğin, annelik izni süresi) ve farklı planlar kapsamındaki faydaların oranı Göçmen işçiler ve aileler için menşe ülkeye sosyal güvenlik yardımlarının (çift vergilendirme dâhil) ihracıyla ilgili uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Zorunlu sağlık sigortasıyla ilgili yönetmeliğin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Üreme sağlığı dâhil ve engelli kişiler için sağlık ve sağlık hizmetlerine erişime ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Muadil ilaçlar dâhil olmak üzere ilaçlarla ilgili ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Tek ebeveynli aileler dâhil olmak üzere, aileler, çocuklar ve bağımlı yetişkinler için kamu desteğinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Yasal olarak belirlenmiş deneme süresi, katkı oranı ve süresi ve ödenek oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Özel ihtiyaç durumundaki kişiler (örneğin, IDP'ler, mülteciler, savaş mağdurları, uzun dönemli işsizler, evsizler) için sosyal yardım programları ve primsiz planların zaman çerçevesi ve kapsamı İşsizlikle ilgili ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından soruşturulan ve hüküm verilen sosyal güvenlik hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan şikâyet oranı Geçerli sosyal güvenlik planları kapsamında hakları ve kazançları (aynı ve nakdi) hakkında uygun şekilde bilgilendirilen hedef nüfus oranı Bu hak için uygulanan ve sosyal güvenlikle ilgili kamu harcamasının veya brüt milli gelirin bir yüzdesi olarak alınan veya sunulan net resmi kalkınma yardımı 			
	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde sosyal sigorta planına katılımcı olarak yeni kaydedilen işçi sayısı Yardım taleplerinin oranı (örneğin işsizlik yardımı, emekli maaşı) Hükümet veya ilgili sosyal güvenlik kurumu tarafından etkin bir biçimde cevaplanan, işletmelerin sosyal güvenlik yükümlülükleriyle ilgili şikâyetlerin veya ilgili vakaların oranı Ulusal sosyal sigorta yönetmelikleri tarafından kapsanan işletmelerin oranı ile bu konuda idari eyleme veya adli kovuşturmayaya tabi olan işletmelerin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Temel sağlık hizmetleri (üreme sağlığı hizmeti dâhil) ve temel ihtiyaçlarla ilgili kişi başı kamu harcaması Raporlama döneminde sağlık sigortası sistemine katılımcı olarak yeni kaydedilen hedef bireylerin sayısı Sağlık sigortası / kamu desteği tarafından kapsanan sağlık malzemeleri ve hizmetleri ile ilgili hane halkı harcamalarının oranı Nitelikli sağlık personelinin bulunduğu doğum oranı* Tip ve paramedikal personeli ve ilgili sağlık hizmeti tesislerindeki X saat içinde hedef grup oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Aile, çocuk ve bağımlı yetişkin ödenekleriyle ilgili kamu harcamaları veya faydalanıcı başına yardım planları Kamu desteği tarafından kapsanan çocuklar ve bağımlı yetişkinlerle ilgili hane halkı harcaması (gıda, sağlık, günlük bakım, eğitim, barınma) oranı Raporlama döneminde hedef nüfus veya bölgeler için çocuk bakımevi / çocuk bakım merkezleri ve huzurevi yoğunluktaki gelişme 	<ul style="list-style-type: none"> Faydalanıcı başına hedeflenen sosyal yardım için kamu harcaması Hedeflenen sosyal yardım sağlayan idari ofislerin ve personelin yoğunluğundaki gelişme Gözden geçirilen ve karşılanan sosyal yardım taleplerinin (örneğin, gelir transferi, sübvansiyonlu barınma, afet yardımı) oranı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal sigorta planlarına katılan iş gücü oranı Raporlama döneminde sosyal sigorta yardımı talep eden ve alan sosyal sigorta kapsamındaki işçi oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Sağlık sigortası (devlet veya özel) tarafından kapsanan nüfus oranı Hizmete göre (örneğin diş bakımı, tıbbi danışmanlık, ilaçlar, ameliyat) ekonomik nedenler yüzünden geçmiş 12 ay süresince sağlık hizmeti almaktan feragat eden nüfus oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu desteği almaya hak kazanan ailelerin, çocukların ve bağımlı yetişkinlerin oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Gıda, barınma, sağlık hizmeti, eğitim, acil durum veya yardım hizmetleri için sosyal yardım alan özel ihtiyaç durumundaki nüfus oranı
	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal transfer öncesi ve sonrası ulusal yoksulluk sınırının altındaki resmi ve gayri resmi ekonomideki bireylerin oranı* 			

Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır

* MDG ile ilgili göstergeler

Tablo 10

Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 19)

	Düşünce özgürlüğü ve bilgi vermek	A2	Bilgiye erişim	A1	Özel görevler ve sorumluluklar	A3
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış düşünce ve ifade özgürlüğü hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda ifade özgürlüğü hakkının yürürlüğe girmesi ve kapsamı Devlet tarafından ifade özgürlüğünü kısıtlamak için alınmış herhangi bir kararın yargısal denetiminin müsaitliği dâhil olmak üzere ifade özgürlüğü hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı İfade özgürlüğü hakkının geliştirilmesine ve korunmasına katılan kayıtlı ve/veya aktif STK (100.000 kişi başına) sayısı Gazeteciler ve diğer medya çalışanları için davranış/etik kurallarının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı 					
	<ul style="list-style-type: none"> Hakaret, aşağılama ve iftiranın suç olmaktan çıkarılması gibi medyanın özgürlüğünü korumakla ilgili mevzuatın yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Gazetecilerin ve diğer medya çalışanlarının güvenliği ve korunmasıyla ilgili, kaynak bildirimine karşı koruma dâhil olmak üzere, iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Radyo imtiyazları ve TV yayın sıklığı ile ilgili eşit erişim fırsatına ilişkin iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Hedef gruplar için geçici özel önlemler, insan hakları müfredatı ve "aktif öğrenme" için hükümler dâhil olmak üzere herkes için eğitime ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 		<ul style="list-style-type: none"> Bilgiye erişimle ilgili mevzuatın yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Bağımsız bir izleme mekanizmasının kurulma tarihi (örneğin, bilgi komiserliği) Resmi istatistiklerin bağımsızlığını ve kalitesini korumak için istatistik mevzuatının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Bilgi teknolojisine erişimi desteklemeye ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Savaş propagandasını engelleyen iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Ayrımcılık, düşmanlık veya şiddete teşvik teşkil eden ulusal, ırksal, dinsel veya cinsiyetçi nefretin savunuculuğunu engelleyen iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı 		
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından oluşturulan ve hüküm verilen düşünce özgürlüğü hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan şikâyet oranı Hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan özel raportörlerden (örneğin ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin Özel Raportör) gelen başvuruların oranı 					
	<ul style="list-style-type: none"> Mülkiyetlerine (kamu veya özel) göre gazete, dergi, radyo istasyonu, TV yayını, internet sitesi sayısı ve kitle rakamları Raporlama döneminde bağımsız bir rekabet komisyonu tarafından oluşturulan, hüküm verilen ve reddedilen medya kuruluşlarının birleşme ve satın alma sayısı Düzenleme kurulu arafından kapatılan veya sansürlenmiş gazete, makale, internet sitesi ve diğer medya yayınlarının sayısı Mahkemeler veya diğer yetkili mekanizmalar tarafından oluşturulan, hüküm verilen ve onaylanan gazeteciler veya diğer medya kişileri tarafından bulunulan şikâyet oranı Tanınan veya kamu desteği verilen etnik, dinsel azınlık veya dini nüfuslara ait medya kuruluşlarının sayısı İdari makamlarca kabul edilen gösteri yapma taleplerinin oranı Çocuklara kendilerini özgürce ifade etme şansı veren "aktif öğrenme" ile ilgilenen okul oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan medyanın bilgi taleplerinin oranı Ulusal ve ana bölgesel gazetelerin abonelikleri ve ortalama günlük satışları TV ve radyo yayınlarına erişimi olan nüfus oranı 100 kişi başına internet erişimi olan kullanımdaki kişisel bilgisayarların sayısı 1.000 kişi başında kayıtlı internet alanlarının sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Soruşturulan ve mahkumiyetle sonuçlanan hakaret, aşağılama ve iftira ithamları ile ilgili yasal eylemlerin oranı Soruşturulan ve mahkumiyetle sonuçlanan savaş propagandasına karşı yasal eylemlerin oranı Soruşturulan ve mahkumiyetle sonuçlanan ulusal, ırksal, dinsel ve cinsiyetçi nefret savunuculuğuna karşı (yarı) yargısal eylemlerin oranı 			
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Bilginin yayınlanmasıyla ilgili yaptırım veya politik veya kurumsal baskı raporlayan gazetecilerin veya diğer medya çalışanlarının sayısı 		<ul style="list-style-type: none"> Kamu çıkarıyla ilgili belgelerin, arşivlerin ve idari ve kurumsal verilerin (örneğin adalet kayıtları, silah ihracatları, çevresel veriler, sığınmacılar) ifşa edilmemesiyle ilgili raporlanmış vakalar Kendi dillerinde medya yayınlarına erişimi olan farklı dilsel nüfus gruplarının oranı 		<ul style="list-style-type: none"> Tazminat ve rehabilitasyon alan hakaret, aşağılama ve iftira mağdurlarının oranı 	
	<ul style="list-style-type: none"> İfade özgürlüğü hakkını kullanan gazetecilere, insan hakları savunucularına veya diğer kişilere karşı bir devlet temsilcisi veya devletin yetkisi altında veya devletin ortaklığıyla, hoşgörüsüyle veya rızasıyla faaliyet gösteren herhangi bir başka kişi tarafından işlenen ancak herhangi bir adli sürece başvurulmayan (örneğin, Birleşmiş Milletler özel prosedürüne raporlanmış) raporlanmış öldürme, ortadan kaybolma, gözaltı ve işkence vakaları. 					

Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır

* MDG ile ilgili göstergeler

Tablo 11 Adil yargılanma hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, madde 10-11)

	Mahkemelere ve yargı organlarına erişim ve bunlar önünde eşitlik	Yetkin ve bağımsız mahkemeler tarafından açık duruşma	Masumiyet karinesi ve suçlamaların tespitindeki garantiler	Çocuklar için özel koruma	Yüksek mahkeme tarafından inceleme
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanmış adil yargılanma hakkıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalardaki adil yargılanma hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Yargı fonksiyonu yürüten kişilerin atanması, hizmet bedeli veya işten çıkarılmasıyla ilgili prosedürler dâhil olmak üzere adil yargılanma hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Adil yargılanma hakkının geliştirilmesine ve korunmasına katılan kayıtlı ve/veya aktif STK (100.000 kişi başına) sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Baskı, rüşvet ve yolsuzluğa karşı mahkemelerin güçlendirilmesi gibi yasal hizmetlerle ilgili ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı Yargıçlık ve avukatlık meslekleriyle ilgili düzenleyici kurumların yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Bir kişiyle ilgili suçlamaların tespitinde duruşma öncesi ve duruşma aşamalarına rehberlik eden tanımlı/belirli zaman sınırları Belirli nüfus gruplarına yasal yardım hükümlerine ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuk mahkemelerinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Rehabilitasyon sistemlerinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Cezai ehliyetin yasal yaşı 	<ul style="list-style-type: none"> Daha üst mahkemeye başvurma hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı ve kişinin mahkûmiyeti ve cezasının yasal ve maddi yönlerinin tam incelemesi
	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından soruşturulan ve hüküm verilen adli yargılanma hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan şikâyet oranı Hâkimler, avukatların bağımsızlığına ilişkin Özel Raportör tebliğlerinin sayısı ve Hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan başvuru oranı Adaletin yönetimi için insan hakları ve ilgili standartlar hakkında eğitilmiş hâkim, savcı ve avukat oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Tam işleyen mahkemenin X saat içindeki nüfus oranı ile 100.00 kişi başına yargı fonksiyonu olan kişi sayısı Yıllık olarak karşılanan yasal yardım ve ücretsiz tercüman taleplerinin oranı (cezaî ve sivil kovuşturmalar) Alternatif ihtilaf çözümüne gönderilen vakaların sayısı/oranı Polise rapor edilen suç (örneğin, tecavüz, fiziksel saldırı, aile içi şiddet) oranı Suçları teyit eden veya mahkemeye veya savcı ile duruşmalara katılan polisler tarafından mahkemeye gönderilen vakalarda suç mağdurlarının oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Görev ihlali, kuralızsızlık, suiistimal (örneğin, yolsuzluk) için resmi olarak soruşturulmuş yargı fonksiyonu olan (örneğin hâkimler ve savcılar) kişilerin oranı Disiplin işlemi veya kovuşturma ile sonuçlanan yargı fonksiyonu bulunan kişilerin resmi soruşturma oranı Askeri mahkemeler veya özel mahkemeler tarafından soruşturulan sivil sayısı/oranı Yargının farklı düzeylerinde yargı fonksiyonu bulunan kişi tarafından devredilen/tamamlanan ortalama dava sayısı Düzenlenen asgari maaşlara orantılı olarak yargı fonksiyonu bulunan kişilerin ortalama ücreti 	<ul style="list-style-type: none"> Yakalanan kişinin suç bildirimini (yasal anlamda ve anlayabilecekleri bir dilde) almadan önce yasal veya zorunlu süre sınırının aşıldığı vakaların oranı Mahkemede; hizmetleri ve mahkemeyi kendi dillerinde oldukça erişilebilir olarak derecelendiren kamu katılımcılarının oranı (mahkeme kullanıcı araştırması) Yeterli imkânlarla, bir avukata veya kendi savunmaları için yasal yardıma erişimi olan sanıkların oranı Devam eden davaların oranı ve ceza davalarının ortalama süresi Yakalanma ve duruşma arasında geçen zamanın yasal veya zorunlu sınırı aştığı davaların oranı Yargısal fonksiyonu olan kişilerle ilgili öldürme, saldırı, tehdit ve keyfi görevden alma ile ilgili raporlanmış vakalar 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuk adaleti üzerine özel eğitim almış ve çocuk davaları üzerine çalışan savcı ve savunma avukatlarının oranı Gözültü süresinin başlamasıyla 24 saat içinde ücretsiz adli yardım sunulan gözültüdeki çocukların oranı Aynı yaşta özgür çocuklarla aynı saatlerde nitelikli öğretmenlerden eğitim/mesleki eğitim alan gözültüdeki çocuk oranı Çocuk davalarını ele almak için uyarlanan mahkemelerin oranı Hapis cezasına çarptırılan hükümlü çocuk oranı Serbest bırakıldıktan sonra rehabilitasyon hizmetlerine erişebilen çocuk oranı
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Avukatlarını kendileri seçen sanıklar için mahkûmiyet oranlarının yüzdesi olarak yasal temsiliyet sunulmuş muhtaç sanıkların mahkûmiyet oranları Yargı makamlarının önüne getirilmiş suç (örneğin, tecavüz, fiziksel saldırı) oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Halka açık toplam duruşma oranı Mahkemeler tarafından ön duruşmada suçların tespitiyle ilgili en az bir kuralızsızlık fark edilen hüküm verilmiş davaların oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Gıyabi olarak (tamamen veya kısmen) elde edilen mahkûmiyet oranı Bir mahkeme veya devlet makamları tarafından suç varsayımı ve peşin hüküm (örneğin, olumsuz basın açıklamaları) ile ilgili raporlanmış vakalar 	<ul style="list-style-type: none"> 100.000 çocuk nüfusu başına yakalan/gözültü alınan çocuk sayısı Çocuklar için tekrür oranları 	<ul style="list-style-type: none"> Cezanın indirildiği veya bir cezaî hükmün yeniden yargılama veya yeniden cezalandırma için feshedildiği veya iade edildiği cezaî hükümlerin oranı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Hüküm verilmiş suç türlerine (örneğin tecavüz, cinayet, fiziksel saldırı) göre mahkûmiyet oranları ve mağdurların ve failerin özellikleri (örneğin, cinsiyet, yaş) Raporlama döneminde keyfi gözültülerle ilgili raporlanmış vakalar Adli hatalarla ilgili raporlanmış vakalar ve makul bir zaman içerisinde tazminat alan mağdurların oranı 				
Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır					

Tablo 12

Kadına yönelik şiddetle ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, maddeler 1-5 ve 16)

	Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve zararlı geleneksel uygulamalar	Hane içi şiddet	İş yerinde şiddet, zorla çalıştırma ve kaçakçılık	Topluluk şiddeti ve kolluk kuvvetleri görevlilerinin tacizi	Şiddet, çatışma ve çatışma sonrası ve olağanüstü hal	
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından koşulsuz olarak onaylanan kadınlara yönelik her türlü şiddet dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda kadınlara yönelik her türlü şiddetin yasaklanması ve kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapmama ilkelerinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Tecavüz, aile içi şiddet, kaçakçılık, geleneksel zararlı uygulamalar, takiple taciz ve çocukların cinsel tacizi gibi kadınlara yönelik şiddeti suç adeden iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı koruma özel sorumluluğu bulunan bağımsız bir denetim kurumu kuran hukuki tasarrufun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Veri toplama ve dağıtım programı dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin politika ve eylem planının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı korumaya katılan kayıtlı ve aktif STK ve tam zamanlı eşdeğer istihdam (100.000 kişi başına) sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından koşulsuz olarak onaylanan kadınlara yönelik her türlü şiddet dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda kadınlara yönelik her türlü şiddetin yasaklanması ve kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapmama ilkelerinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Tecavüz, aile içi şiddet, kaçakçılık, geleneksel zararlı uygulamalar, takiple taciz ve çocukların cinsel tacizi gibi kadınlara yönelik şiddeti suç adeden iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı koruma özel sorumluluğu bulunan bağımsız bir denetim kurumu kuran hukuki tasarrufun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Veri toplama ve dağıtım programı dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin politika ve eylem planının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı korumaya katılan kayıtlı ve aktif STK ve tam zamanlı eşdeğer istihdam (100.000 kişi başına) sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından koşulsuz olarak onaylanan kadınlara yönelik her türlü şiddet dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda kadınlara yönelik her türlü şiddetin yasaklanması ve kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapmama ilkelerinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Tecavüz, aile içi şiddet, kaçakçılık, geleneksel zararlı uygulamalar, takiple taciz ve çocukların cinsel tacizi gibi kadınlara yönelik şiddeti suç adeden iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı koruma özel sorumluluğu bulunan bağımsız bir denetim kurumu kuran hukuki tasarrufun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Veri toplama ve dağıtım programı dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin politika ve eylem planının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı korumaya katılan kayıtlı ve aktif STK ve tam zamanlı eşdeğer istihdam (100.000 kişi başına) sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından koşulsuz olarak onaylanan kadınlara yönelik her türlü şiddet dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda kadınlara yönelik her türlü şiddetin yasaklanması ve kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapmama ilkelerinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Tecavüz, aile içi şiddet, kaçakçılık, geleneksel zararlı uygulamalar, takiple taciz ve çocukların cinsel tacizi gibi kadınlara yönelik şiddeti suç adeden iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı koruma özel sorumluluğu bulunan bağımsız bir denetim kurumu kuran hukuki tasarrufun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Veri toplama ve dağıtım programı dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin politika ve eylem planının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı korumaya katılan kayıtlı ve aktif STK ve tam zamanlı eşdeğer istihdam (100.000 kişi başına) sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından koşulsuz olarak onaylanan kadınlara yönelik her türlü şiddet dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıyla ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda kadınlara yönelik her türlü şiddetin yasaklanması ve kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapmama ilkelerinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Tecavüz, aile içi şiddet, kaçakçılık, geleneksel zararlı uygulamalar, takiple taciz ve çocukların cinsel tacizi gibi kadınlara yönelik şiddeti suç adeden iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı koruma özel sorumluluğu bulunan bağımsız bir denetim kurumu kuran hukuki tasarrufun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Veri toplama ve dağıtım programı dâhil olmak üzere kadınlara yönelik her türlü şiddetin ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin politika ve eylem planının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Kadınlara şiddete karşı korumaya katılan kayıtlı ve aktif STK ve tam zamanlı eşdeğer istihdam (100.000 kişi başına) sayısı 	
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından soruşturulan ve hüküm verilen kadınlara yönelik her türlü şiddetle ilgili alınan şikâyet oranı Kadınlara yönelik her türlü şiddetle (zararlı geleneksel uygulamalar dâhil) ilgili ulusal farkındalık yaratma kampanyası ve okul müfredatına entegre edilen ulusal önleme programıyla ilgili kamu sosyal sektör harcamasının oranı Kadınlara yönelik şiddetle (zararlı geleneksel uygulamalar, aile içi şiddet, insan kaçakçılığı, cinsel istismar ve zorla çalıştırma dâhil olmak üzere) ilgili olarak yakalanan, haklarında hüküm verilen, mahkûm edilen ve cezasını çeken (suç türlerine göre) failerin sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Cinsel yolla bulaşan hastalıklara (örneğin HIV/AIDS) karşı doğum kontrolü veya etkili önleyici tedbirler kullanan veya eşi tarafından kullanılan üreme çağındaki kadınların oranı* Karşılanmayan aile planlaması ihtiyaçları* Üreme çağındaki her 1.000 kadın başına güvenli ve güvenli olmayan kürtaj sayısı Evlilik esnasında 18 yaşın altında olan kadın oranı** Kadınlara sahip olduğu yönetici ve diğer liderlik pozisyonlarının (örneğin, dini lider) oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Kolluk kuvveti görevlilerine hane içi şiddet biçimlerini ihbar eden veya yasal işlem başlatan kadınların oranı 1.000 kişi başına (kentsel ve kırsal) sığınma evlerindeki ve barınma yerlerindeki uygun yer sayısı Uygulanan yasaklama emri sayısı Kadına yönelik tacizin veya şiddetin kabul edilebilir veya hoş görülebilir olduğunu düşünen erkek ve kadın oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışma standartlarına uygunluk için incelenen işletmelerin oranı ve sıklığı Seks endüstrisinde çalışan göçmenlerin oranı Gayri resmi sektörden (örneğin, ev işçileri) resmi sektör istihdamına geçen çalışanların oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Kadınlara yönelik her türlü şiddetle ilgili temel bir müfredatı tamamlayan polis, sosyal hizmet, psikoloji, sağlık (doktorlar, hemşireler ve diğerleri), eğitim (öğretmenler) alanlarındaki yeni çalışanların oranı Acil kontrasepsiyon veya güvenli kürtaja, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar/HIV için korumaya erişimi olan tecavüz mağdurlarının oranı Polise rapor edilen cinsel suçların (örneğin, tecavüz) oranı (nüfus araştırması) Disiplin işlemi veya adli kovuşturma ile sonuçlanan kolluk kuvvetleri görevlilerinin kadınlara yönelik şiddet vakalarının resmi inceleme oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Tıbbi yönetim ve cinsel şiddet ve diğer şiddet türlerinin mağdurlarına destek konularında eğitilmiş sağlık personelinin oranı Uygun tıbbi, psikososyal ve yasal hizmetlere erişen cinsel şiddet veya diğer şiddet türlerinin mağdurlarının oranı Kadın ve çocuk refahı için ayrılmış yardım ve acil durum desteğine ilişkin harcama oranı
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Kadın sünnetine maruz kalan kadın oranı** Doğumdaki ve 59 yaşlarındaki cinsiyet oranları Anne ölüm oranı* ve güvenli olmayan kürtajlar nedeniyle ölüm oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Son 12 ayda / yaşamı boyunca mevcut ya da önceki eşinden fiziksel ve/veya cinsel şiddet görmüş kadınların oranı** Eşlerinden psikolojik ve/veya ekonomik şiddet görmüş kadınların oranı** 	<ul style="list-style-type: none"> Kaçakçılık (ülke içerisinde ve ülkeler arasında), cinsel istismar ve zorla çalıştırma mağduru erkekler/kadınlara ilişkin raporlanmış vakalar İşyerinde cinsel taciz/istismar mağduru olan çalışan kadın oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu alanlarında güvende hissetmediğini veya güvenlik ve taciz nedeniyle hareketlerini kısıtladığını raporlayan kadınların/erkeklerin oranı Son bir yılda [yaşamı boyunca] fiziksel şiddet veya tecavüz/cinsel saldırı deneyimleyen kadın oranı** 	<ul style="list-style-type: none"> Çatışma, çatışma sonrası veya olağanüstü hallerde meydana gelen, raporlanmış ölüm, tecavüz (teşebbüs edilen veya gerçekleştirilen) ve kadına yönelik diğer şiddet vakaları 	
Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmalıdır						

*MDG ile ilgili göstergeler

**UNECE göstergesi

	Kanun önünde eşitlik ve kişilerin korunması	Aşağıdakileri ortadan kaldıran veya bozan kamu veya özel aktörlerin doğrudan veya dolaylı ayrımcılığı		Karar almaya katılım dâhil olmak üzere özel önlemler	
		Yaşam, sağlık ve eğitimle ilgili yeterli standartlara erişim	Geçim fırsatlarında eşitlik		
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanan ayrımcılığa maruz kalmama hakkı ve eşitlikle ilgili uluslararası insan hakları sözleşmeleri Anayasa ve diğer üstün yasalarda ayrımcılığın yasaklanması dâhil olmak üzere, ayrımcılık yasasının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Ayrımcılık ve nefrete teşvik eden savunuculukların yasaklanması dâhil olmak üzere ayrımcılık yasasının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Ayrımcılığa maruz kalmama hakkının geliştirilmesinden ve korunmasından sorumlu bir kurumu kuran yasal tasarrufun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Ayrımcılık yasasının uygulanmasını değerlendirmekle ilgili verilerin toplanmasının ve yayılmasının dönemselliği ve kapsamı Ayrımcılık yasasının geliştirilmesine ve korunmasına katılan kayıtlı veya aktif STK ve tam zamanlı eşdeğer istihdam (100.000 kişi başına) sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> Her düzeyde eğitime eşit erişimle ilgili politika veya programların zaman çerçevesi ve kapsamı Gıda, sağlık, sosyal güvenlik ve barınmaya erişimi engelleyen ayrımcı uygulamalardan korunma sağlayan politika ve programların zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Saygın işe eşit erişim politikalarının zaman çerçevesi ve kapsamı Zorla çalıştırma ve ev işleri dâhil olmak üzere işteki diğer tacizin önlenmesiyle ilgili politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> İnsan haklarından faydalanmada eşitliği sağlayan veya hızlandıran özel ve geçici önlemleri uygulama politikasının zaman çerçevesi ve kapsamı Yasama, yürütme, yargı kuruluşlarında ve diğer görevli kurumlarda hedef nüfuslarla ilgili kotaların veya diğer özel önlemlerin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı 	
	<ul style="list-style-type: none"> Eşit koruma, güvenlik ve suçların ele alınmasını (nefret suçları ve kolluk kuvvetleri görevlilerinin tacizi dâhil) sağlayan politika ve programların zaman çerçevesi ve kapsamı Evlennmiş, evlenmemiş çiftler, tek ebeveynler ve diğer hedef gruplar dâhil olmak üzere adalet ve muameleye eşit erişim sağlayan iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı 				
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar (örneğin, eşit fırsat komisyonu) tarafından soruşturulan ve hüküm verilen doğrudan veya dolaylı ayrımcılık vakalarıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan şikâyet oranı Ayrımcı uygulamaların önlenmesi için bir davranış kuralları uygulanması konusunda eğitilmiş hedef nüfus (örneğin, kolluk kuvvetleri görevlileri) oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Yasal yardım yoluyla sağlanan ayrımcılık ve önyargı kaynaklı şiddet mağdurlarının oranı 100.000 kişi başına ayrımcılık ve önyargı kaynaklı şiddet yüzünden yakalanmış, haklarında hüküm verilmiş, mahkûm edilmiş veya ceza çeken kişilerin (kolluk kuvvetleri görevlileri dâhil) sayısı Kendilerini veya çocuklarına yönelik şiddet türlerini bildiren, yasal işlem başlatan veya polisten ya da danışmanlık merkezlerinden yardım talep eden kadınların oranı Yasal yardım ve ücretsiz tercüman taleplerinin karşılanma oranı (cezai ve sivil kovuşturmalar) Kadınların bizzat veya davacı ya da davalı olarak avukat vasıtasıyla bulunduğu mülkiyetle ilgili davaların oranı 	<ul style="list-style-type: none"> İlk ve yükseköğretimde* olan ve okul türüne göre (örneğin, devlet okulları, özel okullar, özelleşmiş okullar)* ilgili nüfus grubundaki hedef nüfus (örneğin, kızlar) oranı Ayrımcı olmayan bir şekilde potansiyel hastalarının [kiracı] taleplerini ele alan sağlık hizmeti profesyonellerinin [mülk sahipleri] oranı (kaynak: ayrımcılık testi araştırması) Fiziksel engelleri bulunan kişiler için servisleri olan kamu binalarının oranı İyileştirilmiş su kaynakları, sıhhi tesisat,* elektrik ve atık bertarafına sürdürülebilir erişim sunulan hedef nüfus oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Sertifikalı ayrımcılık olmayan işletme ve iş yeri uygulamalarına (örneğin, HIV testi koşulunun olmaması) uyan işletmelerin (örneğin, devlet müteahhithleri) oranı Eşit derecede nitelikli (veya benzer) adaylar arasında hedef nüfus grubundan bir kişinin seçilmesini (örneğin, kadın, azınlık) şart koşan iş ilanlarının oranı Ayrımcı olmayan bir şekilde adayların başvurularını ele alan işverenlerin oranı (örneğin, ILO ayrımcılık testi araştırması) Yasal ve idari işlem başlatan ve iş yerinde ayrımcılık ve suiistimal raporlayan çalışan (örneğin, göçmen işçiler) oranı Kadınlar tarafından ücretsiz ev işlerine ve bakıcılığa adanan zaman oranı 	<ul style="list-style-type: none"> De facto eşitliği (örneğin, finansal yardım, eğitim) teşvik etmeyi amaçlayan olumlu eylem veya tercihli muamele önlemlerine erişen hedeflenmiş nüfus gruplarının oranı İnsan haklarını öğreten ve nüfus grupları arasında (örneğin, etnik gruplar) anlayışı teşvik eden her düzeyde eğitim kurumunun oranı Kadın veya diğer hedeflenen nüfus gruplarından olan sendika ve siyasi parti üyelerinin oranı ve bunlar arasından seçim için aday olarak sunulan kişilerin oranı
	<ul style="list-style-type: none"> Hedef nüfus grubuna göre, nefret suçu ve aile içi şiddet dâhil olmak üzere suç yaygınlığı/sıklığı Genellikle ayrımcı muamele riskine maruz kalan nüfus gruplarının raporlanmış keyfi öldürme, gözaltı, kaybedilme ve işkence vakaları Avukatlarını kendileri seçen sanıklar için mahkûmiyet oranlarının yüzdesi olarak yasal temsiliyet sunulmuş muhtaç sanıkların mahkûmiyet oranları 	<ul style="list-style-type: none"> Hedeflenen nüfus gruba* göre eğitimle ilgili kazanımlar (örneğin, genç ve yetişkin okuryazarlık oranları) Hedeflenen nüfus grubuna göre ayrıştırılmış doğum, ölüm ve yaşam süresi oranları Sosyal transferin öncesinde ve sonrasında* ulusal yoksulluk sınırının altında olan hedef grup oranı (ve Gini endeksleri) 	<ul style="list-style-type: none"> Hedeflenen nüfus grubuna göre istihdam nüfus oranları* Hedeflenen nüfus grupları için gelir eşitsizliği oranları 	<ul style="list-style-type: none"> Hedeflenen nüfus gruplarının sahip olduğu kamu ve özel sektördeki ilgili pozisyonların (örneğin, yönetici) oranı Hedeflenen nüfus gruplarının yerel ve alt ulusal düzeyde seçilen ve atanan kurumlarda sahip olduğu sandalyelerin oranı* 	
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde doğrudan ve dolaylı ayrımcılık ve nefret suçlarının raporlanmış mağdur sayısı ve tazminat ve rehabilitasyon alan mağdur (mağdur yakını) oranı 				

Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayıştırılmaktadır

* MDG ile ilgili göstergeler

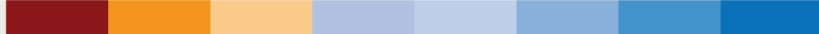
Tablo 14

Yaşam hakkıyla ilgili açıklayıcı göstergeler (İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Madde 3)

	Yaşamdan keyfi olarak yoksun bırakma	Bireylerin kaybedilmesi	Sağlık ve beslenme	Ölüm cezası
Yapısal	<ul style="list-style-type: none"> Devlet tarafından onaylanan yaşama hakkıyla ilgili uluslararası sözleşmeler Anayasa veya diğer üstün yasalarda yaşama hakkının yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Yaşama hakkının uygulanması için iç hukukun yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin uygulama kurallarına göre ulusal insan hakları kuruluşlarının akreditasyon türü 	<ul style="list-style-type: none"> Anayasada ihzar emri hükümlerinin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Sağlık ve beslenmeyle ilgili ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı 	<ul style="list-style-type: none"> Ölüm cezasını kaldıran alt ulusal idari kuruluş sayısı Ölüm cezasıyla karşı karşıya olanlar için önlemlerin yürürlüğe girme tarihi ve kapsamı (asgari yaş, hamilelik, küçük çocuk anneliği, engellilik dâhil olmak üzere)
Süreç	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal insan hakları kuruluşları, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından soruşturulan ve hüküm verilen yaşama hakkıyla ilgili alınan şikâyet oranı ve hükümet tarafından etkin bir biçimde cevaplandırılan şikâyet oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde hükümet tarafından etkin bir şekilde cevaplandırılan hukuk dışı, yargısız ve keyfi infazlara ilişkin Özel Raportör'ün tebliğlerinin oranı Duruşma öncesi gözaltı süresinin yasal olarak belirlenmiş süre sınırını aştığı vakaların oranı Gözaltına alınan 1.000 kişi başına raporlama döneminde mahkemelere sunulan ihzar emri veya benzeri dilekçelerin sayısı İddia edilen kaybolma/kaçırılma için kolluk kuvveti görevlileriyle temasa geçirilen kişilerin raporlanmış vaka sayısına oranı İddia edilen kaybolma/kaçırılma için kolluk kuvvetleriyle temasa geçirilen mahkûm edilen kişi oranı 	<ul style="list-style-type: none"> İyileştirilmiş içme suyu kullanan nüfus oranı* Nitelikli sağlık personelinin bulunduğu doğum oranı* Minimum beslenme enerji tüketimi seviyesinin altında olan nüfus oranı* Kamu beslenme yardımı programları tarafından kapsanan hedeflenen nüfus oranı İyileştirilmiş bir sıhhi hizmetleri kullanan nüfus oranı* Aşıyla önlenilebilir hastalıklara (örneğin, kızamık*) karşı bağışıklanan bir yaşındaki çocukların oranı Tespit edilen ve tedavi edilen hastalık vakalarının (örneğin, tüberküloz*) oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Raporlama döneminde, belli bir tarihte, yaş, cinsiyet (hamilelik ve annelik durumu) ve uyruğa göre ölüm hücrendeki mahkûm sayısı Ölüm hücrende mahkûmların geçirdiği ortalama zaman Bir avukata veya yasal yardıma erişim sunulan ölüm cezasıyla karşı karşıya olan suçlu oranı Cezalarının bir üst mahkeme tarafından gözden geçirilmesi hakkını kullanan ölüm cezasıyla karşı karşıya olan mahkûmların oranı Ölüm cezasına çarptırılacakları bir ülkeye sınır dışı edilen veya acil sınır dışı edilen kişilerle ilgili raporlanmış vakalar
Sonuç	<ul style="list-style-type: none"> 100.000 nüfus başına (kasti ve kasti olmayan) cinayet oranı Ölüm nedenine göre (örneğin, hastalık, intihar, cinayet) gözaltında olan veya tutuklu olan 1.000 kişi başına gözaltındaki ölümlerin sayısı Yaşamdan keyfi olarak yoksun bırakma ve ölüm tehditleri (örneğin, hukuk dışı, yargısız ve keyfi infazlarla ilgili Özel Raportör'e rapor edildiği şekilde) ile ilgili raporlanmış vakalar 	<ul style="list-style-type: none"> Kaybedilme (Zorla veya Gönülsüz Kaybolma Çalışma Grubu'na raporlandığı şekilde) ile ilgili raporlanmış vakalar Açıklığa kavuşturulma tarihinde kişinin durumuna göre (özgür, gözaltında veya ölü) açıklığa kavuşturulan kaybolma vakalarının oranı 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuk ve beş yaş altı ölüm oranları* Anne ölüm oranı* Doğumda veya bir yaşında beklenen yaşam süresi Bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan (örneğin, HIV/AIDS, sıtma ve tüberküloz*) ile ilişkili ölümlerin yaygınlığı ve oranları 	<ul style="list-style-type: none"> Cezası hafifletilen ölüm cezalarının oranı İnfaz sayısı (ölüm cezası kapsamında)

Tüm göstergeler, üst veri tablolarında uygulandığı ve yansıtıldığı şekilde, ayrımcılığın yasaklanmış alanlarına göre ayrıştırılmaktadır

* MDG ile ilgili göstergeler

PRATİKTE ÇERÇEVE: HAKLARIN UYGULANMASI VE İZLENMESİ

O zamana kadar hiç görüşmediğimiz kurumlara ve kişilerle konuşmaya başladık: [İnsan Hakları Ulusal Komisyonu], Yerli Halklar Ulusal Komisyonu ve insan hakları, demokrasi ve yönetim alanlarında çalışan bazı kıdemli bilim insanları.

... son derece nitelikli potansiyel ortaklar keşfettik ve onlarla birlikte nasıl çalışacağımızı araştırmaya başladık. İnsan haklarını ve demokratik yönetişimi ölçme ihtimaliyle ilgili tartışmalar her zaman kolay olmasa da - her ortağın kendi belirli kavramsal geçmişi, çalışma yöntemi ve özel gündemi olduğu için - kuruluşumuzun bu diyalog ve yeni başlayan iş birliği sürecinde kazanacak ve sunacak çok şeyi olduğunu fark ettik.

Romulo A. Virola¹

Bu Kılavuz'da özetlenen gösterge çerçevesini ülke düzeyinde uygularken bazı zorluklarla karşılaşılabilir. Bunlardan bazıları; uygun göstergeler hakkındaki bilgileri derleyip toplama kapasitesinin sınırlı olması, bunların dönemselliği, analitik teknikler, insan hakları değerlendirmeleri için gerekli kurumsal düzenlemeler, kaynak eksikliği ve insan haklarına politik kayıtsızlıkla ilgilidir.

Bu çerçeve nisan haklarının izlemesi için kullanılırken en iyi sonuçları almaya nasıl ve nereden başlanacağına dair soru işaretleri de bulunur. Bu bölüm, bu zorluklardan bazılarını ele almaktadır. Ülke düzeyinde bazı girişimlere dikkat çeker, insan hakları izlemesini kurumsallaştırmak ve farklı bağlamlarda uygulanmasını teşvik etmek için, BMİHYK gösterge çerçevesini uygulamak da dahil olmak üzere atılan adımları gösterir.

LEARNING OBJECTIVES

1

İnsan hakları göstergelerini kullanmak en çok nerede yararlı olur?

2

İnsan hakları değerlendirmeleri için yaygın olarak bulunan ve tanımlanmış göstergeleri nasıl uygulamalı ve yorumlamalı?

3

Ülke düzeyinde insan hakları izleme sistemlerinin kurulması ve göstergelerin kullanılmasında atılacak adımlar nelerdir?

1. Genel Sekreter, Filipinler Ulusal İstatistik Koordinasyon Kurulu, OECD Journal on Development içinde, cilt 9, No. 2 (2008), s. 79.

A. Göstergelerin insan hakları için kullanılması

İnsan haklarını geliştirmek ve izlemek için göstergelerin kullanılması uygundur ve kamu katılımının farklı alanlarında ve seviyelerinde hızla gelişmektedir. Göstergeler; ister insan hakları sözleşmelerinin organları ister evrensel periyodik inceleme mekanizması (EPİM) tarafından olsun, uluslararası düzeyde yardım akışlarının etkisini değerlendirmede veya ülke düzeyinde politika belirlemede hak temelli yaklaşımların ve bütçe süreçlerinin uygulanmasında giderek daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ulusal insan hakları eylem planları için de uygun göstergelerin kullanılması, bu planların ulusal kalkınma planlarıyla uyumlaştırılmasına yardımcı olarak insan haklarının yaygınlaştırılmasına katkıda bulunur. Daha da önemlisi, göstergelerin kullanılması, insan hakları savunuculuğunu daha etkin kılar ve hak sahiplerini ve savunucuları güçlendirir. Tüm bu çabalar, bu Kılavuz'da sunulan insan hakları göstergeleriyle ilgili çalışmalarla çöğalacaktır.

Genel olarak, bu farklı uygulamalardaki nicel ve nitel göstergelerin önemi, durum analizini daha somut hale getirmek, ele alınması gereken konuları ve köprü oluşturulması gereken boşlukları tespit etmek ve bunların yerini belirlemek, stratejileri ifade etmek veya gözden geçirmek, hedeflerle amaçları belirlemek, ilerlemeyi izlemek, değerlendirme yapmak, etkileri incelemek ve geribildirim sunmakla ilgili yararlarına dayanmaktadır (bkz. aşağıda Şekil XV). Sonuç olarak, uygun göstergelerin kullanımı, tüm bu adımlara değer katarak, insan haklarını geliştirme ve korumaya yönelik kamu politikası önlemlerinin geliştirilmesine yardımcı olur. Bu bölümdeki örnekler, bu adımlardan birinde veya birkaçında göstergelerin kullanılmasının insan haklarının daha iyi uygulanmasına nasıl katkı sağlayacağını gösterir.

1. Uygunluk izlemesi

Sözleşme temelli organların ve özel prosedürlerin tavsiyelerinin raporlanması ve takibi

Standartlaştırılmış bilgilerin veya göstergelerin ulusal insan hakları değerlendirmelerine uygulanmasına ilişkin yapılandırılmış ve şeffaf bir yaklaşım, hakların evrensel olarak gerçekleştirilmesini güvence altına alan politika önlemlerinin uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda, taraf devletlerin uluslararası insan hakları sözleşmeleri kapsamındaki raporlama yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olacaktır (bkz. Kutu 25). Uygun nicel göstergelerin kullanılması, raporlamayı düzene sokmaya yardımcı olur, raporu daha şeffaf ve etkili kılar, raporlama yükünü azaltır ve her şeyden önemlisi, sözleşme organlarının ve İnsan Hakları Konseyi gibi diğer insan hakları izleme mekanizmalarının uluslararası, ulusal ve bölgesel düzeylerdeki tavsiyelerinin ve sonuç gözlemlerinin takibini geliştirir (bkz. Kutu 26).² Buna ek olarak, ulusal insan hakları kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasıyla ilgili daha etkili denetim yapmasını sağlar.

Raporlama ve izleme için göstergeler kullanırken, Şekil XI'de özetlenen adımları göz önünde bulundurmak yol gösterici olur. Bu adımlar, EPİM gibi diğer uygunluk değerlendirme mekanizmalarında kullanılacak göstergelerin seçimi için de uygundur (bkz. aşağıda). Tanım gereği, insan hakları uygunluk göstergeleri, insan hakları standartlarına açıkça bağlıdır (ayrıca bkz. Bölüm I, Kısım C 3 ve Kutu 3). Bu Kılavuz'da sunulan farklı haklarla ilgili açıklayıcı göstergelerin tabloları, bu nedenle, sözleşme raporlama ve izleme uygunluğunu değerlendirmek için bir başlangıç noktası sunar.

2. 2011'de, Amerika Kıtaları İnsan Hakları Komisyonu, BMİHYK çerçevesinden faydalanarak, San Salvador Protokolü kapsamında hakların ilerleme durumunu ölçmek için gösterge geliştirmeye başlamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. <http://scm.oas.org/pdfs/2011/CP25807-I.pdf> and <http://scm.oas.org/pdfs/2011/CP25807-II.pdf> (İspanyolca, erişim tarihi 25 Haziran 2012).

Ayrıca, Bölüm IV'te özetlenen göstergelerin seçimi ve bağlamsallaştırılmasıyla ilgili adımlar, anlamlı bir göstergeler setine ulaşmaya yardımcı olur. İlgili göstergeler; tanımlandıktan sonra belirli bir dönemde bu göstergeler için gerçekleştirilecek kıstaslara sahip

olmak için faydalıdır. Bu kıstaslar veya hedefler, devletleri insan hakları yükümlülükleri ile ilgili taahhütte bulunmaya ve bunları sunmaya, dolayısıyla da hesap verebilirliklerini geliştirmeye zorlar.³

Kutu 25

Göstergelerin Sözleşme organlarına yapılacak raporlamayı geliştirmek için kullanılması - Guatemala

Guatemala, BMİHYK çerçevesini ve açıklayıcı göstergeler listesini Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne sunacağı periyodik rapor için kullanan belki de ilk ülkedir. Guatemala İnsan Hakları Başkanlık Komisyonu'nun liderliğinde, raporu hazırlamak ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili verileri analiz etmek için kurumlar arası katılımcı bir süreç başlamıştır. 2009'da, BMİHYK - Guatemala, Başkanlık Komisyonu'nun yanı sıra İnsan Hakları Ombudsmanı (Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi tarafından "A" statüsü verilen ulusal bir kuruluş), Ulusal Planlama Sekreterliği, Ulusal Engelliler Konseyi, Cinsiyet ve Yerli Halklarla İlgili İstatistiklerin Yaygınlaştırılması için Koordinasyon Ofisi, BMKP İnsani Gelişim Raporu Ofisi ve UNFA dâhil olmak üzere diğer ulusal paydaşlara, göstergelerle ilgili yardım sunmaya başlamıştır.

Mevcut istatistiksel bilgilerin değerlendirilmesinin ardından, Guatemala, sağlık, gıda ve eğitim haklarıyla ilgili olarak BMİHYK çerçevesinden faydalanmaya karar vermiştir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin raporlamaya ilgili kılavuz ilkeleri ile BMİHYK gösterge çerçevesi raporlamayı kolaylaştırmıştır. Guatemala üçüncü periyodik raporuna (E/C.12/GTM/3) göre, gösterge kullanımı; şeffaflık getiren ve akademi, politika ve izleme alanlarındaki potansiyel kullanıcıları, mevcut insan hakları verilerini ulusal istatistik sistemine sunma fırsatından haberdar eden bir mekanizmadır. Sağlık hakkıyla ilgili raporlama için, anne ve bebek sağlığına ilişkin yeni bir araştırma, bu hak için tanımlanan "cinsel sağlık ve üreme sağlığı" ve "çocuk ölümleri ve sağlık hizmetleri" özellikleri ile ilgili bazı süreç ve sonuç göstergelerinin üretilmesinde bihassa yararlı olmuştur.

Kaynak: "Guidelines on treaty-specific documents to be submitted by States parties under articles 16 and 17 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights" (E/C.12/2008/2).

3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından vurgulandığı üzere, insan haklarını yerine getirme yükümlülüğüne ilişkin bir ihlal örneği (örneğin, bir taraf devletin bir hakkın gerçekleşmesini sağlamaya ilişkin gerekli adımları atmaması), sağlık hakkı göstergelerini ve kıstaslarını tanımlayarak bir hakkın ülke çapında gerçekleşmesini izleyememesidir (Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardı hakkına ilişkin 14 No'lu Genel Yorum (2000), paragraf 52).

Göstergeler için hedefler veya kıstaslar belirlemek için farklı kaynaklar ve yöntemler bulunmaktadır. İlk kaynak, normatif insan hakları çerçevesidir.

Örneğin, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin zorunlu ilköğretimle ilgili 14. maddesi, net kayıt oranları üzerinde yüzde yüzlük bir kıstas belirlemektedir.⁴ Geçmiş göstergelerin değerleri (eğilim analizi) ve farklı özellikleri olan (örneğin, cinsiyet, yaş, etnik köken ve gelir) veya farklı bölgelerdeki (örneğin, il, ilçe, kentsel ve kırsal) nüfuslar arasındaki karşılaştırmalar da kıstaslar

sağlar. Devletler tarafından bireysel olarak veya toplu olarak (örneğin, MDG hedefleri) benimsenen hedefler ile diğer ulusal veya uluslararası paydaşlar (örneğin, Dünya Sağlık Örgütü'nün minimum sağlık personeli sayısına ilişkin rehberliği veya Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün öğrenci-öğretmen oranıyla ilgili rehberliği) tarafından teşvik edilen standartlar da kıstaslar sunar. Kıstaslar, yükümlülük sahibinin kendisini belirli hedeflere bağlı kalmadan önce, STK'lar da dâhil olmak üzere, farklı paydaşlara danıştığı ulusal, katılımcı bir süreçle de belirlenebilir.

Kutu 26

Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının tavsiyeleri – ilgili yapısal göstergelerle, süreç ve sonuç göstergelerini tanımlama sürecindeki kilit referans

YAPISAL GÖSTERGE

SÜREÇ GÖSTERGESİ

SONUÇ GÖSTERGESİ

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, diğerleri arasında, yüksek ölüm oranını ele almak amacıyla, taraf devletlere tüm illerde cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili yasanın uygulanmasını sağlaması ve başta gençler olmak üzere herkesin kapsamlı cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimine ve hizmetlerine uygun fiyatlı erişiminin garanti altına alınması konusunda baskı yapar (E/C.12/ARG/CO/3, paragraf 22).

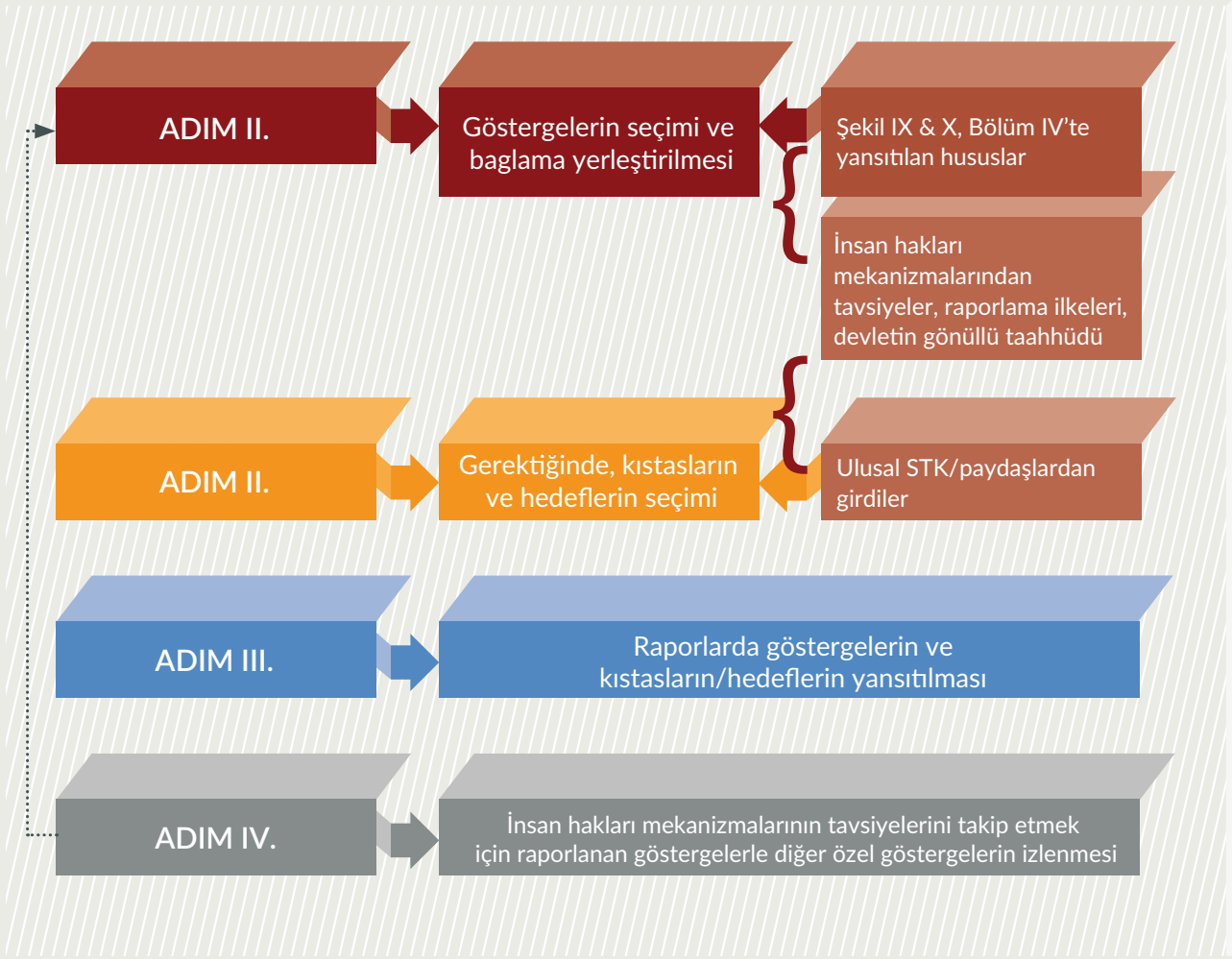
YAPISAL GÖSTERGE

SÜREÇ GÖSTERGESİ

SONUÇ GÖSTERGESİ

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, taraf devletleri kamu işlerine kadınların eşit katılımını sağlamak için elinden geleni yapması (...) ve zaman çerçeveleri kullanarak veya artırılmış kotalarla kadınların politik temsilinin artırılmasını hızlandırmak üzere somut hedefler belirlemesi konusunda baskı yapar. Taraf devletlerin tüm seviyelerde kadınların karar alma sürecine katılımının önemi hakkında farkındalık yaratma kampanyaları yürütmeye devam etmesini de tavsiye eder (CEDAW/C/ARE/CO/1, paragraf 31).

4. Brüt kayıt oranı eğitimin belirli bir seviyesinde yaşa bakılmaksızın, o seviye için resmi okul yaşı nüfusunun yüzdesi olarak ifade edilen, toplam kayıttır. Net kayıt oranı, belirli bir eğitim seviyesine kaydolmuş okul çağındaki çocukların, o yaştaki toplam çocuklara oranının yüzde olarak ifadesidir.

Kıstaslar veya hedefler, taraf devletin ve özellikle Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi gibi sözleşme organlarının ortak bir değerlendirmesinin de konusu olabilir. 1 No'lu Genel Yorumu'nda (1989) Komite, yükümlülük sahibinin ilerlemesini ve hesap verebilirliğini kolaylaştırmak amacıyla nicel göstergelerle ilgili kıstaslara duyulan ihtiyacı vurgulamıştır.

Ayrıca, 14 No'lu Genel Yorumunda (2000) insan hakları standartlarının uygulanmasını izlemek için göstergeleri, kıstasları, kapsam belirlemeyi ve değerlendirmeyi (GKKD) kapsayan dört adımlık bir prosedür ihtiyacına da dikkat çekmiştir (bkz. Kutu 27). Uygun

göstergeleri tanımladıktan sonra, taraf devletler, kendi yükümlülüklerini uygulama konusundaki kararlılıklarını pekiştirmek için göstergelerle ilgili olarak özel ulusal performans kıstasları belirlemeye teşvik edilmektedir. Ayrıca, periyodik raporlama prosedürü esnasında Komite'nin, taraf devletler tarafından kendisine sunulan raporlarda kullanılan göstergeleri ve kıstasları, onlarla birlikte inceleme sürecine katılması beklenmektedir. Bu süreç, sonraki raporlama döngüsü için performans hedefleri sağlar. Bu hedef göstergeleri, daha sonra, söz konusu döngü için kıstaslar haline gelebilir. Bu şekilde, göstergelerin kullanımı, raporlama ve sözleşme tavsiyelerini izleme sürecine yardımcı olur (bkz. Bölüm I, Kutu 3).

Evrensel periyodik inceleme

Evrensel periyodik inceleme, İnsan Hakları Konseyi'ni kuran bir kararla, 15 Mart 2006'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oluşturulmuştur.⁵ Birleşmiş Milletler üye devletlerinin insan hakları kayıtlarını her dört buçuk sene de bir inceleyen benzersiz bir süreçtir. İnceleme, İnsan Hakları Konseyi altında devlet tarafından yürütülen bir süreçtir. Her devlete, insan hakları durumunu geliştirmek için aldığı tedbirleri göstermesi, iyi uygulamaları paylaşması, teknik yardım talep etmesi, gerektiğinde, insan hakları yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesini geliştirmesi için bir fırsat sunar. Bu yeni mekanizmanın nihai amacı, tüm ülkelerde insan haklarının gerçekleştirilmesini geliştirmek ve nerede meydana gelirse gelsin ihlalleri ele almaktır.

Her ülkenin incelemesi, üç rapora dayanmaktadır. Devlet veya "ulusal" rapor, başarıları ve iyi uygulamaları, zorlukları ve kısıtlamaları, insan hakları eksikliklerini giderilmesindeki temel ulusal öncelikleri gösterir. İkinci rapor, devletin, sözleşme organları, özel prosedürler ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının çeşitli raporlarında sunulan insan hakları durumu hakkındaki bilgileri bir araya getirir. Üçüncü rapor, sivil toplum kuruluşlarından, ulusal insan hakları örgütlerinden ve diğer hükümet dışı paydaşlardan gelen bilgileri içermektedir. İnceleme, inceleme altındaki devlet ile İnsan Hakları Konseyi arasındaki interaktif ve webcast bir tartışmayı içerir. İnceleme, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, devletin taraf olduğu insan hakları belgeleri, gönüllü vaatleri ve taahhütleri ile yürürlükteki uluslararası insancıl hukukta yer alan insan hakları yükümlülüklerini ele alabilir.

İncelemenin potansiyel kapsamına, göz önünde bulundurulacak bilginin çeşitliliğine ve tavsiyelerinin doğasına göre, uygun göstergelerin kullanılması zorunludur. Bu Kılavuz'da çizilen çerçeve ve Şekil XI'de tanımlanan adımlar, ilgili göstergelerin ve devletin evrensel periyodik incelemesinde kullanabileceği diğer yapılandırılmış bilgilerin seçilmesine ve sunulmasına yardımcı olabilir. Buna ek olarak, insan hakları standartları için tanımlanan açıklayıcı göstergelerin ötesine geçen bazı arka plan bilgisi ve karşılık gelen göstergeler (bkz. Bölüm IV, Kısım A 3) ve üye devletlerin gönüllü insan hakları vaatleriyle ilgili bilgiler, evrensel periyodik inceleme bağlamında düşünülmelidir.

5. Bkz. www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/BasicFacts.aspx (erişim tarihi 8 Haziran 2012).

Kutu 27

İnsan hakları izleme aracı olarak GKKD

GKKD, Göstergeler, Kıstaslar, Kapsam ve Değerlendirme'nin kısaltmasıdır. Taraf devletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'ye uygunluğunu değerlendirmek için göstergelerin ve kıstasların kullanımını teşvik eden bir süreci harekete geçirmek ve kurumsallaştırmak amacıyla, Almanya'daki Mannheim Üniversitesi'nin FoodFirst Information and Action Network (FIAN) isimli STK ile iş birliği içerisinde yürüttüğü bir girişimdir.

GKKD mekanizması esas olarak dört unsuru içermektedir: (i) Sözleşme'nin haklarıyla ilgili temel içeriği temsil eden göstergeler; (ii) Bu hakların gerçekleştirilmesi için hedef noktalar olarak kıstasların kullanımı; (iii) Belli bir zaman zarfı içinde izlemeyle ilgili göstergeleri ve kıstasları tanımlamak ve karşılaştırmak için Komite ve taraf devletlerin katıldığı ortak bir mekanizmayı oluşturan kapsam süreci; (iv) Mekanizmanın sonuçlarının periyodik değerlendirmesi.

2004-09 yılları arasında, GKKD girişimi, ilk olarak, yeterli gıda hakkıyla ilgili göstergeleri tanımlamış ve bunu daha sonra, bu göstergelerin ülke düzeyinde pratik doğrulanması süreci takip etmiştir. İlk aşama, 37 gıda hakkı göstergesiyle sonuçlanmıştır; ikinci aşama esnasında bu sayı 25'e düşürülmüştür. BMİHYK, iki aşamada da GKKD süreciyle yakından çalışmış ve bu göstergelerin tanımlanmasına ve doğrulanmasına katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, yeterli gıda hakkı için onlara ait iki gösterge seti, birbirleri ile yakından uyumludur.

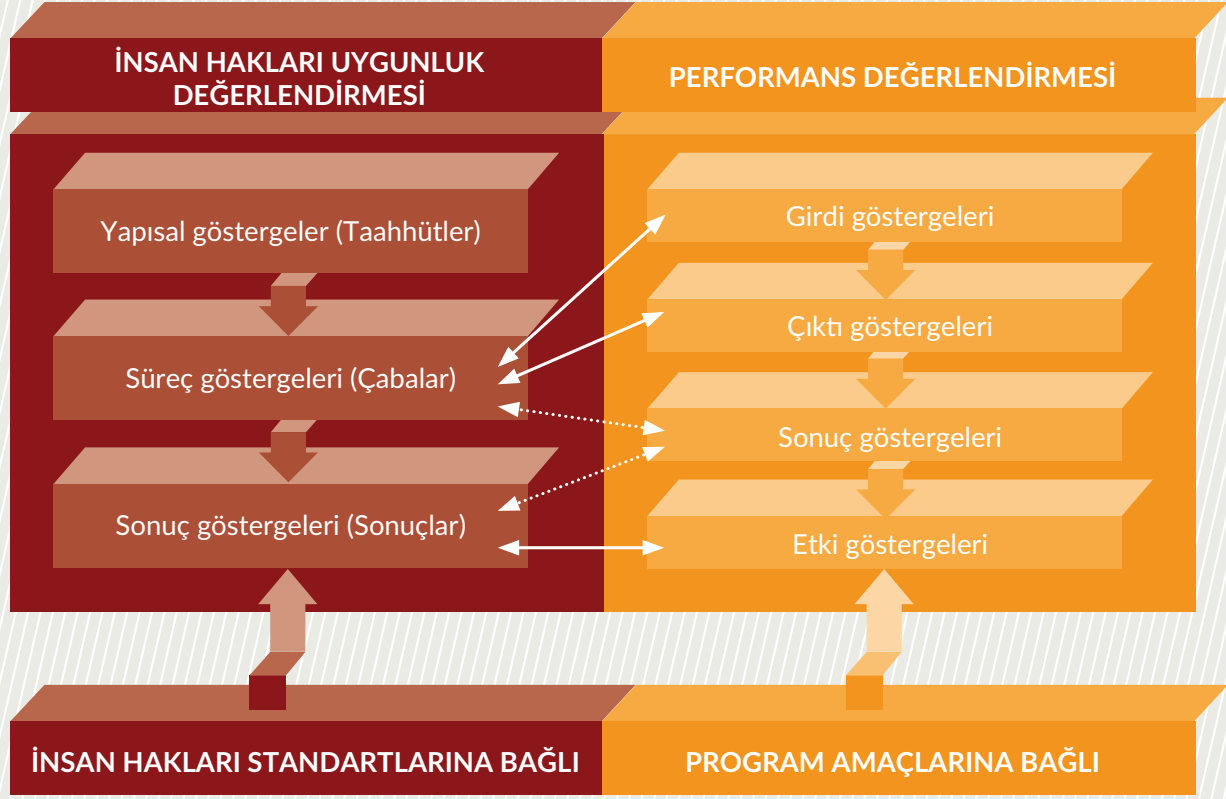
Kaynaklar: Eibe Riedel, "The IBSA procedure as a tool of human rights monitoring" (University of Mannheim); FIAN International (www.fian.org).

2. Performans izleme

Bu Kılavuz'da sunulan kavramsal ve metodolojik çerçeve, insan hakları normları ve ilkelerini ve karşılık gelen yükümlülükleri somut göstergelere dönüştürerek, insan hakları standartlarını, belirli kalkınma programlarında ve kamu müdahalelerinde tanıtmaya ve uygulamaya ihtimallerini göstermektedir. Bu, haklara dayalı programlamayı daha açık bir insan hakları temeline yerleştirmeye yardımcı olur.⁶

Yerel programlama girişimlerini de daha geniş insan hakları perspektifine yerleştirebilir. İnsan hakları uygunluk değerlendirmeleri ve Şekil XII'de sunulan kalkınma programlarının performans değerlendirmeleri için gösterge çerçevesiyle ilgili bir karşılaştırma, bu bağlantıları açığa kavuşturmaktadır.

3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından vurgulandığı üzere, insan haklarını yerine getirme yükümlülüğüne ilişkin bir ihlal örneği (örneğin, bir taraf devletin bir hakkın gerçekleşmesini sağlamaya ilişkin gerekli adımları atmaması), sağlık hakkı göstergelerini ve kıstaslarını tanımlayarak bir hakkın ülke çapında gerçekleşmesini izleyememesidir (Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardı hakkına ilişkin 14 No'lu Genel Yorum (2000), paragraf 52).

Performans göstergeleri veya kalkınma programlamasında genel olarak kullanılan göstergeler, "kalkınma müdahalesindeki değişikliklerin doğrulanmasına [izin verir] veya planlananlarla ilgili sonuçları [gösterir]".⁷ Sonuç odaklı yönetim ve proje döngüsü mantığı yaklaşımları doğrultusunda, bu tür göstergelerle ilgili ana referans veya bunları tanımlama kaynağı, kalkınma programının beklenen sonuçlarıdır.⁸ Performans değerlendirme çerçevesinde, genellikle tanımlanan ve uygulanan farklı gösterge kategorileri, girdi, çıktı, sonuç ve etki göstergeleridir. Girdi göstergeleri kalkınma müdahalesi için kullanılan finansal, insani, maddi, teknolojik kaynaklarla ve bilgi kaynaklarıyla ilişkiliyken; çıktı göstergeleri, bir kalkınma

müdahalesindeki eylemlerin⁹ tamamlanmasıyla elde edilen ürünler ve hizmetlerdir. Benzer şekilde, ortakların veya paydaşların toplu çabalarını gerektiren sonuç göstergeleri, bir müdahalenin çıktılarının amaçlanan veya gerçekleştirilen kısa ve orta vadeli etkileridir. Etki göstergeleri ise, bir kalkınma müdahalesi tarafından tanımlanabilir nüfus grupları üzerinde doğrudan veya dolaylı, amaçlanmış ya da amaçlanmamış, olumlu veya olumsuz uzun dönemli etkilerdir. Bu etkiler, ekonomik, sosyo-kültürel, kurumsal, çevresel, teknolojik veya başka şekilde olabilir. Sonuçlar, çıktıların tamamlanması ve etkinin gerçekleşmesi arasında kalkınma koşullarında meydana gelen değişiklikleri temsil etmektedir.¹⁰

7. Bkz. Organisation for Economic Cooperation and Development, Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management (Paris, 2002).

8. Ayrıca bkz. Indicators for Policy Management.

9. Fonlar, teknik yardım ve diğer kaynak türleri gibi girdilerin belirli çıktılar üretmek için seferber edildiği adımlara veya yapılan işlere işaret etmektedir (bkz. Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management).

10. Daha genel olarak, sonuçlar, bir kalkınma müdahalesinin çıktı, sonuç veya etkisini (amaçlanmış veya amaçlanmamış, olumlu ve/veya olumsuz) içerir ve bir müdahalenin süresi boyunca veya bunun ötesinde devam eder (bkz. Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management).

Bu nedenle, eğitimle ilgili bir kalkınma programı için, söz konusu programın bir parçası olarak ilköğretimle ilgili yapılan harcama (girdi); program tarafından eğitilen ilkokul öğretmenlerinin sayısı (çıkıtı); 1. sınıfa başlayıp 5. sınıfa geçen öğrencilerin oranı (sonuç) ve okuryazarlık oranları (etki) gibi göstergeler tanımlanarak, programın belirttiği amaçlara ulaşma performansı değerlendirilebilir. Bu göstergeler, eğitim hakkıyla ilgili olarak tanımlanan göstergelerle karşılaştırılabilir (Bölüm IV, Tablo 6).

Girdi göstergesi, temel eğitim hakkının gerçekleştirilmesi yükümlülüğünü yerine getirmek için bir devlet tarafından gösterilen (malî) çabaları değerlendirmeye yarayan ve UNESCO'nun derlediği ortak bir sosyo-ekonomik istatistik olan "kişi başı GSYİH'in bir yüzdesi olarak ilkokul öğrencisi başına yıllık kamu harcaması" gibi süreç göstergeleriyle ilgili olabilir. Çıkıtı göstergesi, hakkı uygulamak için gösterilen çabaları değerlendirmeye yardımcı olan "tam nitelikli ve eğitilmiş ilkokul öğretmenlerinin yoğunluğu/oranı" biçimindeki süreç göstergesine benzerdir. Her ikisi de MDG göstergesi ve sırasıyla sonuç ve etki performans göstergeleri olan "1. sınıfa başlayıp 5. sınıfa geçen öğrenci oranı" ve "okuryazarlık oranları" da eğitim hakkıyla ilgili tabloda sonuç göstergeleri olarak tanımlanmıştır. İnsanların bir yere kadar bu haktan faydalanmasına ilişkin bazı yönleri yansıtır.

Dolayısıyla, performans göstergeleri tutarlıdır ve bazen insan hakları uygunluk değerlendirmelerinde kullanılmak için tanımlanmış göstergelerle özdeşdir. Her iki gösterge çerçevesi de bir mantık zinciri ve sebep-sonuç yaklaşımı uyguladığından potansiyel olarak birbirilerini zenginleştirirler.

Öte yandan, insan hakları uygunluk değerlendirmeleri için gösterge çerçevesi, birkaç şekilde performans değerlendirme çerçevesine dayanır. İlk olarak, insan hakları değerlendirmeleri için tanımlanan göstergeler, açık bir biçimde, insan hakları standartlarına bağlıdır. Bu durum, esasen program amaçlarıyla ilgili olan ve bunlardan kaynaklanan performans göstergeleri bakımından genellikle geçerli değildir. İkinci olarak bir devletin (devlet kurumları ve diğer yükümlülük sahipleri), uluslararası insan hakları standartlarını uygulamakla ilgili taahhüdünü yakalayan yapısal göstergeler, insan hakları uygunluk değerlendirme çerçevesinin önemli bir parçasıdır; ancak genellikle performans göstergeleri çerçevesinin dışında bırakılır. "Herkes için parasız zorunlu ilköğretim ilkesini uygulamak amacıyla devlet tarafından benimsenmiş bir eylem planının zaman çerçevesi ve kapsamı" (Bölüm IV, Tablo 6) gibi bir yapısal göstergenin durumu budur. Bu yapısal gösterge, potansiyel olarak, eğitimle ilgili kalkınma programları için faydalı olsa da bir performans değerlendirme çerçevesinde düşünülmemelidir.¹¹ Bu göstergenin insan hakları uygunluk değerlendirmelerinde kullanılması, bir devletin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirme taahhüdünü etkileyecek ve güçlendirecek ve aynı zamanda kıstasların belirlenmesine ve devleti evrensel temel eğitim hakkını uygulamaktan sorumlu tutmaya yardımcı olacaktır. Son olarak, insan hakları uygunluk değerlendirme çerçevesi, yükümlülük sahiplerinin bir hakkı geliştirmek ve korumakla ilgili mevcut çabaları açısından süreç göstergelerini tanımlayarak üç farklı girdi, çıkıtı ve sonuç performans göstergesi kategorisini tek bir kategoride birleştirir. Böylece değerlendirme yaklaşımını herhangi bir bilgi veya kesinlik kaybı olmadan basitleştirir. Daha da önemlisi, üç gösterge - yapısal göstergelerle süreç ve sonuç göstergeleri - kategorisinin kullanılması, yerelden (proje veya program) ulusal veya ulusaltı analize geçişi ve durum değerlendirmesini mümkün kılar.

11. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Sözleşme'nin 14. maddesi, taraf devletlerin "planda düzeltilmek üzere, herkes için parasız, zorunlu ilköğretim ilkesinin ilerlemeci uygulaması için bir eylem planı" benimsemesi ihtiyacını vurgulamaktadır.

3. İnsan hakları savunuculuğu ve insanların güçlendirilmesi

Bu Kılavuz'da sunulan insan hakları gösterge çerçevesi, insan hakları savunuculuğu dilini birkaç şekilde güçlendirir. İlk olarak, insan haklarını, politika belirleyicilerin gözünde daha belirli ve somut kılar. İkinci olarak, bağlama uyan araçların tanımlanmasına yardımcı olur, böylece savunuculuk stratejisinin ulusal sahipliğini teşvik eder. Üçüncü olarak, insan haklarına saygı göstermek, onları korumak ve yerine getirmekle ilgili kurumsal zorunluluktan uygulanması ve izlenmesi gereken süreçlere kadar tüm tedbirleri izlemeye yardımcı olur; böylece insan haklarını gerçekleştirmek için arzu edilen sonuçlar ifade edilebilir ve izlenebilir. Bu bilgi, insan hakları paydaşlarının daha odaklı bir savunuculuk yapmasına, taleplerin dile getirilmesine ve yükümlülük sahibinin etkin katılımına izin verir. Sonuç olarak, insan haklarının gerçekleştirilmesiyle ilgili boşlukların; örneğin yasal yollara veya önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetlerine erişimle ilgili olanlar, bulunması durumunda, paydaşlar, bir yükümlülük sahibi tarafından üstlenilebilecek belirli stratejileri ve müdahaleleri ve bu müdahaleleri izlemek için göstergeleri tanımlayabilirler.

Deneyimlerden bazıları (bkz. Kutular 28 ila 32), bu Kılavuz'da yansıtılan farklı insan haklarıyla ilgili açıklayıcı göstergelerin, insan hakları savunuculuğu ve uygulaması için ülkenin sahiplendiği bir strateji yaratmak amacıyla nasıl kullanılabileceğini göstermektedir.

Genel olarak, belirli insan hakları veya ilgili konular (örneğin, sağlık, adaletin yönetimi veya cinsiyet) üzerinde çalışan STK'lar ve UİHK'ler gibi kurumlar ve eşit fırsat ve azınlıklarla ilgili kurumlarla istatistik kurumları, bu Kılavuz'da geliştirilen tabloları bağlama yerleştirmek üzere haberdar edilmek ve teşvik edilmek amacıyla bir araya getirilebilir (bkz. Bölüm II, Kutu 8). Bu tabloları bağlama yerleştirmek, sahiplik oluşturmaya yardımcı eder ve ülke düzeyindeki farklı insan hakları eylemlerinde kabul edilebilirliklerini geliştirir. Özellikle STK'lar arasında insan hakları göstergeleriyle çalışmak için asgari bir kapasite harekete geçirildikten sonra, çoklu bağlamlardaki kullanımları kendi kendine devam edebilir. Bir STK'nın yardımıyla Kuzey İrlanda'daki bir sosyal konut kompleksinin sakinleri tarafından göstergeler üzerine yürütülen bir çalışma olan Katılım ve Hakların Uygulanması Projesi, barınma ve yeterli konut hakkıyla ilgili bir göstergeler setinin, bizzat hak sahipleri tarafından etkin bir şekilde nasıl geliştirilebileceğini ve kullanılabileceğini göstermesi bakımından özellikle ilginçtir (Bölüm III, Kutu 17).¹² Daha makro düzeyde, bir diğer STK olan Ekonomik ve Sosyal Haklar Merkezi tarafından oluşturulan bilgi formları, bazı ülkeler için ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesini ve hakların gerçekleşmesini değerlendirmede faydalı olmuştur. Bu bilgi formlarından bazıları, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından taraf devletlerle diyalogları için alınan bilgilerin bir parçasıdır.¹³

12. Bir diğer örnek, politika ve savunuculuk çalışmalarını etkilemek amacıyla eğitim hakkını ölçmek için bir araç geliştiren Eğitim Hakkı Projesi'dir (www.right-to-education.org).

13. www.cesr.org.

Ulusal Planlama ve Kalkınma Sekreterliği ve Adalet , İnsan Hakları ve Din İşleri Bakanlığı vasıtasıyla Ekvador Hükümeti, insan haklarını kendi ulusal kalkınma planlaması sürecine entegre etmektedir ve bu Kılavuz'da belirtilen çerçeveyi kullanarak bir insan hakları sistemi kurmaktadır. Bu adımları, yeni anayasanın 2008 yılında kabul edilmesi izlemiştir. Bu yeni anayasa, devletin hakların ve anayasada yer verilen ilkelerin gerçekleşmesini sağlamak için ülkenin kalkınmasını planlamasını gerektirmektedir (md. 275)

Bu tedbirler, anayasa hükümlerinin pratik uygulamasını sağlamak için Ekvador'un uygun adımlar atmasını talep eden İnsan Hakları Komitesi tarafından kabul edilmiştir (CCPR/C/ECU/CO/5). Aynı şekilde, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Komitesi, Ekvador'u yeni Anayasaya ve uluslararası insan hakları standartlarına uymayan herhangi bir ikincil mevzuatı gözden geçirmeye teşvik etmiştir (CMW/C/ECU/CO/2).

Ulusal planlama süreçleri için insan hakları temelli bir yaklaşım benimsemek ve insan hakları göstergeleriyle ilgili ulusal bir sistem kurmakla ilişkili bu teşebbüs, aynı zamanda, EPİM tavsiyelerine bir yanıttır. Ekvador daki planlama görevlilerinden, sektörel (örneğin, sağlık, eğitim) teşhis yaparken ve devlet müdahalelerini önceliklendirirken bu tavsiyeleri ve diğer Birleşmiş Milletler izleme mekanizmalarının tavsiyelerini kullanmaları talep edilmiştir. Bu tavsiyelerden insan hakları gösterge sisteminin ayrılmaz bir parçası haline gelmeleri ve bunların izlenmesine yardım edecek göstergelere dönüşmeleri beklenmektedir. Örneğin, EPİM'in dört numaralı "İşkenceye Karşı Komite tarafından tavsiye edildiği şekilde, hapisanelerdeki gözaltı koşullarını daha fazla iyileştirmek için uygun önlemler alınması" tavsiyesini (A/HRC/8/20) izlemek için, tutuklulara kötü muameleden (işkence ve aşırı güç kullanımı dâhil olmak üzere) resmi olarak soruşturulmuş hapisane görevlilerinin oranı, ulusal insan hakları kuruluşları tarafından nezarethanelere yapılan ziyaret sayısı ve kapasiteye kıyasla gerçek hapisane doluluğu gibi göstergeler, SIDE-RECHOS projesi vasıtasıyla tanımlanmıştır.

Devletin insan hakları yükümlülüklerine riayet edip etmediğine dair bilgiler, planlama görevlileriyle ve Ekvador'da insan haklarının gerçekleşmesini ilerletmeyi amaçlayan kamu politikalarının ve programlarının tasarlanması ve uygulaması ile alakalı olarak görülmektedir. BMİHYK, Ekvador'daki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Danışmanı Sistemi vasıtasıyla, ulusal insan hakları paydaşlarına kalkınma planlaması için insan hakları temelli bir yaklaşım ve bu Kılavuz'da özetlenen gösterge çerçevesi hakkında teknik yardım sunmaktadır.

Tanım ve üst veri: Bakınız Ek I.

Kaynak: Birleşmiş Milletler Hukuk İşleri Ofisi'nin (OLA) veri tabanı, 31 Temmuz 2012

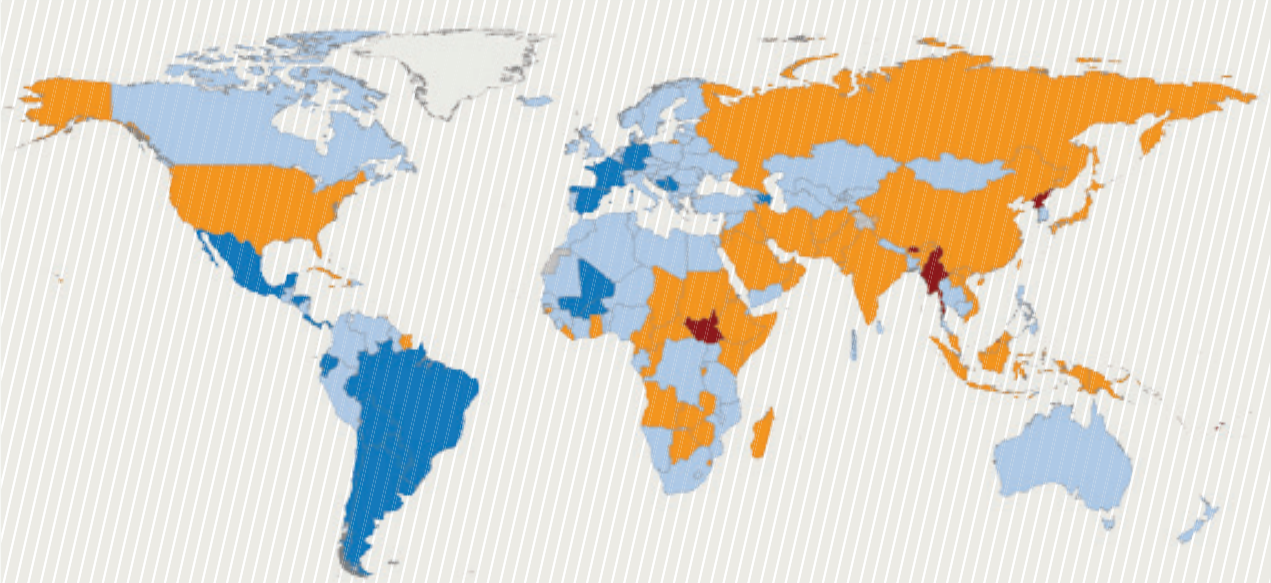
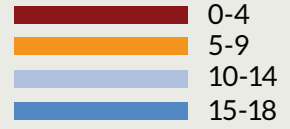
<http://untreaty.un.org/ola>.

Not: Sözleşme'nin denizaşırı, kendi kendini yönetemeyen ülkelerdeki ve diğer bölgelerdeki uygulaması için bkz. <http://untreaty.un.org/ola>.

*On sekiz uluslararası insan hakları sözleşmesi ve ek protokolleri

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx>.

Belge Sayısı

Not: Bu haritada gösterilen sınırlar, isimler ve kullanılan unvanlar, Birleşmiş Milletler'in resmi onayını ve tasdikini ifade etmemektedir. Noktalı çizgi, Hindistan ve Pakistan tarafından mutabık kalınan Jammu ve Keşmir'deki Kontrol Hattı'nı yaklaşık olarak temsil etmektedir. Jammu ve Keşmir'in nihai durumu hakkında taraflar arasında henüz bir anlaşma sağlanamamıştır.

En çok tanınan ve kullanılan insan hakları göstergelerinden biri, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin onaylama durumudur (Şekil XIII). Bu bilgi, genellikle insan hakları boyutunu vurgulamaya çalışan izleme çerçevelerinde yansıtılmaktadır. Bu yapısal gösterge, devletin hakların gerçekleşmesine yardımcı olacak adımları atmaya yönelik kabulünü ve tahhüdünü yansıtmaktadır.

Ancak bu, kendi içinde, bir ülkenin insan hakları durumu hakkında fazla bir şey söylemeyebilir. Bir ülkenin "onaylama niteliği" sözleşme hükümlerine koyabileceği bazı çekinceler yüzünden zayıf olabilir. Onaydan kaynaklanan yükümlülüklerin uygulanıp uygulanmadığını da belirtmemektedir.

Ancak, bu şekilde grafik olarak sunulduğunda, savunuculuk gruplarının ve insan hakları paydaşlarının kendi ülkelerinin sözleşme onay durumu hakkında genel bir bakış sağlamak için faydalı bulabileceği bir göstergedir (bu göstergeyle ilgili üst veri tablosu için bkz. Ek I).

Kutu 29

Birleşik Krallık'ta bir insan hakları ölçme çerçevesinin geliştirilmesi

İskoç İnsan Hakları Komisyonu ile Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu (EHRC) (her ikisi de Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin Akreditasyon Alt Komitesi tarafından "A" statüsüyle akredite edilmiştir), ortaklaşarak İngiltere, İskoçya ve Galler için bir insan hakları ölçme çerçevesinin geliştirilmesi üzerinde çalışmıştır. Çerçeve, insan hakları ilerlemesini ölçmek için bir göstergeler seti sunmayı ve EHRC'ye Parlamento dâhil olmak üzere izleme ve raporlama sorumluluğunu yerine getirmeye yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Proje, ayrımcılığın yasaklanmış gerekçelerine – yani, yaş, engellilik, etnik köken, cinsiyet, din veya inanç, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, transgender ve sosyal sınıf – özel önem göstererek sağlık, eğitim, fiziksel güvenlik ve katılım gibi insan haklarıyla ilgili çeşitli alanlarda eşitliği/eşitsizliği izlemek için bir istatistiksel göstergeler listesi tavsiye eden eşitlik ölçme çerçevesinin bir yan ürünüdür. Bu çalışmayla ilgili istişareler, eksiksiz bir insan hakları göstergeleri seti geliştirme ihtiyacını vurgulamış ve özellikle yapısal göstergeler ve süreç göstergeleri olmak üzere, sonuç odaklılığı nedeniyle eşitlik ölçme çerçevesinin kapsamı dışında kalan insan hakları göstergeleriyle ilgili BMİHYK çerçevesinin kullanılmasını tavsiye etmiştir. Bu çalışmayla ilgili yorumlar, yalnızca resmi sosyo-ekonomik istatistiklerin değil aynı zamanda insan hakları kuruluşları ve Birleşmiş Milletler örgütleri tarafından toplanan ve/veya işlenen olay bazlı veriler gibi alternatif veri kaynaklarının kullanılmasını da talep etmiştir. Ayrıca, istatistiklerin Romanlar, gezginler, evsizler ve hapisane nüfusu gibi diğer kırılgan ve ötekileştirilmiş gruplara göre ayrıştırılması da önerilmiştir.

Bu arka plana karşın, İnsan Hakları Ölçme Çerçevesi Projesi, BMİHYK çerçevesini ve Birleşik Krallık'ta kullanmak için sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal haklarla ilgili açıklayıcı göstergelerin listesini adapte etmeye çalışmıştır. 2010 yılında proje, çeşitli devlet kurumları, insan hakları ve sivil toplum kuruluşları ve çevrimiçi danışma için özel bir web sitesi ile kapsamlı rehberlik sağlamıştır.

Çerçeve hem Birleşik Krallık tarafından onaylanan uluslararası insan hakları belgelerinden alınan ilave haklara hem de İnsan Hakları Yasası vasıtasıyla iç hukukta uygulanacak haklara açık bir temelle yer vermiştir. Çerçeve yaşama hakkı, işkence, insanlık dışı veya küçültücü muameleden veya ceza görmeme hakkı ve özgürlük ve kişi güvenliği hakkı, adil yargılanma hakkı, özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı, yeterli yaşam standartlarına sahip olma hakkı, sağlık hakkı ve eğitim hakkını içermektedir. İnsan haklarını korumak için yasal, düzenleyici ve kamu politikası çerçevesi de dâhil olmak üzere çeşitli bilgileri, içtihat hukukunu, ulusal ve uluslararası insan hakları izleme örgütleri tarafından vurgulanan kaygıları ve sivil toplum tarafından dillendirilen iddiaları ve endişeleri bir araya getirmiştir.

Proje, London School of Economics and Political Science'taki Sosyal Dışlanma Analizi ve İnsan Hakları Çalışma Merkezlerini ve İngiliz İnsan Hakları Enstitüsü'nü kapsayan EHRC tarafından görevlendirilen bir araştırma ekibiyle uygulanmıştır. BMİHYK, projenin danışma grubuna katkıda bulunmuştur.

Kaynak: EHRC, Human Rights Measurement Framework: Prototype Panels, Indicator Set and Evidence Base, Araştırma Raporu 81 (2011), www.equalityhumanrights.com adresinden ulaşılabilir.

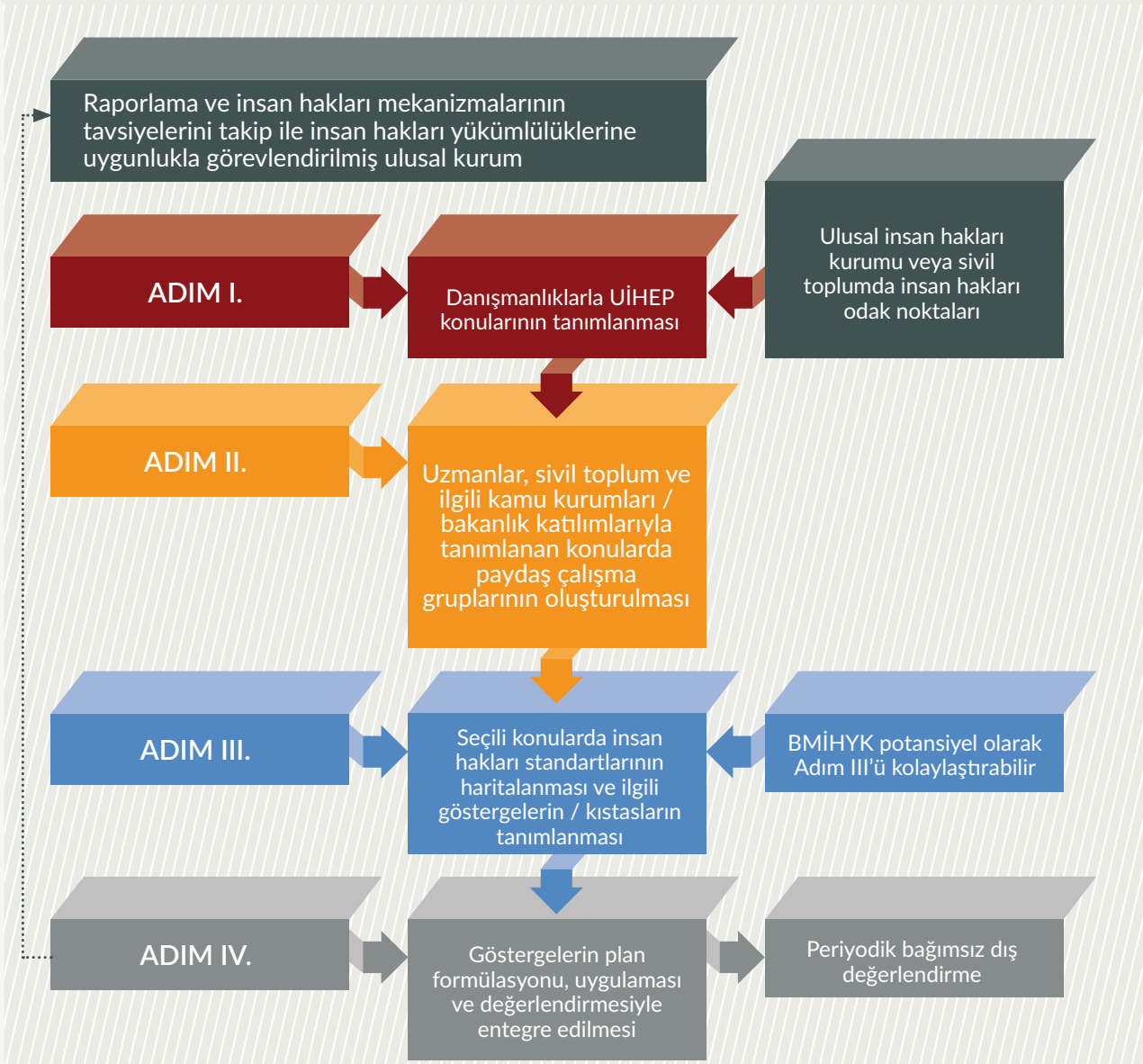

4. Ulusal insan hakları eylem planları ve kalkınma planları

İnsan haklarına ilişkin açıklayıcı göstergelerin tabloları ve bu Kılavuz'da özetlendiği üzere bunları geliştirmeye yönelik yaklaşım, ulusal insan hakları eylem planları (ÜİHEP'ler) ve kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanmasıyla doğrudan ilgilidir. Ancak seçilen göstergeleri istenen sonuçlara ve altta yatan stratejileri de (süreç göstergeleri ve yapısal göstergeler) bağlama yerleştirmek ve bunları ülkelerin sahiplendiği süreçlerle gözden geçirmek özellikle önemlidir. Ayrıca, uygunluk izleme süreçlerinin (teknik olarak,

yalnızca birkaç paydaşla sınırlandırılabilir) aksine bir ÜİHEP'in hazırlanması, ulus altı düzeydekiler de dâhil olmak üzere ideal olarak tüm paydaşları içeren, geniş kapsamlı ve katılımcı bir süreç olmalıdır. Bu nedenle, çeşitli uzmanlıkların geniş kapsamlı katılımını sağlayan bir sürece güvenmek zorunludur (ayrıca bkz. aşağıda Kısım 5). Bu tür bir süreci düzenlemek için başarılı bir model, Kutu 30'da (Nepal) sunulmuş ve Şekil XIV'te özetlenmiştir. Ekvador (Kutu 28), Meksika ve Kenya (Kutular 31 ve 32) vaka incelemeleri, bu ulusal süreç türünü daha fazla göstermektedir.

Şekil XIV Gösterge çerçevesi ve ulusal insan hakları eylem planı

Nepal, insan haklarını izleme ve uygulama göstergelerini tanımlamak üzere BMİHYK çerçevesini kullanan ve adapte eden ilk ülkeler arasındaydı. Ulusal İnsan Hakları Komisyonu'ndan, Başbakanlık ve Bakanlar Kurulundan, birkaç bakanlıktan görevliler ve sivil toplum için 2008 ve 2009 yıllarında birkaç farkındalık ve kapasite geliştirme çalıştayının ardından, Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu ile iş birliği içerisinde BMİHYKO-Nepal iki paralel hedef içeren bir proje geliştirdi.

Bunlardan ilki, üçüncü Nepal Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı'nda (UİHEP) kullanmak üzere göstergeleri tanımlamak için çalışmayı desteklemektir. Bu çalışma, farklı bakanlıklardaki insan hakları odak noktalarıyla yakın çalışan Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu tarafından koordine edilmişti.

İkincisi, Nepal'de ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanmasını geliştirmek ve izlemek için göstergeleri tanımlamak ve bağlama yerleştirmek üzere oluşturulan beş çalışma grubunu desteklemektir. Bu çalışma grupları, bir koordinatör (öncülük yapması için sivil toplumdan veya devlet kurumundan) ve ülke ile ilgili belirli hak veya insan hakları konularında çalışan bazı insan hakları savunucuları dâhil olmak üzere beş veya altı üye ile birlikte BMİHYK-Nepal'in girişimiyle oluşturulmuştu. Çalışma grupları, sağlık hakkı, eğitim hakkı, gıda hakkı, çalışma hakkı ve barınma hakkıyla ilgili göstergeler üzerinde çalışmak üzere kurulmuştu. Çalışma gruplarından biri, bir sivil toplum kuruluşu tarafından yönetilirken; biri Ulusal İnsan Hakları Komisyonu'ndan bir görevli, bir diğeri Ulusal Kadın Komisyonu Sekreteri ve kalan ikisi de bakanlık görevlileri tarafından yönetilmiştir.

Başbakanlık ve Bakanlar Kurulunun odağı daha çok, taslak UİHEP'te tanımlanan farklı programlar için insan hakları programlama göstergelerini (çoğunlukla süreç göstergeleri ve yapısal göstergeler) tanımlamak üzerine olmuştur. Bu göstergeler seçilirken UİHEP ile ülkenin Üç Yıllık Ara Kalkınma Planındaki bazı konular arasındaki çakışma göz önüne alındığında, iki planın ve altta yatan stratejilerin, ifade edilen hedefleri gerçekleştirmek için organik olarak bağlantılı ve anlamlı olduğu gösterilmiştir. Çalışma gruplarının odağı, açıklayıcı göstergelerle ilgili BMİHYK tablolarına dayanan bağlamla ilgili bir çalışmalar bütünü yaratmak ve sivil topluma ve Ulusal İnsan Hakları Komisyonu veya Ulusal Kadın Komisyonu gibi diğerlerine insan hakları savunuculuğu ve izleme faaliyetlerinde yardım etmektir.

2011 yılında, bu girişim, ekonomik ve sosyal hakların gerçekleşmesinin yanı sıra Nepal'deki kalkınma planlama süreçlerinin izlenmesini güçlendirmek amacıyla ulusal paydaşlar için doğrulanmış göstergeler listesi de dâhil olmak üzere bir rehber hazırlamıştır.

Kaynaklar: Indicators for Monitoring Economic, Social and Cultural Rights in Nepal: A User's Guide (Kathmandu, 2011). <http://nepal.ohchr.org> adresinden erişilebilir.

Kutu 31**İnsan hakları için göstergelerin kullanımı - Meksika**

kapasitesini güçlendirme stratejisinin bir parçası olarak göstergeler geliştirmek üzere bir proje başlattı. Proje aynı zamanda, ülkedeki insan haklarının durumuyla ilgili kamu politikalarının etkisini değerlendirmeye çalışmıştır. İnsan hakları göstergeleriyle ilgili BMİHYK çerçevesi hem federal hem de yerel düzeylerde sistematik olarak ayrıştırılmıştır. Devlet kurumları, STK'lar, akademisyenler ve Meksika'daki Birleşmiş Milletler ülke ekibiyle iş birliği içerisinde göstergeler geliştirmek üzere kapasite geliştirme çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Ulusal İnsan Hakları Programı'nın yanı sıra Meksiko İnsan Hakları Programı için göstergeler geliştirmek üzere teknik destek sağlanmıştır. İnsan hakları göstergeleriyle ilgili eğitim ve çalışma oturumları, İçişleri Bakanlığı'na, Savunma Bakanlığı'na, Ulusal Sosyal Güvenlik Kurumuna, Ayrımcılığı Önleme Ulusal Komitesine, Tüketici İşleri Federal Savcılık Ofisine, Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na, Meksiko Adalet Yüksek Mahkemesi, Hükümet Müsteşarlığına, Meksiko Planlama ve Finans Direktörlüğüne ve yerel İnsan Hakları Komisyonuna sunulmuştur.

BMİHYKO-Meksika'nın Ulusal Coğrafya ve İstatistik Enstitüsü ve Ulusal İnsan Hakları Komisyonu ile iş birliği, sağlık hakkı, eğitim hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı, yaşama hakkı, özgürlük ve kişi güvenliği hakkıyla ilgili göstergelerin seçimine odaklanmıştır. Sağlık hakkıyla ilgili yaklaşık 40 yapısal gösterge, süreç ve sonuç göstergesi tanımlanmış ve katılımcı bir doğrulama sürecine tabi kılınmıştır. İlgili devlet kurumları, STK'lar ve akademisyenlerin devletin insan hakları uygulamasını izleme ve raporlama konusunda bu göstergeleri kullanması beklenmektedir.

Başkentteki İnsan Hakları Teşhis ve Eylem Planı'nın bulguları sonucunda, Meksiko Adalet Yüksek Mahkemesi, insan haklarını destekleme ve garanti altına alma kapasitesini analiz etmeye yardımcı olmak için göstergeler geliştirmiştir. Bu çalışma; örneğin, ayırım gözetmeksizin adalete eşit erişimin gerçekleştirilmesi, hâkimlerin masumiyet karinesine ve asgari gözaltı süresi gibi ilkelere saygı göstermesi ve çocuklar için özel koruma gibi ilgili desteği ve değerlendirmeyi kolaylaştıracak 76 süreç ve sonuç göstergesinin yanı sıra 25 nitel gösterge ile sonuçlanmıştır. Ortaya çıkan göstergeler sistemi, adli hataları, adli ve idari personelin görev ihlallerini ve ilgili idari ve cezai prosedürlerini göz önünde bulundurmıştır. Mexico City Adalet Divanı Yargı Konseyi, tarihi kararıyla, göstergelerin uygulanmasını 22 Ocak 2010'da resmi olarak onaylamıştır. Göstergeleri, Meksika'daki diğer yerel mahkemelerde kullanma planları bulunmaktaydı.

Kaynaklar: Diagnóstico de derechos humanos del Distrito Federal (Meksiko, 2008), www.cd hdf.org.mx/ adresinden erişilebilir. Indicadores sobre el derecho a un juicio justo del Poder Judicial del Distrito Federal, Ciltler I ve II, ve Indicadores sobre el derecho a la salud en México (2011), www.hchr.org.mx/ adresinden erişilebilir.

Kutu 32**İnsan haklarını izlemek ve yaygınlaştırmak için göstergeler - Kenya**

Kenya İnsan Hakları Ulusal Komisyonu (KİHUK), sorumluluklarını yerine getirirken, Kenya'daki sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal hakların gerçekleşmesini izlemeye yardımcı olması için göstergeler geliştirmiştir. Hükümet, tüm devlet kuruluşlarının hedefler belirlemesini ve performans verileri toplamasını talep etmiştir. Bu, ulusal kalkınma planında ve kamu hizmetlerinin sunumunda insan haklarını yansıtmak için bir fırsat olarak görülmüştür. 2009'da, KİHUK ve BMİHYK birlikte, Planlamadan Sorumlu Devlet Bakanlığı, Kamu Hizmetlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Adalet, Ulusal Uyum ve Anayasal İşler Bakanlığı (ABUBAİ), Kenya Ulusal İstatistik Bürosu (KUİB) ve sivil toplum örgütleri de dâhil olmak üzere, ulusal insan hakları paydaşları için bir atölye çalışması düzenlemiştir.

Eğitimin ardından ve insan hakları uygulaması ve sözleşmeye uygunluğu bakımından göstergelerin kullanımını tanıdıktan sonra, takip eylem planları tanımlanmıştır. Kalkınma planlarına, iş yerinde ayrımcılık yapmama ve KUİB tarafından yürütülecek veri toplama (örneğin, işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili istatistikler) çalışmalarında kullanmak üzere gösterge geliştirmek amacıyla kurumlar arası iş birliği oluşturmayı dâhil etmişlerdir. Hükümet dışı aktörleri içeren ilave gösterge ihtiyacı da vurgulanmıştır.

2010 yılında, KİHUK, ABUBAİ, Planlama Bakanlığı'na ait İzleme ve Değerlendirme Müdürlüğü (İDM) ve insan hakları göstergeleriyle ilgili Performans Sekreterliği'nden oluşan bir çalışma grubu kurulmuştur. Amaç, devlet kuruluşları arasında göstergelerle ilgili BMİHYK çerçevesinin kullanılmasını teşvik etmektir. Ulusal planlamada insan hakları göstergelerinin kullanımını geliştirmek üzere İDM, öncü kolaylaştırıcı olarak, diğer devlet kuruluşlarının ulusal göstergeler çerçevesinde yansıtmak için gösterge geliştirme süreci boyunca düşünmesine yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu gösterge çerçevesi, Kenya'nın kalkınma planının - Vision 2030 - uygulanmasını izlemek için kullanılmıştır. Bir takip çalışmayı, ulusal kalkınma planında ve insan hakları politika enstrümanlarında belirlenen hedeflerle ilgili olarak, insan hakları temelli yaklaşım ve göstergelerin işlevselleştirilmesi için belirli konuları ele almıştır. Sağlık hakkı, barınma ve yeterli konut hakkı, kamu işlerine katılım hakkı ve özgürlük ve kişinin güvenliği hakkıyla ilgili yeni göstergeler için önerilerde bulunulmuştur. BMİHYK metodolojisinden faydalanarak katılımcılar, ulusal göstergeler çerçevesinde ilave göstergelerin dahil edilmesini desteklemiştir. ABUBAİ ve KİHUK, bu amaçla, izleme faaliyetlerini yönetecektir.

Kaynak: Kenya İnsan Hakları Ulusal Komisyonu (www.knchr.org/).

İdeal bir bağlamda, bir ülkenin insan hakları eylem planı, ulusal kalkınma planının bir parçası olmalıdır.¹⁴ Ancak bu, yerel kurumsal nedenler (sorumlulukların bir yanda finans veya ekonomik planlama bakanlıkları ve diğer yanda adalet departmanı, UİHK veya insan haklarından sorumlu kuruluş arasında bölünmesi gibi), metodolojik kısıtlamalar (insan haklarını ulusal kalkınma

planlarına yansıtacak veya entegre edecek belirli araçların eksikliği) ve insan haklarıyla ilgili çalışmalar açısından ekonomik politikaları belirleyenler arasındaki şüphelilik sebebiyle her zaman geçerli olmayabilir. Bu Kılavuz'da sunulan insan hakları gösterge çerçevesi, bu boşluğu doldurmaya yardımcı olabilir.

Kutu 33

Hukuki bir hak olarak kalkınma - Hindistan

Hindistan Hükümeti, bir bireyin refahı ve önemli bir unsur olarak toplumun ekonomik ve sosyal akışına dâhil olması için önemli olan hayat yönlerini hukuki güvencelerle destekleyen hak sahipliklerinin oluşturulmasıyla birlikte, kapsayıcı bir kalkınma stratejisi benimsemiştir. Son beş yıl içerisinde, devlet, bilgi edinme hakkının ve çalışma hakkının gerçekleşmesi için çalışmaktadır. Bunu, 2009-2010 yıllarında eğitim hakkının uygulanması takip etmiştir. Şimdilerde devlet, gıda hakkını güvence altına almak için önemli bir adımı temsil edecek olan bir gıda güvenliği yasası üzerinde çalışmaktadır. Bu taahhütleri yerine getirmek üzere, sosyal sektör harcamaları, 2011-2012 yıllarında toplam Merkezi Hükümet harcamalarının %33'ünden %38'ine hızlıca yükselmiştir. Sosyal kalkınma yaklaşımındaki bu değişiklik, büyük oranda STK'lar ve konunun uzmanlarından oluşan iktidar partisinin Ulusal Danışmanlık Konseyi'nin uyumlu çabalarıyla gerçekleşmiştir.

Kaynak: Finans Bakanı'nın 2009-2012 yılları arasındaki bütçe konuşmaları, <http://finmin.nic.in/> adresinden erişilebilir.

İnsan haklarını ulusal kalkınma planlarında anaakımlaştırmak ya da alternatif olarak UİHEP'lerin ulusal kalkınma planlarına entegrasyonunu teşvik etmek için öncelikle bunların bazı konularda çakışıp çakışmadığını görmek faydalı olur. Ülkeye bağlı olarak bunlar, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ile ilgili sosyal ve insani gelişme konuları, adalet yönetimi veya bazı nüfus gruplarının sürekli ayrımcılığı ile ilgili konular olabilir.

Ortak meseleler belirlendikten sonra, çabalar, devam eden programlarda ele alınmayan insan hakları yükümlülüklerine işaret etmeye, daha sonra da bunları ele almak için pratik bir yol belirlemeye yönlendirilebilir. Bu, devam eden kamu programlarına dâhil edilmesi için taahhüt-çaba-sonuç göstergesi çerçevesinin ve altta yatan uygulama stratejilerinin (süreç göstergeleri ve yapısal göstergeler vasıtasıyla yansıtılmaktadır) faydalılığını vurgulayarak yapılabilir. Bazı durumlarda,

14. BMİHYKO'nun Handbook on National Human Rights Plans of Action (HR/P/PT/10) adlı çalışmasında gösterildiği üzere, insan hakları endişelerinin farkında olmadan dışlanmasını önlemek amacıyla bu tür planları mevcut, kapsayıcı ulusal kalkınma çerçeveleri (örneğin, ulusal kalkınma planları, ortak ülke değerlendirmeleri (OÜDler) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Yardımı Çerçevesi (BMKYÇ), Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın yoksulluğu azaltma stratejisi belgeleri) ve diğer planlama süreçleri ile bağlantılandırmak için büyük özen gösterilmelidir.

ilave hedefleri (örneğin, hedef nüfus grubunun ilgili kamu programına erişimine odaklanması), stratejinin değiştirilmesi (kırılgan bir nüfus grubuna özel bir bütçe odağının oluşturulması) veya ilgili insan hakları yükümlülüğüne daha kapsamlı bir şekilde yanıt veren yeni bir müdahale ihtiyacının vurgulanmasını (örneğin, hapisane tesislerinin ilgili hukuki belgelere uygunluğunun iyileştirilmesi) içerebilir. Devam eden kalkınma programlarının hizmet mekanizmalarını incelemek ve değiştirmek de onları belirtilen hedeflerin gerçekleşmesinde ve insan hakları çerçevesine bağlama sürecinde daha etkili kılmak için gerekli görülebilir. Hindistan'ın bilgiye, işe, eğitime erişimle ilgili yasal hak sahiplikleri oluşturmaya ilişkin son girişimleri ve şimdilerde gıdaya erişimle ilgili teşebbüsleri (Kutu 33), bu tür bir yaklaşımın örneğidir.

5. İnsan hakları bütçelemesi

Ülke çapında sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal hakların uygulanmasını kolaylaştırmak için, bir devletin bütçe çabalarının insan hakları yükümlülükleri ile aynı eksende olması önemlidir. Bu, bütçeler bir devletin (hükümetin) kalkınma ve yönetim için kaynakları seferber etme, tahsis etme ve harcama ile ilgili temel enstrümanları olduğu için mantıklıdır. Bütçe, bir devletin insan hakları yükümlülüklerini uygulamada hak sahiplikleri yaratma ve destekleme aracıdır. Aynı zamanda, bir politika enstrümanı olarak bütçe, sözleşme yükümlülüklerini bir kamu eylem programına dönüştürmek için, onu potansiyel olarak önemli bir araç haline getiren birbiriyle alakalı diğer hedeflere hizmet eder. Söz konusu diğer hedefler şunlardır:

- Bir mali politika aracı olarak bütçe: Devlet harcamalarının devlet gelirleriyle aynı eksene getirilmesi ve böylece yüksek istihdam ve fiyat istikrarına elverişli bir ortamın yaratılması;
- Bir yeniden-dağıtma aracı olarak bütçe: Eşitsizlikleri azaltmak için gelir ve servet dağılımının değiştirilmesi (vergiler ve diğer gelirler, sosyal transferler ve harcamalar yoluyla);
- Bir planlama aracı olarak bütçe: Planlama amaçları ve hedeflerine uygun olarak eylemlerle ilgili harcamaları karşılamak için kaynaklar sağlayarak çok yıllık planlama perspektifinin işlevsel hale getirilmesi;
- Bir politik araç olarak bütçe: Birbirleriyle yarışan amaçlar arasında kaynakları tahsis ederek politikaları ve kalkınma eylemlerinin önceliklendirilmesi;¹⁵
- Bir koordinasyon aracı olarak bütçe: Sektörler arasında ve farklı yönetim düzeylerinde (federal, bölgesel veya yerel) politika uyum zorluklarının ele alınması;
- Bir hesap verebilirlik aracı olarak bütçe: (Bütçelenmiş) tahsislere ve gelirlere uygun olarak kamu harcamalarını izleyen ve düzenleyen çerçevenin oluşturulması.

İnsan hakları bütçelemesinin iki veçhesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bütçe yapma süreciyle ilgilidir ve bunun insan haklarının kesişen normları veya prensiplerine uygun olarak yapılıp yapılmadığına odaklanmaktadır. İkincisi, bütçenin gerçek içeriğiyle ilgilidir ve onu devletin insan hakları yükümlülükleri perspektifinden incelemeye odaklanır. Bu her iki özellikte, uygun göstergelerin kullanılması, devletin insan hakları

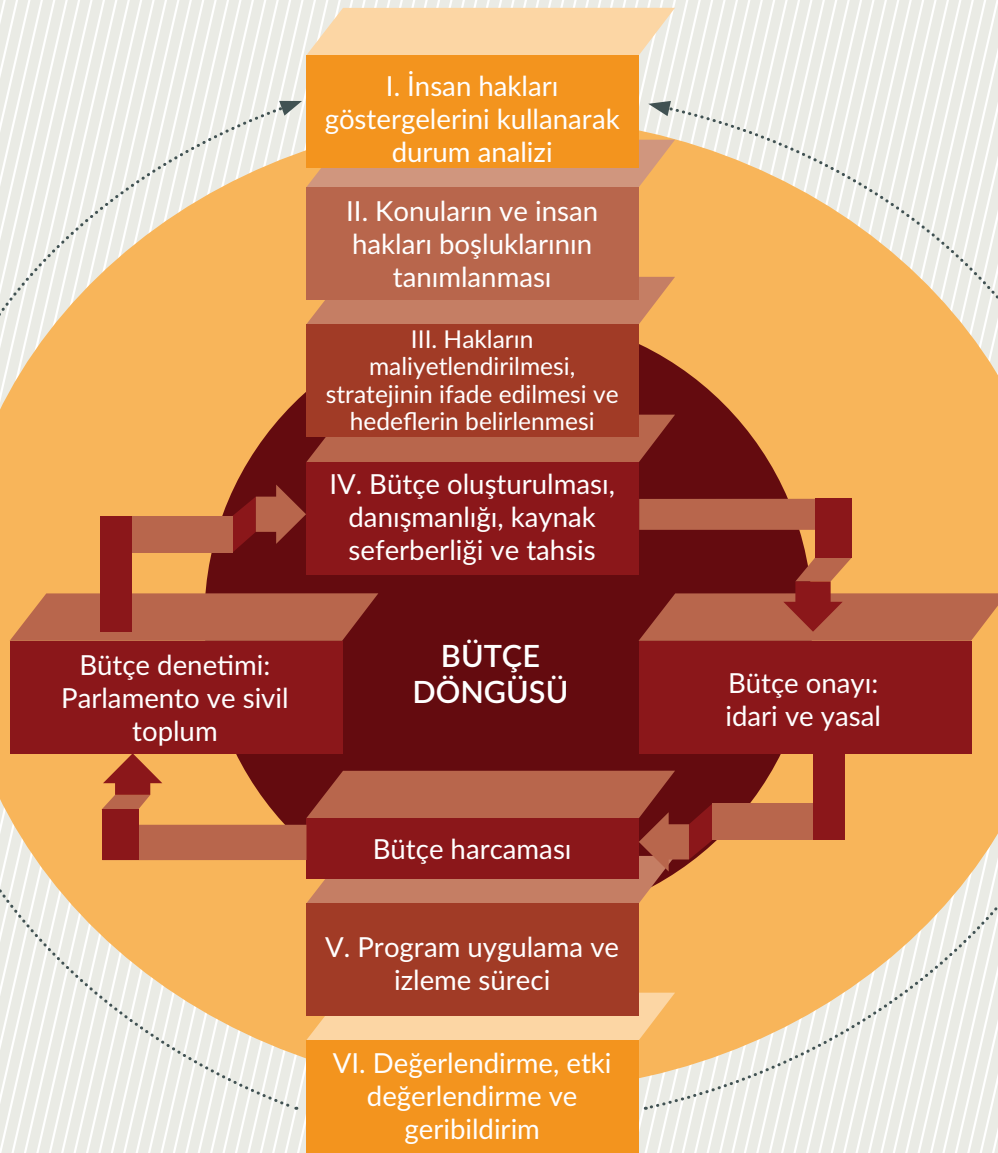
15. Parlamenter bir demokraside, yasamanın bütçeyi onaylaması, iktidardaki seçilmiş bir hükümetin ayakta kalması ve devamı için çok önemlidir.

yükümlülüklerinin bütçesi ile aynı eksene gelmesini kolaylaştırmaktadır. Göstergelerin kullanımı, kişilerin bilgiye erişimini geliştirir ve bütçe sürecine katılımlarını daha etkin kılar. Ayrıca, bütçenin insan hakları içeriğini açığa çıkarmaya yardımcı olur ve böylece uygulamalarını kolaylaştırır. Gerçekte, ulusal veya

bölgesel hükümet bütçeleri esas olarak, devletin insan hakları yükümlülükleri gözetilerek hazırlanmaz. Bu nedenle, zorluk, yalnızca bütçe sürecini insan hakları endişelerine daha hassas kılmak değil, aynı zamanda ulusal bütçelerin insan hakları içeriğini güçlendirmektir.

Şekil XV İnsan hakları göstergeleri, program ve bütçe döngüsü

Bütçe süreci ve insan hakları

Bütçe, bütçe sürecini insan haklarına duyarlı kılmak için – bazen hak temelli bütçeleme olarak da tarif edilir – katılımcı, şeffaf, nesnel olmalıdır ve hesap verebilirlik ile nitelendirilmelidir:

- Paydaşların ulusal, bölgesel veya yerel bütçe süreçlerinde yer almasını sağlamak için katılımcı;¹⁶
- Bütçe içeriği ve süreci hakkında bilgiye erişmek için şeffaf;
- Eğer varsa, kaynak seferberliği ve tahsisinde yalnızca sınırlı role sahip olan ad hoc ve öznel etkilerle somut, kurumsallaşmış ve nesnel;
- Örneğin, bütçenin hazırlanmasına ve onaylanmasına yol açan süreçte ve gerçek harcamada hem ex ante hem de ex post hesap verebilir.

Bütçe süreci, daha geniş politika oluşturma, kalkınma ve yönetim (Şekil XV) sürecine bağlı olduğu için, insan hakları bütçelemesi, tüm sürecin (Aşama I'den Aşama VI'ya) yukarıda listelenen kriterlere uygun olmasını gerektirmektedir. Ayrıca, insan hakları için uygun göstergelerin kullanımı, kalkınma ve bütçe döngüsünün her aşamasını güçlendirir ve süreci paydaş katkısına, şeffaflığa, nesnellığe ve hesap verebilirliğe daha uygun hale getirir (Kutu 34). Sivil toplumun rolü, bu bakımdan önemlidir (Kutu 35).¹⁷

Kutu 34

İnsan hakları perspektifinden bütçe sürecinin kontrol edilmesi

- Bütçenin (programın) paydaşlarla hazırlanması ve uygulanması için kurumsallaşmış bir katılım sistemi var mı?
- Bütçe belgeleri kamusal alanda yayınlanıyor mu yoksa talep üzerine mi sunuluyor?
- Bütçe hazırlama ve uygulama planı kurumsallaştırılmış mı?
- Bütçe hesapları yasal ve bağımsız denetime tabi mi?
- Paydaş katılımını ve şeffaflığı geliştirmek ve kamusal alana bilgi sunmak için bütçe hazırlama prosedürü periyodik olarak gözden geçiriliyor mu?
- Hedeflenen nüfus grupları için programın amaçları doğrultusunda gerçekten harcanan bütçe tahsis (sektöre ve konuya göre) oranı nedir?
- Hangi sektörlerde gerçek harcamalar bütçe tahsisinin altında kalıyor?

16. Örneğin bkz. Dünya Bankası Ortaklık ve Sivil Katılım Grubu, "Case study 2-Porto Alegre, Brazil: Participatory approaches in budgeting and public expenditure management", Sosyal Kalkınma Notları No. 71 (Mart 2003), www.worldbank.org/participation adresinden erişilebilir.

17. İnsan hakları bütçelemesiyle ilgili sivil toplum çalışması örnekleri için bkz. FUNDAR Analiz ve Araştırma Merkezi, Uluslararası İnsan Hakları Staj Programı ve Uluslararası Bütçe Projesi, Dignity Counts: A guide to using budget analysis to advance human rights (2004) ve IDASA, Afrika Demokrasi Enstitüsü, Imali Ye Mwana (the children's money). www.idasa.org/our_work/programme/imali_je_mwana/outputs/ adresinden erişilebilir (erişim tarihi 26 Haziran 2011).

Geliştirilmesi ve korunması, ulusal bütçeleme sürecini insan haklarının gerçekleşmesine daha fazla yardımcı kılmak açısından önemli olan en az iki sivil ve politik hak bulunmaktadır. Bunlar, diğerlerinin arasında, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (md. 19) ve Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (md. 19 (2)) tarafından garanti altına alınan bilgi edinme hakkı ve yine İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (md. 21) alıntılanan ve Sözleşme (md. 25) tarafından garanti altına alınan kamu işlerine katılım hakkıdır (bkz. Bölüm III'teki Kutu 10 ve Bölüm IV'teki tablolar). Aynı şekilde, 1986 yılından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından benimsenen Kalkınma Hakkı Beyannamesi, "Devletlerin, kendinden kaynaklanan faydaların adil dağıtımında ve kalkınmada tüm nüfusun ve tüm bireylerin - aktif, özgür ve anlamlı katılımları temelinde -

refahının sürekli geliştirilmesini amaçlayan uygun ulusal kalkınma politikalarını formüle etme hakları ve görevleri bulunmaktadır" (md. 2) ve "Devletler, kalkınmada ve insan haklarının tam olarak gerçekleşmesinde önemli bir faktör olarak tüm alanlarda halkın katılımını teşvik etmelidir" (md. 8) demektedir. Bu standartlar ister ulusal ister bölgesel veya yerel olsun bütçe süreçleriyle ilgili olarak akılda tutulmalıdır. Pratikte, bütçeyle ilgili karar alma süreçlerine doğrudan katılımdan (örneğin, belirli bir eşiği aşan kamu harcamalarına ilişkin referandum) pasif katılıma (örneğin, nüfus olacaklar hakkında veya alınan bütçe kararları hakkında bilgilendirilir) değişiklik gösteren farklı katılım ve kurumsal düzenleme türleri sıklıkla devreye sokulmalıdır.

Kutu 35

İnsan hakları bütçelemede ve kalkınma planlamasında sivil toplumun rolü

- Ötekileştirilmiş nüfus gruplarını etkileyen konularda farkındalık yaratılması;
- Politika çerçevesi ve bütçe tahsislerini etkilemek için göstergelerin ve diğer bilgilerin kullanılması; Parlamento üyeleri ve vatandaşlar arasında bütçe okuryazarlığı girişimlerinin desteklenmesi; Hükümet performansı farkındalığının geliştirilmesi;
- Savunuculuk ve kapasite geliştirme ile ötekileştirilmişleri güçlendirmek için yönetim kurumlarının kullanılması.

Bütçe içeriği ve insan hakları

Bütçeyi insan hakları perspektifinden etkilemek için, bütçeye eklenen programların devletin insan hakları yükümlülükleriyle aynı eksende olması gereklidir. İdeal olarak, programlar, devletin insan hakları yükümlülüklerini ele almak için tasarlanmalı ve bütçe tarafından finanse edilmelidir. Bu, kalkınma ve yönetim konularını bir insan hakları lensiyle tanımlamak için durumu analiz etmeyi, insan hakları eksikliklerini dile getirmeyi, stratejiler geliştirmeyi, politika önlemlerini maliyetlendirmeyi ve bu eksiklikleri gidermek için bütçeye gerekli tahsisleri eklemeyi gerektirir (Şekil XV). Örneğin, kız çocukları (ya da hedeflenen nüfus gruplarından çocuklar) arasında düşük okuryazarlık ve okula kayıt oranları olan bir ülke, parasız zorunlu ilköğretimi sağlamakla ilgili insan hakları yükümlülüğünü gerçekleştirmek için özel programlar başlatmak zorunda kalabilir. Bu, kızların ve erkeklerin okula kayıtlarının yanı sıra yetişkinlerin okuryazarlığını artırmak amacıyla, örneğin, yoksul ve diğer hedeflenen topluluklardan çocukları okullara çekmek ve okullarda tutmak için (aynı zamanda beslenmelerini ve genel sağlıklarını iyileştirmeye de yardımcı olabilir) bir "öğle yemeği programı",¹⁸ toplumsal farkındalık kampanyaları ve nakit transferi programları¹⁹ gibi finansal girişimleri içerebilir.

Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler, özellikle hedeflenen nüfus grupları arasında eğitimle ilgili sonuçları geliştirmek amacıyla bu tür önlemler benimsemektedir. Hindistan'da, şimdi bu programlar, devletin eğitim hakkına dair yükümlülüklerini açıkça dile getirmektedir.

Sonuç olarak, bunların performans göstergeleri (örneğin, kamu beslenme yardımı programları tarafından kapsanan çocuk oranı), insan hakları uygulamasındaki ilerlemeleri izlemek için faydalı olacaktır. Bu Kılavuz'da belirlenen çerçeve kapsamında, bu göstergeler çoğunlukla süreç göstergeleri olacaktır; ancak bazı yapısal göstergeler de eklenebilecektir (Kutu 36).

Diğer durumlarda, bütçe girişimlerini insan hakları yükümlülüklerine açıkça bağlama ihtimali az olacaktır. Örneğin, pek çok ülkede, sosyal kalkınma programları, yalnızca dolaylı olarak olsa da, bazı insan hakları kaygılarını hâlihazırda dile getirmektedir; bu nedenle de devletin insan hakları yükümlülüklerini doğrudan ele alan yeni programları başlatma kapsamını azaltmaktadır. Maliye bakanlığının çalışmalarında insan hakları metodolojisini kullanmayı tercih etmediği durumlar da olabilir. O halde zorluk, insan hakları boşluklarını vurgulamak ve insan hakları perspektifinden devam eden programların ve bütçelerin incelenmesini sağlamak amacıyla mevcut göstergeleri ve kıstasları yaratıcı bir biçimde kullanmak olacaktır. Örneğin, zaman içinde ve sektörler ve karşılık gelen filii harcama şablonları arasında bütçe tahsislerinin analizi veya bütçe gelirinin yapısı ve kaynakları, devletin insan hakları önceliklerini ortaya koyabilir. Benzer şekilde, sosyo-ekonomik göstergelerin analizi, hakların gerçekleşmesi ve haklardan faydalanma ile ilgili değişikliklerin yerini saptamaya yardımcı olacaktır. Göstergeleri bu bağlamda uygulamak ve yorumlamak ile ilgili bazı teknikler, aşağıda belirtilmiştir.

18. "Öğle Yemeği Planı", 2001 yılında Anayasa Mahkemesi'nin hükümete ilkokullardaki tüm çocuklara pişirilmiş yemek sağlaması talimatıyla ilgili çığır açan kararından sonra Hindistan'daki eyaletler tarafından benimsenen bir okul yemek programıdır.

19. Bkz. "Report of the independent expert on the question of human rights and extreme poverty, Magdalena Sepúlveda Carmona" (A/HRC/11/9).

Eğitim bütçesi

- Hane halkları tarafından karşılanması gereken doğrudan veya dolaylı masraflar (örneğin, ulaşım, kitaplar, kıyafetler) gibi ilköğretime harcanan kamu ve özel eğitim bütçesinin oranı (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md.ler 2 (1), 13 ve 14)
- İlköğretim için, kırılğan veya ötekileştirilmiş gruplara veya yasaklanmış ayrımcılık gerekçelerine göre ayrıştırılmış net ilk kayıt oranı ve okulu terk etme oranı (md. 2 (2))
- Herkes için parasız zorunlu ilköğretim uygulamasına ilişkin eylem planının zaman çerçevesi ve kapsamı (md. 14)
- Kamu beslenme yardımı programları tarafından kapsanan çocukların oranı (md. 11 ve 13)

Adalet ve hukuk uygulaması bütçesi

- Kolluk kuvvetlerinin insan hakları eğitimine tahsis ettikleri bütçenin oranı
- İnsan hakları konusunda eğitilmiş kolluk kuvvetleri görevlilerinin oranı
- Yıllık olarak karşılanan adli yardım ve ücretsiz tercüman taleplerinin oranı

B. İstatiksel bilgilerin insan hakları perspektifinden yorumlanması

Kılavuz'da vurgulandığı üzere, yaygın olarak bulunan sosyo-ekonomik göstergeler, insan haklarının uluslararası, ulusal veya ulusaltı düzeylerdeki durumunu yorumlamak için çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Bu, insan hakları izlemesinde kullanılmak üzere seçilmelerine rehberlik edecek yeterli bir kavramsal çerçeve bulunmamasına rağmen gerçekleşmiştir. BMKP

İnsani Gelişme Raporu 2000, insan haklarının inkârının ve politika başarısızlıklarının haklardan faydalanmada sürekli mahrumiyete yol açtığını ve eşitsizliği nasıl artırdığını göstermek için, mevcut istatistiksel bilgileri kullanarak bazı analitik uygulamaları ve metodolojileri bir araya getirmiştir.²⁰ Bu Kılavuz'da tanımlanan insan hakları göstergeleri türleri ile bu tür analitik uygulamalar ve metodolojiler, insan hakları uygulamasını geliştirmeye ve izlemeye önemli ölçüde katkıda bulunabilir.

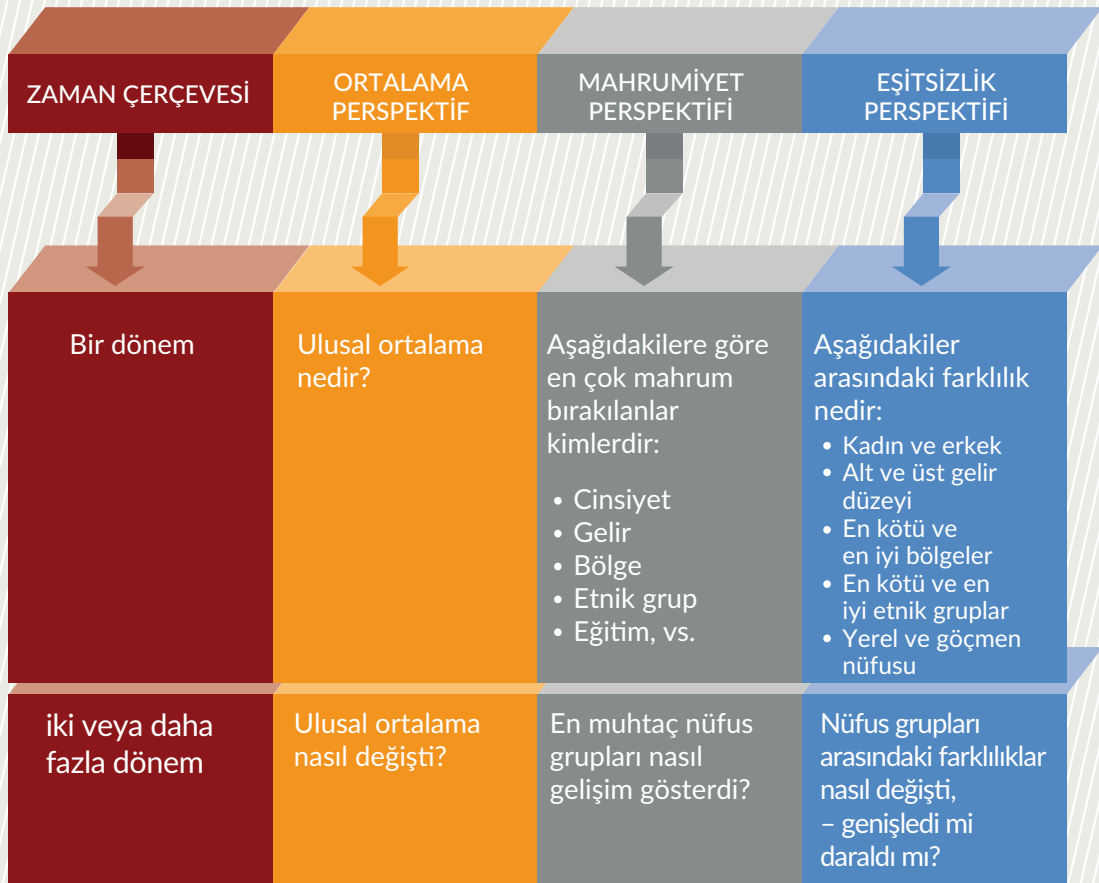
20. Ayrıca bkz. Eitan Felner, "A new frontier in economic and social rights advocacy? Turning quantitative data into a tool for human rights accountability", SUR-International Journal on Human Rights, Cilt 5, No. 9 (Aralık 2008) ve Eitan Felner, "Closing the 'escape hatch': a toolkit to monitor the progressive realization of economic, social and cultural rights", Journal of Human Rights Practice, Cilt 1, No. 3 (2009).

Sosyoekonomik istatistiklerin insan haklarında kullanılması, tipik olarak önce mevcut bilgilerin; ulusal ortalamalardan ortak insan hakları özelliklerini paylaşan en küçük birey gruplarına ve tek tek bireyler düzeyindeki bilgilere kadar ayrıştırılmasını içerir. Ancak bu tür veri toplama, derleme ve ayrıştırma her zaman mümkün değildir. Gerçekten de bu Kılavuz'da sunulan göstergelerin çerçevesi, yeterli bir insan hakları değerlendirmesi yapmak için gerekli olabilecek kritik bilgileri tanımlamak için işte burada faydalı hale gelir. Bu arada, ilgili göstergelerle ilgili bilgi eksikliği,

kendi başına, yükümlülük sahiplerinin insan haklarını gerçekleştirmeye yönelik isteksizlerinin göstergesi olabilir. Bu; örneğin, kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ve şiddetin ortadan kaldırılmasıyla ilgili bir politikanın veya eylem planının zaman çerçevesi ve kapsamı gibi yapısal bir gösterge (bkz. Bölüm IV, kadınlara yönelik şiddetle ilgili tablo) hakkında hiçbir bilgi olmadığında ve gözaltındaki veya tutuklu kişiler üzerinde fiziksel ve fiziksel olmayan kötü muamele (işkence ve orantısız güç kullanımı dâhil) ile ilgili olarak resmi soruşturma geçiren personelin oranı ve disiplin işlemi veya adli kovuşturmayla sonuçlananların soruşturmaların oranı (bkz. Bölüm IV, işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili tablo) gibi süreç göstergeleri derlenmediğinde veya dağıtılmadığında geçerli olabilir.

Şekil XVI İnsan hakları değerlendirmelerinin üç perspektifi

Kaynak: BMKP, 2000 Yılı İnsani Gelişim Raporu'ndan benimsenmiştir.

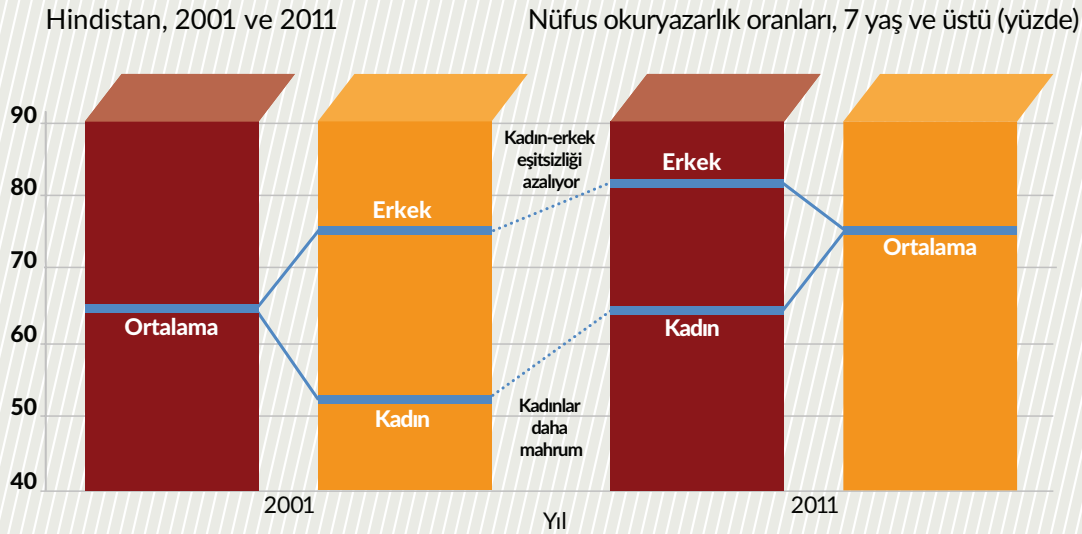
Göstergeler mevcut olduğunda, üç ölçüm perspektifini birleştiren bir analiz ve değerlendirme, özellikle sonuç ve süreç göstergelerini kullanarak, sistematik bir şekilde gerçekleştirilebilir. "Ortalama perspektif", ülkenin genel ilerlemesini, "mahrumiyet perspektifi" en muhtaç gruplarının ilerlemesini ve "eşitsizlik perspektifi" ülkenin nüfus grupları veya bölgeleri arasındaki eşitsizliklerin daraltılmasındaki ilerlemeyi gösterir. BMKP 2000 yılına ait İnsani Gelişme Raporu'nda, bu farklı perspektiflerin bir insan hakları durumunu incelemekle ilgili önemini ortaya koymuştur (Şekil XVI).

Bunu örneklemek için, Hindistan'ın 7 yaş ve üzerindeki nüfusu için okuryazarlık istatistikleri sayımını göz önünde bulundurun. Eğitim hakkını izlemek için faydalı bir özet sonuç göstergesidir. 2001 yılında, ulusal genel okuryazarlık oranı %64.8'di; bu oran erkekler için

%75.3 ve kadınlar için %53.7 idi. 2011 yılında genel okuryazarlık oranı %74'e yükseldi, bu oran erkeklerde %82.1 ve kadınlarda %65.5'ti. Yani, ortalama olarak, 2001 yılında nüfusun üçte ikisi okuryazarken 2011 itibarıyla nüfusun neredeyse dörtte üçü (7 yaş ve üstü) okuyordu. Mahrumiyet perspektifi, 2001 yılında 10 kadından 5'inin okuyarken; 10 erkekte 7'sinin okuyacağını göstermektedir. 2011 yılında, bu bakımdan kadınlar erkeklerden daha mahrum olmaya devam etmesine rağmen, aralarındaki okuryazarlık farkı 2001'de %21.6'dan 2011'de %16.7'ye düşmüştür. 2001'de her 10 okuyazar erkeğe karşı 7 okuyazar kadın bulunurken, 2011'de bu rakam 8'e yükselmiştir. Okuryazarlıkla ilgili cinsiyet eşitsizliği, kadınlar erkekler yetiştikçe kapanmaktadır. Şekil XVII'de gösterilen bu tür bir analiz ve değerlendirme, ayrıştırılmış ilave bilgiler kullanılarak gerçekleştirilebilir.

Şekil XVII

Hindistan'daki okuryazarlık için üç perspektifin örneklendirilmesi

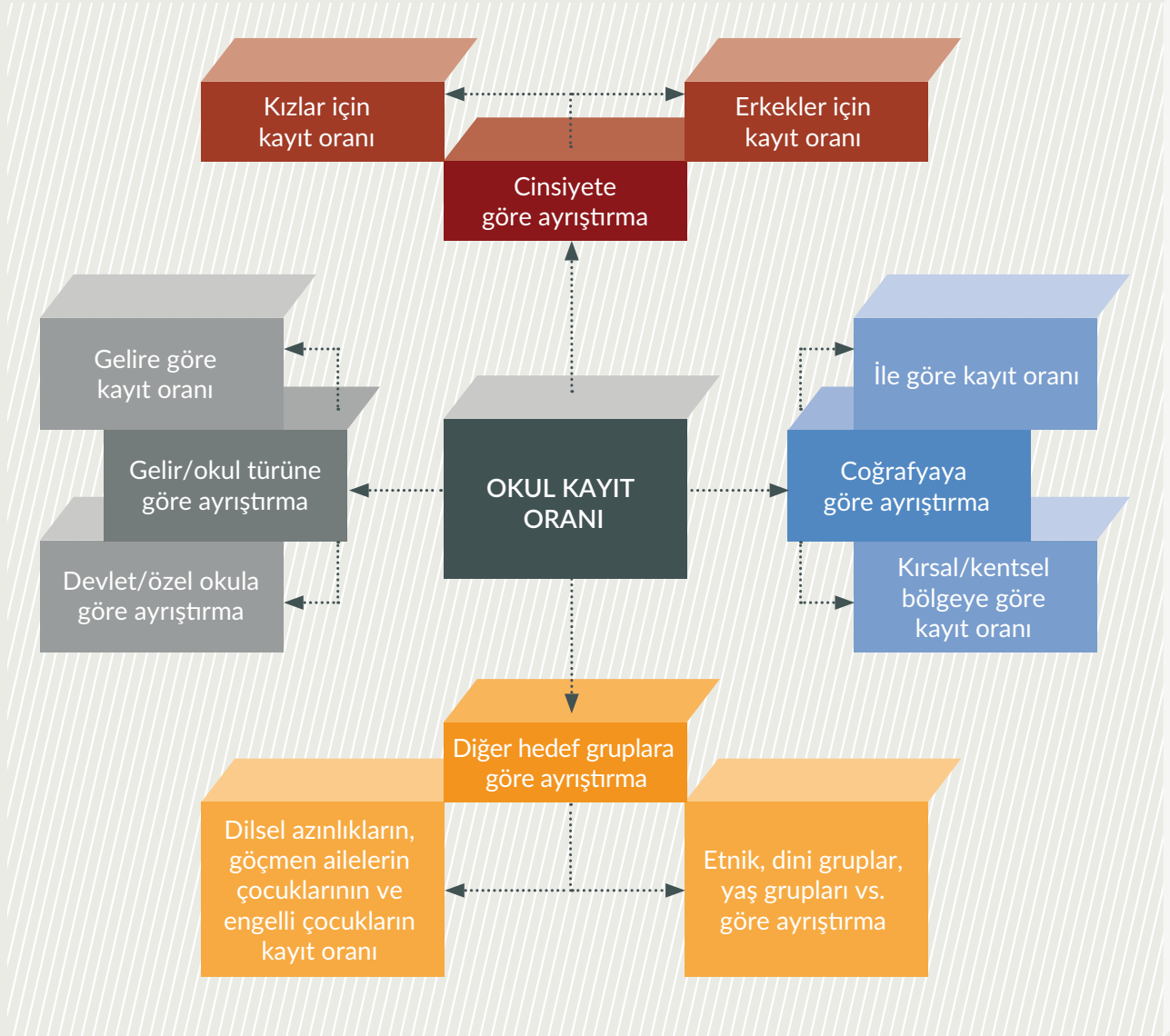
Kaynak: Tescil Ofisi ve Sayım Komiserliği, Hindistan, Geçici nüfus toplamları, 2011 Hindistan Seriler 1'in Belge 1'i (Bölüm 6).

XVIII. ve XIX. Şekiller, eğitim hakkı ile ayrımcılık yasağı ve eşitlik hakkının gerçekleştirilmesinde okula kayıt için dikkate alınabilecek ayrıştırma ve veri analizi düzeylerinin iki ek örneğini sunmaktadır. Ayrıca, okuryazarlık oranının aksine (sonuç göstergesi), okul kayıtlarıyla ilgili gösterge (süreç göstergesi) okuryazarlık

seviyelerini iyileştirmek (daha yüksek katılım yoluyla) veya zorunlu ilköğretim için eylem planını uygulamak (yapısal gösterge) ile ilgili politika önlemlerinin kısa vadeli etkisini yakalama avantajına sahip olacaktır.²¹

Şekil XVIII

Eşitlik ve ayrımcılık analizi için verilerin ayrıştırılması

21. Okuryazarlıkla ilgili istatistikler, genellikle, sadece her 5 ya da 10 yılda bir uygulanan masraflı yöntemler olan sayım veya araştırma verileri yoluyla derlenmektedir. Kayıt istatistikleri, genellikle, eğitim bakanlığı tarafından tutulan ve yıllık olarak dağıtılan idari kayıtlara dayanmaktadır.

Ortalama, mahrumiyet ve eşitsizlik perspektifleri ve ilgili ayrıştırma koşulu; sivil, kültürel, ekonomik, politik veya sosyal hakların gerçekleşmesinin geliştirilmesi ve değerlendirilmesiyle eşit derecede ilgilidir. Örneğin, şiddet mağduru olan ve belirli özellikleri taşıyan (örneğin, yaş, etnik köken, servet, eğitim durumu) hedef nüfus gruplarındaki kadın oranı gibi suç ve taciz vakalarıyla

ilgili istatistiksel göstergeler, bu üç aşamalı analizden faydalanacaktır. Aynı şey, kamu sektöründe veya özel sektörde yöneticilik pozisyonlarında olan nüfus grubu oranıyla ilgili göstergeler için de geçerlidir.²²

Şekil XIX

Eğitime erişimi analiz etmek için oranların kullanımı

A

Net ilk kayıt oranı

B

Kız çocukları için net ilk kayıt oranı

C

Hedeflenen nüfustan kız çocukları için net ilk kayıt oranı (örneğin, etnik grup/ kırsal)

Eğer sürekli $A > B$ ve $B > C$ ise, genel olarak kız çocuklarının ve özellikle hedeflenen nüfus gruplarından kız çocuklarının temel eğitime erişimle ilgili sorunları olduğunu ileri sürmek için iyi nedenler bulunmaktadır. Ancak daha fazla niteliksel analiz, sorunun boyutunu anlamak için her zaman arzu edilecektir.

Genel olarak, insan hakları değerlendirmeleri istatistiksel analiz ve karşılaştırma tekniklerinin mevcut göstergelere uygulanmasından faydalanabilir:

■ **Eğilim analizi**, iki ya da daha fazla dönem boyunca bir göstergenin ardışık değerlerinin karşılaştırmalarını içerir. Örneğin, bir ülkenin

çocuk ölüm oranlarının (ortalama perspektif) hızla düştüğü vurgulanırken, bazı etnik gruplar için bu oran durgun (mahrumiyet ve eşitsizlik perspektifleri) kalabilir. Adalet yönetimi için bütçe tahsislerinin, enflasyon hesaba katıldıktan sonra, devletin konuyla ilgili pozisyonu ve taahhüdüyle uyuşmadığına dair eğilim de gözlemlenebilir.

22. Bölüm III'te vurgulandığı gibi, ayrıştırma ile ilgili önemli zorluklar bulunmaktadır. Özellikle, küresel düzeyde zahmetli çıkarımlar yapmak için toplam nüfusta dikkate alınan alt nüfusun (örneğin, etnik grup) oranını bilmek önemlidir. Bu, bir sayımın önemini vurgular. Ayrıca, ayrıştırılmış veri setleri, çıkarıldıkları veri setlerinden daha küçüktür. Sonuç olarak, istatistiksel örnekler bakımından, örnekleme hatası (bkz. istatistiksel terimler sözlüğü) daha yüksek olacaktır.

■ **Oran analizi**, aynı birimde ölçülen iki gösterge arasındaki ilişkiyi (değişken miktar) incelemeyi içerir. Örneğin, ilköğretimde kız çocuklarının erkek çocuklarına oranı, ilköğretimdeki kız çocuklarının sayısı ilköğretimdeki erkek çocuklarının sayısına bölünerek hesaplanır.²³ Oranların kullanımı, özellikle bütçe analiziyle ilgilidir (bkz. yukarıda Kısım A 5). Kamu harcaması oranı, sosyal harcama oranı veya öncelikli harcama oranı gibi farklı harcama oranlarına ilişkin bütçe verileri, ulusal veya bölgesel bütçelerdeki belirli harcamalarla bağdaştırılan görece öneme dikkat çekmek için kullanılabilir (bkz. Şekil XX). Bu nedenle, GSYİH veya GSMH'de kamu harcamalarının payını yansıtan oranlar,²⁴ kamu sektörü harcamasında eğitim harcamasının payı, eğitim harcamasında ilköğretim harcamasının payı vs. analiz edilmelidir. Eğitim harcamasını, ilköğretimde GSMH'nin %6'sında veya sosyal sektör harcamasının %50'sini hedeflemek gibi uygun kıstaslar, politika savunuculuğunu geliştirmek için türetilebilir. Bu oranlar, gerçek harcamaya kıyasla bütçelenen miktarlar için daha fazla farklılaştırılıp analiz edilebilir. Üstelik bütçede yansıtıldığı gibi, bir hükümetin gelir seferberliği çabaları da oran ve eğilim analizine tabi olabilir. Bu, örneğin vergi oranının analizini (GSMH'nin bir yüzdesi olarak vergi geliri) gerektirebilir; bu ölçüde, gelir seferberliği ilerlemecidir (hâkim finansman kaynağı, yoksulları orantısız olarak etkileyen dolaylı vergiler yerine doğrudan vergilerdir); ve yine bu ölçüde, mali denge, nesiller arası eşitliği

(gelecek nesiller üzerinde çok fazla yük oluşturan büyük ve kalıcı açıklar yaratır) etkilemektedir.

■ **İleri istatistiksel ve ekonometrik analiz**, sosyal sonuçların etkenleri ve etmenlerini, ayrımcılık seviyelerini, politika senaryolarının simülasyonunu ve bütçeler için çıkarımlarını tanımlar. Tanımlanan insan hakları endişelerine karşılık gelen nicel göstergeler, bütçedeki ve onun politika çerçevesindeki insan hakları boşluklarını vurgulamak için istatistiksel ve ekonometrik analizlere tabidir. Ayrıca, farklı politika değişkenleri için simülasyonlar, insan hakları endişelerini daha doğrudan ele alan alternatif önlemleri görmek üzere gerçekleştirilebilir.²⁵

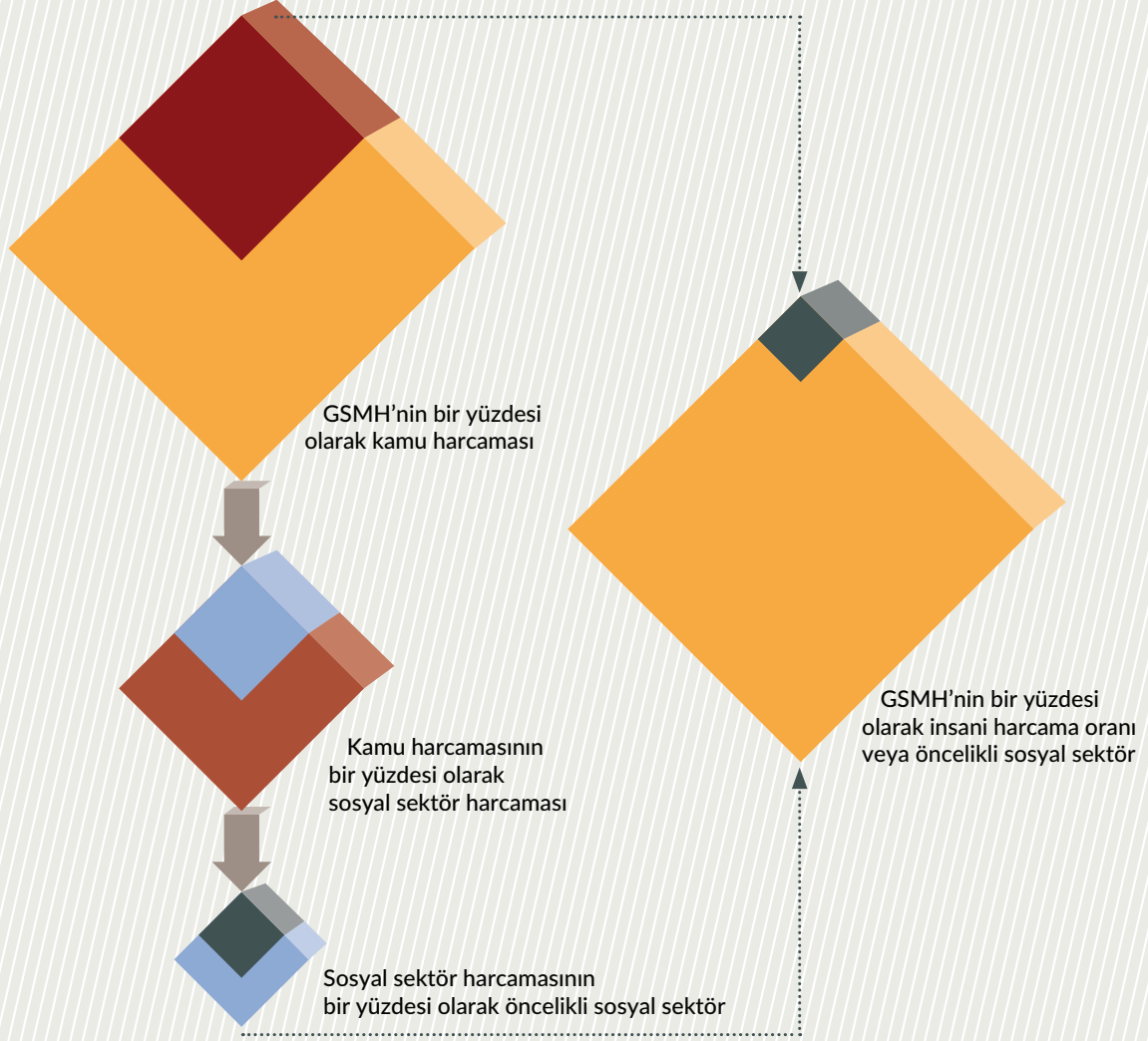
Mevcut istatistiksel bilgilerin kullanılması, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yanı sıra sivil ve politik hakları izlemekle de ilgilidir. Devletin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili yükümlülüklerini izlemek – özellikle “ilerlemeci gerçekleştirme”, “mevcut maksimum kaynak kullanımı” (bütçe göstergeleri ve analiz) ve “minimum yaşam standartları” (ulusal yoksulluk sınırının tanımı) – için istatistik kullanımıyla ilgili daha fazla gayret gösterilmesine rağmen, şiddet ve güvenlikle ilgili istatistiksel bilgilerin geliştirilmiş elverişliliği, kamu işlerine katılım (örneğin, seçimler ve kamu atamaları), adalete erişim (örneğin adli yardım) ve hukuk uygulaması analizi ve sivil ve politik hakların değerlendirilmesini zenginleştirir.

23. Oranın değerinde zaman içerisinde gerçekleşen bir değişimin pay veya paydadaki ya da her ikisindeki değişikliklerden kaynaklanabileceğini akılda tutmak önemlidir (bkz. İstatistiksel terimler sözlüğü).

24. Gayrisafı yurtiçi hâsıla (GSYİH), bir ülkenin tüm üreticilerinin toplam brüt katma değerine ve ayrıca ürünün değerlemesine dâhil edilmeyen herhangi bir ürün vergisine (daha az ödenek) eşit toplu üretim ölçüsüdür. GSYİH, genellikle bir ülkenin genel ekonomik servet için bir vekil olarak kullanılır. Bir devletin kendi mevcut maksimum kaynaklarını seferber etme ve kullanma kapasitesini değerlendirmede (bkz. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Madde 2 (1)), gayrisafı milli hâsıla (GSMH) tercih edilen bir gösterge olabilir. GSMH, üretim ve ihracatla ilgili net vergiler hariç, çalışanların tazminatı ve dünyanın geri kalanından alınacak kalemlere karşılık dünyanın geri kalanına ödenecek mülkiyet geliri hariç ve GSYİH'tir. GSMH, daha önce ulusal hesaplarda kullanılan brüt milli gelirle aynıdır.

25. Bkz. www.serfindex.org adresinden erişilebilir olan Sosyal ve Ekonomik Hakların İcrası Endeksi; Patrick Nolan Guyer vd., “Measuring the progressive realization of economic and social human rights in Brazil: A disaggregated economic and social rights fulfillment index”, Economic Rights Working Papers, No. 10 (University of Connecticut, Human Rights Institute, 2009).

Kaynak: 2000 Yılı İnsani Gelişme Raporu, s. 97.

C. İnsan hakları izleme sistemlerinin kurulması

İnsan hakları izlemesi, herhangi bir uluslararası, ulusal veya ulusaltı idari kuruluş gibi diğer izleme mekanizmalarından – örneğin, tarımsal üretim ve gıda güvenliği, insani gelişme, adalet yönetimi ve hatta proje düzeyinde kalkınma çıktıları ve etkisi – ayrılmamıştır. Bir insan hakları izleme sistemi, paydaşların – hak sahiplerinin ve yükümlülük sahiplerinin – ve insan haklarını uygulama ve bunlardan faydalanma konusunda paydaşlarla ilgili bilgilerin tanınması vasıtasıyla insan hakları perspektifini getirerek, mevcut izleme sistemlerine dayanır. Bu, bilginin toplanması ve analizi bazı kurumsal düzenlemeleri ve insan haklarının gerçekleştirilmesini somutlaştıran ve yansıtan belirli verilere odaklanmayı gerektirir.

İyi bir izleme sistemi, programları uygulamak ve bunlarla ilgili bilgi sağlamakla ilgili idari sorumlulukları olan kurumlarla programların uygulanmasında ilerlemeyi izlemekle ilgili sorumlulukları bulunan kurumlar arasında açık bir ayırım yapılmasını gerektirir. Verilerin üreticisi ile onların bir izleme mekanizması tarafından kullanılması arasındaki bu ayırım, insan hakları değerlendirmeleri için özellikle önemlidir. Zira iki rol arasındaki doğal çıkar çatışması, yükümlülük sahiplerinin hesap verebilirliğini ve sürecin güvenilirliğini ciddi biçimde riske atabilir.

İnsan hakları izlemesi, en kırılgan ve ötekileştirilmiş nüfus grupları için hakların kazanımı ve bu haklardan faydalanma ile ilgili verilere odaklanmayı gerektir. Bu, insan haklarının evrenselliği ve devredilemezliği ile çelişmez. Odağın ulusal ve bölgesel ortalamalardan

kırılgan gruplara ve oradan da ideal olarak tek tek bireyler seviyesine kayması, ayrımcılığın veya eşitsizliğin ve hatta insan haklarının gerçekleştirilmesini izlemekle ilgili esas endişelerden biri olan bireyin haklarının ihlalinin boyutunu değerlendirmeyi mümkün kılar. Ayrıca, kırılgan veya ötekileştirilmiş birey veya nüfus gruplarının refah durumu, kendi başına, tüm nüfusun genel refahının ve insan haklarının kullanılmasının göstergesi olabilir.²⁶

Ancak bu, insan hakları izlemesinin yalnızca ayrıştırılmış bilgiler hakkında olduğunu anlamına gelmemektedir. Bu Kılavuz'da vurgulandığı üzere, insan hakları izlemesi, insan hakları uygulamasına ilişkin güvenilir bir değerlendirmeyi kolaylaştıracak araçlar olarak nüfus ortalamalarına ve bireysel vakalarla ilgili bilgilere dayanan insan hakları standartlarına bağlı uygun bir gösterge seti gerektirir (bkz. Bölüm II).

Bu unsurları izleme sistemlerine tanıtmaya ve dahil etmeye, onları güçlendirir ve insan hakları ölçümü ve uygulamasına daha uygun hale getirir. Ülke düzeyinde hak temelli izleme ve gösterge sistemleri kurarken ve insan hakları uygulamasını geliştirme ve izleme ile ilgili mevcut mekanizmaları güçlendirirken, diğerlerinin yanı sıra aşağıdaki adımlar tanımlanabilir.

26. Bkz. Bölüm I'deki istatistiksel ortalamalara karşın bireysel vakalarla ilgili bilgiler hakkındaki tartışma.

DURUM	İYİ UYGULAMA	YETERSİZ YANIT
Politik bağlılık	Kıdemli politik sponsorluk veya demokratik rejim, iyi tanımlanmış insan hakları sorumlulukları	Gönüllü olmayan veya demokratik olmayan rejim, insan haklarına karşı duyarsız, dağınık sorumluluklar
Bakanlıklar ve idari kuruluşlar	Konularla ilgili açık sorumluluk ve ayrıntılı kapsam, insan hakları yükümlülüklerinden haberdar, verileri toplamak ve dağıtmak için iyi organize olmuş	Çakışan veya dağınık sorumluluklar, insan haklarına karşı duyarsız veya bilgisiz, veri toplama ve dağıtmayla ilgili zayıf kapasite veya düzensizlik
Ulusal insan hakları kuruluşu (ÜİHK)	Bağımsız, organize, yeterli fon alır, erişilebilir, iyi geliştirilmiş insan hakları planı, izleme ve analiz için kapasite	Zayıf, zayıf kaynaklı veya mevcut olmayan, erişilemez ve düzensiz insan hakları planları
Bağlama özel kırılma grupları için kurumlar	Etkin kurumlar, kırılma gruplarının haklarını, eşit fırsatlarını ve refahını izleme kapasitesi	Zayıf, zayıf kaynaklı veya mevcut olmayan, dağınık sorumluluk ve zayıf güvenilirlikle erişilemez
Ulusal istatistik kurumu	Bağımsız, istatistik inceleme ve dağıtım mekanizması, farklı kaynaklardan insan hakları bilgileri toplamaya ve bu bilgileri yönetmeye hevesli ve donanımlı	Uysal, zayıf kaynaklı veya insan hakları endişeleri konusunda şüpheli, verilerin düzensiz toplanması veya dağıtımı
Göstergeler ve izleme metodolojisi	Tanımlanmış, bağlamsal olarak ilgili göstergeler, sağlam veri toplama yöntemleri, düzenli analiz/raporlama	Uygun/ithal göstergeler, zayıf veri toplama yöntemleri ve analizi, erişilemez kayıtlar
Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarının tavsiyeleri hakkında raporlama ve takip	Mükemmel donanımlı sekreterlik ve danışmanlık süreci, zamanında raporlama ve izleme prosedürleri	Ad hoc düzenlemeler, düzensiz veya mevcut olmayan danışmanlık süreci, düzensiz raporlama veya hiç raporlamama
Paydaş katılımı ve sivil toplum kuruluşları	İyi kaynaklı, bağımsız, görünür sivil toplum kuruluşları, Birleşmiş Milletler enstrümanları ve uygulamalarından haberdar	Zayıf, sınırlı sivil toplum, düzensiz veya münferit çekışmeli raporlar. Birleşmiş Milletler uygulaması hakkında yeterli bilgiye sahip değil
Medya özgürlüğü ve motivasyonu	Bağımsız, güçlü ve hassas medya, insan hakları konusunda okuryazar	Kontrol altında veya pasif ve uysal medya, sınırlı erişim ve güvenilirlik
Bilgi edinme hakkı	Kanunlaştırılmış ve eşit şekilde uygulanan	Kanunlaştırılmamış veya kötü uygulanan

Kaynak: BMİHYK danışmanlığı uzmanı ve Güney Afrika eski İstatistik Genel Direktörü Mark Orkin'den girdilerle birlikte.

ADIM 1 İZLEME PAYDAŞLARININ TANIMLANMASI

İlk adım olarak, insan haklarının gerçekleşmesini izlemek için, izleme sürecine katkıda bulunacak çeşitli kurumsal ve kurumsal olmayan paydaşların bilgi sağlayıcıları olarak, mevcut bilgilerin bağımsız tercümanları olarak veya iddiaların açıklanması için bu bilgilerin nihai kullanıcıları olarak tanımlanması gerekmektedir. Bu, diğerlerinin yanı sıra, ilgili icracı bakanlıklar gibi idari kurumları, insan haklarıyla uğraşan ilgili sivil toplum kuruluşlarını, tüketici gruplarını, parlamenter komiteler ve genel olarak hak sahipleri de dahil olmak üzere diğer sosyal grupları içerebilir. Potansiyel olarak, süreç, BMİHYK veya diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarını içermeli ve bu kuruluşlar tarafından desteklenmelidir.

İzleme paydaşları, hedeflerdeki tamamlamaya odaklanmak gibi) ve bilgi toplama yöntemlerine (idari veriler için icracı bakanlıklar, araştırma temelli veriler için istatistik kurumları ve olay temelli veriler için UİHKler veya STK'lar) bağlı olarak, yetkinliklerinin ve perspektiflerinin izlemeye katkıda bulunduğu katılımcı bir süreçte bir araya gelmelidir.

İnsan hakları perspektifine göre mevcut bilgileri yorumlamada öncülük edecek ve muhtemelen, bu konuda diğer ortakları yönlendirip koordine edecek bağımsız bir kurum belirlemek de önemlidir. Bu, bir UİHK veya insan hakları STK'sı olabilir. Örneğin, ilgili kamu kuruluşu veya tarım bakanlığı ve sağlık bakanlığı devletin gıda hakkı yükümlülüklerini uygulayan programlar hakkında bilgiler üretmekten sorumlu olabileceken, bazı STK'lar hakların inkârı veya ihlali vakalarını izleyebilir; bunlar hakkında bilgi toplayabilir ve bir UİHK veya uygun bir STK, ilgili verileri yorumlayabilir. Kurumlar, insan hakları uygulamasını izleme süreciyle ilgili farklı ancak tamamlayıcı rollere sahip olacaktır. Ayrıca, kurumları ve onların sorumluluklarını tanımlama ve bilgi toplama yaklaşımı, insan haklarının kesişen katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik normlarına bağlı kalmalıdır (bkz. Bölüm III).

ADIM 2 ÜLKEYE AİT İZLEME MEKANİZMALARININ KOORDİNASYONU

İkinci adım olarak, ilgili insan haklarını izlemek için farklı yerel paydaşları bir araya getirmek gerektirir. Süreç, ülkeye ait olmalı, yeterince özerk ilerlemeli; ve aynı zamanda farklı paydaşların kendi endişelerini yansıtabilmeleri için kapsayıcı olmalıdır. Sadece bu şekilde, insan haklarını izlemek için kullanılan bilgiler güçlendirici olabilir ve insan haklarının gerçekleşmesine katkıda bulunabilir.

Bu paydaş grubu, Adım 1'de belirtildiği gibi, bağımsız bir kurum (örneğin, UİHK veya uygun insan hakları STK'sı) tarafından yönetilebilir.

ADIM 3 BAŞLICA KIRILGAN GRUPLARIN TANIMLANMASI

Her ülkede, nüfus gruplarına ve bölgelere göre en kırılgan ve ötekileştirilmiş grupların değerlendirilmesi gerekir. Bir insan hakkının farklı özelliklerine bağlı olarak, farklı nüfus segmentlerinin savunmasız olduğu tespit edilebilir. Örneğin, gıda hakkı dikkate alındığında, bazı durumlarda çocuklar gıda güvenliği ve tüketicinin korunması eksikliği nedeniyle daha kırılgan olabilir (örneğin, çocukların gıda ürünlerinde tehlikeli toksinlerin varlığı); buna karşılık, yerli halkların, avlanma, balık tutma veya atalarına ait toprakları işleme ihtimalini kaybettiklerinde gıda elverişliliği ve erişilebilirlik sorunlarından mustarip olma ihtimalleri bulunmaktadır.

Uygun kriterler kullanarak kırılgan grupları tanımlama süreci, uluslararası ve ulusal insan hakları mekanizmalarının tavsiyeleriyle de tutarlı olmalıdır. Bu ayrıca, insan haklarının kesişen katılım ve şeffaflık normlarına dayanmalı ve gerekli hallerde, bireyler veya gruplara göre potansiyel kendini kimliklendirmeye izin vermelidir (bkz. Bölüm III, Kısım A). Bu, insan haklarının izlenmesi için odak grubu sağlayacak ve aynı zamanda, tanımlanan göstergelerin ayrıştırma koşullarını değerlendirmeye yardımcı olacaktır.

ADIM 4 AYRIMCILIK YAPMAMAYA VE ERİŞİLEBİLİRLİĞE ODAKLANMA

İnsan haklarını izlemek için, bireylere ve nüfus gruplarına yönelik ayrımcılığın insan haklarının gerçekleşme seviyesini ne ölçüde etkilediğini yakalayangöstergelere özel önem verilmelidir. Sonuç olarak, yalnızca “elverişlilik” kavramına karşı “erişilebilirlik” kavramının, insan hakları izleme çerçevesinde özel bir önemi vardır.²⁷ Örneğin, insan haklarının gerçekleşmesine karşılık gelen bu maddelerin ve hizmetlerin elverişliliğini sağlamak yeterli değildir;

insan haklarının ayrımcılık yapmama ve eşitlik ilkelerine uygun olarak her birey için erişilebilir olmalarını sağlamak eşit derecede önemlidir. Buna göre, ayrımcılık hakkında ilgili bilgileri tespit etmek ve veri üretme mekanizmalarını, bu tür bilgileri toplayacak, derleyecek ve uygun göstergeler olarak sunacak şekilde uyarlamak önemlidir.

27. Erişilebilirlik kavramının, izlenmesi gereken fiziksel, ekonomik ve ayrımcı olmayan erişim gibi boyutları vardır.

ADIM 5 VERİ TOPLAMA VE AYRIŞTIRMA İÇİN KAPASİTE GELİŞTİRME

Diğer izleme sistemleri gibi insan hakları izleme sistemi de kurumsal kapasite ve verilerin toplanması ve analizi için uygun metodolojileri gerektirir. İnsan hakları izlemesi için veriler, tamamlayıcı bir şekilde kullanılan çoklu kaynaklara ve veri toplama yöntemlerine dayanabilir. Bu, olay bazlı verileri, sosyo-ekonomik ve idari istatistikleri (idari veriler, istatistiksel araştırmalar ve sayımlar), algı ve fikir araştırmaları ve uzman görüşlerine dayanan verileri içerir (bkz. Bölüm III). Bu kaynaklardan her biri, bilgileri toplamak ve analiz

etmek için özel metodolojiler gerektirebilir. Ayrıca, cinsiyete, büyük nüfus yaş grubuna, bölgeye (kentsel ve kırsal dâhil), engelliliğe ve mümkün olan yerlerde, ırksal, etnik ve dini gruplar, azınlıklar, mülteciler, ülke içinde yerinden edilen kişiler ve göçmenler de dâhil olmak üzere diğer demografik gruplara göre veri elde etmek gerekli olacaktır. İnsan hakları izleme sistemleri kurarken, ilgili verileri sunmak ve bunları ele alacak verileri tanımlamak için mevcut kapasitedeki boşlukları değerlendirmek gereklidir.

ADIM 6 RAPORLAMANIN DÖNEMSELLİĞİ, YAYIN, HALKIN BİLGİLERE ERİŞİM VE TAKİP

İnsan haklarının gerçekleşmesinin bir seferlik bir etkinlik olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, insan haklarının hem korunması hem de geliştirilmesi sürekli takip edilmelidir. Bu nedenle, ilgili insan hakkını, farklı zamanlarda; ideal olarak uygun gözlem zaman serileri olarak sürekli izlemek için, verilere sahip olmak gerekir. Bu, zaman içindeki insan hakları ihlalleri vakalarının izlenmesini, aşamalı gerçekleşmesi ve uygulanması ile uluslararası ve ulusal insan hakları mekanizmalarının tavsiyelerinin takibini kolaylaştıracaktır.

İnsan hakları izlemesi, aynı zamanda, tüm paydaşların, özellikle hak sahiplerinin, hakkın gerçekleşmesiyle ilgili bilgilere erişimini gerektirmektedir. Bu, ilgili bilgilerin yayınlanması ve dağıtılması planıyla birlikte bir çerçeve gerektirmektedir. İzleme sürecinin takibi için, hak sahiplikleri ve görevler hakkında farkındalık yaratmak; hak sahiplerinin taleplerini daha iyi ifade etmek ve

yükümlülük sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirmelerine daha hassas bir politik yanıt sunmak için, mevcut bilgiyi bir savunuculuk aracı olarak kullanan parlamento, medya ve diğer denetim kuruluşlarını kapsayan iyi donanımlı bir süreç geliştirilmelidir.

Savunuculuk aşamasının aksine, insan haklarının uygulanmasını ilerletmedeki başarı, yerel paydaşlar tarafından insan haklarını uygulama sürecinin sahipliğini teşvik eden bir stratejiyi; insan hakları standartlarının özünde olan evrensellikten hiçbir şekilde ödün vermeden bağlamsal olarak anlamlı bir araçlar setinin tanımlanmasını ve özelleştirilmesini; yükümlülük sahipleri tarafından insan hakları yükümlülüklerinin uygulanmasını nesnel olarak izlemek için bazı kurumları ve gerekli kapasiteyi (örneğin, UİHKler, veri toplamak, derlemek ve standartlaştırmak için istatistiksel kurumlar) oluşturan bir süreci gerektirmektedir.

İlave okuma materyalleri

Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar:

- ▶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Evrensel İnsan Hakları Endeksi. www.universalhumanrightsindex.org adresinden erişilebilir.
- ▶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, evrensel periyodik inceleme belgesi. www.ohchr.org/en/hrbodies/upr/pages/Documentation.aspx adresinden erişilebilir (erişim tarihi 20 Haziran 2012).
- ▶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, İnsan Hakları İzleme Kılavuzu (HR/P/PT/7/Rev.1, yakında çıkacak); ve bütçe izleme, analiz ve savunuculukla ilgili insan hakları eğitim paketi (2011). (iç yayın, talep üzerine temin edilir.)
- ▶ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Budget work to advance the right to food (Roma, 2009).
- ▶ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, yönetim değerlendirme portalı: www.gaportal.org.
- ▶ The United Nations Rule of Law Indicators: Implementation Guide and Project Tools (Birleşmiş Milletler Yayınları, Satış No. E.11.I.13).
- ▶ Siobhán McInerney-Lankford ve Hans-Otto Sano, Human Rights Indicators in Development – An Introduction (Washington, D.C., Dünya Bankası, 2010).

Hükümet ve sivil toplum:

- ▶ Handisam, İsveç Engellilik Politikası Koordinasyon Kurumu, “National human rights indicators – small windows onto a wider context”, Handisam Series (2011). www.handisam.se adresinden erişilebilir.
- ▶ Patrick Ball, Who Did What to Whom? Planning and Implementing a Large Scale Human Rights Data Project (Washington, D.C., Amerikan Bilimin Geliştirilmesi Derneği, 1996). <http://shr.aaas.org/Ball/contents.html> adresinden erişilebilir (erişim tarihi 20 Haziran 2012).
- ▶ Ekonomik ve Sosyal Haklar Merkezi, Ülke Bilgi Formları. www.cesr.org adresinden erişilebilir.

Seçilmiş göstergelerle ilgili üst veri tabloları

GÖSTERGE 1 18 insan hakları sözleşmesi ve ek protokolün onaylanma durumu

Açıklama Gösterge, devletin uluslararası hukuk kapsamında bir insan hakları sözleşmesine bağlı olma iradesine işaret eder. Bir sözleşmenin "taraf devleti", bir onaylama, katılma veya halefiyetle rızasını ifade eden ve sözleşmenin yürürlüğe girdiği (ya da devletin taraf olma kararının Birleşmiş Milletler Sekreterliği tarafından kabul edilmesiyle taraf devlet olacak devlet) bir devlettir. Bir sözleşmenin "imzacı tarafı", belgenin ön onayını ve ülke içinde sözleşmeyi inceleme ve onaylama niyetini sunan bir devlettir. "Eylem yok", devletin rıza vermediği anlamına gelmektedir.

Gerekeçe Bir devlet, uluslararası insan hakları sözleşmelerinden birini onaylarsa, söz konusu sözleşmede tanınan hakları uygulamakla ilgili hukuki sorumluluk üstlenir. Onaylama yoluyla devletler, sözleşme yükümlülüklerine uygun olarak iç hukukta gerekli tedbirleri almayı ve yasa çıkarmayı taahhüt eder. Devlet ayrıca, bu sözleşme kapsamında kurulan izleme komitesine hakların nasıl uygulandığına dair düzenli rapor sunmayı taahhüt eder. Komitelerden birçoğu, bazı koşullar altında, sözleşmeler kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini iddia eden bireylerden şikâyet alır. Taraf devlet, ek protokole taraf olarak veya sözleşmenin belirli bir maddesi uyarınca bu hususta bir beyanda bulunarak, komitenin bireylerden gelen şikâyetleri değerlendirme yetkisini tanımış olmalıdır. Bu gösterge, BMİHYK insan hakları göstergeleri metodolojisinde yapısal bir göstergedir (HRI/MC/2008/3).

Hesaplama yöntemi

Bir "Taraf Devlete" (Birleşmiş Milletler Sekreterliği'nin devletin taraf olma kararını resmi olarak almasından sonra taraf olmak üzere olan bir devlet) 1 değeri aksi takdirde 0 değeri verilir. Sözleşme kapsamındaki hükümler, yürürlüğe girme anını belirler.

Veri toplama ve veri kaynağı

Gösterge, diğerlerinin yanı sıra, Genel Sekreterin tevdi ettiği sözleşmeleri kaydetme, yayınlama ve saklama görevi bulunan Birleşmiş Milletler Yasal İşler Ofisi'nden (<http://untreaty.un.org/ola/>) alınan ve bu ofis tarafından düzenli olarak güncellenen verilere dayanarak BMİHYK tarafından üretilmektedir.

Dönemsellik Gösterge, altı ayda bir BMİHYK tarafından güncellenmektedir.

Ayrıştırma Uygulanamaz.

Yorumlar ve kısıtlamalar

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), sivil, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal hakları tanıır. Beyanname'nin hükümlerini yasal olarak bağlayıcı yükümlülüklerle dönüştürürken, Birleşmiş Milletler 1966 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme ile Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'yi kabul etmiştir. Birleşmiş Milletler, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi 1965 yılında, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin Ek Protokolü'nü 1966 yılında, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ni 1979 yılında, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmesi'yi 1984 yılında, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ölüm cezasının ortadan kaldırılmasını amaçlayan Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin İkinci Ek Protokolü'nü 1989 yılında, Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi 1990 yılında, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin Ek Protokolü'nü 1999 yılında, çocukların

silahlı çatışmalara katılımı ve çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisi hakkında Çocuk Hakları Sözleşmesine İlişkin İsteğe Bağlı Protokolleri 2000 yılında;ni 2000'de, İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Ek Protokolü'nü 2002'de, Engelli Hakları Sözleşmesi ile Ek Protokolü'nü ve Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi 2006'da, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşmeye Ek Protokolü 2008'de, Çocuk haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin Ek Protokolü 2011'de kabul etmiştir.

Bir sözleşme imzalayan bir devlet, bu sözleşmeye bağlı kalmakla ilgili rızasını ifade etmemiştir. İmza, bir onaylama aracıdır ve imza sahibi devletin sözleşme yapma sürecine devam etme isteğini ifade etmektedir. İmza, imza sahibi ülkenin onay, kabul veya rızaya geçmesini tanımlar. Aynı zamanda, sözleşmenin amacını ve hedefini reddeden eylemlerden iyi niyetle sakınmak yükümlülüğü de yaratır (bkz. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 1969).

Gösterge, bir devletin uluslararası insan hakları standartlarını kabulü ve ilgili belgelerin hükümlerine uygun olarak insan haklarını gerçekleştirmekle ilgili adımlar atma niyeti veya taahhüdü hakkında bilgiler sağlar (yapısal gösterge). Ancak, gerçek uygulamayı (süreç göstergesi) veya onun sonuçlarını (sonuç göstergesi) yakalamaz.

Gösterge, devletin bir sözleşmeye koymasımıtemel çekinceleri yansıtmaz. Taraf devletler, bir sözleşmeyle ilgili "çekinceler" koyabilirler. Bir çekince, bir devletin sözleşmenin bazı hükümlerinin hukuki etkisini, bu hükümlerin söz konusu devletle ilgili uygulamalarda değiştirmeyi veya dışarıda tutmayı ifade ettiği bir beyandır. Çekince, bir devlete uymak istemediği bazı hükümlere uymama ihtimali sunarak söz konusu devletin çok taraflı bir sözleşmeyi bütün olarak kabul etmesini sağlar. Çekinceler, sözleşme imzalandığında, onaylandığında, kabul edildiğinde, tasdik edildiğinde yapılabilir. Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin durumuyla ilgili "ideal" bir gösterge, farklı çekinceler için farklı ağırlıklar içerebilir; farklı ağırlık şemalarını tasarlamak için nesnel kriterler belirlemek teknik olarak zor olabilir. Çekinceler, sözleşmenin amacına ve hedefine aykırı olmamalıdır (bkz. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi).

İnsan Hakları Konseyi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin gerçekleşmesini geliştirmek üzere insan hakları gönüllü hedeflerini de kabul etmiştir (Karar 9/12). Bir hedef, uluslararası temel insan hakları belgelerinin evrensel olarak onaylanması ve devletlerin uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin gerçekleşmesine yönelik tüm çabaların gösterilmesidir.

GÖSTERGE 2

Cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin ulusal politikanın zaman çerçevesi ve kapsamı

[örneğin, ulaşılabilir en yüksek beden ve ruh sağlığı standartlarından faydalanma hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama

Gösterge, cinsel sağlık ve üreme sağlığıyla ilgili ulusal politika beyanının kabul edilme tarihine veya yürürlüğe girdiği tarihe işaret etmektedir. Gösterge, ulusal hükümet ve ulus-altı/yerel hükümetler arasında bir sorumluluk paylaşımı bulunan ülkeler gibi politika beyanının nüfus kapsamını veya coğrafi ya da idari kapsamını da yakalar.

Gerekçe

Bir konuyla ilgili ulusal politika beyanı, o konuyla ilgili meseleleri ele almak üzere hükümetin hedeflerini, politika çerçevesini, stratejisini ve/veya somut eylem planını özetlemesi beklenen bir enstrümandır. İlgili konuyu ele almakla ilgili hükümetin bağlılığının bir göstergesini sunarken, hükümeti icrai veya ihmali eylemleri için sorumlu tutmak amacıyla ilgili kıstasları da sağlayabilir. Ayrıca, bir politika beyanı, birtaraf devletin insan hakları yükümlülüklerini insan haklarının gerçekleşmesine yardımcı olan uygulanabilir bir eylem programına dönüştürme aracıdır. Gösterge, sağlık hakkının "cinsel sağlık ve üreme sağlığı" özelliği bakımından devletin insan hakları yükümlülüklerini uygulama "taahhüdünü" yakalayan yapısal bir göstergedir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, politikanın zaman çerçevesi veya uygulama dönemi ve kapsamı veya coğrafi ya da idari kapsamı için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Zaman çerçevesi, bir ülke tarafından politika beyanının benimsenme tarihi (örneğin, 1 Ocak 2012) veya politikanın uygulandığı dönemdir (örneğin, 1 Ocak 2012 – 1 Ocak 2016). Kapsam, ulus-altı idari birimlerin veya ulusal politika tarafından kapsanan nüfusun bir oranı olarak hesaplanır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynağı, ulusal ve ulus-altı idari kayıtlardır.

Dönemsellik

Gösterge veri tabanı, normal olarak incelenmeli ve sürekli olarak erişilebilir olmalıdır.

Ayrıştırma

Göstergelerle ilgili bilgilerin ayrıştırılması kavramsal olarak mümkün değilken, ulusal bir politika, belirli alanlara, bölgelere veya nüfus gruplarına odaklanabilir; bu durumda, bu odağı vurgulaması istenebilir.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Gösterge, bir devletin, insan haklarını, cinsel sağlık ve üreme sağlığıyla ilgili insan hakları standartlarının hükümlerine uygun olarak gerçekleştirmek üzere adım atma, politika çerçevesi ve eylem programını belirleme taahhüdü hakkında bilgiler sunar. Ancak, gerçek uygulamayı ve sonuçlarını yakalamaz.

Pek çok ülke için, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili ulusal politika, ayrı politika belgeleri değil, sağlıkla ilgili genel bir politika beyanının veya bir insan hakları eylem planının parçası olabilir. Buna göre, cinsel sağlık ve üreme sağlığı meselelerinin ve üreme sağlığıyla ilgili insan hakları standartlarının ulusal sağlık politikasında veya insan hakları eylem planında yansıtılma derecesiyle ilgili olarak belirleyici bir karar verilmelidir.

Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardıyla (md. 12) ilgili 14 no'lu Genel Yorumunda (2000), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, üreme sağlığı dâhil olmak üzere nüfusun sağlıkla ilgili endişelerini ele almak amacıyla kapsamlı bir ulusal kamu sağlığı stratejisi ve eylem planı geliştirme ihtiyacını ele alır. Bu stratejinin, diğerlerinin yanı sıra, katılımcı ve şeffaf bir sürece dayanarak geliştirilmesi ve sağlık hakkını izlemekle ilgili göstergeleri ve kıstasları içermesi gerektiğinin altını çizer. Komite şuna işaret eder: "Üreme sağlığı, kadınların ve erkeklerin üreyip üremeyeceklerine ve ne zaman üreyeceklerine karar verme özgürlüğüne ve bilgilendirilme ve aile planlamasıyla ilgili seçtikleri güvenli, etkili, uygun fiyatlı ve kabul edilebilir yöntemlere erişme hakkının yanı sıra, örneğin, kadınların güvenli bir şekilde hamilelik ve doğum süreci yaşamasını sağlayan uygun sağlık hizmetlerine erişim hakkına sahip olması anlamına gelmektedir". Benzer şekilde, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, kadın ve sağlıkla ilgili 24 No'lu Genel Yorumunda (1999), üreme sağlığı dâhil olmak üzere sağlık hizmetlerine erişiminin Sözleşme kapsamındaki bir temel hak olduğuna işaret etmektedir.

Sağlık hakkıyla ilgili hükümlere örnekler: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 25; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md.10 (2) ve 12; Her Türlü Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, md.5 (e) (iv); Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 28 ve 43 (1) (e); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 12 ve 14 (2) (b); Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 25.

[örneğin, eğitim hakkıyla ilgili tablolar]

Açıklama

Gösterge, eğitim hakkıyla ilgili olarak anayasanın veya diğer üstün yasa hükümlerinin yürürlüğe konulabilir hale geldiği tarihe işaret etmektedir. Gösterge ayrıca, ulusal hükümet ve ulus-altı veya yerel hükümetler arasında yasal yetkilerle ilgili bir ayrımın bulunduğu ülkelerde, coğrafya veya nüfus kapsamlarını yakalar. “Anayasa veya diğer üstün yasa biçimi”, hükümet eyleminin fonksiyonları ve sınırlarını belirten ve diğer destekleyici mevzuatın geçerliliğinin değerlendirildiği temel yasalar sistemine işaret eder. “Eğitim hakkı” referansı, esas olarak, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 26. maddesinde, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme’nin 13. maddesinde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin 13 No’lu Genel Yorumu’ndaki (1999) ayrıntılandırmasında kullanılan formülasyonu takip etmektedir. Eğitim hakkı, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 23, 28 ve 29. maddeleri gibi diğer temel uluslararası insan hakları sözleşmelerinde de yer almaktadır.

Gereke

Eğitim hakkının anayasaya veya diğer üstün yasalara dâhil edilmesi, bu hakkın bir devlet tarafından kesin olarak kabul edildiğini yansıtmaktadır ve devletin, bu hakkın korunması ve gerçekleştirilmesi taahhüdünün özellikle ulusal seviyede, bir göstergesini sunmaktadır. Devlet bir hakkı kendi anayasasına veya diğer üstün yasalara dâhil ettiğinde, diğer mevzuatın (ulusal ve ulus-altı) bu hakka uygun olduğunu ve aykırı olmadığını sağlamakla ilgili bir yasal sorumluluk da üstlenir. Gösterge, eğitim hakkı bakımından, bir devletin kendi insan hakları yükümlülüklerini uygulama “taahhüdünü” yakalayan yapısal göstergedir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, politikanın yürürlüğe girme tarihi ve içeriği veya idari kapsamı için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yürürlüğe girme tarihi, yasanın veya hükmün yürürlüğe girdiği tarihidir. Kapsam, ulus-altı idari birimlerin veya kanun tarafından kapsanan nüfusun bir oranı olarak hesaplanır. Yürürlüğe girme tarihiyle ilgili bilgiler, ilgili hükümlere doğrudan ve kesin bağlantı ile sağlanmalıdır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynağı, devletin yasal kayıtlarıdır.

Dönemsellik

Gösterge verileri, normal olarak incelenilmeli ve sürekli olarak erişilebilir olmalıdır.

Ayrıştırma

Bilgilerin ayrıştırılması, bu göstergeye uygulanamaz; ancak anayasa veya diğer üstün yasalar kapsamındaki hükümler, bazı gruplar (örneğin, azınlıklar, yerli halklar, engelli çocuklar, göçmenler veya kız çocukları) için eğitim hakkının korunmasına özellikle atıfta bulunabilir; bu durumun vurgulanması istenebilir.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Bu gösterge, bir devletin eğitim hakkını kendi anayasasında veya üstün yasalarında koruma derecesi hakkında bilgiler sunar, uluslararası insan hakları standartlarının kabulünü ve bu hakkı yasal olarak koruma niyetini ve taahhüdünü gösterir. Ancak, yasal sistemin diğer seviyelerinde bu yasal korumanın uygulanma ve onaylanma ölçüsünü ve hakkın ne kadar geniş veya dar bir kapsamda uygulandığını veya ne ölçüde ve kim tarafından uygulanabileceğini yakalayamaz. Bu gösterge, gerçek uygulamayı veya onun sonuçlarını da yakalayamaz.

Eğitim hakkı anayasada veya üstün yasalarda açıkça ifade edilmezse, bu göstergenin değerlendirilmesi zor olabilir. Ayrıca, anayasada eğitim hakkıyla ilgili hükümlerin bulunması, söz konusu hakkın mutlaka yasalar (örneğin, daha fazla yargısal yorum, anayasal korumayı gereksiz hale getirmiş olabilir) tarafından korunduğu anlamına gelmez. Aynı şekilde, anayasal koruma

eksikliği, durum aslında öyle olmasa bile, bir kimsenin hakkın tanınmadığına inanmasına neden olabilir. Örneğin, bazı ülkelerde, anayasaya veya üstün yasalara çok az hak yazılmıştır ve hakların ima edildiği biçimde yorumlanması meselsi yargıya bırakılmıştır. Bu durumda, hükümlerin sadece yorumlanması, ilgili hakların uygulanması ve kapsanması hakkında yanlış sonuçlara yol açabilir. Bu gibi durumlarda, doğru yorum, ilgili hukuk sisteminin/içtihatın veya idari kararların ayrıntılı bir analizini gerektirmektedir.

Eğitim hakkıyla ilgili hükümlerin ve bu göstergenin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyanname, md. 26; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 13 ve 14; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (e) (v); Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 30 ve 43 (1) (a)-(c); Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 23, 28 ve 29; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 10 ve 14 (2) (d); Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 24.

GÖSTERGE 4

Taraf devletin herkes için parasız zorunlu ilköğretim ilkesini uygulamak için kabul ettiğiyle planının zaman çerçevesi ve kapsamı

[eğitim hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama Gösterge, devletin evrensel, parasız zorunlu ilköğretim uygulaması için belirlediği eylem planının zaman çerçevesine işaret eder. Gösterge, örneğin ulusal hükümet ile ulus-altı hükümetler arasında sorumlulukların paylaşıldığı ülkelerde eylem planının mekânsal veya nüfus kapsamını da yakalayacaktır.

Gereke Parasız zorunlu ilköğretim hakkının uygulanmasını garanti altına almayı amaçlayan bir eylem planı, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'ye (md. 14) taraf olan tüm devletlerden talep edilir. Madde 14, bu eylem planının herkes için parasız zorunlu ilköğretimin uygulanacağı makul yıl sayısının belirtildiği bir zaman çerçevesini kapsamını da sağlamaktadır. Eylem planı, devletin herkes için parasız zorunlu ilköğretimi nasıl garanti altına alacağını ve gerçekleştireceğini göstermektedir. Bu eylem planında belirtilen zaman çerçevesi hakkında bilgiler sunmak, devletin değerlendirileceği kıstasları sağlar. Devletin gerçekçi olmayan veya tam aksine muğlak zaman çerçeveleri belirleyip belirlemediğini aydınlatmaya da yardımcı olur. Gösterge, devletin eğitim hakkının "evrensel ilköğretim" özelliği bakımından insan hakları yükümlülüklerini uygulama "taahhüdünü" yakalayan yapısal bir göstergedir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, uygulama zaman çerçevesi ve eylem planının kapsamı için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Zaman çerçevesi, herkes için parasız zorunlu ilköğretimi uygulamak için gerekli zaman olarak eylem planında belirtilen gün/ay veya yıl sayısıdır. Kapsam, ulus-altı idari birimlerin veya ulusal politika beyanı tarafından kapsanan nüfusun bir oranı olarak hesaplanmaktadır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynağı, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'yetaraf devletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne sunduğu eylem planıdır.

Dönemsellik

Gösterge verisi sürekli olarak incelenebilir ve erişilebilir.

Ayrıştırma

Ayrıştırma kavramsal olarak mümkün olmasa da eylem planı belirli alanlar, coğrafi bölgeler veya nüfus gruplarına odaklanabilir; bu durumun vurgulanması istenebilir.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Gösterge, devletin bir eylem planında amaçlarını özetleyerek herkes için parasız zorunlu ilköğretimi sağlamak için adım atma taahhüdü hakkında bilgiler sunar. Ancak bu, eylem planının gerçek uygulamasını ve onun sonuçlarını yakalamaz.

Gösterge, özellikle herkes için parasız zorunlu ilköğretimin ilkesi uygulamasının hangi yönlerinin eylem planında ele alındığı gibi eylem planının esas kapsamını ele almaz. Komite'nin ilköğretimle ilgili eylem planlarına ilişkin 11 No'lu Genel Yorumu'nda (1999) belirtildiği üzere, planın "hakkın kapsamlı gerçekleşmesini sağlamak üzere gerekli tüm bileşenlerinin her birini güvence altına almak için gerekli olan ve yeterince ayrıntılı olması gereken tüm eylemleri kapsayıp kapsamadığını" değerlendirmeyecektir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 14. maddesi, devlet sözleşmenin tarafı haline geldikten sonra, iki yıl içerisinde, eylem planının tasarlanması ve benimsenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Eğitim hakkıyla ilgili hükümlerin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 26; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 13 ve 14; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (e) (v); Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Maddeler 30 ve 43 (1) (a)-(c); Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 23, 28 ve 29; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 10 ve 14 (2) (d); Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 24.

GÖSTERGE 5

Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin uygulama kurallarına göre ulusal insan hakları kurumlarının akreditasyon türü

Açıklama

Gösterge, Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin uygulama kurallarına uygun olarak ÜİHKlerin aldığı akreditasyon türüne işaret eder.

ÜİHK, insan haklarını geliştirmek ve korumak amacıyla bir devlet tarafından kurulmuş bağımsız bir idari birimdir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1993 yılında (Karar 48/134) benimsenmiş Paris İlkeleri'ne uyumluluk, ÜİHK akreditasyonunun temelidir. Süreç, Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin Akreditasyon Alt Komitesi tarafından emsal değerlendirme vasıtasıyla gerçekleştirilir. Üç akreditasyon türü bulunmaktadır:

A: Paris İlkeleri'ne uyumlu

B: Gözlemci statüsü – Paris İlkeleri'ne tam olarak uyumlu değil veya bir karar vermek için yeterli bilgi sunulmamış

C: Paris İlkeleri'ne uyumlu değil

Uluslararası Koordinasyon Komitesi tarafından akreditasyon, ÜİHK'nin hem yasal hem de pratik olarak ÜİHKler için normatif standartların temel kaynağı olan Paris İlkeleri'ne ve bunun yanında Akreditasyon Alt Komitesi tarafından geliştirilen Genel Gözlemlere uyumlu olup olmadığıyla ilgili bir karar gerektirir. Diğer uluslararası standartlar, İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Ek Protokolü'nde ve Engelli Hakları Sözleşmesi'nde ulusal mekanizmaların kurulmasıyla ilgili hükümler dâhil olmak üzere Alt Komite tarafından dikkate alınmalıdır. Aynı şekilde, Alt Komite, özellikle sözleşme organları, evrensel periyodik inceleme (EPI) ve özel prosedürler gibi uluslararası insan hakları mekanizmalarının ÜİHK ile ilgili tavsiyelerine bakar. Uluslararası insan hakları sistemlerinin etkinliği ve bağlılık seviyesi de göz önünde bulundurulur (bkz. <http://nhri.ohchr.org/EN/Pages/default.aspx>, erişim tarihi 2 Temmuz 2012).

Gerekçe

ÜİHK'nin oluşturulması ve geliştirilmesi, devletin uluslararası insan hakları belgelerinde belirlenen insan haklarını geliştirme ve korumaya ilgili taahhüdüne işaret eder. Paris İlkeleri, ÜİHK'lere ulusal insan hakları durumunu incelemek ve raporlamak ve bilgi ve eğitim vasıtasıyla insan haklarını tanıtmakla ilgili geniş sorumluluk, yetkinlik ve yetki verir. ÜİHK'ler esas olarak devlet finansmanı altında olurken, bağımsız ve çoğulcu kalmalıdır. Yarı yargısal yetkilerle donatılan ÜİHK'ler şikâyetleri

ele alır ve mağdurlara davalarını mahkemeye taşımaya, onları ulusal insan hakları koruma sisteminin önemli bir parçası yapmaya yardımcı olurlar. UİHK'lerin bu temel fonksiyonları ve uluslararası insan hakları forumlarına artan katılımları, onları insan hakları durumunun geliştirilmesinde önemli aktörler yapar. Buna ek olarak, akreditasyon sınıfı ne kadar iyiyse, UİHK'nin insan haklarını ulusal olarak geliştirmede o kadar güvenilir, yasal, uygun ve etkin olduğu gösterilir.

Bu gösterge, yapısal gösterge veya süreç göstergesi olarak düşünülebilir. Bir UİHK'nin oluşturulması, bir devletin kendi insan hakları yükümlülüklerini uygulama (yapısal gösterge) "taahhüdünü", periyodik olarak incelenmesi gereken akreditasyon statüsünü yakalamaktadır ve güçlü bir ulusal insan hakları koruma sisteminin kilit unsurları olan bağımsız gözlemciler yaratmakla ilgili devam eden çabaları (süreç göstergesi) için bir gösterge sunacaktır.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, UİHK akreditasyon sınıflandırmasına göre, yani A, B veya C sınıfları olarak hesaplanır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Göstergelerle ilgili ana veri kaynağı, Akreditasyon Alt Komitesi'nin idari kayıtlarıdır. UİHK statü akreditasyonu ile ilgili küresel bir rehber, at [www.ohchr.org/ EN/Countries/NHRI/Pages/NHRIMain.aspx](http://www.ohchr.org/EN/Countries/NHRI/Pages/NHRIMain.aspx) adresinde mevcuttur (erişim tarihi 28 Haziran 2012).

Dönemsellik

UİHK statü akreditasyonu ile ilgili küresel rehber, Akreditasyon Alt Komitesi raporunu sunduktan sonra her altı ayda bir güncellenir. Bu bilgilere her zaman erişilebilir.

Ayrıştırma

Bilgilerin ayrıştırılması geçerli değilken, UİHK türü - ister ombudsman, insan hakları komisyonu, danışma kurulu, araştırma temelli kuruluş olsun - vurgulanmak istenebilir.

Yorumlar ve kısıtlamalar

İnsan Hakları Konseyi'ne (A/HRC/13/44) ve Genel Kurul'a (A/65/340) sunduğu raporlarında Genel Sekreter, UİHKlerin genel insan hakları çalışmalarının değerinin altını çizmiş ve şöyle demiştir: "Paris İlkeleri'ne uyumlu ulusal insan hakları kuruluşları, güçlü ve etkin bir ulusal insan hakları koruma sisteminin temel unsurlarıdır. Ulusal yasaların ve uygulamaların uluslararası insan hakları normlarına uyumluluğunu sağlamaya yardımcı olur; hükümetleri bunların uygulanmasını sağlamakla ilgili olarak destekler; işkence, keyfi gözaltı, insan kaçakçılığı ve göçmenlerin hakları gibi ulusal seviye temel insan hakları endişelerini izler ve ele alır; insan hakları savunucularının çalışmalarını destekler; tüm ayrımcılık biçimlerinin ortadan kaldırılmasına katkı sağlar" (A/HRC/13/44, paragraf 108). İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu 2010 raporunda UİHK'ler ve insan haklarını geliştirme ve koruma rolü bulunan hükümet, parlamentolar, sivil toplum ve diğer ulusal kuruluşlar arasında iş birliğini ve yapıcı ilişkileri de teşvik etmiştir (A/HRC/16/76).

UİHKlerin önemli ve yapıcı rolü, 1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı'nın Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı, 63/172 ve 64/161 No'lu Genel Kurul Kararları gibi farklı Birleşmiş Milletler belgelerinde ve kararlarında da onaylanmıştır. Buna ek olarak, UİHK'lerin oluşturulması ve güçlendirilmesi de teşvik edilmiştir. Örneğin, 1993 Genel Kurulu 48/134 no'lu kararında, "uluslararası insan hakları standartlarının etkin uygulanmasını sağlamak amacıyla ulusal düzeyde uygun düzenlemelerin geliştirilmesine" öncelik verilmesi gerektiğini teyit etmiş ve 2008 Genel Kurulu 63/169 no'lu kararında, devletleri "bağımsız ve özerk ombudsman, aracı ve diğer ulusal insan hakları kuruluşlarının oluşturulmasını veya güçlendirilmesini düşünmeye" teşvik etmiştir. İnsan Hakları Konseyi 5/1 no'lu kararında, kendi kurum oluşturma paketine etkin katılımları için UİHKleri davet etmiştir.

UİHK göstergesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin gerçekleşmesini geliştirmek için Konsey (Karar No 9/12) tarafından belirlenen insan hakları gönüllü hedefleri ışığında önem kazanır. Bir hedef, Paris İlkeleri ve Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı tarafından rehberlik edilen ve sorumluluklarını yerine getirmek için uygun finansmanı bulunan UİHKlerin kurulmasıdır.

Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşme organları da sözleşme yükümlülüklerinin etkin uygulanmasında UİHK'lerin temsil ettiği kritik rolü tanımış ve bunların oluşturulmasını teşvik etmiştir (örneğin, Irk Ayrımcılığını Ortadan Kaldırma Komitesi, 17 No'lu Genel Tavsiyesi (1993); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 10 No'lu Genel Yorum (1998); Çocuk Hakları Komitesi, 2 No'lu Genel Yorum (2002)). Birleşmiş Milletler'deki uluslararası insan hakları mekanizmalarının UİHK'lerle ilgili çeşitli tavsiyelerinin ve sonuç gözlemlerinin bir derlemesi <http://uhri.ohchr.org/> adresinde mevcuttur.

Uluslararası Koordinasyon Komitesi, UİHK'leri Paris İlkeleri'ne uygun olmaları için geliştiren ve güçlendiren ve insan haklarının geliştirilmesinde ve korunmasında liderlik sunan uluslararası bir kurumdur (Kendi tüzüğü'nün 5. maddesi). UİHK sınıflandırmasıyla ilgili kararlar, UİHK'nin sunduğu belgelere dayanmaktadır, bu belgeler: (a) kurulduğu ve resmi veya yayınlanan formatında yetki verildiği mevzuat veya diğer belgelerin kopyası (örneğin, tüzük, anayasal hükümler ve/veya başkanlık kararnamesi); (b) personel ve yıllık bütçe ayrıntıları dâhil olmak üzere organizasyon yapısının özeti; (c) son yayınlanan yıllık raporun kopyası ve (d) Paris İlkeleri ile nasıl uyumlu olduğunu gösteren ayrıntılı beyanname. A veya B statüsüne sahip UİHK'ler, her beş yılda bir incelenmektedir. Sivil toplum kuruluşları, herhangi bir akreditasyon konusuyla ilgili olarak BMİHYK'ne bilgi sunabilir.

UİHK akreditasyonu, hükümetin ülkedeki insan hakları çalışmalarını desteklediğini göstermektedir. Ancak, UİHK'lerin etkinliği, kamu güvenini kazanma kabiliyetlerine ve insan hakları çalışmalarının kalitesine göre ölçülmelidir. Bu bağlamda, UİHK'nin Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin tavsiyelerine verdiği yanıtlara bakmak gerekli olacaktır. Aynı şekilde, uluslararası insan hakları mekanizmaları ile çalışırken UİHK'lerden gelen girdiler (örneğin, EPİ dâhil olmak üzere İnsan Hakları Konseyi'ne ve sözleşme kurullarına sunulanlar), UİHK'lerin uluslararası insan hakları enstrümanlarına referansla kendi sorumluluklarını nasıl yerine getirdiklerine dair değerli bir bilgi kaynağını temsil eder.

Bu gösterge, UİHKleri olmayan ülkeleri ve böyle bir akreditasyon aramayan UİHK'leri olan ülkeleri de içermektedir.

GÖSTERGE 6

BM Zorla veya Gönülsüz Kayıplar Çalışma Grubu tarafından iletilen başvuru (bireysel vakalar) sayısı ve hükümet tarafından etkin bir şekilde cevaplandırılanların (aydınlatılan veya kapatılan) oranı

[örneğin, yaşama hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama

Gösterge, referans döneminde Zorla veya Gönülsüz Kaybolmalarla İlgili birleşmiş Milletler Çalışma Grubu tarafından iletilen bireysel vakaların oranına işaret etmektedir; hükümet tarafından kendi incelemelerine ve bilgilere dayanarak sunulan açıklama, Çalışma Grubu'na göre ortadan kaybolan kişinin yerini açıkça belirler.

Gerekeçe

Zorla kaybolma, yaşama hakkını ihlal eder ve bu hakka yönelik çok ciddi bir tehdit oluşturur. Gösterge, Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 6. maddesine ve İnsan Hakları Komitesi'nin 6 No'lu Genel Yorumundaki (1982) detaylandırmaya, Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye ve Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Bildirge'ye uygun olarak, bir devletin yaşama hakkına saygı gösterme ve onu koruma ile ilgili gerekli kişileri hukuk korumasının dışında tutar ve bu kişilere ve onların ailelerine ağır ıstırap çektirir. Bu gösterge, devletin adil yargılanma, özgürlük ve kişi güvenliği ve işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı veya küçültücü davranış veya cezaya maruz kalmama haklarını garanti altına alma çabasının ölçüsünü de yansıtır. Gösterge, devletin hakkın gerçekleşmesi yükümlülüğünü yerine getirmek için alması gereken bazı adımları ve devletin istekliliğini yansıtan yaşama hakkının "bireylerin ortadan kaybolması" özelliğiyle ilgili bir süreç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, hükümet tarafından açıklığa kavuşturulan bireysel zorla kaybolma vakalarının sayısının referans dönemde, normal ve acil eylem prosedürleri kapsamında, Çalışma Grubu tarafından iletilen toplam vaka sayısına oranı olarak hesaplanmaktadır.

Çalışma Grubu'na raporlanan zorla kaybolma vakaları, değerlendirilebilir bulduklarında, ilgili hükümet(ler)e açıklama için iletilir. Hükümet(ler) tarafından kaybolan kişilerin kaderi ve yeri hakkında herhangi bir açıklama, vakayı Çalışma Grubu'na raporlayan kaynağa iletilir. Kaynak, hükümetin yanıtının iletilmesinden sonraki altı ay içerisinde cevaplamazsa veya hükümetinin yanıtına Çalışma Grubu tarafından makul olmadığı düşünülen gerekçelerle itiraz ederse, vaka, aydınlığa kavuşturulmuş kabul edilir ve Çalışma Grubu'nun yıllık raporunun istatistiksel özetinde uygun şekilde listelenir. Eğer kaynak, hükümetin bilgilerine makul gerekçelerle itiraz ederse, hükümet konuyla ilgili bilgilendirilir ve yoruma davet edilir.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynağı, Çalışma Grubu'nun idari kayıtları ve onun İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu raporlardır.

Dönemsellik

Gösterge, Çalışma Grubu'nun İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu yıllık raporunda yayınlanmaktadır.

Ayrıştırma

Tam anlamıyla anlamlı olması için gösterge verileri, mümkünse, cinsiyete, yaşa, zorla kaybedilme tarihine ve yerine, kaybolduğu raporlanan kişilerin yerlilik ve hamilelik durumuna göre ayrıştırılmalıdır. Veriler, başvuru biçimine (acil eylem veya standart prosedür), açıklama kaynağına (hükümet veya hükümet dışı kaynaklar) ve açıklama tarihinde kişinin durumuna (özgür, gözaltında veya ölü) göre mevcut olmalıdır. Ancak, ayrıştırılmış verilerin kullanılabilirliği, Çalışma Grubu'na raporlanan bilgilerin niteliğine bağlı olacaktır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Gösterge yalnızca bir devletin, yaşama, adil yargılanma, özgürlük ve kişinin güvenliği ve işkenceye ve diğer zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamaleye ve cezaya maruz kalmama haklarına saygı duyma ve bu hakları koruma yükümlülüklerini ele almada attığı ilk adımları hakkında bilgiler sunar. Bir aile üyesinin, özellikle aileyi geçindiren kişinin, zorla kaybolması, aile hakkını ve yeterli yaşam standardı hakkı ve eğitim hakkı gibi çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ihlal eder. Kadınlar ve çocuklar hem doğrudan hem de dolaylı olarak zorla kaybolmaya karşı özellikle kırılgandır. Kadınlar zorla kaybolmanın mağdurları haline geldiğinde, özellikle cinsel şiddete ve diğer şiddet türlerine karşı özellikle savunmasız hale gelir. Kaybolmaya genellikle eşlik eden ciddi ekonomik zorluklar da yaşarlar. Bir çocuğun insan hakları, bir ebeveynin zorla kaybolma nedeniyle ortada olmadığı durumda ihlal edilir.

Bu gösterge için temel bilgi kaynağı, insan hakları ihlalleriyle ilgili olay bazlı verilerdir. Bu veriler, ülke için bir bütün olarak genelleştirilmiş sonuçlar çıkarmak için rasgele bir şekilde kullanılırsa, zorla kaybolma vakalarını ciddiye almayabilir (veya bazen, nadir olsa da, fazla ciddiye alabilir).

Ayrıca, birçok durumda, Çalışma Grubu'na raporlanan vaka sayısı, ilgili ülkede, farkındalığa, bilgiye erişime, kaybolan kişinin yakınlarının motivasyonuna, politik duruma ve aileleri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının organizasyon düzeyine bağlı olacaktır.

Çalışma Grubu yalnızca açık bir şekilde tanımlanmış bireysel vakalarla ilgilenir. Ona raporlanan bilgiler, kaybolan kişinin kimliği, kaybolma tarihi (en azından ay ve yıl), yakalama veya kaçırma yeri veya kaybolan kişinin en son görüldüğü yer, kaybolmadan sorumlu olduğuna inanılan güçler (devlet veya devlet destekli), kaybolan kişiyi aramak için atılan adımlar gibi minimum unsurları içermelidir. Vakalar, yalnızca kaybolan kişinin ailesinin açık rızasıyla ve kaynak açık bir şekilde tanımlanabilir olduğunda (aile veya aileyi temsil eden sivil toplum kuruluşu) kabul edilir. Çalışma Grubu, uluslararası silahlı çatışma durumlarıyla ilgilenmez.

Çalışma Grubu'na göre ve Bildirge'nin önsözünde tanımlandığı üzere, zorla kaybolmalar, kişinin kendi iradesine karşı tutuklama, gözaltına alma veya kaçırılma durumlarında veya hükümetin farklı kollarından veya seviyelerinden görevliler veya hükümetin doğrudan veya dolaylı rızası veya kabulüyle, hükümet adına veya onun desteğiyle hareket eden organize gruplar veya bireyler tarafından özgürlüklerinden mahrum edildiklerinde ve bunun akabinde ilgili kişinin kaderi veya yeri hakkında bilgi açıklamanın reddi veya bu kişileri hukukun korumasının dışına çıkararak özgürlüklerinden mahrum bırakmanın kabulünün reddiyle meydana gelir. "Saldırının bilgisiyse herhangi bir sivil nüfusa karşı yönlendirilen geniş kapsamlı veya sistematik bir saldırının parçası olarak işlendiğinde", zorla kaybolma, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Tüzüğü'nün 7 (1) (i) No'lu maddesinde insanlığa karşı bir suç olarak tanımlanmaktadır.

Kaybolma vakalarını iletmekle ilgili olarak Çalışma Grubu, bölgelerindeki herhangi bir insan hakları ihlaliyle ilgili sorumluluk üstlenmeleri gerektiği ilkesine bağlı olarak hükümetlerle özellikle çalışmaktadır. Bu nedenle, kendi bölgesinde hükümetle savaştan düzensiz veya isyancı hareketlere atfedilen zorla kaybolma vakalarını kabul etmemektedir. Buna rağmen, Çalışma Grubu tüm kaybolmalarla (hükümete veya başka gruplara atfedilebilen) ilgili bilgilerin, belirli bir ülkedeki durumu doğru şekilde değerlendirirken ilgili olduğunu düşünmektedir.

Yaşama hakkı ve bu göstergeyle ilgili hükümlerin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, md. 3; Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 6; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 12 (1) ve (2) (a); Her Türklü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md 5; Kadınlara Karşı Her Türklü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md 2 ve 12; Çocuk Hakları Sözleşmesi, md 6; Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Bildirge, md 1 (2).

Bir vakayı raporlamakla ilgili daha fazla bilgi, www.ohchr.org/EN/Issues/Disappearances/Pages/DisappearancesIndex.aspx adresinde mevcuttur (erişim tarihi 2 Temmuz 2012).

GÖSTERGE 7

Ulusal insan hakları kurumu <, insan hakları ombudsmanı veya diğer mekanizmalar tarafından soruşturulan veya hüküm verilen işkenceye veya zalimane, insanlıkdışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili alınan şikâyetlerin oranı ve raporlama döneminde hükümet tarafından etkin bir şekilde cevaplandırılanların oranı

örneğin, işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama

Gösterge, raporlama döneminde, ulusal insan hakları kurumu, insan hakları ombudsmanı ve/veya diğer resmi olarak tanınmış bağımsız mekanizmalar tarafından soruşturulan veya hüküm verilen işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili alınan bireysel şikâyetlerin oranına işaret etmektedir. Mekanizma şikâyetleri hükümete bildirdiğinde veya şikâyetler açısından iletişim kurduğunda, gösterge, hükümetten etkin bir yanıt alan bu bildirimlerin veya iletişimlerin oranını içermektedir. Bir şikâyette neler bulunması gerektiğine dair faydalı bir kılavuz, özellikle İnsan Hakları Komitesi'ne, İşkenceye Karşı Komite'ye, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne ve Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne yapılacak bildirimler için model şikâyet formunda olmak üzere BMİHYK web sitesinde bulunabilir.

Hükümetle bir iletişim durumunda, gösterge, "etkin" yanıtı neyin oluşturduğuna dair bir belirleyici kararı gerektirir. Destekleyici kanıt olmadan veya iddia edilen gerçekler soruşturulmadan verilen resmi bir tekzip, etkinlik kriterini karşılamazken, kriterin doğru uygulaması vakadan vakaya değişebilir. Yanıtın etkinliği, ulusal insan hakları kurumu, insan hakları ombudsmanı veya diğer mekanizmalar tarafından en şeffaf şekilde değerlendirilir ve yanıtın zamanlılığı veya tamlığı, eylem için belirli sorulara veya önerilere yanıt vermedeki yeterliliğinin yanı sıra hükümet tarafından başlatılan ve gözaltındaki veya tutuklu kişiye muamelede, tazminat ödemesinde, yasa değişikliğinde, vs. soruşturma, serbest bırakma veya değişiklikler kapsayabilecek eylemlerin etkinliği gibi hususları içerebilir.

Gereke

Gösterge, Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesi, İşkenceye Karşı Sözleşme'nin hükümleri ve diğer uluslararası yasaların hükümlerine uygun olarak işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkına devletin saygı duyma, bu hakkı koruma ve yerine getirme çabasının ölçüsünü yakalar. Taraf devletler, bireylerin haklarını savunmak için etkin çözümlere erişiminin olmasını sağlamalıdır. Uygun telafiler yapmalı, gerekli hallerde geçici tedbirler ile hakkın yeniden ihlalini engelleyecek önlemler almalı ve sorumlu kişilerin adalet önüne çıkarılmasını sağlamalıdır (İnsan Hakları Komitesi, 31 No'lu Genel Yorum (2004)). Bu, devletlerin hakkın gerçekleşmesine yönelik adımlar atma istekliliğini yansıtan bir süreç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Şikâyet sayısı, ulusal düzeyde tüm ilgili bağımsız kuruluşlar tarafından alınan işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili bireysel şikâyetlerin toplamı olarak hesaplanır. Soruşturulan veya hüküm verilen şikâyet oranı, soruşturulan veya hüküm verilen şikâyet sayısının raporlama dönemi süresince alınan toplam şikâyet sayısına oranı olarak hesaplanmaktadır. Hükümet tarafından etkin bir şekilde cevaplandırılan şikâyet sayısı, hükümet tarafından etkin bir şekilde cevaplandırılan şikâyet sayısının referans dönemi boyunca hükümete iletilen toplam şikâyet sayısına oranı olarak hesaplanır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynakları, ulusal insan hakları kurumu, insan hakları ombudsmanı ve diğer mekanizmalar tarafından tutulan idari kayıtlardır.

Dönemsellik

Bilgiler, normalde yıllık olarak derlenmekte ve yayınlanmaktadır.

Ayrıştırma

Belirli gruplara veya belirli alanlara yönelik kötü muamele modellerinin tespitini sağlamak için, gösterge, mağdurun özelliklerine göre (cinsiyet, yaş, ekonomik ve sosyal durum, etnik köken, azınlık, yerlilik, renk, dil, din, politik veya diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, göçmenlik, engellilik, cinsel eğilim, ikâmet yeri, bölge, meslek, iddia edilen taciz sırasında gözaltında olup olmama) ayrıştırılmalıdır.

Benzer şekilde gösterge, kötü muamele bir devlet temsilcisi, bir devlet temsilcisinin suç ortaklığı/ hoşgörüsü/rızası ile veya özel şahıs veya şahıslar tarafından işlendiğinin iddia edilip edilmemesine göre ayrıştırılmalıdır. Genel olarak soruşturma ve hüküm prosedürlerinin etkinliğini değerlendirmek için, bu göstergeyle ilgili veriler, prosedürün nihai sonucuna göre de ayrıştırılmalıdır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Bu gösterge için temel bilgi kaynağı, insan hakları ihlalleriyle ilgili olay bazlı verilerden gelmektedir. Bu veriler, ülke için bir bütün olarak genelleştirilmiş sonuçlar çıkarmak için rasgele bir şekilde kullanılırsa, işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya ceza vakalarını ciddiye almayabilir (veya bazen, nadir olsa da, fazla ciddiye alabilir). Ayrıca, birçok durumda, bağımsız kuruluşlara raporlanan vaka sayısı, ilgili ülkede, farkındalığa, bilgiye erişime, iddia edilen veya potansiyel mağdurun, ailesinin veya arkadaşlarının motivasyonuna ve sabrına veya ilgili ülkedeki sivil toplum kuruluşlarına bağlıdır.

20 No'lu Genel Yorumu'nda (1992) İnsan Hakları Komitesi şunu ifade etmiştir: "Madde 7'de yasaklanan kötü muameleye yönelik şikâyetle bulunma hakkı, iç hukukta tanınmalıdır. Şikâyetler, çözümü etkin kılabilme için yetkin kuruluşlar tarafından hızlıca ve tarafsız olarak soruşturulmalıdır. Taraf devletlerin raporları, kötü muamele mağdurları için mevcut olan çözümler ve şikâyet sahiplerinin takip etmesi gereken prosedür hakkında belirli bilgiler ile şikâyet sayısı ve bunların nasıl ele alındığı hakkında istatistikler sunulmalıdır" (paragraf 14).

İşkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkıyla ilgili hükümlerin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 5; Şiddete Karşı Sözleşme, md. 1 ila 16; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (b); Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 10 ve 11; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 2 ve 16; Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 15; Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 37 ve 39.

Şikâyetlerle ilgili model anketler, BMİHYK'nin <http://www2.ohchr.org/english/bodies/question.htm> adresindeki web sitesinde mevcuttur (erişim tarihi 2 Temmuz 2012).

GÖSTERGE 8

Polise raporlanan suçların yüzdesi (mağduriyet araştırması)

[örneğin, adil yargılanma hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama Gösterge, son beş yılda belirli bir suçun mağduru olarak raporlanan kişilerin ve son belirli suçu/olayı polise bildiren kişilerin yüzdesi olarak hesaplanır.

Gereke Gösterge, devletin Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 14. ve 15. maddeleri ile 13 No'lu Genel Yorumu'ndaki (1984) detaylandırmalara uygun olarak adil yargılanma hakkına saygı gösterme, bu hakkı koruma ve yerine getirme çabalarını belli bir ölçüde yakalar. Gösterge, farkındalık seviyesi, algılanan etkinlik ve arzu edilebilirlik, yasal çözümlerin elverişliliği ve polis gücüne ve genel olarak ceza adaleti sistemi ile ilgili kamu güvenliği seviyesine dair iyi bir özet ölçümdür. Bu itibarla, kısmen, adli yargılanma hakkını gerçekleştirmek ve bu amaç doğrultusunda gerekli adımları atmak için bir devletin istekliliğine ilişkin kamu algısını yansıtmaktadır. Adil yargılanma hakkının "mahkemeler ve divanlara erişim ve bunlar önünde eşitlik" özelliği, özgürlük ve kişi güvenliği hakkının "kolluk kuvvetleri görevlilerinin suç ve tacizlerinden korunma" özelliği ve işkence veya zalimane, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hakkının "topluluk şiddeti ve aile içi şiddet" özelliği ile ilgili bir süreç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, nüfus temelli mağduriyet araştırmasında, son beş yılda belirli bir suçun mağduru olduğunu raporlayan ve son belirli suçu/olayı polise bildirdiğini söyleyen kişilerin yüzdesi olarak hesaplanmaktadır.

Polis raporlama oranları farklı ceza gerektiren suçlar için önemli derecede değişiklik gösterdiği için gösterge, kendi içeriği ile ilgili olarak açıklayıcı olması bakımından suç türüne göre ayrıştırılmalıdır. Ancak kullanılabilir tek standart toplama göstergesi, beş suç türü için polise genel raporlama oranıdır: "bir aracın çalınması", "bir bisikletin çalınması", "soygun", "soygun girişimi" ve "kişisel mülkün çalınması" (bkz. <http://english.wodc.nl/onderzoeksdatabank/icvs-2005-survey.aspx>, erişim tarihi 2 Temmuz 2012).

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynağı, ulusal nüfus temelli araştırma sonuçları ve özellikle suç mağduriyeti araştırmalarıdır. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) ve Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) Mağduriyet Araştırması Kılavuzu, polis raporlama oranları ve veri analizi ve sunumu yöntemleri için soru üslubu dâhil olmak üzere suç mağduriyet araştırmalarının yapıları hakkında rehberlik sağlar.

Dönemsellik Gösterge araştırma verilerine dayandığı için, dönemselliği araştırmalar arasındaki zamana bağlı olacaktır. Mağduriyet araştırmaları için bu dönem genellikle bir ila beş yıl arasındadır.

Ayrıştırma Örneklem boyutunun, alt gruba göre istatistiksel olarak temsil edici sonuçlar sunmak amacıyla yeterince büyük ve yapılandırılmış olduğu hallerde, gösterge cinsiyet, yaş, ekonomik ve sosyal durum, etnik köken, yerlilik, renk, dil, din, politik ve diğer görüş, ulusal ve sosyal köken, göçmenlik, cinsel eğilim, ikâmet yeri, bölge, idari birim, kentsel/kırsal ve suç türüne göre ayrıştırılmalıdır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Gösterge, kendi başına, ceza davalarının adilliyinin süreç yönüyle ilgili bilgi sağlamaz. Suç mağduriyetinin raporlanması, polis etkinliği algılarından ve suçlunun teşhis edilme ve adalet önüne çıkarılma nihai ihtimalinden ve suçun algılanan ciddiyeti, sigorta koşulları, misilleme korkusu veya ikincil mağduriyet gibi diğer birçok faktörden etkilenmektedir.

Araştırma sonuçları, örnekleme boyutunun çok küçük veya hedef grup için yanlış şekilde tasarlandığı durumlarda, duyarsız veya tutarsız sorgulama metodolojisinin kullanıldığı hallerde veya tüm nüfus araştırmalarının özellikle kırılğan gruplar için sonuç çıkarmak amacıyla kullanıldığı hallerde güvenilmez olabilir. Bu grupların araştırmalara yanıt verme ihtimali daha düşüktür; dolayısıyla özel örnekleme metodolojileri ile özellikle hedeflenmiş araştırmalar, her kırılğan grup için yapılmalıdır.

Adil yargılanma hakkına uygunluk referanslarının örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyanname, md. 10 ve 11; Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 14 ve 15; Her Türlü İrk Ayrımcılığını Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (a); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 2; Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 12 (2), 37 (d) ve 40; Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 16 (5)-(9) ve 18 ve Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 13.

GÖSTERGE 9

Vasıflı sağlık personelinin bulunduğu doğumların oranı

[örneğin, ulaşılabilir en yüksek beden ve ruh sağlığı standardından faydalanma hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama Kadınlara hamilelik, doğum ve doğum sonrası süresince gerekli gözetim, bakım ve danışmanlığı sunmak, kendi başlarına doğum yaptırmak ve yeni doğanlara bakmak üzere eğitilen vasıflı sağlık personelinin bulunduğu doğumların oranına işaret etmektedir.

Gereççe Doğum öncesinde ve sonrasında kadının ve çocuğun sağlığı ve iyiliği büyük oranda doğum hizmetlerine erişimlerine, bu hizmetlerin kalitesine ve doğumla ilgili gerçek koşullara dayanmaktadır. Tüm bunlar, devletin sağlık politikalarından, kamusal sağlık hizmetleri hükümlerinden ve özel sağlık hizmetlerinin düzenlenmesinden etkilenmektedir. Aslında, doğuma yardım edecek yeterli ekipmanla birlikte profesyonel ve vasıflı sağlık personelinin bulunması, doğum sırasında ve doğum sonrasında hem annenin hem de çocuğun ölüm oranını azaltmak için gereklidir. Gösterge, devletin gebeliğin ve doğumun tıbbi ihtiyaçlarında hazır bulunmak üzere profesyonel ve vasıflı sağlık personeli yetiştirme ve sunma gayretlerini yakalar. Bu, yaşama hakkının "cinsel sağlık ve üreme sağlığı" özelliği ile ilgili bir süreç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, vasıflı sağlık personelinin (doktorlar, hemşireler ve ebeler) bulunduğu doğumların toplam doğum sayısına oranı olarak hesaplanır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynağı, yerel kurumlar tarafından tutulan idari kayıtlar, nüfus verileri için kayıt sistemleri, sağlık bakanlıklarının kayıtları ve Demografik ve Sağlık Araştırmaları dâhil olmak üzere hane halkı araştırmalarıdır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), bu kaynaklara dayanarak ülke verisi serileri derlemektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), Çok Göstergeli Küme Araştırmaları'nın (ÇGKA) uygulanması vasıtasıyla ülke verisi serileri de sunmaktadır.

Dönemsellik Genel olarak, idari kayıtlara dayanan gösterge, yıllık olarak hazırlanır ve hane halkı araştırmalarına dayanan gösterge, her üç ila beş yılda bir hazırlanır.

Ayrıştırma Göstergenin yaşa (en azından, 18 yaş altındaki kadınlar için), ekonomik ve sosyal durum, etnik köken, azınlık, yerlilik, renk, dil, din, ulusal veya sosyal köken, göçmenlik, engellilik, medeni durum ve aile durumu, ikâmet yeri, bölge ve kırsal/kentsel alana göre ayrıştırılması, sağlık hizmetlerinin kullanılabilirliğiyle ilgili farklılıkları değerlendirmede faydalıdır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Vasıflı sağlık personeli, yalnızca doğru şekilde eğitilmiş ve uygun ekipman ve ilaçlara sahip kişileri içermektedir. Geleneksel ebeler, kısa bir eğitim almış olsalar dahi, dâhil edilmemektedir.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, 24 No'lu Genel Tavsiyesi'nde (1999), "kadınlar için güvenli gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemler sağlamak için, gerekli yerlerde, ücretsiz hizmetler" teminiyle ilgili olarak devletlerden raporlama yapmalarını talep etmiştir. "Birçok kadın, gebelikle ilgili nedenlerden dolayı ölüm veya engellilik riski altındadır; zira doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası hizmetleri içeren gerekli hizmetleri elde edecek veya erişecek finansmanları bulunmamaktadır. Komite, kadınların güvenli annelik ve acil doğum hizmetlerine erişim hakkını sağlamanın taraf devletlerin görevi olduğunu ve söz konusu devletlerin bu hizmetlere mümkün olan maksimum mevcut kaynağın tahsis edilmesi gerektiğini belirtmektedir." Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, engellilerle ilgili 5 No'lu Genel Yorumu'nda (1994), "engelli kadınların da annelik ve hamilelikle ilgili olarak koruma ve destek haklarının olduğunu" belirtmektedir.

Sağlık hakkıyla ilgili hükümlerin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 25; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme md. 10 (2) ve 12; Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (e) (iv); Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 28 ve 43 (1) (e); Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme, md. 12 ve 14 (2) (b); Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 25. Bu, bir Binyıl Kalkınma Hedefi göstergesidir.

GÖSTERGE 10 Kamu beslenme yardımı programları tarafından kapsanan hedef nüfusun oranı

[örneğin, yeterli gıda hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama Gösterge, gerekli vitaminleri sağlamayı, vitamin eksikliğini ele almayı ve belirlenen süre boyunca gıdanın besin değerini artıran mikrobeyinleri sağlamayı amaçlayan kamu beslenme yardımı programları (örneğin, topluluk temelli büyüme teşviki programları, temel besin öğeleri eylem programları, bebek ve genç çocuk besleme stratejisi, A vitamini politikası, vs.) tarafından kapsanan günlük besin tüketiminin minimum düzeyinin altında olan hedeflenen nüfusun (örneğin, çocuklar, hamile kadınlar, yaşlılar) oranına işaret etmektedir.

Ortalama enerji ihtiyacı, vücut ağırlığını, vücut yapısını ve uzun vadeli iyi sağlıkla tutarlı, arzu edilen ve gerekli fiziksel aktivite düzeyini sağlamak amacıyla enerji harcamasını dengelemek için gereken besin enerjisi miktarıdır. Bu, çocukların optimal büyümesi ve gelişmesi, hamilelik esnasında doku oluşumu ve annenin ve çocuğun iyi sağlığıyla tutarlı, laktasyon sırasında süt salgılaması için gerekli enerjiyi içerir. Bir nüfus grubu için tavsiye edilen besin enerjisi alımı seviyesi, söz konusu grubu oluşturan sağlıklı, iyi beslenen bireylerin ortalama enerji ihtiyacıdır.

Gerekçe

Yeterli gıda hakkıyla ilgili 12 no'lu Genel Yorumunda (1999), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, açlık ve kötü beslenme sorunlarının gelişmekte olan ülkelerde genelde özellikle akut problemler olarak ortaya çıkarken; yeterli gıda hakkıyla ilgili kötü beslenme, yetersiz beslenme ve diğer sorunların ekonomik olarak en gelişmiş ülkelerin bazılarında da olduğunu gözlemlemiştir. Esas olarak, açlık ve kötü beslenme sorununun sebebi yetersiz gıda değil, dünya nüfusunun büyük kesimlerinin diğerlerinin yanı sıra yoksulluk nedeniyle mevcut ve yeterli gıdaya erişimemeleridir.. Bu nedenle, taraf devletlerin besleyici gıdaları karşılayamayan veya bunlara erişimi olmayan kişiler için beslenme yardımı programları tasarlaması ve sunması gerekmektedir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin 12. (2) maddesi, taraf devletlerin kadınlara gebelik, lohusalık ve doğum sonrası dönem ile ilgili olarak uygun servisler sunmasını, gerekli hallerde ücretsiz hizmetler sunmasını ve gebelik ve emzirme süresince yeterli beslenme sağlamasını şart koşmaktadır.

Gösterge, devletlerin, beslenme yardımı programları geliştirmesi ve sağlaması, hassas veya yetersiz beslenen nüfus gruplarının bu tür programlar tarafından yeterli biçimde kapsanmasının sağlanması ile ilgili çabalarını yakalar. Bu ayrıca, yeterli gıda hakkının "beslenme" özelliği ile ilgili bir süreç göstergesidir. Aynı zamanda, sağlık hakkıyla da ilgilidir (bkz. "kamu beslenme yardımı programları tarafından kapsanan çocukların oranı", "çocuk ölüm oranı ve sağlık hizmeti" özelliği kapsamındaki bir süreç göstergesi).

Hesaplama yöntemi

Gösterge, beslenme yardımı programları tarafından gerçekten kapsanan hedef nüfusun toplam hedef nüfusa oranı olarak hesaplanmaktadır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynağı, ulusal idari kayıtlar ve gıda tüketimiyle ilgili hane halkı araştırmalarıdır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), günlük besin tüketiminin minimum düzeyi altındaki nüfus oranı hakkında ülke veri serileri sunar.

Dönemsellik

Genel olarak, idari kayıtlara dayanan gösterge yıllık olarak hazırlanır ve hane halkı araştırmalarına dayanan gösterge ise her üç ila beş yılda bir hazırlanır.

Ayrıştırma

Gösterge, cinsiyet, yaş, ekonomik ve sosyal durum, etnik köken, azınlık durumu, yerlilik, renk, dil, din, ulusal veya sosyal köken, göçmenlik, engellilik ve program türüne göre ayrıştırılmalıdır. İkamet yerine (bölge ve kırsal/kentsel) göre ayrıştırma, farklı bölgelerde besin alımıyla ilgili farklılıkları değerlendirmede faydalıdır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

DSÖ, beslenmeyi sağlığı, refahı ve hatta ekonomik kalkınmayı etkileyen önemli unsurlardan biri olarak aktarmaktadır. Daha iyi beslenme; iyileştirilmiş bebek, çocuk ve anne sağlığı, daha güçlü bağışıklık sistemleri, daha güvenli gebelik ve doğum, daha düşük bulaşıcı olmayan hastalık (örneğin, diyabet ve kardiyovasküler hastalık) riski ve uzun yaşam süresi ile ilgilidir. Sağlıklı çocuklar, daha iyi öğrenir. Yeterli gıdası bulunan kişiler, daha üretken olur ve yoksulluk ve açlık döngülerini aşamalı olarak kırmak için fırsatlar yaratabilirler.

Nüfusa yeterli gıda alımı ve temel vitaminler düzenli olarak sunulmazsa, nüfus, hastalıklara ve sağlık bozulmasına özellikle açık hale gelir. Nüfusun sağlığını güvence altına almaya yönelik devlet politikaları, bilhassa yetersiz beslenenler ve belirli nüfus grupları için beslenme yardımı politikalarını içerecektir.

Gösterge, devletin yeterli gıda hakkını ve ulaşılabilir en yüksek sağlık standardı hakkını nüfusuna, özellikle kırılgan, yetersiz beslenen nüfus gruplarına uygulama yükümlülüğünü yerine getirmede devlet tarafından atılabilecek adımlar hakkında bilgiler sunar. Gösterge, yeterli gıda hakkının gerçekleşmesini desteklemek için gerekli sürecin iyi bir ölçüsüdür; ancak beslenme gıda

programlarının içeriğini ve kalitesini ve bu haktan tam faydalanmayı sağlayan bu programların gerçek uygulamasını yansıtmayabilir. Gösterge, yetersiz beslenen nüfusa odaklanmaktadır ve bazı ülkelerde obezite ile sonuçlanan artan sayıdaki aşırı beslenme vakalarını yansıtmaz. Bu durumda, maksimum besin enerjisi ihtiyacını geçen gıda alımını ele almak için ayrı bir gösterge gerekli olacaktır. Gıda hakkıyla ilgili hükümlerin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 25; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 11; Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (e); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 2, 12 (2) ve 14 (2) (h); Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 27 (3) ve Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 28 (1).

GÖSTERGE 11

İlköğretim, ortaöğretim, özel ve devlet eğitim kuruluşlarında öğrencilerin öğretim kadrosuna oranı

[örneğin, eğitim hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama

Öğrencilerin öğretim kadrosuna oranı veya öğrenci-öğretmen oranı hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin sayısına bağlı olarak, belirli bir eğitim yılında belli bir eğitim seviyesinde öğretmen başına ortalama öğrenci sayısıdır. Öğretmenler veya öğretim kadrosu, öğrencilerin niteliklerine ve eğitim yöntemine bakılmaksızın – örneğin, yüz yüze ve/veya uzaktan – öğrencilerin öğrenme deneyimlerine rehberlik etme ve bunu yönlendirme resmi kapasitesine sahip tam zamanlı veya yarı zamanlı istihdam edilen kişi sayısını içermektedir. Bu, aktif öğretme görevi olmayan eğitim personelinin (örneğin, ders vermeyen okul müdürleri) ve ara sıra ya da gönüllü olarak çalışan kişileri dışarıda tutar.

Gerekeçe

Öğrencilerin öğretim kadrosuna oranı, bir ülkenin eğitime adanmış kaynağın önemli bir göstergesidir. Sınırlı bir ölçüde, gösterge, bir ülkenin eğitim altyapısının niteliksel bir yönünü yansıtır şekilde de yorumlanabilir. Öğretmenler, özellikle ilköğretimde ve ortaöğretim seviyelerinde bir eğitim ortamının en önemli kaynağıdır. Öğrenci-öğretmen oranı, öğrencilerin öğretmenlere erişiminin bir ölçüsünü sunar; bu nedenle de devletin eğitim hakkının gerçekleşmesiyle ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek için sunması gereken hizmetin önemli bir unsurunu yansıtmaktadır. Bu gösterge, eğitim hakkının “müfredat ve eğitim kaynakları” özelliğiyle ilgili bir süreç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, belli bir eğitim yılında belirli bir eğitim seviyesindeki tam zamanlı öğrenci sayısını o seviyedeki veya benzer kurum türlerindeki tam zamanlı “öğretmen” sayısına bölerek hesaplanır. Bazı veri toplama yöntemleri, tüm öğretim kadrosunun sayılmasını içermektedir. Ancak tüm öğretim kadrosu, idari görevleri olan personeli ve hem tam zamanlı hem de yarı zamanlı öğretmenleri kapsadığı için karşılaştırabilirlik, yarı zamanlı öğretmenler bir ülkeden diğerine değişebileceği için etkilenebilir.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ülke düzeyinde ana veri kaynağı, okul kayıtlarıyla ilgili idari kayıtlar ve ilgili kamu kuruluşları tarafından tutulan personel kayıtlarıdır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) İstatistik Enstitüsü, ulusal eğitim bakanlıkları veya ulusal istatistik kurumları tarafından raporlanan verilere dayanarak hem ilköğretim hem de ortaöğretim için öğrenci-öğretmen oranı hakkında ulusal bilgileri derler ve sunar. Bu bilgiler, yıllık anketler vasıtasıyla toplanır ve referans yıldan sonraki iki yıl içinde Enstitü tarafından hazırlanır. Bu göstergeyle ilgili bilgiler, günümüzde uluslararası düzeyde devlet okulları ve özel okullar için ayrıştırma temeline göre düzenlenmemekle birlikte, genellikle ulusal düzeyde hazır olmalıdır ve ilköğretim ve ortaöğretim okullarında özel eğitim ve devlet eğitiminin kalitesiyle ilgili önemli farklılıkların olabileceği durumları raporlamak için faydalı olabilir.

Dönemsellik	Birçok ülkedeki öğrenci-öğretmen oranına yıllık olarak ulaşılabilir.
Ayrıştırma	Eğitim kadrosu ve öğrencilerle ilgili bilgileri, cinsiyet, yaş, ekonomik ve sosyal durum, etnik köken, azınlık durumu, yerlilik, renk, dil, din, ulusal veya sosyal köken, göçmenlik ve engelliliğe göre ayırtmak faydalı olabilir. Göstergenin kendisinde işaret edilen ayrıştırmanın (ilköğretim/ortaöğretim, özel/devlet) ötesinde, örneğin bölge veya alana göre, daha fazla ayrıştırma gerekli olabilir. Kırsal ve kentsel alanların dağılımı, farklı bölgelerdeki muhtemel farklılıkları değerlendirmede faydalıdır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Verilen eğitimin niteliğiyle ilgili doğrudan ölçümler yapmanın zorluğundan ötürü bu gösterge, eğitim kadrosuna düşen öğrenci oranının düşük olmasının öğrencilerin eğitim kaynaklarına daha iyi erişimi anlamına geldiği varsayımına dayanarak, eğitim kalitesini değerlendirmek için bir vekil olarak da kullanılır. Daha düşük oran, genellikle bir öğretmenin potansiyel olarak tek tek öğrencilerle daha fazla ilgilenebilmesini ima etmektedir ve bu durum, uzun vadede, öğrencilerin daha iyi performansıyla sonuçlanır. Hesap verebilirlik meseleleri ve eğitim kaynaklarının etkin olmayan bir şekilde kullanımı nedeniyle böyle bir sonucun doğru olmayabileceği durumlar da olabilir. Ancak, eğitim personeline düşen öğrenci oranının yüksek olması, özellikle dezavantajlı arka planı olan öğrenciler açısından yeterince profesyonel destek olmadığını gösterir.

“Öğretim kadrosu”, öğrencileri eğitmekle doğrudan ilgilenen profesyonel personele işaret etmektedir. Sınıflandırma, sınıf öğretmenlerini, özel eğitim öğretmenlerini ve bir sınıfta tüm sınıf olarak, bir kaynak odasında küçük gruplar olarak veya normal bir sınıfın içinde veya dışında bire bir öğrencilerle çalışan diğer öğretmenleri içermektedir. Öğretim kadrosu, görevleri belli bir miktar öğretimi kapsayan bölüm başkanlarını içermektedir; ancak, öğretmen yardımcıları ve diğer yarı-profesyonel personel gibi, öğretmenlere ders verme konusunda destek veren profesyonel olmayan personeli içermez.

Öğrencilerin eğitim kadrosuna oranı kavramı, sınıf boyutundan farklıdır. Bir ülkenin diğer bir ülkeye göre daha düşük öğrenci-öğretim kadrosu oranı olabilmesine rağmen, bu, ilk ülkede sınıfların daha küçük olduğu veya öğrencilerin daha fazla eğitim girdisi aldığı anlamına gelmez. Öğrenci ve öğretim kadrosu oranı ile ortalama sınıf boyutu arasındaki ilişki, eğitim yılının uzunluğuyla ilgili ülkeler arasındaki farklılıklar, bir öğrencinin derse girdiği yıllık ders saati sayısı, öğretmenlerin eğitim verirken harcamaları beklenen yıllık zaman, öğrencilerin sınıflarda gruplanması ve ekip öğrenmesi ile ilgili uygulamalar gibi faktörlerden etkilenmektedir.

Bu gösterge, öğretmenlerin niteliklerindeki farklılıkları, pedagojik eğitimleri, deneyimleri ve statüleri, eğitim materyalleri ve sınıf koşullarındaki değişiklikler gibi eğitim/öğretimin niteliğini etkileyebilecek faktörleri göz önünde bulundurmaz.

Eğitim hakkıyla ilgili hükümlerin ve bu göstergenin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 26; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 13 ve 14; Her Türlü Irk Ayrımcılığını Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (e) (v); Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 30 ve 43 (1) (a)-(c); Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 23, 28 ve 29; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 10 ve 14 (2) (d).

[örneğin, yaşama hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama

Bu gösterge, bir yıl içerisinde 100.000 kişi başına polis tarafından kaydedilmiş kasti ve kasti olmayan cinayet vakalarına işaret etmektedir. Kasten cinayet, çocuk öldürme dâhil olmak üzere, bir kişinin diğer bir kişiyi kasıtlı olarak öldürmesi olarak tanımlanmaktadır. Kasıtlı olmayan cinayet, kazara adam öldürme ve tehlikeli araç kullanımı nedeniyle ölüme sebep olma dâhil ancak suçla ilgili olmayan biçimde kabahatli trafik ölümleri hariç olmak üzere, bir kişinin kasıtlı olmayan bir şekilde diğer bir kişinin ölümüne sebep olması olarak tanımlanır.

Gerekçe

Cinayet işledikleri iddia edilen failer, ulusal ve uluslararası ceza ve insan hakları hukuku standartlarına göre teşhis edilmeli, yargılanmalı ve cezalandırılmalıdır. Gösterge, Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 6. maddesi ile İnsan Hakları Komitesi'nin 6 No'lu Genel Yorumu'ndaki (1982) detaylandırmasına uygun olarak bir devletin yaşama hakkına saygı duymak ve bu hakkı korumakla ilgili çabalarının sonuçlarını belli bir ölçüde yakalar. Devletler, suç kurbanı olarak yaşamdan mahrum edilmeyi önlemek ve cezalandırmak için önlemler almalıdır. Gösterge, taraf devletin cinayetlere (kasti ve kasti olmayan) karşı önleyici önlemler alma gayretlerini yansıtır şekilde yorumlanabilir. Cinayet sayısını azaltarak, devlet, belli bir ölçüde, saldırı ve ihmal nedeniyle ölümü engellemek veya buna yanıt vermek için makul adımlar atmaktadır. Bu gösterge, yaşama hakkının "yaşamdan keyfi olarak yoksun bırakma" özelliğiyle ilgili bir sonuç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, toplam cinayet (kasti ve kasti olmayan) sayısının toplam nüfusa bölünüp 100.000 ile çarpılmasıyla hesaplanır (cinayet oranı = (sayı/nüfus)x100.000).

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri toplama mekanizması ve kaynağı, özellikle kolluk kuvvetlerinin (örneğin, polis, güvenlik güçleri, mahkemeler ve hapishane hizmetleri) kayıtları olmak üzere, ulusal idari kayıtlardır. Kasten cinayetlerle ilgili veriler, Birleşmiş Milletler Suç Eğilimleri Araştırmaları ve Ceza Adaleti Sistemi'nin Operasyonları vasıtasıyla ve ayrıca UNODC'nin yıllık olarak güncellenen "cinayet istatistikleri" veri tabanından (bkz. www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/homicide.html, erişim tarihi 2 Temmuz 2012) alınmıştır.

Cinayetlerle ilgili veriler, DSÖ (bkz. www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/estimates_country/en/index.html ve www.euro.who.int/en/what-we-do/data-and-evidence/databases/european-health-for-all-database-hfa-db2, her ikisine erişim tarihi 2 Temmuz 2012) tarafından sunulanlar gibi kamu sağlığı kaynaklarında da alınabilmektedir.

Dönemsellik

İdari kayıtlara dayanan gösterge, genellikle, yıllık olarak; UNODC araştırmalarına dayanan gösterge de genellikle yıllık olarak veya iki yılda bir hazırlanmaktadır.

Ayrıştırma

Cinayetlerin (kasti ve kasti olmayan) azaltılmasında uyumsuzlukları tam olarak yansıtmak için, suç türü, hükümlü ve cezalı kişinin cinsiyeti, yaşı, ekonomik ve sosyal durumu, etnik kökeni, azınlık durumu, yerliliği, rengi, dili, dini, politik veya diğer görüşü, ulusal veya sosyal kökeni, göçmenliği, engelliliği, cinsel eğilimi, medeni durumu ve aile durumu, ikâmet yeri (bölge ve kentsel/kırsal) ile ceza türüne göre ayrıştırma, kavramsal olarak arzu edilir. Pratikte, çoğu ülke, suç türü, cinsiyet, yaş ve bölgeye göre ayrıştırılmış veriler sunmaktadır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Ulusal idari kayıtlarda bulunan ve kolluk kuvvetleri (örneğin, polis, mahkemeler, hapishaneler) tarafından kaydedilen cinayetler, ülke için bir bütün olarak genelleştirilmiş sonuçlar çıkarmak için rasgele bir şekilde kullanılırsa, cinayet vakasını hafifletebilir. Genel olarak resmi suç istatistikleri, doğru olmayabilir. Örneğin, bazı suçlar, hiç kimse tarafından tespit edilmemekte veya bilinmemektedir ya da bilindiği halde polise bildirilmemiştir. Bildirilse bile bazı suçlar, polis tarafından kaydedilmemektedir. Kaydedilen suçlar bile, farklı aşamalarda yanlış şekilde sınıflandırılabilir veya işlenebilir.

Yaşama hakkıyla ilgili hükümlerin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 3; Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 6; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 12 (2) (a); Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 2 ve 12; Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 6; Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 9; Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 10.

GÖSTERGE 13

Raporlama döneminde zorla tahliyelerle ilgili raporlanmış vakalar

[örneğin, barınma ve yeterli konut hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama

Bu gösterge, referans dönem boyunca zorla tahliyelerle ilgili raporlanmış bireysel vakalara işaret etmektedir. "Zorla tahliye", uygun yasal veya diğer koruma biçimleri sunulmadan veya bunlara erişim olmadan, bireylerin, ailelerin ve/veya toplulukların kendi istekleri dışında oturdukları evlerinden ve/veya topraklarından kalıcı veya geçici olarak uzaklaştırılmaları" olarak tanımlanmaktadır (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 7 No'lu Genel Yorum (1997)).

Gereke

Komite, herkesin zorla tahliye, taciz ve diğer tehlikelere karşı yasal korumayı garanti altına alan teminat derecesine sahip olması gerektiğini gözlemlemiştir. Zorla tahliyelerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin (7 No'lu Genel Yorumu (1997)) koşullarıyla uyumlu olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca, tüm insan haklarının birbirine bağlılığı göz önüne alındığında, zorla tahliyeler, diğer insan haklarını sıklıkla ihlal etmektedir. Sözleşme'de yer alan hakları açıkça ihlal ederken, zorla tahliye uygulaması, yaşama hakkı, kişi güvenliği hakkı, özel hayatın, ailenin korunması ve konut dokunulmazlığı hakkı, mal varlığından barışçıl olarak yararlanabilme hakkı gibi sivil ve politik hakların ihlaliyle de sonuçlanabilir. Gösterge barınma ve yeterli konut hakkının "teminat" özelliğiyle ilgili bir sonuç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, belirli bir dönemde zorla tahliyelerle ilgili olarak raporlanan tüm vakaların sayısı olarak hesaplanmaktadır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Bu gösterge için ana veri kaynağı, UİHKler tarafından tutulan kayıtlar, hükümet dışı kuruluşlar (STK'lar), mahkemeler ve diğer yargı kurumlarının idari kayıtları ve bazı durumlarda, rehabilitasyondan sorumlu veya rehabilitasyonu izleyen idari kurumların kayıtlarıdır.

Dönemsellik

Göstergeyle ilgili bilgiler, periyodik olarak hazır olmalıdır. Genellikle, teminatı izleyen mekanizmalar tarafından yıllık olarak raporlanmaktadır.

Ayrıştırma

Anlamli olması için, bu göstergeyle ilgili bilgiler, cinsiyet, yaş (en azından çocuklar ve 18 yaş altındaki gençler için), ekonomik ve sosyal durum, etnik köken, azınlık durumu, yerlilik, renk, dil, din, politik veya diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, göçmenlik, engellilik, cinsel eğilim, medeni durum ve aile durumu, ikâmet yerine (kırsal/kentsel) göre ayrıştırılmalıdır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Gösterge, barınma ve yeterli konut hakkının bazı temel unsurlarının gerçekleşmesiyle ilgili iyi bir özet ölçüm olabilir. Ancak, insan hakları ihlalleriyle ilgili olay bazlı verilere dayanan ve çoklu bilgi kaynaklarına bağlı olan tüm göstergeler gibi tam olarak güvenilir olmayabilir. Bu göstergeler, ülke için bütün olarak genelleştirilmiş sonuçlar çıkarmak için rasgele bir şekilde kullanılırsa, zorla tahliye vakalarını ciddiye almayabilir (veya bazen, nadir olsa da, fazla ciddiye alabilir). Ayrıca, birçok durumda, raporlanan vaka sayısı, sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın farkındalık, bilgiye erişim ve ilgili olayları izleme konusundaki motivasyonuna ve sebatına bağlıdır.

Zorla tahliyeler hem kırsal hem de kentsel alanlarda meydana gelir. Güzelleştirme ve yenileme, büyük olaylar için hazırlık (büyük spor etkinlikleri gibi) ve diğer "kamu menfaatleri" genellikle kentsel alanlardaki zorla tahliyeyi meşrulaştırmak için kullanılır. Kırsal ve uzak alanlarda, zorla tahliyeler, büyük kapsamlı kalkınma projeleri (altyapı, barajlar ve yollar), madencilik ve diğer endüstriyel faaliyetler veya arazi gaspları nedeniyle meydana gelebilir.

Zorla tahliye meydana geldiğinde, çeşitli insan hakları ihlalleri de (i) tahliye için gerekçelendirme/meşruluk eksikliği ve (ii) tahliyenin gerçekleşme şekli nedeniyle ortaya çıkar.

İnsan hakları hukuku bütün tahliyeleri yasaklanmamıştır. Bazı durumlarda, örneğin metruk binalarda veya tehlikeye bağlı risk alanlarında yaşayan sakinleri korumak için gerçekleştirildiğinde, bu tahliyeler kaçınılmaz olabilir; hatta insan haklarını koruyabilir. Ancak, bu gibi durumlarda bile, tahliyeler ilgili uluslararası standartlara uygun olarak gerçekleştirilmelidir.

Bir tahliye, ulusal hukuk çerçevesinde yasal olarak görülebilir; ancak yine de uluslararası hukuk kapsamında yasadışı olabilir. Bu, ulusal yasaların uluslararası yasalarla aynı doğrultuda olmadığı durumlarda gerçekleşebilir ve uluslararası standartları karşılamaz. Karşılması gereken bazı temel prensip-ler şunlardır: (i) proje için geçerli gerekçelendirme ve tahliye için başka bir alternatif olmaması; (ii) etki-lenen kişilerin ve toplulukların danışmanlığı ve katılımı; (iii) yeterli bildirim, yargı süreci, etkili ve yasal başvuru; (iv) evsizlikle veya barınma ve yaşam koşullarının bozulmasıyla sonuçlanan eylemlerin yasaklanması ve (v) tahliyeler gerçekleşmeden önce yeterli yeniden yerleştirme imkanının ve/veya yeterli teminatın sunulması.

Kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar, yerli halklar, etnik gruplar ve diğer azınlıklar ile başka kırılgan bireyler ve gruplar, zorla tahliye uygulamasından orantısız olarak mağdur olmaktadır. Tüm gruplardaki kadınlar, mülkiyet hakları (ev sahipliği dâhil olmak üzere) veya mülkiyete veya kalacak yere erişim hakları ile ilgili olarak genellikle uygulanan yasal ve diğer ayrımcılık biçimlerinin boyutuna göre özellikle kırılgandır. Şiddete ve cinsel tacize karşı savunmasızlıkları, evsiz kaldıklarına iyice ortaya çıkmaktadır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 2 (2) ve 3 maddelerinin ayrımcılık yapmama hükümleri, tahliyelerin gerçekleştiği durumlarda, hiçbir ayrımcılık biçiminin yaşanmamasını sağlamak amacıyla uygun önlemlerin alınmasını sağlama konusunda hükümlere ilave yükümlülükler yüklemektedir.

Birleşmiş Milletler Barınma Hakkı Özel Raportörü, kalkınma temelli tahliyeler ve yer değiştirmelerle ilgili temel ilkeleri ve rehberleri belirlemiştir (A/HRC/4/18, Ek I). Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi bazı kurumlar, zorla tahliyelerin kapsamını ve bununla ilgili insan ıstırabını sınırlandırmak amacıyla yer değiştirme ve/veya yeniden yerleştirmeye ilgili kılavuz ilkeler benimsemiştir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi de barınma ve yeterli konut hakkıyla ilgili 4 No'lu Genel Yorumu'nda (1991) yasal teminatı tanımlamıştır: "Teminat türüne bakılmaksızın, herkes zorla tahliye, taciz ve diğer tehlikelere karşı yasal korumayı garanti altına alan bir teminat derecesine sahip olmalıdır".

Aşağıdakiler, göstergeyle ilgili referanslara sahiptir: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 25; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 11; Her Tür-lü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 14; Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 27; Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 43; Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 28

GÖSTERGE 14

Kendi seçtikleri avukatları bulunan sanıklar için mahkûmiyet oranı olarak kendilerine avukat atanmış muhtaç sanıkların mahkûmiyet oranları

[örneğin, adil yargılanma hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama

Gösterge, raporlama döneminde aynı suç için kendilerine avukat atanmış muhtaç sanıkların mahkûmiyet oranlarının kendi seçimleri olan avukatları bulunan sanıkların mahkûmiyet oranlarına oranını ölçmektedir. İki mahkûmiyet oranı için ayrı birer gösterge kullanılabilmesine rağmen, ikisinin oranı daha yararlıdır.

Gereççe

Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 14 (3) (d) maddesi, adaletin gerektirdiği her durumda sanığa bir avukat atanmasını ve böyle durumlarda ödeme yapma olanağı yoksa bu yardımın parasız olarak sağlanmasını güvence altına almaktadır. İnsan Hakları Komitesi 32 No'lu Genel Yorumu'nda (2007), şöyle ifade etmiştir: "Bu hüküm temelinde yetkili makamlar tarafından sağlanan avukat, suçlunun temsilinde etkili olmalıdır." Ayrıca, tahsis edilen avukatın bariz yetersizliği, devletin sorumluluğu altındadır. Gösterge, adil yargılanma hakkının "mahkemelere erişim ve mahkemeler önünde eşitlik" özelliğiyle alakalı bir sonuç göstergesidir. Bu kapsamda, pratikte, eşitliğin gerçekleşme boyutunu ölçer.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, raporlama döneminde aynı suç için avukat atanmış sanıkların mahkûmiyet oranlarının kendi seçtikleri bir avukatı bulunan sanıkların mahkûmiyet oranlarına oranı olarak hesaplanmaktadır. Mahkûmiyet oranı, mahkeme önüne çıkarılıp mahkûm edilen kişilerin yüzdesi olarak tanımlanmaktadır. Bu göstergenin aynı suçla ilgili iki sanık grubu için hesaplanması önemlidir; zira mahkûmiyet oranları, suçun doğasına ve kanıt elde etmeyle ilgili zorluklara bağlı olarak suçlara göre önemli ölçüde değişebilir. Dâhil edilmesi gereken önemli suçlar, kasten insan öldürme,, hırsızlık ve soygundur.

İdeal olarak, gösterge, tertip temeline göre hesaplanmalıdır; yani, her bir grup (temsile muhtaç olan ve kendi avukatı olan) için hesaplanan mahkûmiyet oranı yüzdesi, mahkemeler önüne çıkarıldıktan sonra mahkûm edilen veya aklanan aynı kişilere karşılık gelmelidir. Ancak, pratikte, bu verilere sahip olmak zor olabilir ve genel bir ortalama kullanılabilir. Örneğin, iki kişi grubunun, örneğin, dava sürecinin uzunluğu nedeniyle, esasen aynı durumda olmadığı, bir yılda kasten cinayet için mahkeme önüne çıkarılan toplam (temsile muhtaç) kişi sayısının bir oranı olarak bir yılda kasten cinayet için mahkemeler tarafından mahkûm edilen toplam (temsile muhtaç) kişi sayısı.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ana veri kaynağı, mahkeme kayıtları ve ulusal ve ulus-altı seviyede savcılığın raporlarıdır.

Dönemsellik

Eğer derlenmişse, veriler yıllık olarak hazır olmalıdır.

Ayrıştırma

Gösterge, suç türüne (örneğin, cinayet, tecavüz, saldırı, soygun), kovuşturma aşamasına (ilk duruşma veya başvuru) ve bölgeye veya idari birime göre ayrıştırılmalıdır. Sanığın özelliklerine göre, özellikle cinsiyete, yaşa (en azından çocuklar ve 18 yaşın altındaki gençler), ekonomik ve sosyal duruma, etnik kökene, yerliliğe, renge, dile, dine, politik veya diğer görüşe, ulusal veya sosyal kökene, göçmenliğe, engelliliğe, cinsel eğilime, ikâmet yerine (kırsal/kentsel) göre de ayrıştırılabilir.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Gösterge, tayin edilen avukatların ilgili yetkinliğinin ve etkinliğinin ve bu nedenle sanığın ekonomik durumuna bakılmaksızın adil yargılanma hakkının etkin uygulanmasının iyi bir ölçümüdür. Ancak, özellikle az sayıda vakanın bulunduğu bölgelerde veya devletlerde, gösterge, aşırı analiz edilmemeli; her bir vaka kendi içinde değerlendirilmelidir. Bu gösterge, ücretsiz yasal temsilcisi olan muhtaç sanıklar ve kendi seçtikleri avukatları bulunan sanıklar tarafından alınan gerçek cezaların doğası ve ortalama süresiyle ilgili bir gösterge ile birlikte de kullanılabilir.

Adil yargılanma hakkıyla ilgili referans örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyanname, md. 10 ve 11; Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 14 ve 15; Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (a); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 2; Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 12 (2), 37 (d) ve 40; Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 16 (5)-(9) ve 18; Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 13.

GÖSTERGE 15

Bebek ölümleri oranı

[örneğin, gıda hakkı, yaşama hakkı ve ulaşılabilir en yüksek beden ve ruh sağlığı standardından faydalanma hakkı ile ilgili tablolar]

Açıklama

Gösterge, belirtilen dönem boyunca 1.000 canlı doğum başına bir yaşına gelmeden ölen çocuklara işaret etmektedir.

Gerekçe

Çocukların hayatta kalmasının bir ölçüsü olarak, bebek ölüm oranı, yaşama hakkı, sağlık hakkı ve yeterli gıda hakkı gibi birçok insan hakkı için kilit bir sosyo-ekonomik istatistiktir. Bu gösterge, çeşitli ekonomik, sosyal, politik ve çevresel belirleyiciler tarafından etkilenebilir. Sonuç olarak, bebek ölüm oranlarının en aza indirildiği, olumlu ve gerekli koşulları yaratmak için taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmekle ilgili eylemlerinin sonucunu izlemek özellikle önemli olacaktır. Gösterge, yaşama hakkı, sağlık hakkı ve yeterli gıda hakkı için bir sonuç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, o yılda, 1.000 canlı doğum başına bir yaşın altındaki çocuk ölümleri sayısı olarak hesaplanmaktadır. Ölüm sayısı, doğum sayısına bölünür ve sonuç 1.000 ile çarpılır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Ülke düzeyindeki ana veri kaynakları, önemli istatistik kayıt sistemleri ve istatistik kurumlarının kayıtları dâhil olmak üzere ulusal idari kayıtlar, örneklem araştırmaları, nüfus sayımları ve demografik araştırmalar ve sağlık araştırmaları gibi hane halkı araştırmalarıdır.

DSÖ, idari verilere ve araştırma verilerine dayanan toplu ülke verisi serilerini derlemektedir. UNICEF de kendi Çok Göstergeli Küme Araştırmalarında ülke verisi serilerini sunmaktadır.

Ayrıştırma

Dönemsellik Genel olarak, idari kayıtlara dayanan gösterge, yıllık olarak, hane halkı araştırmalarına dayanan gösterge, her üç ila beş yıl içerisinde hazırlanmaktadır.

Ayrıştırma

Gösterge, ölüm nedeni, cinsiyet, ekonomik ve sosyal durum, etnik köken, azınlık durumu, yerlilik, renk, dil, din, ulusal veya sosyal köken, göçmenlik ve engelliliğe göre ayrıştırılmalıdır. Buna ek olarak, ikâmet yerine (bölgesel ve kentsel/kırsal) göre ayrıştırma, farklı bölgelerdeki çocuk ölümü şablonundaki farklılıkları değerlendirmek için gereklidir.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Bebek ölüm oranı, eğer bilgiler nüfustaki önemli noktaların en azından yüzde doksanını kapsayan önemli istatistik kayıtlarından yararlanırsa, beş yaş altı ölüm oranından daha sağlam bir tahmin olarak düşünülür. Hane halkı araştırmaları için, çocuk ölüm oranı tahminleri doğrudan (Demografi ve Sağlık Araştırmaları) veya dolaylı olarak (Çok Göstergeli Küme Araştırmaları) elde edilir. Dolaylı olarak tahmin edildiğinde, bir yaş altı ölüm tahminleri, beş yaş altı ölüm tahminleriyle tutarlı olmalıdır.

Erkeklerle karşılaştırıldığında kızların ilk yıl boyunca sağ kalım avantajı bulunmaktadır; bunun nedeni büyük oranda, biyolojik farklılıklara dayanmaktadır. Bu, perinatal koşulların büyük ihtimalle ölüm nedeni olduğu veya ölümü kolaylaştıran bir neden olduğu durumlarda, yaşamın ilk ayı boyunca özellikle geçerlidir. Bebek ölüm oranı, genellikle kızlara göre erkeklerde daha yüksektir, bazı ülkelerde, kızların biyolojik avantajına cinsiyet temelli ayrımcılık ağır gelir. Ancak, beş yaş altı ölüm oranı, beslenme ve tıbbi müdahaleler bir yaşından sonra daha önemli olduğu için cinsiyet ayrımcılığının etkisini bebek ölüm oranına göre daha iyi yakalar.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin ulaşılabilir en yüksek sağlık standardı hakkıyla ilgili 14 No'lu Genel Yorumu'nda (2000), "ölü doğum oranının ve çocuk ölümlerinin azaltılması ve çocuğun sağlıklı gelişimi hükmü" (md. 12 (2) (a)) çocuk ve anne sağlığını, aile planlaması gibi cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerini, doğum öncesi ve doğum sonrası bakımı, acil doğum hizmetlerini ve bilgiye erişimin yanı sıra bu bilgileri ileriye taşımak için gerekli kaynakları geliştirmek için gerekli önlemler olarak anlaşılabilir" ifadesine yer verilmektedir.

İnsan Hakları Komitesi yaşama hakkıyla ilgili 6 No'lu Genel Yorumu'nda (1982), yaşama hakkının genellikle çok dar anlamda yorumlandığını belirtmiştir. "Temel yaşama hakkı" ifadesi, kısıtlayıcı bir anlamda doğru şekilde anlaşılabilir ve bu hakkın korunması devletlerin olumlu tedbirler benimsemesini gerektirir. Bu bağlamda, Komite, taraf devletlerin çocuk ölüm oranını düşürmek ve yaşam süresini artırmak için tüm muhtemel tedbirleri – özellikle kötü beslenme ve salgınları önleme tedbirleri – almasının arzu edilebilir olduğunu düşünmektedir.

İdari araştırmalarla hane halkı araştırma verileri, bebek ölümlerini hafife alabilir. Kötü sağlık hizmetleri, çocukların kötü sağlık koşulları ve annelerinin sağlık sorunları ve/veya tahmin etmesi güç diğer bazı dış nedenlerin ölümüne neden olma ölçüsünü saptamak için ölümün temel nedenlerinin dikkatli bir biçimde incelenmesi de önemlidir. Böylece, politika tedbirleri, sorunları ele almak için uygun bir şekilde formüle edilebilir.

Bu göstergeyle ilgili referansların örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, md. 3 ve 25; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 10 ve 12; Medeni ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 6; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 2, 12 ve 14; Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 6, 24 ve 27; Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 9, 28 ve 43; Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 10, 25 ve 28.

Bu, bir Binyıl Kalkınma Hedefi göstergesidir.

[örneğin, yeterli konut ve barınma hakkıyla ilgili tablo]

Açıklama

Bu gösterge, raporlama dönemi için 100.000 kişi başına evsiz kimse sayısına işaret eder. Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü'ne göre, iki geniş evsizlik kategorisi bulunmaktadır:

- (a) Temel evsizlik (veya çatısızlık). Bu kategori, sokaklarda veya sığınağı veya yaşam alanı olmadan yaşayan kişileri içerir;
- (b) İkincil evsizlik. Bu kategori, çeşitli konaklama yeri türleri (konut, sığınak veya diğer yaşam alanları) arasında sıklıkla hareket eden ve genel ikâmet adresi olmayan kişileri ve uzun dönemli "geçici" sığınaklarda veya evsizler için benzer düzenlemelerde genellikle ikâmet eden kişileri içerebilir. Bu kategori, özel bir konutta yaşayan ancak sayım formlarında "genel adresi yok" olarak raporlanan kişileri de içerir (Bkz. Nüfus ve Hane Halkı Sayımlarıyla İlgili İlkeler ve Tavsiyeler, 2. Revizyon (Birleşmiş Milletler yayını, Satış No. E.07. XVII.8)).

Gerekçe

Evsizlik, genellikle yoksulluk ve sosyal dışlamanın bir semptomu ve nedenidir. Bu, herkes için konut dâhil olmak üzere yeterli yaşam standardı ve yaşam koşullarının sürekli gelişmesi hakkını tanıyan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme'nin 11 (1) maddesinin prima facie ihlalidir. Evsizlik, evsiz kimsenin sonuçta ortaya çıkan kırılganlığından ve kişi güvenliği eksikliğinden kaynaklanan diğer insan hakları ihlallerine de neden olabilir. Örneğin, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 7 No'lu Genel Yorumu'nda (1997) belirttiği şekilde, kadınlar "evsiz kaldıklarında şiddet eylemlerine ve cinsel tacize karşı özellikle savunmasız" kalır. Evsiz kalan kişiler genellikle oy kullanma ve temel hizmetlere erişim haklarını kullanamazlar. Gösterge, devletin uygun fiyatlı barınmayı sürdürme ve dolayısıyla barınmayı erişilebilir kılma derecesini bir ölçüde yakalar.

Barınma ve yeterli konut hakkının "barınmanın karşılanabilirliği" özelliği ile ilgili bir sonuç göstergesidir.

Hesaplama yöntemi

Gösterge, toplam evsiz kimse sayısının toplam nüfusa bölünerek, çıkan sonucun 100.000 ile çarpılmasıyla hesaplanır.

Veri toplama ve veri kaynağı

Bu gösterge için ana veri kaynağı, devletin idari kayıtları (siciller) ve evsizlere hizmet sunanlardır (örneğin, geçici barınaklar, sağlık ve sosyal güvenlik kurumları). Veriler, ulusal ve ulus-altı düzeylerde nüfus sayımları ve hane halkı araştırmalarından da toplanabilir.

Dönemsellik

Genel olarak, idari kaynaklardan elde edilen veriler, yıllık olarak hazırlanır. Nüfus sayımları genellikle beş ila on yılda bir gerçekleştirilirken, hane halkı araştırmaları genellikle her üç ila beş yılda bir gerçekleştirilir.

Ayrıştırma

Gösterge, cinsiyet, yaş, ekonomik ve sosyal durum, etnik köken, azınlık durumu, yerlilik, renk, dil, din, politik veya diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, göçmenlik, cinsel eğilim, medeni durum ve aile durumuna göre ayrıştırılmalıdır. Buna ek olarak, göstergenin ikâmet yerine (bölge veya kentsel/kırsal) göre ayrımı, barınmaya erişimle ilgili farklılıkları değerlendirmede faydalıdır.

Yorumlar ve kısıtlamalar

Evsizlik, genellikle karmaşık sosyal ve ekonomik sorunların temel nedeni ve sonucudur. Evsizliğe, uygun fiyatlı konut eksikliği, yatırım amaçlı konut ve arazilerle ilgili spekülasyonlar, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, etnik ve silahlı çatışma, kötü planlanmış hızlı kentleşme gibi çeşitli ve çok yönlü faktörler neden olabilir. Bazı yerlerde topraksızlıkla da ilişkilendirilir. Evsizlere suçlu muamelesi yapma eğilimi yükselirken evsizlere yönelik şiddet de artmaktadır (bkz. E/CN.4/2005/48).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 4 No'lu Genel Yorumu'nda (1991), devletlerin barınma açısından durumu etkin bir şekilde izleme yükümlülüğü olduğunu belirtmektedir. "Barınma açısından hassas ve dezavantajlı olan [...] toplum içerisindeki bu gruplar hakkında detaylı bilgiler sunar. Özellikle evsiz kimseleri ve aileleri, yetersiz barınmaya sahip ve temel imkânlarla hazır erişimi olmayan kişileri, "yasadışı" yerleşimlerde yaşayanları, zorla tahliyeye maruz kalan bireyleri ve düşük gelir gruplarını içermektedir."

Teminat eksikliği ve zorla tahliyeler, evsizliğe yol açabilecek durumlardır. Komite'nin 7 No'lu Genel Yorumu (1997), "tahliyeler, bireylerin evsiz veya diğer insan hakları ihlallerine karşı savunmasız kalmasıyla sonuçlanmamalıdır" ifadesine yer vermiştir.

Evsizliğin çeşitli tanımları vardır: Bunlar, yalnızca çatsızlık veya evsizliği içeren dar bir tanımdan kendi yaşam veya "ev" durumuna göre bireyleri evsiz olarak sınıflandıran daha geniş bir tanıma değişiklik göstermektedir. Barınma Hakkı Özel Raportörü, dar bir tanım yetersiz olduğu için ve sosyal dışlanma unsurunu, evsizlik deneyiminin bir parçası olarak kabul etmediği için evsizlikle ilgili daha geniş kapsamlı bir tanıma tavsiye etmektedir (bkz. E/CN.4/2005/48).

Avustralya İstatistik Bürosu, üç evsizlik kategorisi tanımlamaktadır: "ilk" evsizlik kategorisi, geleneksel kalacak yeri olmayan kişilere işaret etmektedir; "ikinci" evsizlik kategorisi, bir geçici sığınak biçiminden diğerine sık sık yer değiştiren kişileri belirtmektedir; "üçüncü" evsizlik kategorisi, pansiyonlarda orta vade ile uzun vadede yaşayan kişilere işaret etmektedir. Ek bir kategoriyi, minimum standartlara yakın barınma koşuluna sahip kişiler oluşturur (örneğin, karavanlarda yaşayanlar) (A/HRC/4/18/Add.2).

Evsizlerle Çalışan Avrupa Ulusal Örgütler Federasyonu (FEANTSA), ETHOS adı altında bir evsizlik ve barınma dışlaması tipolojisi geliştirmiştir. Bu tipolojinin tanımı, dört kategori içermektedir: çatsızlık, evsizlik, güvensiz barınma ve yetersiz konut. Bu nedenle, güvensiz kalacak yerde yaşayan (örneğin aileleri/arkadaşlarıyla geçici olarak, toprağın yasadışı işgali, yasal olmayan (alt) kiracılık) veya tahliye ve şiddet tehdidi altında olan, geçici/alışıldık olmayan yapılarda, uygun olmayan konutlarda veya aşırı kalabalıkta yaşayan kişiler de tanıma dâhil edilmiştir (bkz. www.feantsa.org/code/en/pg.asp?Page=484, erişim tarihi 2 Temmuz 2012).

Eurostat da birinci ve ikinci evsizlik kategorisini içeren bir konut yoksunluğu (evsizlik dâhil) çalışma tanımı önermiştir. İkinci evsizlik, kendi evleri olmadığı için bir kira sözleşmesi olmaksızın (örneğin yurt, bir topluluk tesisinde oda veya stüdyo, otel veya misafırhane, arkadaşlar veya akrabalar tarafından geçici olarak sunulan kalacak yer) bir kamu kurumu veya STK tarafından sunulan geçici olmayan sığınak düzenlemelerinde yaşayan kişileri içerir (bkz. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CC-04-008/EN/KS-CC-04-008-EN.PDF, erişim tarihi 2 Temmuz 2012).

Barınma ve yeterli konut hakkıyla ilgili hükümlerin örnekleri şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Beyanname, md. 25; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md. 11 (1); Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 5 (e) (iii); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, md. 14 (2) (h); Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 27 (3); Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, md. 43 (1) ve Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 28 (1) ve (2) (d).

İnsan hakları meseleleri ve nüfus gruplarıyla ilgili Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların veri tabanları

Uluslararası örgüt veya kurum ve istatistiksel veritabanı

Ana nüfus grubu ve ilgili insan hakları örnekleri

<p>WomenWatch, Birleşmiş Milletler Kadınlar ve Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Kuruluşlararası Ağ (www.un.org/womenwatch/directory/statistics_and_indicators_60.htm)</p>	Kadınlar
<p>Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), İstatistik ve İzleme (www.unicef.org/statistics)</p>	Çocuklar
<p>Childinfo (www.childinfo.org)</p>	
<p>Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Departmanı (DESA), Yaşlanma verileri ve istatistikleri (http://social.un.org/index/Ageing/DataonOlderPersons.aspx)</p>	Yaşlılar
<p>Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), İstatistik ve Operasyonel Veriler (www.unhcr.org/pages/49c3646c4d6.html)</p>	Mülteciler
<p>Birleşmiş Milletler Bölgelerarası Suç ve Adalet Araştırma Enstitüsü (UNICRI) (www.unicri.it)</p>	
<p>Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) (www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis)</p>	
<p>Uluslararası Suç Mağdurları Araştırması (http://rechten.uvt.nl/icvs)</p>	Yaşama, fiziksel ve zihinsel bütünlük, özgürlük ve kişi güvenliği hakları ile adalet yönetimindeki haklar
<p>Birleşmiş Milletler Suç Eğilimlerine ve Ceza Adaleti Sistemlerinin Operasyonlarına İlişkin Araştırmalar (www.uncjin.org/Statistics/WCTS/wcts)</p>	
<p>Avrupa Konseyi Yıllık Ceza İstatistikleri (SPACE I ve II) (http://www3.unil.ch/wpmu/space)</p>	
<p>Parlamentolar Arası Birlik (IPU) Ulusal Parlamentolarla ilgili PARLINE Veri tabanı (www.ipu.org/parlinee/parlinesearch.asp)</p>	Kamu işlerine katılım hakkı
<p>Ulusal Parlamentolarda Kadınlar (www.ipu.org/wmne/world)</p>	
<p>Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü/DESA (www.un.org/esa/population/unpop.htm)</p>	İsim, kimlik, uyruk ve kaydedilme hakları
<p>Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (www.unfpa.org/public/datafordevelopment/statistics)</p>	
<p>Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), İstatistik Departmanı (www.ilo.org/stat)</p>	Çalışma, adil ve uygun çalışma koşullarına erişim, sosyal güvenlik hakları ile sendikal haklar
<p>LABORSTA İnternet (http://laborsta.ilo.org)</p>	
<p>ILO İstatistikler ve Veri tabanları (www.ilo.org/global/statistics-and-databases)</p>	

Uluslararası örgüt veya kurum ve istatistiksel veritabanı

Ana nüfus grubu ve ilgili insan hakları örnekleri

 Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO İstatistik Enstitüsü (www.uis.unesco.org)	Eğitim, bilim ve fikri mülkiyetten faydalanma hakları ile kültürel haklar
 Dünya Sağlık Örgütü İstatistiksel Bilgi Sistemleri (WHOSIS) (www.who.int/whosis)	Ulaşılabilir en yüksek bedensel ve zihinsel sağlık standardı hakkı
 Birleşmiş Milletler Ortak HIV/AIDS Programı (UNAIDS) (www.unaids.org/en/dataanalysis)	HIV/AIDS'li kişiler
 Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün İstatistik Birimi (FAOSTAT) (http://faostat.fao.org)	Yeterli gıda hakkı
 FAO veri tabanlarının incelenmesi (www.fao.org/corp/statistics)	
 Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı Kentsel Göstergeler (www.unhabitat.org/stats)	Barınma hakkı

Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların ilave veri tabanları

Kuruluş	Veritabanı
 Birleşmiş Milletler İstatistik Birimi (UNSD) (http://unstats.un.org)	 Birleşmiş Milletler verileri (http://data.un.org) DISTAT, Birleşmiş Milletler Engellilik İstatistikleri Veri tabanı (http://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/disability) Binyıl Kalkınma Hedefleri Göstergeleri (http://mdgs.un.org/unsd/mdg) Çevre İstatistikleri (http://unstats.un.org/unsd/environment) Diğer İstatiksel Ürünler ve Veritabanları (http://unstats.un.org/unsd/demographic/products)
 Dünya Bankası (http://data.worldbank.org)	 Dünya Kalkınma Göstergeleri (http://data.worldbank.org/indicator) Yaşam Standartları Ölçümü Araştırması, Eğitim İstatistikleri (EdStats), Cinsiyet İstatistikleri (GenderStats) (http://econ.worldbank.org)
 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) (www.undp.org)	 insani Gelişim Raporlarındaki İstatistikler (http://hdr.undp.org/en/statistics)
 Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) (www.oecd.org)	 OECD İstatistik Portalı, sosyal istatistikler, çevre, vergi ve yardım (kalkınma) istatistikleri dâhil (www.oecd.org/istatistik/)
 Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) (http://epp.eurostat.ec.europa.eu)	 Eurostat İstatistik Veritabanı (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database)
 Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) (www.unece.org)	 UNECE İstatistik Veritabanı (http://w3.unece.org/pxweb/Dialog)
 Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP) (www.unescap.org)	 ESCAP İstatistikleri (www.unescap.org/stat)
 Birleşmiş Milletler Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu (ECLAC) (www.eclac.cl)	 İstatiksel bilgiler (CEPALSTAT) (www.eclac.cl/estadisticas/default.asp?idioma=IN)
 Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu (ECA) (http://new.uneca.org)	 ECA İstatistikleri(http://new.uneca.org/acs)
 Birleşmiş Milletler Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCWA) (www.escwa.un.org)	 ESCWA İstatistik Birimi (www.escwa.un.org/divisions/main.asp?division=sd)

İSTATİK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Kıstas

Bir göstergenin ilerlemeyi ölçebilmek için önceden belirlenmiş değeri. Kıstaslar, bir gösterge için taban değer sunabilir veya bir hedef (istekli) değerler olabilir. Kıstaslar, normatif veya ampirik etmenlere dayanabilir. İnsan hakları göstergeleri için kıstaslar, aşağıdakilerden elde edilebilir:

- ▶ Uluslararası ve ulusal normlar (örneğin, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme madde 14'te şart koşulduğu üzere, zorunlu ilköğretimin ilerlemeci gerçekleşmesi için bir eylem planı benimseme yükümlülüğü);
- ▶ Devletler tarafından belirlenen hedefler ve ülke düzeyindeki politikalar (örneğin, ulusal hedefler, Binyıl Kalkınma Hedefleri, gösterge-kıstas-kapsam-değerlendirme (GKKD) prosedürü);
- ▶ Zaman içinde gösterge değerlerinin karşılaştırmalarından elde edilen, bölgeler veya farklı nüfus grupları için elde edilen kıstaslar;
- ▶ Birleşmiş Milletler ve diğer kuruluşların (örneğin, Dünya Sağlık Örgütü'nün çocuk bağışıklamasıyla ilgili kılavuz ilkeleri, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün insana yakışır iş kılavuz ilkeleri ve standartları) tavsiyeleri.

Yanlılık

Ölçülen değerlerin tutarlı bir büyüklükle ve tutarlı bir yönde - doğru değerinden daha yüksek veya daha düşük olarak - kendi doğru değerlerinden sapmasıyla sonuçlanan sistematik bir veri toplama hatası. Veri toplamak için kullanılan bir örneklem çerçevesinde kapsanan nüfusun özellikleri hedef nüfusun özelliklerinden farklılık gösterdiğinde ortaya çıkar. Ortalama olarak dengeleyen rastgele hatanın aksine, yanlılık, sonuçların temsil edebilirliğini sistematik olarak bozmaktadır. Yanlılığın muhtemel kaynakları şunlardır:

- ▶ Kasıtlı seçim (örneğin, sayım memuru izole haneleri ziyaret etmekten kasıtlı olarak kaçınır);
- ▶ Araştırma yapılacak nüfusu tanımlamakla ilgili hatalar (örneğin, telefon sahibi olma ihtimali düşük olan en yoksul kesimi dışlayan telefon araştırması; eksik nüfus kayıtları);
- ▶ Yanıtlamama (yetersizlik, yokluk, ret); ve
- ▶ İnsan yanlılığı (örneğin, örneklem yanıtını etkileyen, cevaba yönlü soruların kullanımı).

Sayım operasyonları

Nüfusun yalnızca seçilmiş üyelerinin araştırıldığı istatistik araştırmalarının aksine, prensipte, bir ülke veya başka bölge nüfusunun tüm üyelerinin tam sayımı. Ülkeler genellikle nüfus, konut, tarım ve endüstriyel işletme sayımları gerçekleştirir. Bir nüfus sayımı genellikle, karmaşıklık ve operasyon maliyeti nedeniyle, 10 yıllık aralıklarla gerçekleştirilir. Nüfusun kilit özellikleri ve hızlı bir biçimde değişmeyen değişkenler hakkında temel verileri sunar.

Güven aralığı

Söz konusu değişkenin gerçek değerini içeren bir değişkenle ilgili örnek verilerin tahmini aralığı. Tüm nüfus için değişkenin genellikle gerçek değerinin 100 üstünden 95 olmasını beklediğimiz yüzde 95'lik değer aralığı olarak raporlanmaktadır. Güven aralığının boyutu, değişkenin gerçek değerinden ne kadar emin olduğumuz hakkında bazı fikirler verir - daha dar bir güven aralığı, daha fazla kesinlik ima eder. Örnek boyutunu artırmak, güven aralığını daha anlamlı kılar. Örnek verilere dayanan istatistiğin güven aralığı, normalde araştırmanın yapımcıları tarafından sağlanır.

Veri

Gözlem yoluyla toplanan nicel veya nitel özellikler veya bilgiler.
Verilerin kümelenebilirliği veya ayrıştırılması, istatistik ve göstergelerin üretilmesiyle sonuçlanır.

Hata (ayrıca bkz. yanlışlık) Bir göstergenin gözlemlenen veya tahmin edilen değeri ve "gerçek" değeri arasındaki fark. Hatalar, rasgele ya da sistematik olabilir. Sistematik hatalara "yanlılık" denir. Rastgele veya örnekleme hataları, "bir örneklem ve örneklemin türediği nüfus arasındaki fark" olarak düşünülebilir ve ortalamayı dengeler. Örnekleme araştırmaları, neredeyse her zaman örnekleme hatalarından etkilenir. Örneklem boyutu arttıkça, örnekleme hatası azalır. Bir göstergenin tahmini değeri ve gerçek değeri arasındaki toplam hata, örnekleme hatası ve yanlışlığın bir birleşimidir. Hatanın istatistik çalışmalarında yaygın olduğu gerçeği, istatiki göstergelerin yararlı olmadığı anlamına gelmez. Kaynaklar ve uygun metodolojilerle birlikte, gerçek nüfus değerlerinin "mükemmel"e yakın tahminleri elde edilebilir. Göstergeleri bölgeler çapında veya zaman içinde karşılaştırırken, gözlemlenen değerlerdeki farklılıkları dikkatle yorumlamalıyız – bunlar, söz konusu hataların sonucu olabilir.

Gini katsayısı 0 ila 1 veya 0 ila 100 arasında değişiklik gösteren, bir ülkenin serveti, geliri veya özel/hane halkı tüketiminin dağılımının ortak ölçüsü. 1 veya 100, tam eşitsizliği gösterirken, 0 tam eşitliği göstermektedir.

Gösterge Bir nesnenin, olayın veya faaliyetin durumunu veya seviyesini gösteren bilgi. Belirli bir yerde ve belirli bir zamanda hâkim koşullar hakkında bir belirti sunar. Genellikle, belli bir ölçüm biçimine (örneğin, bağışıklık kazandırılan çocuk oranı) veya niteliksel kategorizasyona (örneğin, onaylanan/onaylanmayan bir sözleşme) dayanır. Bu çalışma bağlamında, bir gösterge, eğer insan hakları normları ve standartlarıyla ilgiliyse, insan hakları prensipleri ve endişelerini ele alıyor ve yansıtıyorsa ve insan haklarının geliştirilmesini ve uygulanmasını değerlendirmek ve izlemek için kullanılıyorsa, insan hakları göstergesi olarak düşünülebilir.

Gösterge güvenilirliği (ayrıca bkz. gösterge geçerliliği)

Aynı yöntemi ve veri kaynağını kullanırken, farklı veri üreticileri tarafından raporlanan değişken/gösterge değerindeki tutarlılık.

Gösterge geçerliliği

Ölçmek istediği şeyi ölçmekle ilgili olarak bir değişkenin/göstergenin doğruluğu. Eğer 200 pound ağırlığındaki bir kişi, tartıya 10 kere çıkıp 15, 250, 95, 140 vs. ölçümleri alırsa, tartı güvenilir değildir. Tartı, istikrarlı olarak "150" sonucu verirse, güvenilirdir ancak geçerli değildir. Her seferinde "200" sonucunu verirse, ölçüm hem güvenilir hem de geçerlidir.

Üst veri

Bir göstergenin karakteristik ayrıntılarını açıklayan veriler. Genellikle, bir göstergenin açıklaması, gerekçesi, hesaplama yöntemi, veri toplama ve veri kaynağı, ayrıştırması, dönemselliği, yorumları ve kısıtlamaları hakkındaki bilgileri içerir.

Performans göstergeleri

Kalkınma müdahalesinin sonuç temelli yönetimi bağlamında, bir kuruluş tarafından gerçekleştirilen bir ülke programı veya herhangi bir diğer proje; performans göstergeleri, müdahaleden kaynaklanan değişikliklerin doğrulanmasını sağlayan veya amaçlanan veya planlanan şeyle ilgili sonuçları gösteren niceliksel veya niteliksel değişkenlere işaret etmektedir.

Pay

Bölenin belirli bir nüfus grubu temsil ettiği bir nitelik ve bölünenin söz konusu nüfus grubunun yalnızca bir alt kümesi olduğu bir oran. Örneğin, genişleme hizmetleri kullanan çiftçilerin payı, genişleme hizmetleri kullanan çiftçi sayısının toplam çiftçi sayısına bölünmesiyle hesaplanır. Ayrıca, eğer pay 100 ile çarpılırsa, yüzde haline gelir.

Vekil göstergeler (veya dolaylı göstergeler)

İlgili konuya dolaylı bir şekilde işaret eder. Örneğin, kadınların kamu işlerine katılımını değerlendirmek amacıyla parlamentolardaki kadın oranıyla ilgili istatistiklerin kullanılması. Vekil göstergelerle çalışmanın bazı nedenleri vardır: İlgili konu doğrudan ölçülemez veya gelir ya da güvenli cinsellik gibi hassas bir konudur ve gerçek göstergeyle ilgili bilgilerin toplanması maliyetli olabilir. İyi bir vekil gösterge, bilginin güvenilirliğini ve verileri elde etmek için gerekli çabaları/kaynakları ölçmelidir.

Nitel gösterge Bu çalışma bağlamında, bir anlatı olarak, kategoriler veya sınıflar halinde ifade edilen ve prensipte, doğrudan gözlemlenebilen ve doğrulanabilen (nesnel) konular, gerçekler veya olaylar hakkındaki bilgilere veya bir algı, görüş, değerlendirme veya yargı (öznel) ile ilgili bilgilere dayanan göstergelerdir. Örneğin; bir uluslararası insan hakları sözleşmesinin onaylanma durumu (ikili gösterge: onaylanmış veya onaylanmamış) ve Ulusal Kuruluşlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin ulusal insan hakları kuruluşlarının akreditasyonu sınıflandırması (A: Paris İlkeleri ile uyumlu; B: Paris İlkeleri ile tam uyumlu değil ya da bir karara varmak için yeterli bilgi sunulmamış; C: Paris İlkeleri ile uyumlu değil).

Nicelikler Sıralı veriler setinde düzenli aralıklarla seçilen noktalar; bu veri seti, noktaları "n" eşit boyutlu alt kümelerle böler. Nicelikler, bu alt kümeler arasındaki sınırları belirleyen veri değerleridir. Örneğin, eğer "n" 5 veya 10 ise, sıralı veri seti, sırasıyla, 5 (beştebirlik) veya 10 (ondabirlik) alt kümeye bölünür. Eğer "n" 2 ise, veri seti 2 alt kümeye bölünür, alt kümeler arasındaki sınırı belirleyen veri değerleri orta değerdir. Örneğin, bir nüfusun ortalama hane halkı gelir 500\$ ise, bu, hane halklarının %50'sinin 500\$'dan az kazandığı ve %50'sinin 500\$'dan fazla kazandığı anlamına gelmektedir.

Nicel gösterge Bu çalışma kapsamında, atanan sayısal değerler olan kategoriler veya sınıflar kullanarak sayısal bir biçimde ifade edilen ve prensipte, doğrudan gözlemlenebilen ve doğrulanabilen (nesnel) konular, gerçekler veya olaylar hakkındaki bilgilere veya bir algı, görüş, değerlendirme veya yargı (öznel) ile ilgili bilgilere dayanan göstergelerdir. Örneğin, anne ölüm oranı ve güvende hissetmeyen kişi oranı. İkincisi, 18 yaş ve üstünde olup aşağıdaki durumlardan en az birinde yalnızken güvende hissetmeyen kişilere işaret eder: Gündüz veya gece evdeyken, karanlıkta oturduğu semtte yürürken veya toplu ulaşım kullandığında. Güvensiz olduğunu düşündükleri için bu durumlardan en az birindeyken asla yalnız olmayan kişileri de kapsar.

Oran (ayrıca bkz. orantı)

Genellikle zaman birimi başına veya bir nüfus birimine referansla, bir değişkenin değerindeki veya miktarındaki değişiklik. Örneğin, bir değişken veya göstergenin daha önceki bir zaman aralığındaki değeriyle karşılaştırılan değerindeki değişiklik (bir yıl içerisinde hapisane nüfusunun artış oranı). Benzer şekilde, suç oranı, bir bölgede işlenen (veya raporlanan) suç sayısının o bölgedeki nüfusa sayısına oranıdır ve genellikle yılda 100.000 kişiye göre ifade edilir.

Orantı

Aynı birimde ölçülen iki miktar arasındaki ilişki, böylece ortaya çıkan sayının bir birimi olmamaktadır. Örneğin, ilköğretim okullarındaki kızların erkeklere oranı, ilkokullardaki kız öğrenci sayısının ilkokullardaki erkek öğrenci sayısına bölünmesiyle hesaplanır. Oranın değeriyle ilgili zaman içerisinde herhangi bir değişikliğin dikkatli incelenmesi gerekir. Söz konusu değişiklik, bölen veya bölünendeki ya da her ikisindeki değişikliklerden kaynaklanabilir. Buna ek olarak, bu durumda, kız çocuklarının erişimini veya karşılaştıkları ayrımcılığı değerlendirmek üzere nüfustaki ilkokul çağındaki kızların erkeklere oranını da bilmek gerekli olabilir. Bir endeks (sayı), bir sayı değerinin kendi temel değerine görece varyasyonunu hesaplamak için kullanılan bir orantıdır. Orantı genel olarak 100 ile çarpılır ve 100 değeri endeks tabanına verilir. Endeksler, bir değişken veya birkaç değişken (birleşik endeks) arasındaki zaman içindeki değişkeni ölçmek için kullanılabilir. Bunun bir örneği, zaman içinde sabit bir ürün sepeti veya hizmet alırken tüketiciler tarafından deneyimlenen fiyat değişikliklerini ölçen tüketici fiyat endeksidir.

İstatiksel (veya örneklem) araştırma

Nüfusun alt grupları hakkında doğrudan niceliksel ve niteliksel bilgi toplamak için kullanılır. Nüfusun tüm üyelerinin araştırıldığı bir sayımın aksine, istatistiksel araştırma veya örneklem araştırması, tüm nüfusla ilgili sonuçlar çıkarmak amacıyla nüfusun inceleme altındaki bir kesiminden veri toplar. Bu bakımdan, örneklem araştırmaları, tam sayımın pratik olmadığı veya idari kaynak verilerinin mevcut olmadığı durumlarda, bilgi toplamanın uygun maliyetli araçlarıdır.

“ Her istatistiksel veri kırıntısının ardında, özgür doğmuş ve haysiyet ve haklar bakımından eşit insanlar olduğunu asla unutmamalıyız. Sağlık göstergeler ile onların, özellikle güçsüzlerin insan hakları hikâyelerini görünür kılmaya ve insanların hayatlarına olumlu bir değişim getirmek amacıyla insan hakları politikalarımızı ve uygulama sistemlerini sürekli geliştirmek için göstergeleri kullanmaya gayret etmeliyiz.

Navi Pillay
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri

Evrensel standartları daha fazla geliştirmek ve insanları insan hakları ihlallerinden korumaya yönelik Birleşmiş Milletler çabalarına uygun olarak, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin bu yayını, kalkınma hakkı dâhil olmak üzere, insan haklarının ölçülmesini ve uygulanmasını güçlendirmek amacıyla nicel ve nitel göstergelerin geliştirilmesi için pratik rehberlik sunar. Uluslararası ve ulusal insan hakları mekanizmaları tarafından tavsiye edilen ve giderek artan sayıda hükümet ve hükümetdışı aktör tarafından kullanılan insan hakları göstergeleri için kavramsal ve metodolojik çerçevenin ayrıntılı bir açıklamasını içerir. Hepsi İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nden kaynaklanan birkaç insan hakkı için tanımlanmış göstergelerin somut örnekleri ve diğer pratik araçlar ile çizimler, sahada insan haklarının gerçekleşmesini geliştirmeyi amaçlayan süreçleri ve paydaşları desteklemek üzere sunulmuştur. Bu Kılavuz, insan hakları savunucularının yanı sıra politika belirleyiciler, kalkınma uygulayıcıları, istatistikçiler ve insan haklarını herkes için bir gerçek yapmaya katkıda bulunan diğer kilit aktörler için ilgi çekici olacaktır.

Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu belge resmî çeviri niteliği taşımamaktadır. Bu belge Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şekilde yorumlanamaz.

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER